МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ЧЕРНІВЕЦЬКИЙ НВЧАЛЬНО-НАУКОВИЙ
ЮРИДИЧНИЙ ІНСТИТУТ
НАЦІОНАЛЬНОГО УНІВЕРСИТЕТУ
«ОДЕСЬКА ЮРИДИЧНА АКАДЕМІЯ»

Факас І.Б., Возняковська К.А., Біленець Д.А.

ЦИВІЛЬНИЙ ПРОЦЕС

НАВЧАЛЬНО-МЕТОДИЧНИЙ ПОСІБНИК

для здобувачів першого (бакалаврського) рівня вищої освіти,
галузі знань 08 «Право», спеціальність 081 «Право»
денної та заочної форми навчання

Чернівці - 2025

УДК 347.9:37.091.64

Рекомендовано до друку рішенням кафедри цивільного, господарського права та приватно правових дисциплін Чернівецького навчально-наукового юридичного інституту Національного університету «Одеська юридична академія», Протокол № 9 від 22.01.2025 року

Рекомендовано до друку Навчально-методичною радою Чернівецького навчально-наукового юридичного інституту Національного університету «Одеська юридична академія» протоколом № 6 від 18.02.25

Рецензенти:

1. Романюк Андрій Богданович, к.ю.н., доц. завідувач кафедри цивільного та господарського права і процесу Івано-Франківського навчально-наукового юридичного інституту Національного університету «Одеська юридична академія».
2. Веселий В.С. помічник судді Чернівецького окружного адміністративного суду, док.філ. з галузі знань 08 – Право,

Укладачі:

Факас І.Б. – кандидат юридичних наук, доцент, доцент кафедри цивільного, господарського права та приватно-правових дисциплін, Возняковська К.А.,– доктор юридичних наук, професор, професор кафедри цивільного, господарського права та приватно-правових дисциплін», Біленець Д.А., кандидат юридичних наук, доцент, доцент кафедри цивільного, господарського права та приватно-правових дисциплін

Факас І.Б., Возняковська К.А., Біленець Д.А., Цивільний процес: навчально-методичний посібник для здобувачів вищої освіти першого (бакалаврського) рівня; галузь знань - 08 «Право», спеціальність - 081 «Право» / Факас І.Б., Возняковська К.А., Біленець Д.А. 2025. 290 с.

У даному посібнику розкрито зміст навчальної дисципліни «Цивільний процес. Матеріал викладено на основі його розподілу на окремі складові частини, які включають: плани лекційних і семінарських занять, теми рефератів, список рекомендованої літератури для більш поглибленого вивчення матеріалу, додатки.

Для студентів та викладацького складу Чернівецького навчально-наукового юридичного інституту Національного університету «Одеська юридична академія».

ЗМІСТ

Загальні положення	**4**
Тематичний виклад змісту навчальної дисципліни.	
Загальна частина	**13**
Особлива частина	**77**
Плани семінарських занять	**259**
Питання для самоконтролю	**268**
Рекомендована література	**274**
Основні терміни і визначення	**277**

ПЕРЕДМОВА

Наука цивільного процесуального права – одна з провідних та важливих сфер юридичної науки. Предметом її дослідження є система процесуальних норм та інститутів, історія її становлення та розвитку, а також практика застосування в судовому цивільному процесі при розгляді і вирішенні судами цивільних справ.

Без наукового аналізу цивільного процесу, процесуальних норм і правовідносин неможливо об'єктивно оцінити реальний стан механізму здійснення судового захисту прав і свобод людини, які в нашій державі проголошені найвищою цінністю. Саме демократичне процесуальне право, опосередковуючи взаємодію держави і особи, є гарантом захисту її прав і свобод, а також важливим засобом координації приватного і публічного інтересів.

Метою викладання навчальної дисципліни «Цивільний процес» є отримання студентами теоретичних знань з цивільного процесуального права, навичок з їх практичного застосування та складання процесуальних документів.

Дисципліна розглядає основні принципи, стадії та процедури розгляду цивільних справ у судах, охоплює теоретичні та практичні аспекти застосування норм Цивільного процесуального кодексу, розглядає питання доказування, захисту прав і законних інтересів учасників процесу, а також функціонування судової системи України. Студенти опановують практичні навички складання процесуальних документів, аналізу судових рішень і застосування судової практики. Послідовно розглядаються теоретичні та практичні аспекти у справах позовного, окремого та наказного провадження. Вивчення цієї дисципліни допомагає майбутнім фахівцям засвоїти основні категорії цивільного процесуального права, зрозуміти сутність процесуальних інститутів, ознайомитися з правовими позиціями Верховного Суду, опанувати навички правильного тлумачення норм цивільного процесуального права та їх практичного застосування під час вирішення конкретних судових справ, а також отримати досвід аналітичної роботи.

Основними завданнями вивчення дисципліни “Цивільний процес” є навчитись:

- аналізувати норми цивільного процесуального права;
- аналізувати принципи цивільного процесу;
- навчитися складати процесуальні документи суду та осіб, які беруть участь у справі, та інших учасників процесу;
- аналізувати наукові підходи до визначення основних категорій науки цивільного процесуального права.

2. **Компетентності, які мають бути сформовані у результаті опанування навчальної дисципліни**:

Інтегральна компетентність. Здатність розв'язувати складні спеціалізовані задачі у галузі правничої діяльності.

Загальні компетентності:

ЗК1 Здатність до абстрактного мислення, аналізу та синтезу.

ЗК2. Здатність застосовувати знання у практичних ситуаціях.

ЗК3. Знання та розуміння предметної області та розуміння професійної діяльності.

ЗК4. Здатність спілкуватися державною мовою як усно, так і письмово.

ЗК6. Здатність використовувати інформаційні та комунікаційні технології.

ЗК7. Здатність вчитися і оволодівати сучасними знаннями.

ЗК8. Здатність бути критичним і самокритичним.

ЗК9. Здатність працювати в команді.

ЗК10. Здатність діяти на основі етичних міркувань (мотивів).

ЗК11. Здатність реалізувати свої права і обов'язки як члена суспільства; усвідомлення цінності громадянського (вільного демократичного) суспільства та необхідності його сталого розвитку, верховенства права, прав і свобод людини і громадянина в Україні.

ЗК14. Цінування та повага різноманітності та мультикультурності.

Спеціальні компетентності:

СК1. Здатність застосовувати знання з основ теорії та філософії права, знання і розуміння структури правничої професії та її ролі у суспільстві.

СК2. Здатність аналізувати ретроспективи розвитку правових явищ та процесів у контексті їх впливу на сучасну правову систему.

СК 3. Цінування та повага до гідності людини як найвищої соціальної цінності, розуміння її правової природи.

СК4. Здатність застосовувати Конвенцію про захист прав людини та основоположних свобод, а також прецедентну практику Європейського суду з прав людини.

СК5 Здатність застосовувати норми та інститути міжнародного публічного права, а також міжнародного приватного права.

СК6 Здатність здійснювати порівняльний аналіз окремих правових інститутів права Європейського Союзу та Ради Європи і правової системи України.

СК 7. Здатність застосовувати норми та інститути права, щонайменше з таких галузей, як: конституційне право, адміністративне право і адміністративне процесуальне право, цивільне і цивільне процесуальне право, трудове право, кримінальне і кримінальне процесуальне право.

СК8. Здатність застосовувати правові принципи та доктрини.

СК10. Здатність використовувати різноманітні інформаційні джерела для повного та всебічного встановлення певних обставин.

СК11. Здатність визначати належні та прийнятні для юридичного аналізу факти.

СК12 Здатність аналізувати правові проблеми та обґрунтовувати правові позиції.

СК13. Здатність до критичного та системного аналізу правових явищ.

СК14. Здатність до консультування з правових питань, зокрема, можливих способів захисту прав та інтересів клієнтів, відповідно до вимог професійної етики, належного дотримання норм щодо нерозголошення персональних даних та конфіденційної інформації.

СК15. Здатність до самостійної підготовки проєктів актів правозастосування.

СК16. Здатність до логічного, критичного і системного аналізу документів, розуміння їх правового характеру і значення.

4. Програмні результати навчання:

ПРН 1. Визначати переконливість аргументів у процесі оцінки заздалегідь невідомих умов та обставин.

ПРН 2. Знати та розуміти міжнародні стандарти прав людини, положення Конвенції про захист прав людини та основоположних свобод, а також практику Європейського суду з прав людини.

ПРН 3. Проводити збір і інтегрований аналіз матеріалів з різних джерел.

ПРН 4. Знати та розуміти основи права Європейського Союзу.

ПРН 5. Давати короткий правовий висновок щодо окремих фактичних обставин з достатньою обґрунтованістю

ПРН 6 Оцінювати недоліки і переваги певних правових аргументів, аналізуючи відому проблему.

ПРН 7. Складати та узгоджувати план власного прикладного дослідження і самостійно збирати матеріали за визначеними джерелами.

ПРН 8. Застосовувати інститути міжнародного публічного права, а також міжнародного приватного права.

ПРН 9. Самостійно визначати ті обставини, у з'ясуванні яких потрібна допомога, і діяти відповідно до отриманих рекомендацій.

ПРН 11. Мати базові навички риторики.

ПРН 12. Доносити до респондента матеріал з певної правової проблематики

ПРН 13. Знати та розуміти особливості реалізації та застосування норм матеріального і процесуального права.

ПРН 15. Вільно використовувати для правничої діяльності доступні інформаційні технології і бази даних.

ПРН 17. Працювати в команді, забезпечуючи виконання завдань команди.

ПРН 18 Застосовувати в професійній діяльності основні сучасні правові доктрини, цінності та принципи функціонування національної правової системи.

ПРН 19. Пояснювати природу та зміст основних правових явищ і процесів.

ПРН 20. Виокремлювати і аналізувати юридично значущі факти і робити обґрунтовані правові висновки.

ПРН 21. Готувати проекти необхідних актів застосування права відповідно до правового висновку зробленого у різних правових ситуаціях.

ПРН 22. Надавати консультації щодо можливих способів захисту прав та інтересів клієнтів у різних правових ситуаціях.

ПРН 26. Демонструвати вміння застосовувати методи альтернативного вирішення спорів (медіація, арбітраж) та обґрунтовувати правові рішення

3. Зміст освітнього компонента:

Лекційні заняття			
	Опис змісту навчання(теми)	ДФН год.	ЗФН год.
Тема 1.	Загальні положення цивільного процесуального права.	2	
Тема 2.	Джерела цивільного процесуального права.	2	2
Тема 3.	Цивільні процесуальні правовідносини. Принципи цивільного судочинства. Цивільне судочинство в умовах війни	2	
Тема 4.	Суд як суб'єкт цивільного процесу.	2	2
Тема 5.	Сторони та треті особи в цивільному процесі. Інші учасники судового процесу.	2	2
Тема 6.	Представництво у суді. Органи та особи, яким за законом надано право захищати права, свободи та інтереси інших осіб.	2	
Тема 7.	Цивільна юрисдикція та підсудність цивільних справ	2	2
Тема 8.	Доказування та докази.	2	2
Тема 9.	Судові витрати.	2	2
Тема 10.	Заходи процесуального примусу та цивільна процесуальна відповідальність.	2	
Тема 11.	Позов у цивільному судочинстві. Право на пред'явлення позову	2	2
Тема 12.	Забезпечення позову.	2	2
Тема 13.	Відкриття провадження у справі.	2	2
Тема 14.	Підготовче провадження.	2	
Тема 15.	Судовий розгляд.	2	
Тема 16.	Судові рішення.	2	2
Тема	Спрощене позовне провадження. Заочний	2	

17.	розгляд справи.		
Тема 18.	Наказне провадження.	2	
Тема 19.	Окреме провадження.	4	2
	Разом за 3 курс	**40**	**22**
Тема 20.	Апеляційне провадження	4	2
Тема 21.	Касаційне провадження	4	2
Тема 22.	Провадження за нововиявленими або виключними обставинами	2	2
Тема 23.	Виконання судових рішень в цивільному процесі та контроль за його виконанням.	4	2
Тема 24.	Провадження у справах про оскарження рішень третейських судів, оспорювання рішень міжнародних комерційних арбітражів	2	2
Тема 25.	Визнання та виконання рішень іноземних судів, міжнародних комерційних арбітражів в Україні, надання дозволу на примусове виконання рішень третейських судів.	4	2
Тема 26.	Відновлення втраченого судового провадження.	2	
Тема 27.	Провадження у справах за участю іноземних осіб	2	2
Тема 28.	Особливості провадження у справах щодо захисту особистих немайнових прав	2	
Тема 29.	Альтернативні форми розгляду цивільних справ	2	2
	Разом за 4 курс	**28**	**16**

ТЕМАТИЧНИЙ ВИКЛАД ЗМІСТУ НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ ЗАГАЛЬНА ЧАСТИНА

Тема 1. ЗАГАЛЬНІ ПОЛОЖЕННЯ ЦИВІЛЬНОГО ПРОЦЕСУАЛЬНОГО ПРАВА – 2 год.

1. **Форми захисту цивільних прав і законних інтересів фізичних та юридичних осіб.**
2. **Судова влада і правосуддя в цивільних справах.**
3. **Поняття правосуддя в цивільних справах.**
4. **Поняття цивільного процесу та його структура.**
5. **Цивільне процесуальне право як галузь права.**
6. **Предмет і система науки цивільного процесуального права.**

Форма захисту – це сукупність внутрішньо узгоджених організаційних заходів для захисту суб'єктивного права. Їх є дві – юрисдикційна та неюрисдикційна.

Юрисдикційна форма – це обумовлена законом діяльність компетентних органів щодо захисту права, що полягає у встановленні фактичних обставин цивільної справи, застосуванні відповідних норм права, визначенні способів захисту права та прийнятті рішення.

Неюрисдикційна форма захисту полягає в тому, що особа, право якої порушене чи оспорюється, може використати різноманітні способи самозахисту або врегулювання спору, якщо вони відповідають змісту права, що порушене, характеру дій, якими воно порушене, а також наслідкам, що спричинені цим порушенням.

Судова влада – це діяльність всіх створених у державі судів, яка реалізується з допомогою притаманних їм і законодавчо засобів з метою впливу на поведінку суб'єктів права та суспільні відносини за участю цих суб'єктів. Судова влада функціонує на засадах: - незалежності - самостійності - відокремленості - виключності - під законності.

Основними засадами судочинства є:

1) законність;

2) рівність усіх учасників судового процесу перед законом і судом;

3) забезпечення доведеності вини;

4) змагальність сторін та свобода в наданні ними суду своїх доказів і у доведенні перед судом їх переконливості;

5) підтримання державного обвинувачення в суді прокурором;

6) забезпечення обвинуваченому права на захист;

7) гласність судового процесу та його повне фіксування технічними засобами;

8) забезпечення апеляційного та касаційного оскарження рішення суду, крім випадків, встановлених законом;

9) обов'язковість рішень суду

Функції судової влади : правосуддя і контроль.

– полягає в тому, що органи судової влади переважно розглядають всі правові конфлікти.

Правосуддя – це державна діяльність, яку проводить суд шляхом розгляду й вирішення у судових засіданнях у особливій, установленій законом процесуальній формі, цивільних, кримінальних, господарських і адміністративних справ.

До **основних ознак правосуддя** слід віднести:

- здійснення правосуддя виключно спеціальними державними органами - судами (суддями), які у своїй діяльності є незалежними і підкоряються тільки закону;
- розгляд будь-яких справ у судах із дотриманням особливого порядку, регламентованого процесуальним законом - порядку судочинства;
- загальнообов'язковість будь-яких судових рішень у справах, що проголошуються ім'ям України і мають силу закону.

Завданням цивільного судочинства є справедливий, неупереджений та своєчасний розгляд і вирішення цивільних справ з метою захисту порушених або оспорюваних прав, свобод чи інтересів фізичних осіб, прав та інтересів юридичних осіб, інтересів держави.

Під **стадією процесу** розуміють сукупність процесуальних дій, спрямованих на здійснення однієї найближчої процесуальної мети.

Найчастіше виділяються наступні стадії:

1. відкриття провадження у справі;
2. провадження в справі до судового розгляду;
3. судовий розгляд в суді першої інстанції;
4. провадження в апеляційній інстанції;
5. провадження в касаційній інстанції;
6. провадження у зв'язку з виключними обставинами;
7. провадження у зв'язку з нововиявленими обставинами;
8. виконавче провадження.

Цивільне процесуальне право - це сукупність і система правових норм які регулюють суспільні відносини що виникають між учасниками цивільного процесу та судом при здійсненні правосуддя в цивільних справах. судами загальної юрисдикції.

Цивільне процесуальне право є:

- самостійною галуззю права в системі права;
- регулює суспільні відносини між судом та учасниками процесу в сфері

здійснення судочинства в цивільних справах;

- об'єднує систему правових норм (цивільне процесуальне законодавство), які регулюють процесуальний порядок провадження в цивільних справах (цивільне судочинство);
- основною функцією є забезпечення і захист суб'єктивних матеріальних прав та інтересів громадян, юридичних осіб, держави;

Предметом цивільного процесуального права є суспільні відносини (цивільні процесуальні), які виникають у сфері цивільного судочинства.

Система цивільного процесуально права поділяється на дві частини: загальну та особливу. Загальна частина включає основні положення: склад учасників, систему захисту їхніх процесуальних прав, принципи правосуддя, строки, витрати, докази тощо. Особлива частина регламентує рух справи у процесуальних стадіях і провадженнях. Зазначена система цивільного процесуального права визначає структуру Цивільного процесуального кодексу України (далі ЦПК України).

ТЕМА 2. ДЖЕРЕЛА ЦИВІЛЬНОГО ПРОЦЕСУАЛЬНОГО ПРАВА. – 2 год.

1. Поняття та види джерел цивільного процесуального права.

2. Застосування Європейської Конвенції про захист прав та основоположних свобод.

3. Значення практики Європейського суду з прав людини для цивільного судочинства.

4.Значення рішень Конституційного Суду щодо офіційного тлумачення норм цивільного процесуального права.

5. Роз'яснення судової практики з питань цивільного процесу.

6. Загальновизнані принципи й норми міжнародного права та їх застосування судом.

1. Поняття та види джерел цивільного процесуального права

Джерела цивільного процесуального права – це форми встановлення і виразу загальнообов'язкових або специфічних правил поведінки, прийнятих або санкціонованих правотворчими органами держави, що регулюють суспільні відносини, які складають предмет цивільного процесуального права.

1. Конституція України. Як Основний Закон нашої держави, визначає: (а) основні засади організації і здійснення правосуддя в цивільних справах; (б) судову систему України, уповноважує суди на здійснення правосуддя в цивільних справах; (в) основні засади цивільного судочинства, правовий статус особи; (г) є законом прямої дії і має найвищу юридичну силу щодо всіх актів цивільного процесуального права.

Якщо суд доходить висновку, що закон чи інший правовий акт суперечить Конституції України, суд не застосовує такий закон чи інший правовий акт, а застосовує норми Конституції України як норми прямої дії.

2. Міжнародні договори, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України.

Джерелом цивільного судочинства України є міжнародна угода (договір) між Українською державою й суб'єктами міжнародного права про встановлення принципів і норм у сфері цивільного судочинства, що мають обов'язковий характер для договірних держав.

Міжнародний договір може виступати джерелом цивільного процесуального права:

- якщо він регулює питання, пов'язані з виникненням, зміною чи припиненням цивільних процесуальних відносин. Як показує зміст міжнародних договорів основними питаннями регулювання є: (а) процесуальне положення іноземців у суді, (б) судовий імунітет, (в) судові докази, (г) судові доручення, (д) визнання й виконання рішень іноземних судів;
- коли міжнародним договором передбачені інші правила порівняно зі встановленими ЦПК України;
- у разі колізії норм ратифікованого міжнародного договору і національного права перші мають вищу силу і підлягають пріоритетному застосуванню.

3. Цивільний процесуальний кодекс України, що є основним джерелом норм цивільного процесуального права, оскільки містить норми, що визначають завдання і принципи цивільного процесу, положення загальної частини статичного характеру, а також розгорнуті процесуальні регламенти, що відображають динаміку діяльності суду та інших учасників судочинства

Закон України «Про міжнародне приватне право» від 23.06.2005 № 2709-IV встановлює порядок урегулювання приватноправових відносин, які хоча б через один зі своїх елементів пов'язані з одним або кількома правопорядками, іншими, ніж український. Цей Закон застосовується до питань, що виникають у сфері приватноправових відносин з іноземним елементом, а саме: (а) визначення застосовуваного права; (б) процесуальна правоздатність і дієздатність іноземців, осіб без громадянства й іноземних юридичних осіб; (в) підсудність судам України справ з іноземним елементом; (г) виконання судових доручень; (д) визнання й виконання в Україні рішень іноземних судів;

До другого виду джерел цивільного процесуального права належать:

-Укази Президента України й постанови уряду України

-Рішення Конституційного Суду України.

-Міжнародні угоди і договори, що визначають взаємну правову допомогу держав по цивільних справах, згода на обов'язковість

До системи цивільного процесуального законодавства також належать підзаконні нормативно-правові акти, застосування яких можливе за умови: якщо вони не суперечать Конституції України, законам та міжнародним договорам, що ратифіковані Україною; застосовуються судом разом з положеннями Конституції, закону, міжнародного договору.

Особливе місце в структурі джерел цивільного процесуального права займає **Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод** 1950 року, ратифікована Законом України від 17.07.1997 р., яка, відповідно до ст. 9 Конституції України, як чинний міжнародний договір, згода на обов'язковість якого надана Верховною Радою України, стала частиною національного законодавства України. Саме Закон України «Про ратифікацію Конвенції про захист прав людини і основоположних

свобод 1950 року, Першого протоколу та протоколів N 2, 4, 7 та 11 до Конвенції» передбачається визнання Україною юрисдикції Європейського суду з прав людини.

Закони України, що визначають особливості розгляду окремих категорій справ.

Так, електронні докази подаються в оригіналі або в електронній копії, засвідченій електронним цифровим підписом, прирівняним до власноручного підпису відповідно до Закону України «Про електронні довірчі послуги» від 05.10.2017 № 2155-VIII (ч. 2 ст. 100 ЦПК України);

Стягнення в дохід держави активів, визнаних судом необґрунтованими, здійснюється в порядку, встановленому Законом України «Про виконавче провадження» від 02.06. 2016 р. крім випадків здійснення такого стягнення в порядку, встановленому Законом України «Про Національне агентство України з питань виявлення, розшуку та управління активами, одержаними від корупційних та інших злочинів» 10.11.2015 № 772-VIII , (ч. 4 ст. 292 ЦПК України);

Кодифіковані акти матеріального права (ЦК СК, КЗпП, ЖК та ін.), в яких закріплена велика кількість процесуальних правил, що регламентують: юрисдикцію; склад осіб, які беруть участь у справі; особливості вимог, що пред'являються до суду (предмет і підстави позову); особливості доказування по конкретних справах (предмет доказування, розподіл обов'язків по доказуванню, законні презумпції тощо). Значно менша група таких правил визначає особливості руху процесу: правила відкладення розгляду справ, особливості підготовки до судового розгляду й виконання рішень суду та ін..

Не є джерелом цивільного процесуального права (а) постанови Пленуму Верховного Суду (Верховного Суду України, Вищого спеціалізованого суду України з розгляду цивільних і кримінальних справ), (б) матеріали узагальнення судової практики з розгляду окремих категорій цивільних справ.

2. Застосування Європейської конвенції про захист прав та основоположних свобод

Особливу увагу серед міжнародних договорів України займає Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод від 4 листопада 1950 р.

Закон України «Про ратифікацію Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод 1950 р., Першого протоколу та протоколів № 2,4,7 та 11 Конвенції»1 передбачає, що Україна повністю визнає на своїй території дію ст. 25 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод 1950р. щодо визнання компетенції Європейської комісії з прав людини приймати від будь-якої особи, неурядової організації або групи осіб заяви на ім'я Генерального Секретаря Ради Європи про порушення Україною прав, викладених у Конвенції, та ст. 46 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод 1950 р. щодо визнання обов'язковою і без укладення спеціальної угоди юрисдикції Європейського суду з прав людини.

Закон України «Про виконання рішень та застосування практики Європейського суду з прав людини» від 23.02.2006 № 3477-IV регулює відносини, що виникають у зв'язку з обов'язком держави виконати рішення ЄСПЛ у справах проти України; з необхідністю усунення причин порушення Україною Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод і протоколів до неї; з впровадженням в українське судочинство та адміністративну практику європейських стандартів прав людини; зі створенням передумов для зменшення числа заяв до ЄСПЛ проти України.

3. Значення практики Європейського суду з прав людини для цивільного судочинства.

Рішення Європейського суду з прав людини для цивільного судочинства є важливою правовою практикою, що допомагає у вдосконаленні способів захисту цивільних прав та наближення норм права до європейських стандартів. Практика Європейського суду з прав людини є офіційною формою інтерпретації прав людини, що закріплені в Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод. Ця конвенція є частиною національного законодавства тому є джерелом законодавчого правового регулювання та правозастосування в Україні.

Практика Європейського суду з прав людини займає визначне місце, як джерело цивільного процесуального права України, оскільки, враховуючи прагнення України до євроінтеграції, то українські суди все частіше у цивільних справах посилаються на конкретні рішення Європейського суду з прав людини, як на правове обґрунтування вибраної ними позиції.

4. Значення рішень Конституційного Суду щодо офіційного тлумачення норм цивільного процесуального права

Відповідно до ст. 147 Конституції України Конституційний Суд України є єдиним органом конституційної юрисдикції в Україні, що вирішує питання про відповідність законів та інших правових актів Конституції України і дає офіційне тлумачення Конституції України та законів України.

У ч. 6 ст. 10 ЦПК України зазначається, що якщо суд доходить висновку, що закон чи інший правовий акт суперечить Конституції України, суд не застосовує такий закон чи інший правовий акт, а застосовує норми Конституції України як норми прямої дії. У такому випадку суд після ухвалення рішення у справі звертається до Верховного Суду для вирішення питання стосовно внесення до Конституційного Суду України подання щодо конституційності закону чи іншого правового акта, вирішення питання про конституційність якого належить до юрисдикції Конституційного Суду України.

Рішення Конституційного Суду України є специфічними джерелами цивільного процесуального права України. Вони поєднують в собі властивості різних видів джерел права, але в той же час не можуть бути повною мірою віднесені ні до одного з них. Тому можна вважати, що рішення Конституційного Суду України поєднують в собі якості правозастосовних і нормовстановлюючих актів.

5. Роз'яснення судової практики з питань цивільного процесу

Зазначені роз'яснення містять узагальнені положення, призначені для багаторазового застосування з тієї або іншої категорії цивільних справ або при виникненні однорідних випадків. За змістом вони являють собою результат аналізу судових помилок і неправильних тенденцій у застосуванні судами процесуальних норм з певної категорії справ у зв'язку з відсутністю норми, що регулює те або інше процесуальне питання і на цій основі роз'яснення того, як слід правильно застосовувати відповідні норми права.

Постанови Пленуму Верховного Суду не входять ні в систему права в цілому, ні в систему джерел цивільного процесуального права. Однак вони є складовою частиною правової системи України і відіграють значну роль у розвитку цивільного процесуального законодавства.

6. Загальновизнані принципи й норми міжнародного права та їх застосування судом.

Загальновизнані принципи і норми міжнародного права є основоположними імперативними нормами, відхилення від яких є неприпустимим. Вони мають наднаціональний характер і закріплюються у міжнародно-правових актах чи прецедентах, але є частиною національної правової системи, зокрема судочинства. В Україні визнаються та гарантуються права і свободи людини, що закріплені у Конституції України, тому загальновизнані принципи і норми міжнародного права є елементом національної правової системи.

Особливості застосування цих норм полягають у їх субсидіарному характері, що є результатом гармонізації політики на різних рівнях: універсальному, регіональному, національному. У цьому контексті, вони виступають принципами національного цивільного судочинства. Незважаючи на своє міжнародно-правове походження, важливе значення для їх реалізації має національний, тобто внутрішньодержавний механізм.

До загальновизнаних принципів і норм цивільного судочинства належать принципи пріоритету прав людини, верховенства права, права на суд, правової визначеності та пропорційності. Їх подальша наукова розробка та впровадження у практику сприятимуть соціалізації цивільного процесу та утвердженню прав людини і верховенства права.

ТЕМА 3. ЦИВІЛЬНІ ПРОЦЕСУАЛЬНІ ПРАВОВІДНОСИНИ. ПРИНЦИПИ ЦИВІЛЬНОГО СУДОЧИНСТВА. ЦИВІЛЬНЕ СУДОЧИНСТВО В УМОВАХ ВІЙНИ – 2 год.

1. Поняття та ознаки цивільних процесуальних правовідносин.
2. Підстави виникнення цивільних процесуальних правовідносин.
3. Поняття та система принципів цивільного процесуального права.
4. Особливості здійснення цивільного судочинства в умовах воєнного стану.

1. Поняття та ознаки цивільних процесуальних правовідносин.

Цивільні процесуальні правовідносини – це врегульовані цивільним процесуальним правом відносини, що складаються між судом і іншими суб'єктами із приводу розгляду і вирішення цивільної справи.

Суб'єктами цивільних процесуальний правовідносин можна визнати всіх осіб, які приймають участь у процесі. За своїм процесуальним статусом вони поділяються на такі групи:

- судові органи та їх посадові особи;
- особи, які беруть участь у справі: сторони, треті особи, представники сторін та третіх осіб;
- особи, які сприяють здійсненню правосуддя: свідки, експерти, спеціалісти, перекладачі, особи, які надають правову допомогу.

Об'єктом цивільних процесуальних правовідносин є те, на що спрямовано ці правовідносини.

Загальний об'єкт – матеріально-правовий спір або охоронюваний законом інтерес, який суд повинен вирішити або захистити.

Спеціальний об'єкт правовідносин – це результат, який досягається в процесі здійснення конкретних правовідносин.

Зміст цивільних процесуальних правовідносин складається із прав і обов'язків суб'єктів, процесуальних дій по реалізації цих прав і обов'язків.

Юридичний зміст – це суб'єктивні права та обов'язок а матеріальний - реальна поведінка, яку правомочний може, а правозобов'язаний повинен здійснити.

Види цивільних процесуальних правовідносин:

1) за обов'язковим суб'єктом:
- відносини між судом першої інстанції і всіма особами, які беруть участь у розгляді справи;
- відносини між судом апеляційної інстанції і заінтересованими особами;
- відносини між судом касаційної інстанції і заінтересованими особами;

2) в залежності від заінтересованості і мети участі суб'єктів процесуальних правовідносин:
- головні (основні) процесуальні правовідносини складаються між судом і стороною, судом і заявником;
- додаткові процесуальні правовідносини складаються між судом і третьою особою, прокурором, органами державного управління;
- службово-допоміжні процесуальні правовідносини складаються між судом і свідком, експертом, перекладачем.

2. Підстави виникнення цивільних процесуальних правовідносин.

Підстави виникнення цивільних правовідносин:

1) наявність норми, на основі якої виникають цивільні процесуальні правовідносини.

Норми цивільного процесуального права – це закріплені в законі загальнообов'язкові правила поведінки, які регулюють відносини, що

складаються у зв'язку із судовою діяльністю з розгляду та вирішення цивільних справ.

2) наявність юридичних фактів, тобто фактів, з наявністю або відсутністю яких відповідна правова норма пов'язує виникнення, зміну або припинення процесуальних прав і обов'язків.

Юридичні факти, що породжують цивільні процесуальні правовідносини, існують, в основному, у **вигляді процесуальної дії** (пред'явлення позову, відмова від позову, мирова угода сторін тощо).

Юридичні факти у вигляді події (наприклад, смерть або важка хвороба позивача або відповідача, ліквідація юридичної особи, закінчення строку) тягнуть зупинення або припинення провадження в справі, а також можуть породжувати інші правові наслідки.

Суд, є **обов'язковим суб'єктом** всіх цивільних процесуальних правовідносин, тому без відповідної дії суду не можуть виникнути жодні цивільні процесуальні правовідносини.

3) наявність цивільної процесуальної правосуб'єктності, що закріплює коло осіб, які можуть бути суб'єктами прав і обов'язків, конкретизує тим самим коло правовідносин, що виникають на основі правосуб'єктності.

Процесуальна правосуб'єктність має свій зміст, що складається з двох елементів: (1) можливість мати права і нести обов'язки (**правоздатність**), (2) можливість самостійного здійснення прав і обов'язків (**дієздатність**).

Здатність мати цивільні процесуальні права та обов'язки сторони, третьої особи, заявника, заінтересованої особи (цивільна процесуальна правоздатність) мають усі фізичні і юридичні особи (ст. 46 ЦПК України).

Здатність особисто здійснювати цивільні процесуальні права та виконувати свої обов'язки в суді (цивільна процесуальна дієздатність) мають фізичні особи, які досягли повноліття, а також юридичні особи.

Неповнолітні особи віком від чотирнадцяти до вісімнадцяти років, а також особи, цивільна дієздатність яких обмежена, можуть особисто здійснювати цивільні процесуальні права та виконувати свої обов'язки в суді у справах, що виникають з відносин, у яких вони особисто беруть участь, якщо інше не встановлено законом.

У разі реєстрації шлюбу фізичної особи, яка не досягла повноліття, вона набуває цивільної процесуальної дієздатності з моменту реєстрації шлюбу. Цивільної процесуальної дієздатності набуває також неповнолітня особа, якій у порядку, встановленому ЦПК України, надано повну цивільну дієздатність (ст. 47 ЦПК України).

3. Поняття та система принципів цивільного процесуального права.

Принципи цивільного процесуального права — це основні керівні положення, закріплені в нормах цивільного процесуального права, які відображають характер, сутність та зміст цієї галузі права. Тобто, це фундаментальні ідеї, що відображають важливі суспільні та правові зв'язки й забезпечують здійснення правосуддя у цивільних справах.

Принципи цивільного процесуального права відображають ключові демократичні риси, загальну спрямованість права та його основних

інститутів. Вони дозволяють зрозуміти сутність цієї галузі, її суспільний характер та особливості окремих правових інститутів.

Зміст принципів закріплений у Конституції України, Законі України "Про судоустрій і статус суддів" та відповідних положеннях Цивільного процесуального кодексу України. Водночас кожен принцип зазвичай знаходить своє відображення не в одній окремій нормі, а в кількох нормах і процесуальних правилах, які визначають його зміст.

Відповідно до глави ч.3 ст.2 ЦПК України основними засадами (принципами) цивільного судочинства є:

1) верховенство права;

2) повага до честі і гідності, рівність усіх учасників судового процесу перед законом та судом;

3) гласність і відкритість судового процесу та його повне фіксування технічними засобами;

4) змагальність сторін;

5) диспозитивність;

6) пропорційність;

7) обов'язковість судового рішення;

8) забезпечення права на апеляційний перегляд справи;

9) забезпечення права на касаційне оскарження судового рішення у випадках, встановлених законом;

10) розумність строків розгляду справи судом;

11) неприпустимість зловживання процесуальними правами;

12) відшкодування судових витрат сторони, на користь якої ухвалене судове рішення.

4. Особливості здійснення цивільного судочинства в умовах воєнного стану.

Закон України «Про правовий режим воєнного стану», передбачає відповідні положення для здійснення належного цивільного судочинства в умовах війни:

– суди діють виключно на підставі та в спосіб, які визначені законами України та Конституцією України;

– заборона обмежень повноваження судів, які визначені чинним законодавством України;

– повторно закріплене виключне повноваження судів на здійснення правосуддя;

– забороняється створювати надзвичайні та особливі суди;

– забороняється прискорення та скорочення будь-яких форм судочинства;

– передбачена в законний спосіб зміна територіальної підсудності справ у разі неможливості здійснення правосуддя, а також можливість зміни місцезнаходження судів.

У Законі України «Про судоустрій і статус суддів», зокрема в статті 147, чинна редакція передбачає можливість зміни порядку територіальної

підсудності судових справ у разі фактичної неможливості проведення судових засідань судом.

В умовах воєнного чи надзвичайного стану у разі знеструмлення електромережі суду чи настання інших обставин, які унеможливлюють функціонування Єдиної судової інформаційно-комунікаційної системи або її окремої підсистеми (модуля), що забезпечує обмін документами, суд може вручати особі, яка зареєструвала електронний кабінет, будь-які документи у справах, в яких така особа бере участь, у паперовій формі.

Не допускається забезпечення позову шляхом зупинення дії рішень про примусове відчуження майна під час дії воєнного стану, прийнятих відповідно до Закону України «Про передачу, примусове відчуження або вилучення майна в умовах правового режиму воєнного чи надзвичайного стану» (ч.14 ст.150 ЦПК України).

ТЕМА 4. СУД ЯК СУБ'ЄКТ ЦИВІЛЬНОГО ПРОЦЕСУ.

1. Система судів цивільної юрисдикції
2. Склад суду. Підстави для відводу суддів.
3. Апарат суду. Відвід працівника апарату суду.

Суд не тільки обов'язковий, але і вирішальний суб'єкт цивільних процесуальних правовідносин. Закон пред'являє до нього ряд вимог як якісного, так і кількісного характеру.

Кількісні вимоги визначають число суддів, що входять до складу суду. Згідно ст. 34 ЦПК України цивільні справи у судах першої інстанції розглядаються **одноособово**

суддею, який є головуючим і діє від імені суду, якщо інше не передбачено ЦПК України. У випадках, встановлених ЦПК України, цивільні справи у судах першої інстанції розглядаються **колегією у складі одного судді і двох присяжних**, які при здійсненні правосуддя користуються всіма правами судді (деякі категорії справ окремого провадження: обмеження цивільної дієздатності фізичної особи, визнання фізичної особи недієздатною та поновлення цивільної дієздатності фізичної особи; визнання фізичної особи безвісно відсутньою чи оголошення її померлою; усиновлення та ін.).

Перегляд в апеляційному та касаційному порядку рішень судів здійснюється тільки **колегією суддів** відповідного суду.

Перегляд судових рішень судів першої та апеляційної інстанції здійснюється колегією суддів суду касаційної інстанції у складі трьох або більшої непарної кількості суддів.

У визначених ЦПК України випадках перегляд судових рішень судом касаційної інстанції здійснюється судовою палатою Касаційного цивільного суду (палатою), об'єднаною палатою Касаційного цивільного суду (об'єднаною палатою) або Великою Палатою Верховного Суду (Великою Палатою).

Перегляд судових рішень за нововиявленими обставинами здійснюється судом у такому самому кількісному складі, в якому ці рішення були ухвалені (одноособово або колегіально) (ст. 34 ЦПК України).

Визначення судді, а в разі колегіального розгляду - судді-доповідача для розгляду конкретної справи здійснюється ***Єдиною судовою інформаційно-комунікаційною системою*** під час реєстрації документів, а також в інших випадках визначення складу суду на будь-якій стадії судового процесу, з урахуванням спеціалізації та рівномірного навантаження для кожного судді, за принципом випадковості та в хронологічному порядку надходження справи.

Порядок вирішення питань при колегіальному розгляді справи. Питання, що виникають під час колегіального розгляду справи судом, вирішуються більшістю голосів суддів. Головуючий голосує останнім.

При ухваленні рішення з кожного питання жоден із суддів ***не має права утримуватися від голосування та підписання рішення чи ухвали.***

Суддя, не згодний з рішенням, може письмово викласти свою **окрему думку.** Про наявність окремої думки повідомляються учасники справи без оголошення її змісту в судовому засіданні. Окрема думка приєднується до справи і є відкритою для ознайомлення (ст. 35 ЦПК України).

Відвід судді – це усунення судді як учасника судового процесу від участі у справі за заявою сторони, прокурора (або за власною ініціативою) за наявності передбачених процесуальним законом обставин, що викликають сумнів у його неупередженості (безсторонності).

Підстави для відводу судді. Суддя не може розглядати справу і підлягає відводу (самовідводу), якщо:

1) він є членом сім'ї або близьким родичем (чоловік, дружина, батько, мати, вітчим, мачуха, син, дочка, пасинок, падчерка, брат, сестра, дід, баба, внук, внучка, усиновлювач чи усиновлений, опікун чи піклувальник, член сім'ї або близький родич цих осіб) сторони або інших учасників судового процесу, або осіб, які надавали стороні або іншим учасникам справи правничу допомогу у цій справі, або іншого судді, який входить до складу суду, що розглядає чи розглядав справу.

2) він брав участь у справі як свідок, експерт, спеціаліст, перекладач, представник, адвокат, секретар судового засідання або надавав стороні чи іншим учасникам справи правничу допомогу в цій чи іншій справі.

3) він прямо чи побічно заінтересований у результаті розгляду справи.

4) було порушено порядок визначення судді для розгляду справи.

5) є інші обставини, що викликають сумнів в неупередженості або об'єктивності судді.

До складу суду не можуть входити особи, які є ***членами сім'ї, родичами між собою чи родичами подружжя.***

Недопустимість повторної участі судді в розгляді справи. Суддя, який брав участь у вирішенні справи в суді першої інстанції, не може брати участі в розгляді цієї самої справи в судах апеляційної і касаційної інстанцій, і після скасування рішення суду або ухвали про закриття провадження у справі.

Суддя, який брав участь у врегулюванні спору у справі за участю судді, не може брати участь в розгляді цієї справи по суті або перегляді будь-якого ухваленого в ній судового рішення.

Суддя, який брав участь у вирішенні справи в суді апеляційної інстанції, не може брати участі у розгляді цієї самої справи в судах касаційної або першої інстанції, а також у новому розгляді справи після скасування ухвали чи рішення суду апеляційної інстанції.

Суддя, який брав участь у перегляді справи в суді касаційної інстанції, не може брати участі в розгляді цієї справи в суді першої чи апеляційної інстанції, а також у новому її розгляді після скасування ухвали чи рішення суду касаційної інстанції.

Суддя, який брав участь у вирішенні справи, рішення в якій було в подальшому скасовано судом вищої інстанції, не може брати участі у розгляді заяви про перегляд за нововиявленими обставинами рішення суду у цій справі.

Суддя, який брав участь у вирішенні справи в суді першої, апеляційної, касаційної інстанцій, не може брати участі у розгляді заяви про перегляд судового рішення у зв'язку з виключними обставинами у цій справі, (ст. 37 ЦПК України).

Заяви про самовідводи та відводи. З підстав, зазначених у ЦПК України, суддя, секретар судового засідання, експерт, спеціаліст, перекладач зобов'язані заявити самовідвід. З підстав, зазначених у ЦПК України, судді, секретарю судового засідання, експерту, спеціалісту, перекладачу може бути заявлено відвід учасниками справи.

Відвід повинен бути вмотивованим і заявленим ***протягом десяти днів*** з дня отримання учасником справи ухвали про відкриття провадження у справі, але не пізніше початку підготовчого засідання або першого судового засідання, якщо справа розглядається в порядку спрощеного позовного провадження.

Самовідвід може бути заявлений не пізніше початку підготовчого засідання або першого судового засідання, якщо справа розглядається в порядку спрощеного позовного провадження.

Після спливу вказаного строку заявляти відвід (самовідвід) дозволяється лише у виняткових випадках, коли про підставу відводу (самовідводу) заявнику не могло бути відомо до спливу вказаного строку, але не пізніше двох днів із дня, коли заявник дізнався про таку підставу.

Якщо відвід заявляється повторно з підстав, розглянутих раніше, суд, який розглядає справу, залишає таку заяву без розгляду (ст. 39 ЦПК України).

Питання про відвід (самовідвід) судді може бути ***вирішено як до, так і після відкриття провадження у справі.***

Питання про відвід судді вирішує суд, який розглядає справу. Суд задовольняє відвід, якщо доходить висновку про його обґрунтованість.

Якщо суд доходить висновку про необґрунтованість заявленого відводу і заява про такий відвід надійшла до суду за три робочі дні(або раніше) до наступного засідання, вирішення питання про відвід здійснюється суддею,

який не входить до складу суду, що розглядає справу, і визначається у порядку, встановленому частиною першою статті 33 ЦПК України. Такому судді не може бути заявлений відвід.

Якщо заява про відвід судді надійшла до суду пізніше ніж за три робочі дні до наступного засідання, така заява не підлягає передачі на розгляд іншому судді, а питання про відвід судді вирішується судом, що розглядає справу.

Якщо питання про відвід судді неможливо розглянути в суді, в якому розглядається справа, то справа для вирішення питання про відвід передається до суду відповідної інстанції, найбільш територіально наближеного до цього суду.

Питання про відвід судді Великої Палати не підлягає передачі на розгляд іншому судді та розглядається Великою Палатою.

Питання про відвід вирішується невідкладно. Вирішення питання про відвід суддею, який не входить до складу суду, здійснюється протягом двох робочих днів, але не пізніше призначеного засідання по справі. У разі розгляду заяви про відвід суддею іншого суду - не пізніше десяти днів з дня надходження заяви про відвід. Відвід, який надійшов поза межами судового засідання, розглядається судом у порядку письмового провадження.

Суд вирішує питання про відвід судді без повідомлення учасників справи. За ініціативою суду питання про відвід судді може вирішуватися у судовому засіданні з повідомленням учасників справи. Неявка учасників справи у судове засідання, в якому вирішується питання про відвід судді, не перешкоджає розгляду судом питання про відвід судді.

Питання про відвід секретаря судового засідання, експерта, спеціаліста, перекладача вирішується складом суду, що розглядає справу. Суд, який розглядає заяву про відвід, заслуховує особу, якій заявлено відвід, якщо вона бажає надати пояснення, а також думку учасників справи. Неявка особи, якій заявлено відвід, у судове засідання, в якому вирішується питання про відвід, не перешкоджає розгляду судом питання про відвід.

За результатами вирішення заяви про відвід суд постановляє **ухвалу.**

Наслідки відводу суду (судді)

У разі задоволення заяви про відвід судді, який розглядає справу одноособово, справа розглядається в тому самому суді іншим суддею, який визначається у порядку, встановленому статтею 33 ЦПК України.

У разі задоволення заяви про відвід одному із суддів або всьому складу суду, якщо справа розглядається колегією суддів, справа розглядається в тому самому суді тим самим кількісним складом колегії суддів без участі відведеного судді або іншим складом суддів, який визначається у порядку, встановленому статтею 33 ЦПК України.

Якщо після задоволення відводів (самовідводів) або за наявності підстав, зазначених у статті 37 ЦПК України, неможливо утворити новий склад суду для розгляду справи, справа за розпорядженням голови суду передається до іншого суду, визначеного в порядку, встановленому ЦПК України.

Тема 5. Сторони та треті особи в цивільному процесі. Інші учасники судового процесу – 2год.

1.Учасники справи, їх процесуальні права та обов'язки .
2. Поняття сторін у цивільному процесі. Права та обов'язки сторін.
3. Співучасть у цивільному процесі.
4. Неналежний відповідач та порядок його заміни.
5. Процесуальне правонаступництво.
6. Треті особи в цивільному процесі: поняття, підстави участі, види.
7. Інші учасники судового процесу.

Склад учасників справи

Категорія справи	Учасники
у справах **позовного** провадження	сторони, треті особи
при розгляді вимог у **наказному провадженні**	заявник та боржник
у справах **окремого провадження**	заявники, інші заінтересовані особи
у справах можуть також брати участь	органи та особи, яким законом надано право звертатися до суду в інтересах інших осіб
у справах про оскарження рішення третейського суду, оспорювання рішення міжнародного комерційного арбітражу та про видачу виконавчого документа на примусове виконання рішення третейського суду, міжнародного комерційного арбітражу	- сторони третейського розгляду; - особи, які не брали участі у третейському розгляді, якщо третейський суд вирішив питання про їхні права і обов'язки; - сторони арбітражного розгляду.

Залежно від характеру юридичного інтересу до результату процесу всіх учасників судового процесу можна **розділити на дві групи**:

1) особи, які мають особистий інтерес, – як матеріально-правовий, так і процесуальний – сторони, треті особи, заявники, боржники, заінтересовані особи;

2) особи, які мають громадський, державний інтерес, тобто тільки процесуальний інтерес – прокурор, органи державного управління.

ПРАВА ТА ОБОВ'ЯЗКИ УЧАСНИКІВ СПРАВИ

Права учасників справи	Обов'язки учасників справи
- ознайомлюватися з матеріалами справи, робити з них витяги, копії, одержувати копії судових рішень;	- виявляти повагу до суду та до інших учасників судового процесу;
- подавати докази; брати участь у судових засіданнях, якщо інше не	- сприяти своєчасному, всебічному, повному та

визначено законом; брати участь у дослідженні доказів; ставити питання іншим учасникам справи, а також свідкам, експертам, спеціалістам;	об'єктивному встановленню всіх обставин справи;
- подавати заяви та клопотання, надавати пояснення суду, наводити свої доводи, міркування щодо питань, які виникають під час судового розгляду, і заперечення проти заяв, клопотань, доводів і міркувань інших осіб;	- з'являтися в судове засідання за викликом суду, якщо їх явка визнана судом обов'язковою;
- ознайомлюватися з протоколом судового засідання, записом фіксування судового засідання технічними засобами, робити з них копії, подавати письмові зауваження з приводу їх неправильності чи неповноти;	- подавати усі наявні у них докази в порядку та строки, встановлені законом або судом, не приховувати докази;
- оскаржувати судові рішення у визначених законом випадках;	- надавати суду повні і достовірні пояснення з питань, які ставляться судом, а також учасниками справи в судовому засіданні;
- користуватися іншими визначеними законом процесуальними правами.	- виконувати процесуальні дії у встановлені законом або судом строки;
	-виконувати інші процесуальні обов'язки, визначені законом.

Сторонами в цивільному процесі є особи, спір яких є предметом судового розгляду -.

Позивач – особа, для захисту суб'єктивних прав і охоронюваних законом інтересів якої відкрито провадження по справі.

Відповідач – особа, що залучається судом до відповіді щодо вимоги, заявленої позивачем. За твердженням позивача, відповідач – особа, яка порушила або оспорює його суб'єктивне право або охоронюваний законом інтерес.

Сторонами (позивачем і відповідачем) можуть бути: 1) фізичні особи; 2) юридичні особи; 3) держава. Сторони мають *рівні процесуальні права і обов'язки.*

СПЕЦІАЛЬНІ ПРАВА СТОРІН

Право сторони	Стадія, на якій це право можна реалізувати
позивач вправі відмовитися від позову (всіх або частини позовних	на будь-якій стадії судового процесу

вимог)	
позивач вправі збільшити або зменшити розмір позовних вимог	до закінчення **підготовчого засідання** або до початку першого судового засідання, якщо справа розглядається в порядку спрощеного позовного провадження
позивач має право змінити предмет або підстави позову шляхом подання письмової заяви	до закінчення **підготовчого засідання**
відповідач має право визнати позов (всі або частину позовних вимог)	на будь-якій стадії судового процесу
відповідач має право подати зустрічний позов	у строк для подання відзиву (строк не може бути меншим **п'ятнадцяти днів** з дня вручення ухвали про відкриття провадження у справі).
сторони можуть примиритися, у тому числі шляхом медіації (укласти ***мирову угоду***)	на будь-якій стадії судового процесу

Учасники судового процесу та їхні представники повинні *добросовісно користуватися процесуальними правами*, зловживання процесуальними правами не допускається.

Процесуальна співучасть – участь в одній справі декількох позивачів або декількох відповідачів, інтереси і вимоги яких не виключають один одного.

Позов може бути пред'явлений спільно ***кількома позивачами або до кількох відповідачів.*** Кожний із позивачів або відповідачів щодо другої сторони діє в цивільному процесі самостійно (ч. 1 ст. 50 ЦПК України).

Процесуальна співучасть допускається, якщо:

1) предметом спору є спільні права чи обов'язки кількох позивачів або відповідачів;

2) права і обов'язки кількох позивачів чи відповідачів виникли з однієї підстави;

3)предметом спору є однорідні права і обов'язки.

На співучасників розповсюджуються загальні (ст. 43 ЦПК України) і спеціальні права сторін (ст. 49 ЦПК України).

Особливістю ухвалення рішення при процесуальній співучасті є те, що суд постановляє не окремі рішення по кожному співучаснику (кожній розглянутій вимозі), а ***одне рішення, в якому дається відповідь на кожний позов (позовна вимога).*** Згідно зі ст. 266 ЦПК України суд, ухвалюючи рішення на користь кількох позивачів або проти кількох відповідачів, повинен зазначити, в якій частині рішення стосується

кожного з них, або зазначити, що обов'язок чи право стягнення є солідарним.

Неналежний відповідач – особа, відносно до якої за матеріалами справи виключається припущення про те, що вона є суб'єктом спірного правовідношення.

Особа, помилково вважаючи, що обов'язок перед ним несе певний суб'єкт, пред'являє до нього позов. Насправді ж, їх несе абсолютно інший громадянин або організація. Особа, до якої пред'явлений цей позов, залучається до цивільного процесу як **неналежний відповідач**.

Неналежний відповідач – процесуально правоздатна особа. Вона володіє всіма властивими стороні процесуальними правами та обов'язками, тобто є суб'єктом процесу, стороною по справі, інакше було б неможливе процесуальне спілкування з нею. Тому недопустима відмова в прийнятті позовної заяви з мотивів пред'явлення позову до неналежного відповідача.

Якщо позов подано не до тієї особи, яка повинна відповідати за позовом, суд ***до закінчення підготовчого провадження***, а у разі розгляду справи за правилами спрощеного позовного провадження – до початку першого судового засідання ***за клопотанням позивача*** замінює первісного відповідача належним відповідачем, не закриваючи провадження у справі.

Згідно зі ст. 51 ЦПК України суд першої інстанції має право ***за клопотанням позивача до закінчення підготовчого провадження***, а у разі розгляду справи за правилами спрощеного позовного провадження – до початку першого судового засідання залучити до участі у ній **співвідповідача**. Про залучення співвідповідача чи заміну неналежного відповідача постановляється **ухвала**. За клопотанням нового відповідача або залученого співвідповідача ***розгляд справи починається спочатку***.

Процесуальне правонаступництво – це перехід процесуальних прав і обов'язків від однієї особи, яка була в процесі стороною або третьою особою, до іншої особи у зв'язку з переходом до неї суб'єктивних матеріальних прав.

Підстави для процесуального правонаступництва.

1) перехід суб'єктивних матеріальних прав і обов'язків в результаті: а) смерті фізичної особи; б) припинення юридичної особи; в) заміни кредитора чи боржника у зобов'язанні; г) в інших випадках заміни особи у відносинах, щодо яких виник спір;

2) наявність порушеного цивільного процесу до моменту настання фактів, вказаних вище;

3) вибуття з процесу відповідної сторони або третьої особи. Вибуття інших суб'єктів не приводить до виникнення процесуального правонаступництва.

Правонаступник повністю замінює собою правопопередника у всьому об'ємі його процесуальних прав і обов'язків.

Процесуальне правонаступництво виключається у разі, коли неприпустимо правонаступництво в матеріальному праві, зокрема, коли вимога нерозривно пов'язана з особою позивача або відповідача (в

позовах про розірвання шлюбу, стягнення аліментів, відновленні на роботі та ін.), а також коли правонаступництво суперечить закону або договору. Усі дії, вчинені в цивільному процесі до вступу правонаступника, обов'язкові для нього так само, як вони були обов'язкові для особи, яку він замінив (ч. 2 ст. 55 ЦПК України).

Вступаючи в процес як правонаступник сторони або третьої особи, суб'єкт зобов'язаний пред'явити суду докази свого правонаступництва в матеріальному правовідношенні, наприклад, договір про переведення боргу або уступку вимоги, свідоцтво про право на спадщину, свідоцтво про державну реєстрацію новоствореної або реорганізованої юридичної особи.

Згідно ст. 55 ЦПК України цивільне процесуальне правонаступництво допускається на **будь-якій стадії цивільного процесу.**

З моменту вступу до процесу правонаступник набуває всі процесуальні права і обов'язки свого правопопередника. Усі дії, вчинені в цивільному процесі до вступу правонаступника, **обов'язкові для нього так само, як вони були обов'язкові для особи, яку він замінив**. Вступ до процесу правонаступника оформляється **ухвалою суду**, яка не може бути оскаржена.

При настанні підстав правонаступництва до розгляду справи судом першої інстанції ***суд зобов'язаний зупинити провадження у справі*** (ч. 1 ст. 251 ЦПК України).

Треті особи - це особи, які беруть участь у справі, вступають або залучаються до розпочатого процесу, мають певну заінтересованість в результаті справи, оскільки рішення може вплинути на їх права і обов'язки.

Характерні риси третіх осіб:

1) дані суб'єкти віднесені законом до учасників справи, що визначає їх правове положення і сукупність прав;

2) треті особи мають певний ступінь заінтересованості в результаті справи;

3) рішення по справі має значення для третіх осіб, але це значення залежать від їх виду;

4) треті особи вступають або залучаються в розпочатий цивільний процес.

За ступенем заінтересованості в результаті справи розрізняються треті особи:

а) які **заявляють самостійні позовні вимоги** (наприклад, до суду, в якому розглядається спір спадкоємців за заповітом, може надійти заява від одного із спадкоємців згідно із законом, який вимагає визнання заповіту недійсним);

б) які **не заявляють самостійних вимог щодо предмету спору** (наприклад, в справу за позовом потерпілого до власника джерела підвищеної небезпеки про відшкодування заподіяної шкоди залучається особа, яка управляла транспортним засобом у момент спричинення шкоди).

Треті особи, які заявляють самостійні вимоги – це такі учасники процесу, які вступають в уже розпочатий процес шляхом пред'явлення позову для захисту самостійних прав на предмет спору, якщо рішення по справі може вплинути на їх права.

Згідно ч. 1 ст. 52 ЦПК України треті особи, які заявляють самостійні вимоги щодо предмета спору, можуть вступити у справу **до закінчення підготовчого провадження** або до початку першого судового засідання, якщо справа розглядається в порядку спрощеного позовного провадження, подавши позов до однієї або декількох сторін.

Характерні риси третіх осіб, які заявляють самостійні вимоги щодо предмета спору:

1) є суб'єктами спірного матеріального правовідношення;
2) вступають в процес добровільно;
3) вступають в процес шляхом подання позовної заяви;
4) вступають в процес до закінчення підготовчого провадження або до початку першого судового засідання, якщо справа розглядається в порядку спрощеного позовного провадження;
5) можуть бути як фізичними, так і юридичними особами;
6) можуть претендувати на весь предмет спору або на його частину;
7) мають інтереси, які, як правило, протистоять інтересам обох сторін, але можуть суперечити і інтересам однієї з них.
8)користуються усіма правами і несуть усі обов'язки позивача.

Треті особи, які не заявляють самостійних вимог щодо предмета спору – це особи, які вступають у вже розпочатий процес, якщо рішення по справі може вплинути на їх права або обов'язки по відношенню до однієї із сторін.

Характерні риси третіх осіб, які не заявляють самостійних вимог щодо предмета спору:

1) така особа не є суб'єктом спірного матеріального правовідношення, існуючого між позивачем і відповідачем;
2) підстава участі в справі третьої особи – матеріально-правова заінтересованість (можливість регресу, інший інтерес);
3) третя особа може вступити в справу за власного ініціативою або бути залученою до нього згідно з ухвалою суду;
4) треті особи діють в процесі самостійно, вони незалежні від сторін, не повинні погоджувати з ними свої дії;
5) рішення суду не зачіпає суб'єктивних прав третіх осіб, тому має преюдиціальне значення;
6) вступ до справи третьої особи не стягне за собою розгляду справи спочатку (ч. 7 ст. 53 ЦПК України).
7) третя особа не може пред'явити зустрічний позов. Такий позов не може бути пред'явлений і до них.

Порядок залучення до участі у справі або вступу в справу. Треті особи, які не заявляють самостійних вимог щодо предмета спору, можуть вступити у справу на стороні позивача або відповідача до закінчення підготовчого провадження у справі або до початку першого судового

засідання, якщо справа розглядається в порядку спрощеного позовного провадження, у разі коли рішення у справі може вплинути на їхні права або обов'язки щодо однієї зі сторін. їх може бути залучено до участі у справі також за заявою учасників справи.

У заявах про залучення третіх осіб і в заявах третіх осіб про вступ у справу на стороні позивача або відповідача зазначається, на яких підставах третіх осіб належить залучити до участі у справі.

Про залучення третіх осіб до участі у справі суд постановляє ухвалу, в якій зазначає, на які права чи обов'язки такої особи та яким чином може вплинути рішення суду у справі.

Крім учасників справи та їхніх представників **учасниками цивільного процесу** є свідок, експерт, експерт з питань права, перекладач, спеціаліст.

Характерні риси інших учасників цивільного процесу:

- не мають матеріально-правової заінтересованості у результатах процесу;
- не захищають свої права та інтереси;
- як правило, залучаються до процесу за волевиявленням (ініціативою) суду або осіб, які беруть участь у справі.

Інших учасників цивільного процесу можна умовно ***поділити на дві підгрупи.***

1) особи, які здійснюють організаційно-технічне забезпечення процесу (**помічник судді, секретар судового засідання, судовий розпорядник**). Вони є обов'язковими учасниками будь-якої справи;

2) особи, які сприяють розгляду і вирішенню справи по суті (свідки, експерт, спеціаліст, перекладач, особа, яка надає правову допомогу). Вони залучаються судом залежно від обставин конкретної справи.

Помічник судді забезпечує підготовку та організаційне забезпечення судового процесу. зокрема:

1) бере участь в оформленні судових справ, за дорученням судді готує проекти запитів, листів, інших матеріалів, пов'язаних із розглядом конкретної справи**,** виконавчих документів;

2) здійснює оформлення копій судових рішень для направлення сторонам у справі та іншим учасникам справи відповідно до вимог процесуального законодавства, контролює своєчасність надсилання копій судових рішень;

3) виконує інші доручення судді, що стосуються організації розгляду судових справ.

Помічник судді за дорученням судді (головуючого у судовій колегії) може за відсутності секретаря судового засідання здійснювати його повноваження. Під час здійснення таких повноважень помічнику судді може бути заявлено відвід з підстав, передбачених ЦПК України, для відводу секретаря судового засідання (ст. 66 ЦПК України).

Секретар судового засідання:

1) здійснює судові виклики і повідомлення;

2) перевіряє, хто з учасників судового процесу з'явився в судове засідання, хто з учасників судового процесу бере участь у судовому засіданні в режимі відеоконференції, і доповідає про це головуючому;

3) забезпечує контроль за повним фіксуванням судового засідання технічними засобами і проведенням судового засідання в режимі відеоконференції;

4) забезпечує ведення протоколу судового засідання;

5) забезпечує оформлення матеріалів справи;

6) виконує інші доручення головуючого, що стосуються розгляду справи.

Секретар судового засідання виконує обов'язки судового розпорядника у випадку його відсутності (ст. 67 ЦПК України).

Судовий розпорядник:

1) забезпечує належний стан залу судового засідання і запрошує до нього учасників судового процесу;

2) з урахуванням кількості місць та забезпечення порядку під час судового засідання визначає можливу кількість осіб, які можуть бути присутні у залі судового засідання;

3) оголошує про вхід і вихід суду із зали судового засідання та пропонує всім присутнім встати;

4) слідкує за додержанням порядку особами, присутніми у залі судового засідання;

5) виконує розпорядження головуючого про приведення до присяги перекладача, експерта;

6) під час судового засідання приймає від присутніх у залі учасників судового процесу документи та інші матеріали і передає до суду;

7) запрошує до залу судового засідання свідків та виконує вказівки головуючого щодо приведення їх до присяги;

8) виконує інші доручення головуючого, пов'язані зі створенням умов, необхідних для розгляду справи.

Свідок. Свідком може бути кожна особа, якій відомі будь-які обставини, що стосуються справи.

Характерні риси свідка:

1) це юридично незаінтересована в результатах справи особа, оскільки вона не є учасником матеріально-правових відносин (проте можлива заінтересованість, яка випливає з родинних відносин, зв'язків з роботи і т.п.);

2) він стає носієм відомостей про факти в результаті збігу обставин, а не спеціальних досліджень чи статусу.

Свідок зобов'язаний з'явитися до суду за його викликом у визначений час і дати правдиві показання про відомі йому обставини.

Свідок має право давати показання рідною мовою або мовою, якою він володіє, користуватися письмовими записами, відмовитися від давання показань у випадках, встановлених законом, а також на компенсацію витрат, пов'язаних з викликом до суду (ст. 69 ЦПК України).

Експертом може бути особа, яка володіє спеціальними знаннями, необхідними для з'ясування відповідних обставин справи.

Експерт може призначатися судом або залучатися учасником справи та зобов'язаний дати обґрунтований та об'єктивний письмовий висновок на поставлені йому питання.

Експерт зобов'язаний з'явитися до суду за його викликом та роз'яснити свій висновок і відповісти на питання суду та учасників справи. За відсутності заперечень учасників справи експерт може брати участь в судовому засіданні в режимі відеоконференції. Експерт не має права передоручати проведення експертизи іншій особі.

Призначений судом експерт ***може відмовитися від надання висновку***, якщо надані на його запит матеріали недостатні для виконання покладених на нього обов'язків. Заява про відмову повинна бути вмотивованою (ст. 72 ЦПК України).

Експерт з питань права. Як експерт з питань права може залучатися особа, яка має науковий ступінь та є визнаним фахівцем у галузі права. Рішення про допуск до участі в справі експерта з питань права та долучення його висновку до матеріалів справи ухвалюється судом.

Спеціалістом є особа, яка володіє спеціальними знаннями та навичками, необхідними для застосування технічних засобів, і призначена судом для надання консультацій та технічної допомоги під час вчинення процесуальних дій, пов'язаних із застосуванням таких технічних засобів (фотографування, складання схем, планів, креслень, відбору зразків для проведення експертизи тощо). Допомога та консультації спеціаліста не замінюють висновок експерта.

Перекладачем може бути особа, яка вільно володіє мовою, якою здійснюється цивільне судочинство, та іншою мовою, знання якої необхідне для усного чи письмового перекладу з однієї мови на іншу, а також особа, яка володіє технікою спілкування з глухими, німими чи глухонімими.

Перекладач допускається ухвалою суду за заявою учасника справи або призначається з ініціативи суду.

Участь перекладача, який володіє технікою спілкування з глухими, німими чи глухонімими, є обов'язковою при розгляді справи, одним із учасників якої є особа з порушенням слуху. Кваліфікація підтверджується відповідним документом, виданим у порядку, встановленому законодавством

Юридичний інтерес до справи, що лежить в основі розмежування суб'єктів процесу, обумовлює об'єктивну потребу в існуванні такого інституту, як **відвід (самовідвід)**. Відводу підлягають секретар судового засідання, експерт, спеціаліст, перекладач (ст. 38 ЦПК України). Дане правило не поширюється на свідків.

ТЕМА 6. ПРЕДСТАВНИЦТВО У СУДІ. ОРГАНИ ТА ОСОБИ, ЯКИМ ЗА ЗАКОНОМ НАДАНО ПРАВО ЗАХИЩАТИ ПРАВА, СВОБОДИ ТА ІНТЕРЕСИ ІНШИХ ОСІБ – 2 год.

1. Поняття представництва в цивільному процесі.

2. Види представництва в цивільному процесі.

3. Процесуальне правове становище представника в цивільному процесі.

4. Підстави та мета участі в цивільному процесі органів та осіб, яким законом надано право захищати права та свободи інших осіб.

5. Характерні риси органів і осіб, яким законом надане право захищати інтереси інших осіб.

6. Процесуальні права органів та осіб, яким законом надано право звертатися до суду в інтересах інших осіб.

Цивільне процесуальне представництво - це врегульована нормами ЦПК України форма надання правничої допомоги однією особою (представник) іншій особі (особа, яку представляють) у формі здійснення процесуальних дій представником від імені і в інтересах, особи, яку представляє, в межах отриманих повноважень у зв'язку з розглядом і вирішенням судом цивільної справи.

Риси представництва у суді:

1) представник виступає від імені особи, яку представляє;

2) представник здійснює права і обов'язки особи, яку представляє і у результаті своїх дій створює права та обов'язки для особи, яку представляє;

3) правова позиція представника не може суперечити правовій позиції особи, яку він представляє;

4) представник діє в інтересах особи, яку представляє. Тому юридичний інтерес судового представника в справі носить не матеріально-правовий, а виключно процесуальний характер;

5) представник діє в обсязі повноважень, наданих йому відповідно до закону або договору;

6) через представників можуть діяти будь-які особи, які беруть участь у справі;

7) судове представництво допускається на всіх стадіях і у всіх видах цивільного судочинства.

Мета представництва в суді: 1) надати професійну допомогу особам, залученим у судовий розгляд; 2) сприяння реалізації конституційного права на судовий захист.

Завдання цивільного процесуального представництва.

1) правове регулювання механізму реалізації права суб'єктів бути представниками в суді; 2) правове регулювання процесуальних правовідносин представництва між судом і представником; 3) правове регулювання механізму реалізації проголошених Конституцією України прав на судовий захист і на отримання кваліфікованої юридичної допомоги.

При здійсненні судового представництва виникає два види відносин: одні між самою особою, яку представляють (довірителем) і представником (регулюються нормами матеріального права - цивільного, сімейного), інші між останнім і судом (регулюються нормами цивільного процесуального права).

Види представництва.

Залежно від підстав виникнення представництво у цивільному судочинстві можна поділити на добровільне та обов'язкове.

Добровільне представництво виникає на підставі вільного волевиявлення особи, яку представляють. Формою такого волевиявлення є договір, за яким особа, яку представляють (сторона, третя особа) доручає іншій особі (представникові) ведення своєї справи в суді. Для нього характерні наступні ознаки: 1) виникає тільки на основі добровільного волевиявлення; 2) підставою його виникнення є цивільно-правовий договір доручення або трудовий договір; 3) повноваження представника оформляються дорученням.

Як договірні представники можуть виступати:

1) адвокати (ч. 1 ст. 60 ЦПК України);

2) керівник або член виконавчого органу юридичної особи, уповноважені діяти від її імені відповідно до закону, статуту, положення (само представництво юридичної особи) (ч. 3 ст. 58 ЦПК України). Вказані особи виступають у цивільному процесі на підставі трудового договору (наприклад, директор, генеральний директор) або цивільно-правового договору (голова виконавчого органу, правління, дирекції);

3) особи, які досягли вісімнадцяти років, мають цивільну процесуальну дієздатність, допущені судом до представництва під час розгляду справ, що виникають з трудових відносин, а також справ у малозначних спорах (малозначні справи) (ч. 2 ст. 60 ЦПК України).

Обов'язкове представництво виникає незалежно від волевиявлення особи, яку представляють, у силу закону. Воно підрозділяється на законне, у якому підстава виникнення і коло повноважень представника визначається законом, і статутне, при якому ці повноваження визначаються статутами та положеннями, які визначають статус юридичної особи, яку представляють.

Законне представництво фізичних осіб - це процесуальні дії батьків, усиновлювачів, опікунів або інших осіб, визначених законом, по захисту прав і охоронюваних законом інтересів недієздатних громадян і громадян, які не володіють повною дієздатністю.

Підставами виникнення законного представництва є:

2) факт усиновлення, зареєстрований у встановленому порядку (ст. 207 СК);

3) адміністративний акт про призначення опіки та піклування (ч. 3 ст. 243 СК). 1) факт походження дитини, засвідчений державним органом реєстрації актів цивільного стану у встановленому порядку (ст. 121 СК);

Законне представництво згідно зі ст. 59 ЦПК України здійснюється в такий спосіб:

1) права, свободи та інтереси малолітніх осіб віком до чотирнадцяти років, а також недієздатних фізичних осіб захищають у суді відповідно їхні батьки, усиновлювачі, опікуни чи інші особи, визначені законом;

2) права, свободи та інтереси неповнолітніх осіб віком від чотирнадцяти до вісімнадцяти років, а також осіб, цивільна дієздатність яких обмежена, можуть захищати у суді відповідно їхні батьки, усиновлювачі, піклувальники чи інші особи, визначені законом. Суд може залучити до участі в таких справах неповнолітню особу чи особу, цивільна дієздатність якої обмежена.

Законні представники можуть доручати ведення справи в суді іншим особам.

Згідно ст. 63 ЦПК України у разі відсутності представника у сторони чи третьої особи, визнаної недієздатною або обмеженою у цивільній дієздатності, законного представника суд за поданням органу опіки та піклування ухвалою призначає опікуна або піклувальника і залучає їх до участі у справі як законних представників.

Якщо при розгляді справи буде встановлено, що малолітня або неповнолітня особа, позбавлена батьківського піклування, не має законного представника, суд ухвалою встановлює над нею відповідно опіку чи піклування за поданням органу опіки та піклування, призначає опікуна або піклувальника та залучає їх для участі у справі як законних представників.

У разі якщо законний представник не має права вести справу в суді з підстав, встановлених законом, суд за поданням органу опіки і піклування замінює законного представника.

Суд може призначити або замінити законного представника за клопотанням малолітньої або неповнолітньої особи, якщо це відповідає її інтересам.

Слід звернути увагу, що крім закріплених у ЦПК України видів судового представництва, існує і таке специфічне представництво як консульське.

Право консула представляти громадян своєї країни, які у випадку відсутності або з інших поважних причинах не можуть самостійно захистити свої права та інтереси, закріплено і у двосторонніх консульських конвенціях. Більше того, окремі консульські конвенції (наприклад з Китайською Народною Республікою) прямо вказують на те, що консул (інша посадова особа, уповноважена здійснювати консульські функції) без особливого доручення (повноважень) вправі представляти громадян у суді, які відсутні або з інших причин не можуть захистити свої права та інтереси.

Суб'єкти судового представництва.

ЦПК України конкретизує осіб, які можуть бути представниками, а саме:

- представником у суді може бути адвокат або законний представник;

- під час розгляду спорів, що виникають з трудових відносин, а також справ у малозначних спорах (малозначні справи) представником може бути особа, яка досягла вісімнадцяти років, має цивільну процесуальну дієздатність, за винятком осіб, визначених у ЦПК України;
- органи або інших осіб, яким законом надано право звертатися до суду в інтересах малолітніх чи неповнолітніх осіб або осіб, які визнані судом недієздатними чи дієздатність яких обмежена, представляють у суді їх посадові особи, крім випадків, коли такі органи та особи є стороною чи третьою особою у справі.
- одна й та сама особа може бути одночасно представником декількох позивачів або декількох відповідачів або декількох третіх осіб на одній стороні, за умови відсутності конфлікту інтересів між ними (ст. 60 ЦПК України).

Однак чинне законодавство передбачає випадки, коли, незважаючи на свою дієздатність, громадянин, проте, не може брати участь у справі як судовий представник, тобто не має відповідної цивільної процесуальної правоздатності (ст. 61 ЦПК).

Повноваження представників прийнято підрозділяти на два види: загальні та спеціальні.

Загальні повноваження регулюються ч. 1 ст. 64 ЦПК України, згідно з якою, представник, який має повноваження на ведення справи в суді, здійснює від імені особи, яку він представляє, її процесуальні права та обов'язки.

Тобто представник має право ознайомлюватися з матеріалами справи, робити з них витяги, копії, одержувати копії судових рішень; подавати докази; брати участь у судових засіданнях, якщо інше не визначено законом; брати участь у дослідженні доказів; ставити питання іншим учасникам справи, а також свідкам, експертам, спеціалістам; подавати заяви та клопотання, надавати пояснення суду, наводити свої доводи, міркування щодо питань, які виникають під час судового розгляду, і заперечення проти заяв, клопотань, доводів і міркувань інших осіб; ознайомлюватися з протоколом судового засідання, записом фіксування судового засідання технічними засобами, робити з них копії, подавати письмові зауваження з приводу їх неправильності чи неповноти; оскаржувати судові рішення у визначених законом випадках; користуватися іншими визначеними законом процесуальними правами (ст. 43 ЦПК України).

Крім того, якщо особа, наприклад, є представником сторони, то вона може використовувати всі права сторін згідно з ст. 49 ЦПК України.

Повноваження представника можуть бути обмежені особою, яку він представляє. Наприклад, позивач не дає права представнику укладати мирову угоду або відмовитися від позову. В даному випадку йдеться про спеціальні повноваження представника**.**

Про обмеження повноважень представника за довіреністю має бути повідомлено суд шляхом подання письмової заяви.

Стаття 62 ЦПК України визначає порядок оформлення повноважень представника в суді.

У разі припинення повноважень представника на здійснення представництва особи у справі представник не може бути у цій самій справі представником іншої сторони, третьої особи на іншій стороні або третьої особи із самостійними вимогами щодо предмета спору (ч. 5 ст. 64 ЦПК України).

У випадках, встановлених законом, органи державної влади, органи місцевого самоврядування, фізичні та юридичні особи можуть звертатися до суду із заявами про захист прав, свобод та інтересів інших осіб або державних чи суспільних інтересів та брати участь у цих справах. При цьому органи державної влади, органи місцевого самоврядування повинні надати суду документи, що підтверджують наявність передбачених законом підстав для звернення до супу в інтересах інших осіб (ч. 1 ст. 56 ЦПК України).

Мета участі в процесі осіб зазначених у ст. 56 ЦПК України - захист суспільних і державних інтересів, суб'єктивних прав і охоронюваних законом інтересів інших осіб - громадян і організацій.

Підстава участі - державна або суспільна заінтересованість у цивільній справі, що випливає з тих обов'язків, які покладені на органи і особи в силу функціональних повноважень.

Поняття «суспільних і державних інтересів», «суб'єктивних прав і охоронюваних законом інтересів інших осіб» теорією і практикою досі не вироблено.

Характерні риси органів і осіб, яким законом надане право захищати інтереси інших осіб:

1) беруть участь у розгляді справи від свого імені, але в захист не своїх інтересів, а інтересів інших осіб;

2) не є суб'єктами спірних матеріальних правовідносин і тому не виступають як сторони в процесі, не мають матеріально-правової заінтересованості в результатах справи;

3) мають процесуальну заінтересованість у результаті вирішення справи;

4) можливість їхньої участі в судочинстві передбачена в законі;

5) їх повноваження, як правило, визначені компетенцією;

6) вони беруть участь у процесі без спеціального уповноваження з боку тих, чиї права вони захищають.

Суб'єкти, що діють у порядку ст. 56 ЦПК України

:

1) ***Уповноважений Верховної Ради України з прав людини*** згідно ст. 101 Конституції України здійснює парламентський контроль за дотриманням конституційних прав і свобод людини і громадянина. У відповідності зі ст. 13 Закону України «Про Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини» Уповноважений Верховної Ради України з прав людини має право з метою захисту прав і свобод людини і громадянина особисто або через свого представника в установленому

законом порядку: звертатися до суду про захист прав і свобод осіб, які через фізичний стан, недосягнення повноліття, похилий вік, недієздатність або обмежену дієздатність неспроможні самостійно захистити свої права і свободи; вступати у справи, провадження в яких відкрито за позовами (заявами, клопотаннями (поданнями) інших осіб, на будь-якій стадії їх судового розгляду; ініціювати незалежно від його участі у судовому провадженні перегляд судових рішень.

2) ***прокурор.*** Закон України «Про прокуратуру» закріплює, що представництво прокурором інтересів громадянина або держави в суді полягає у здійсненні процесуальних та інших дій, спрямованих на захист інтересів громадянина або держави, у випадках та порядку, встановлених законом.

Прокурор здійснює представництво в суді інтересів громадянина (громадянина України, іноземця або особи без громадянства) у випадках, якщо така особа не спроможна самостійно захистити свої порушені чи оспорювані права або реалізувати процесуальні повноваження через недосягнення повноліття, недієздатність або обмежену дієздатність, а законні представники або органи, яким законом надано право захищати права, свободи та інтереси такої особи, не здійснюють або неналежним чином здійснюють її захист.

Прокурор здійснює представництво в суді законних інтересів держави у разі порушення або загрози порушення інтересів держави, якщо захист цих інтересів не здійснює або неналежним чином здійснює орган державної влади, орган місцевого самоврядування чи інший суб'єкт владних повноважень, до компетенції якого віднесені відповідні повноваження, а також у разі відсутності такого.

Прокурор здійснює представництво інтересів громадянина або держави в суді виключно після підтвердження судом підстав для представництва.

Прокурор зобов'язаний попередньо, до звернення до суду, повідомити про це громадянина та його законного представника або відповідного суб'єкта владних повноважень. У разі підтвердження судом наявності підстав для представництва прокурор користується процесуальними повноваженнями відповідної сторони процесу. Наявність підстав для представництва може бути оскаржена громадянином чи її законним представником або суб'єктом владних повноважень.

Під час здійснення представництва інтересів громадянина або держави у суді прокурор має право в порядку, передбаченому процесуальним законом та законом, що регулює виконавче провадження: 1) звертатися до суду з позовом (заявою, поданням); 2) вступати у справу, порушену за позовом (заявою, поданням) іншої особи, на будь-якому етапі судового провадження; 3) ініціювати перегляд судових рішень, у тому числі у справі, порушеній за позовом (заявою, поданням) іншої особи; 4) брати участь у розгляді справи; 5) подавати цивільний позов під час кримінального провадження у випадках та порядку, визначених кримінальним процесуальним законом; 6) брати участь у виконавчому провадженні при виконанні рішень у справі, в якій прокурором

здійснювалося представництво інтересів громадянина або держави в суді; 7) з дозволу суду ознайомлюватися з матеріалами справи в суді та матеріалами виконавчого провадження, робити виписки з них, отримувати безоплатно копії документів, що знаходяться у матеріалах справи чи виконавчого провадження (ст. 23 Закону України «Про прокуратуру»),

3) ***органи державної влади***. Наприклад, Державна служба України з питань безпечності харчових продуктів та захисту споживачів та її територіальні органи мають право порушувати в судах цивільні справи щодо захисту прав споживачів (ст. 10 Закону України «Про захист прав споживачів»);

4) ***органи місцевого самоврядування***. Так, згідно положень Сімейного кодексу України, органи опіки та піклування мають право на звернення до суду з позовом:

1) про визнання шлюбу недійсним, якщо він був зареєстрований у випадках, передбачених СК (ст. 42 СК);

2) про позбавлення батьківських прав (ст. 165 СК);

3) про позбавлення батьків або одного з них батьківських прав або про відібрання дитини від матері, батька без позбавлення їхніх батьківських прав (ч. 2 ст. 170 СК);

4) про скасування усиновлення або визнанні його недійсним (ст. 240 СК).

ЦПК України надає органам опіки та піклування право подавати заяви до суду у наступних справах: 1) про обмеження цивільної дієздатності фізичної особи (ч. 1 ст. 296 ЦПК України); 2) про обмеження права неповнолітнього самостійно розпоряджатися своїм заробітком, стипендією або іншими доходами або позбавленні його цього права (ч. 2 ст. 296 ЦПК України); 3) про визнання фізичної особи недієздатною (ч. 3 ст. 296 ЦПК України).

Заява про передачу безхазяйної нерухомої речі у власність територіальної громади за умов, визначених ЦК України, подається до суду за місцезнаходженням цієї речі органом, уповноваженим управляти майном відповідної територіальної громади (ст. 329 ЦПК України).

Заява про визнання спадщини відумерлою у випадках, встановлених ЦК України, подається до суду органом місцевого самоврядування (ст. 337 ЦПК України);

5) **фізичні особи**. За умов, визначених Законом України «Про психіатричну допомогу», лікар-психіатр має право подати заяву до суду про проведення психіатричного огляду особи у примусовому порядку, про надання особі амбулаторної психіатричної допомоги та її продовженні в примусовому порядку (ст. 339 ЦПК України).

Сімейний кодекс України надає право на звернення до суду з позовом про позбавлення батьківських прав особі, у родині якої проживає дитина (ст. 165 СК України).

6) **юридичні особи**. Наприклад, об'єднання споживачів мають право звертатися з позовом до суду про визнання дій продавця, виготовлювача (підприємства, які виконують їх функції), виконавця протиправними щодо

невизначеного кола споживачів і припиненні цих дій (ст. 26 Закону України «Про захист прав споживачів»).

Згідно ст. 296 ЦПК ***наркологічний або психіатричний заклад*** може подати заяву до суду про обмеження цивільної дієздатності фізичної особи або про визнання фізичної особи недієздатною.

Протитуберкульозний заклад має право подати до суду заяву про обов'язкову госпіталізацію до протитуберкульозного закладу хворого на заразну форму туберкульозу, який ухиляється від лікування (ст. 345 ЦПК України).

Установа охорони здоров'я або навчальний заклад має право на звернення до суду з позовом про позбавлення батьківських прав (ст. 165 СК України).

ЦПК передбачає дві форми захисту прав і інтересів інших осіб: шляхом звернення до суду і у формі подання висновку.

Звернення до суду. У разі відкриття провадження за позовною заявою особи, якій законом надано право звертатися до суду в інтересах інших осіб (крім прокурора), особа, в чиїх інтересах подано позов, набуває статусу позивача.

У разі відкриття провадження за позовною заявою, поданою прокурором в інтересах держави в особі органу, уповноваженого здійснювати функції держави у спірних правовідносинах, зазначений орган набуває статусу позивача. У разі відсутності такого органу або відсутності у нього повноважень щодо звернення до суду прокурор зазначає про це в позовній заяві і в такому разі прокурор набуває статусу позивача (ч. 5 ст. 56 ЦПК України).

Оскільки органи та інші особи, яким законом надано право звернутися в суд в інтересах інших осіб або державних чи суспільних інтересах, мають процесуальні права й обов'язки особи, в інтересах якої вони діють, за винятком права укладати мирову угоду, то вони займають у процесі положення процесуальних позивачів. Під процесуальними позивачами розуміються такі учасники цивільного судочинства, які уповноважені законом вимагати від свого імені захисту чужих прав, свобод і охоронюваних законом інтересів шляхом пред'явлення і підтримки позову в суді.

Подання висновку. Органи державної влади та органи місцевого самоврядування можуть бути залучені судом до участі у справі або брати участь у справі за своєю ініціативою для подання висновків на виконання своїх повноважень. Участь зазначених органів у судовому процесі для подання висновків у справі є обов'язковою у випадках, встановлених законом, або якщо суд визнає це за необхідне (ч. 6 ст. 56 ЦПК України).

З метою подання висновку у цивільному процесі найчастіше беруть участь наступні органи:

1) органи опіки та піклування - у справах, пов'язаних із захистом інтересів дітей і інших недієздатних осіб (позбавлення батьківських прав, про скасування усиновлення);

2) органи соціального захисту - у справах окремого провадження, які порушені з метою призначення пенсії (оголошення особи померлої);

3) житлово-комунальні органи (виселення, розділ і обмін житлової площі тощо).

Висновок надається до суду у письмовому вигляді і залежно від компетенції державного органу повинен містити чітку, вичерпну відповідь на питання, поставлені судом. Він повинен бути докладно мотивований. Висновок оголошується в судовому засіданні.

Органи державної влади та органи місцевого самоврядування, які беруть участь у справі для подання висновку, мають процесуальні права і обов'язки учасників справи (ст. 43 ЦПК України), а також мають право висловити свою думку щодо вирішення справи по суті (ч. 6 ст. 57 ЦПК України).

ТЕМА 7. ЦИВІЛЬНА ЮРИСДИКЦІЯ ТА ПІДСУДНІСТЬ ЦИВІЛЬНИХ СПРАВ – 2 год.

1. **Цивільна юрисдикція та її види.**
2. **Види проваджень цивільного судочинства**
3. **Поняття та види територіальної юрисдикції (підсудності).**
4. **Передача справи з одного суду до іншого**

Цивільна судова юрисдикція – це повноваження органів судової влади по здійсненню правосуддя у передбаченому законом процесуальному порядку.

Критеріями, що визначають цивільну судову юрисдикцію є:

1) характер і предмет спірного правовідношення – визначає компетенцію розгляду спору різним органам судової влади.

2) суб'єктний склад спірних правовідносин – розмежовує компетенцію між судами загальної юрисдикції і спеціалізованими судами.

Так, відповідно до ч. 1 ст. 19 ЦПК України суди розглядають **в порядку цивільного судочинства** справи, що виникають із ***цивільних, земельних, трудових, сімейних, житлових та інших відносин,*** крім справ, розгляд яких здійснюється в порядку іншого судочинства.

Суди розглядають у порядку цивільного судочинства також вимоги щодо ***реєстрації майна та майнових прав***, інших реєстрацій них дій, якщо такі вимоги є похідними від спору щодо такого майна або майнових прав, якщо цей спір підлягає розгляду в місцевому загальному суді і переданий на його розгляд з такими вимогами.

Господарські суди розглядають справи ***у спорах, що виникають у зв'язку із здійсненням господарської діяльності***, та інші справи у визначених законом випадках.

Юрисдикція адміністративних судів поширюється на справи у публічно-правових спорах. ***Публічно-правовий спір***, на який поширюється юрисдикція адміністративних судів, є спором між учасниками публічно-правових відносин і стосується саме цих відносин.

Види цивільної юрисдикції.

1) ***предметна юрисдикція***, що характеризується об'ємом повноважень судових органів відносно правових об'єктів судового захисту.

2) ***інстанційна юрисдикція***, що характеризується з точки зору розподілу повноважень судових органів по розгляду цивільних справ залежно від їх інстанційності. Виділяють юрисдикцію суду першої, апеляційної та касаційної інстанцій.

Суд першої інстанції. Усі справи, що підлягають вирішенню в порядку цивільного судочинства, розглядаються місцевими загальними судами як судами першої інстанції, крім справ, визначених частинами другою та третьою статті 23 ЦПК України.

Справи щодо оскарження рішень третейських судів, оспорювання рішень міжнародних комерційних арбітражів, про видачу виконавчих листів на примусове виконання рішень третейських судів розглядаються **апеляційними судами як судами першої інстанції** за місцем розгляду справи третейським судом (за місцезнаходженням арбітражу).

Справи щодо визнання та надання дозволу на виконання рішень міжнародного комерційного арбітражу розглядаються: 1) якщо місце арбітражу знаходиться на території України - апеляційними загальними судами за місцезнаходженням арбітражу; 2) якщо місце арбітражу знаходиться поза межами України - апеляційним загальним судом, юрисдикція якого поширюється на місто Київ (ст. 23 ЦПК України).

Суд апеляційної інстанції. Апеляційні суди ***переглядають в апеляційному порядку судові рішення місцевих судів, які знаходяться у межах відповідного апеляційного округу*** (території, на яку поширюються повноваження відповідного апеляційного суду).

Верховний Суд переглядає в апеляційному порядку судові рішення апеляційних судів, ухвалені ними як судами першої інстанції (ст. 24 ЦПК України).

Суд касаційної інстанції. Верховний Суд ***переглядає у касаційному порядку судові рішення, ухвалені судами першої та апеляційної інстанцій*** (ст. 25 ЦПК України).

3) ***територіальна юрисдикція*** (підсудність), що характеризується повноваженнями судових органів відносно здійснення правосуддя по цивільним справам на визнаній території.

ЦПК України закріплює підсудність справ, у яких однією зі сторін є **суд або суддя** (ст. 26 ЦПК України); **підсудність справ за місцем проживання або місцезнаходженням відповідача** (ст. 27 ЦПК України); **підсудність справ за вибором позивача** (ст. 28 ЦПК України); **підсудність справ за участю громадян України, якщо обидві сторони проживають за її межами** (ст. 29 ЦПК України); **виключна підсудність** (ст. 30 ЦПК України).

Види провадженнь цивільного судочинства

Вид провадження – це передбачений нормами цивільного процесуального права порядок розгляду окремої категорії справ, в основі

якого лежать обумовлені предметом судової діяльності особлива мета і метод виконання завдань по захисту суб'єктивних прав і охоронюваних законом інтересів, і який разом з тим підпорядкований загальним правилам цивільного судочинства.

Згідно ст. 19 ЦПК України суди вирішують справи в порядку **позовного, наказного і окремого провадження**.

Наказне провадження призначене для розгляду справ за заявами про стягнення грошових сум незначного розміру, щодо яких відсутній спір або про його наявність заявнику невідомо.

Позовним провадженням є судочинство по вирішенню спорів про «суб'єктивне цивільне право». Воно призначене для захисту порушених або оспорюваних суб'єктивних цивільних прав фізичних та юридичних осіб.

Спрощене позовне провадження призначене для розгляду малозначних справ, справ, що виникають з трудових відносин, справ незначної складності та інших справ, для яких пріоритетним є швидке вирішення справи.

Малозначними справами є:

1) справи, у яких ціна позову не перевищує **тридцяти розмірів прожиткового мінімуму** для працездатних осіб;

2) справи незначної складності, визнані судом малозначними, крім справ, які підлягають розгляду лише за правилами загального позовного провадження, та справ, ціна позову в яких перевищує **вісімдесят розмірів прожиткового мінімуму** для працездатних осіб;

3) справи про стягнення аліментів, збільшення та зменшення їх розміру, припинення стягнення аліментів, оплату додаткових витрат на дитину, індексацію аліментів, зміну способу їх стягнення, якщо такі вимоги не пов'язані із встановленням чи оспорюванням батьківства (материнства);

4) справи про розірвання шлюбу;

5) справи про захист прав споживачів, ціна позову в яких не перевищує **шістдесяти розмірів прожиткового мінімуму** для працездатних осіб.

Загальне позовне провадження призначене для розгляду справ, які через складність або інші обставини недоцільно розглядати у спрощеному позовному провадженні.

Окреме провадження призначене для розгляду справ про підтвердження наявності або відсутності юридичних фактів, що мають значення для охорони прав та інтересів особи або створення умов для здійснення нею особистих немайнових чи майнових прав або підтвердження наявності чи відсутності неоспорюваних прав.

Територіальна юрисдикція (підсудність) – це розмежування компетенції стосовно розгляду справ між окремими судами загальної юрисдикції.

На відміну від предметної юрисдикції, за допомогою якої розмежовуються повноваження на вирішення юридичних справ між різними юрисдикційними органами, територіальна юрисдикція (підсудність) розмежовує компетенцію в тій же сфері, але між різними

судами залежно від території, на яку розповсюджується юрисдикція даного суду.

Територіальна юрисдикція (підсудність) підрозділяється на загальну, за вибором позивача, виключну та за ухвалою суду.

Загальна підсудність визначається **місцем знаходження відповідача**. Так, ***позови до фізичної особи*** пред'являються в суд за зареєстрованим у встановленому законом порядку місцем її проживання або перебування, якщо інше не передбачено законом.

Позови до юридичних осіб пред'являються в суд за їхнім місцезнаходженням згідно з Єдиним державним реєстром юридичних осіб, фізичних осіб-підприємців та громадських формувань (ст. 27 ЦПК України).

Альтернативною (за вибором позивача) вважається підсудність, при якій справа може розглядатися одним з декількох вказаних у законі судів за вибором позивача.

Перелік справ з альтернативною підсудністю закріплений в ст. 28 ЦПК України: позови про стягнення аліментів, збільшення їх розміру, оплату додаткових витрат на дитину, стягнення неустойки (пені) за прострочення сплати аліментів, індексацію аліментів, зміну способу їх стягнення, про визнання батьківства відповідача, позови, що виникають з трудових правовідносин, позови про розірвання шлюбу у разі, якщо на утриманні позивача є малолітні або неповнолітні діти або якщо він не може за станом здоров'я чи з інших поважних причин виїхати до місця проживання відповідача та ін.)

Виключною є підсудність, що допускає розгляд певних категорій справ лише судами точно вказаними у законі. Вона називається виключною, по-перше, тому що є, винятком із загального правила територіальної підсудності, а по-друге, тому що встановлені нею правила не допускають жодних винятків (у тому числі і за угодою сторін). Вибір суду тут не залежить ні від розсуду заявника, ні від угоди сторін, ні від розсуду суду.

Відповідно до ст. 30 ЦПК України встановлені наступні ***правила виключної підсудності:***

1. Позови, що виникають із приводу нерухомого майна, пред'являються за місцезнаходженням майна або основної його частини. Якщо пов'язані між собою позовні вимоги пред'явлені одночасно щодо декількох об'єктів нерухомого майна, спір розглядається за місцезнаходженням об'єкта, вартість якого є найвищою.

2. Позови про зняття арешту з майна пред'являються за місцезнаходженням цього майна або основної його частини.

3. Позови кредиторів спадкодавця, що подаються до прийняття спадщини спадкоємцями, пред'являються за місцезнаходженням спадкового майна або основної його частини.

4. Позови до перевізників, що виникають з договорів перевезення вантажів, пасажирів, багажу, пошти, пред'являються за місцезнаходженням перевізника.

5. Справи про арешт судна, що здійснюється для забезпечення морської вимоги, розглядаються судом за місцезнаходженням морського порту України, в якому перебуває судно або до якого прямує, або порту реєстрації судна.

6. Зустрічний позов та позов третьої особи, яка заявляє самостійні вимоги щодо предмета спору, незалежно від їх підсудності пред'являються в суді за місцем розгляду первісного позову. Це правило не застосовується, коли відповідно до інших визначених у цій статті правил виключної підсудності такий позов має розглядатися іншим судом, ніж тим, що розглядає первісний позов.

7. У випадку об'єднання позовних вимог щодо укладання, зміни, розірвання і виконання правочину з вимогами щодо іншого правочину, укладеного для забезпечення основного зобов'язання, спір розглядається судом за місцезнаходженням відповідача, який є стороною основного зобов'язання.

8. Вимоги щодо реєстрації майна та майнових прав, інших реєстраційних дій розглядаються судом, визначеним за правилами підсудності щодо розгляду спору, похідними від якого є такі вимоги.

Підсудність за ухвалою суду - це вид підсудності, за якою територіальна юрисдикція суду визначається на підставі ухвали суду:

*1) **підсудність справ, у яких однією із сторін є суд або суддя***.

1. Підсудність справи, у якій однією зі сторін є суд або суддя суду, до підсудності якого віднесена ця справа за загальними правилами, визначається ухвалою суду вищої інстанції, постановленою без повідомлення сторін.

2. Підсудність справ, у яких однією зі сторін є Верховний Суд або суддя цього суду, визначається за загальними правилами підсудності.

3. У справах про визнання необґрунтованими активів та їх стягнення в дохід держави, у яких відповідачем є суддя чи працівник апарату Вищого антикорупційного суду, таке провадження у першій інстанції здійснює місцевий суд, у межах територіальної юрисдикції якого знаходиться Вищий антикорупційний суд, а ухвалені судові рішення оскаржуються в апеляційному порядку до суду апеляційної інстанції, у межах апеляційного округу якого (території, на яку поширюються повноваження відповідного апеляційного суду) знаходиться місцевий суд, який ухвалив судове рішення, що оскаржується.

Підсудність справ за участю громадян України, якщо обидві сторони проживають за її межами.

Підсудність справ за участю громадян України, якщо обидві сторони проживають за її межами, а також справ про розірвання шлюбу між громадянином України та іноземцем або особою без громадянства, які проживають за межами України, визначається суддею Верховного Суду, визначеним у порядку, передбаченому статтею 33 ЦПК України, одноособово.

Передача справи з одного суду до іншого.

Згідно ст. 31 ЦПК України суд передає справу на розгляд іншому суду, якщо:

1) справа належить до територіальної юрисдикції (підсудності) іншого суду.

Передача справи на розгляд іншого суду з цієї підстави здійснюється на підставі ухвали суду **не пізніше п'яти днів** після закінчення строку на її оскарження, а в разі подання скарги – не пізніше п'яти днів після залишення її без задоволення;

2) після задоволення відводів (самовідводів) чи з інших підстав неможливо утворити новий склад суду для розгляду справи.

Передача справи з цієї підстави здійснюється на підставі розпорядження голови суду на розгляд суду, найбільш територіально наближеного до цього суду;

3) ліквідовано або з визначених законом підстав припинено роботу суду, який розглядав справу.

У разі ліквідації або припинення роботи суду справи, що перебували у його провадженні, невідкладно передаються до суду, визначеного відповідним законом або рішенням про припинення роботи суду, а якщо такий суд не визначено - до суду, що найбільш територіально наближений до суду, який ліквідовано або роботу якого припинено.

Справа, прийнята судом до свого провадження з додержанням правил підсудності, повинна бути ним розглянута і в тому випадку, коли в процесі розгляду справи вона стала підсудною іншому суду, за винятком випадків, коли внаслідок змін у складі відповідачів справа належить до виключної підсудності іншого суду.

Справа, у якій однією зі сторін є суд, до підсудності якого віднесена ця справа за загальними правилами, або суддя цього суду, не пізніше п'яти днів із дня надходження позовної заяви передається на підставі розпорядження голови суду до суду вищої інстанції для визначення підсудності.

На ухвалу про передачу справи на розгляд іншому суду може бути подана ***апеляційна скарга*** (п. 9 ч. 1 ст. 353 ЦПК України).

Відповідно до ст. 32 ЦПК України ***спори між судами про підсудність не допускаються.*** Справа, передана з одного суду до іншого повинна бути прийнята до провадження судом, якому вона надіслана.

ТЕМА 8. ДОКАЗУВАННЯ ТА ДОКАЗИ – 2 ГОД.

1. Поняття доказування в цивільному процесі.

2. Поняття судових доказів та їх характерні риси (належність, допустимість, достовірність і достатність доказів. Предмет доказування.

3. Обов'язок доказування і подання доказів. Підстави звільнення від доказування.

4. Порядок подання доказів. Витребування доказів.

5. **Письмові, речові та електронні докази.**
6. **Висновок експерта. Висновок експерта у галузі права.**
7. **Показання свідків, порядок їх дослідження. Імунітет свідка.**
8. **Оцінка судових доказів.**
9. **Судові доручення, порядок їх дачі та виконання.**
10. **Забезпечення доказів. Підстави й порядок забезпечення доказів.**

Доказування у цивільному процесі можна визначити як процесуальну діяльність суду та інших учасників цивільного процесу, спрямовану на визначення, отримання, дослідження та оцінку юридично значущих відомостей про факти, яка здійснюється у визначеній законом формі та спрямована на вирішення справи, ухвалення законного і обґрунтованого судового рішення.

Суб'єктами судового доказування у цивільному процесі є суд, особи, які беруть участь у справі, та інші учасники процесу, які мають матеріально-правову та процесуально-правову заінтересованість у вирішенні справи і які відповідно до своїх процесуальних прав та обов'язків вчиняють дії, що мають значення для вирішення цивільної справи.

Основний суб'єкт доказування у цивільному процесі - суд першої інстанції. Суд вирішує всі питання, що виникають у процесі судового доказування, безпосередньо досліджує докази, представлені іншими суб'єктами доказування, перевіряє істинність даних, що надані як докази, і в результаті їх оцінки встановлює фактичні обставини, що мають значення для правильного вирішення справи.

Всі інші суб'єкти доказування зобов'язані довести в судовому засіданні ті факти, на які вони посилаються, відстоюючи свої інтереси чи інтереси, які доручені їм для захисту. Відтак відповідно до ч. 1 ст. 60 ЦПК України кожна сторона зобов'язана довести ті обставини, на які вона посилається як на підставу своїх вимог і заперечень, крім випадків звільнення від доказування.

Об'єктами доказування є обставини, що підлягають встановленню для вирішення цивільної справи або здійснення окремої процесуальної дії. Об'єкт доказування у справі загалом - це предмет доказування.

Суд визначає які із представлених сторонами доказів можуть бути допущені та повинен керуватися правилами ***належності, допустимості, достовірності і достатності доказів.***

Належними є докази, які містять інформацію щодо предмета доказування. З'ясувати **належність доказу** - це значить встановити, чи має він значення для справи. Такими, що мають значення для справи визнаються такі докази, які пов'язані з фактами, що складають предмет доказування, і в силу цього зв'язку можуть підтвердити або спростувати їх.

Визначити **допустимість доказу** - значить з'ясувати, чи отриманий він за допомогою передбачених законом засобів.

Суд не бере до уваги докази, які одержані з порушенням порядку, встановленого законом. Обставини справи, які за законом мають бути підтверджені певними засобами доказування, не можуть підтверджуватися іншими засобами доказування (ст. 78 ЦПК України).

Достовірними є докази, на підставі яких можна встановити дійсні обставини справи (ст. 79 ЦПК України). Достовірність доказу - це такий ступень правдивості доказової інформації, яка дозволяє суду з високою ймовірністю переконатися у існуванні чи відсутності факту чи обставини, що встановлюється, а також визнати таку інформацію доказом.

Достатніми є докази, які у своїй сукупності дають змогу дійти висновку про наявність або відсутність обставин справи, які входять до предмета доказування.

Факти, які повинні бути встановлені в справі, утворюють предмет доказування.

Кожна сторона повинна довести ті обставини, на які вона посилається як на підставу своїх вимог або заперечень, крім випадків, встановлених ЦПК України.

У справах щодо застосування керівником або роботодавцем чи створення ним загрози застосування негативних заходів впливу до позивача (звільнення, примушування до звільнення, притягнення до дисциплінарної відповідальності, переведення, атестація, зміна умов праці, відмова в призначенні на вищу посаду, зменшення розміру заробітної плати тощо) у зв'язку з повідомленням ним або його близькими особами про можливі факти корупційних або пов'язаних з корупцією правопорушень, інших порушень Закону України «Про запобігання корупції»іншою особою обов'язок доказування, що прийняті рішення, вчинені дії є правомірними і не були мотивовані діями позивача чи його близьких осіб щодо здійснення цього повідомлення, покладається на відповідача. Тобто, практично у всіх справах, саме на сторони, особливо на позивача лягає обов'язок довести ті обставини на які він посилається.

Доказування не може ґрунтуватися на припущеннях.Суд не може збирати докази, що стосуються предмета спору, з власної ініціативи, крім витребування доказів судом у випадку, коли він має сумніви у добросовісному здійсненні учасниками справи їхніх процесуальних прав або виконанні обов'язків щодо доказів.

Цивільне процесуальне законодавство визначає **підстави звільнення від доказування** (ст. 82 ЦПК України).

Відтак не підлягають доказуванню:

1. обставини, визнані сторонами та іншими особами, які беруть участь у справі. Ці факти інакше називають безспірними (наприклад, під час вирішення питання щодо визначення місця проживання дитини під час розлучення її батьків сторони визнають те, що батько дитини має кращі умови проживання та вищий матеріальний рівень);
2. обставини, визнані судом загальновідомими. Такі обставини не потребують доказування через очевидність об'єктивності їх існування (час

завершення Другої світової війни, аварія на Чорнобильській АЕС, землетрус тощо);

3. преюдиціальні факти, тобто такі, які встановлені судовим рішенням у цивільній, господарській або адміністративній справі, що набрало законної сили. Ці факти не доказуються під час розгляду інших справ за умови, що у них беруть участь ті ж особи або особа, щодо яких (якої) встановлені ці факти.

Вирок суду в кримінальному провадженні або постанова суду в адміністративній справі, що набрали законної сили, мають обмежене преюдиціальне значення у цивільному судочинстві.Вони обов'язкові лише з питань, чи були виконані ці дії та чи вчинені вони цією особою.

Стаття 129 Конституції України відносить до основних засад судочинства змагальність сторін. Згідно із ч. 1 ст. 12 ЦПК України цивільне судочинство здійснюється на засадах змагальності сторін. Кожна сторона повинна довести ті обставини, на які вона посилається як на підставу своїх вимог або заперечень, крім випадків, установлених ЦПК України (4. 3. ст. 12, ч. 1 ст. 81 ЦПК).

Розподіл обов'язку доказування визначається предметом спору. Зазагальним правилом обов'язок (тягар) доказування певних обставин покладається на особу, яка посилається на ці обставини. Однак законодавчими актами тягар доказування певних обставин може бути покладено на одну зі сторін матеріальних правовідносин.

Обов'язок доказування - це необхідність здійснення комплексу дій з доказування, яка визначається не вільним розсудом суб'єкта доказування, а загрозою настання несприятливих наслідків у разі їх невиконання. Прикладом несприятливих наслідків для сторони, яка не виконала обов'язок доказування, може служити відмова суду визнати наявним факт належного виконання умов договору, що затверджується стороною, у разі невиконання обов'язку доказування вказаного факту.

Сторона, надаючи докази, реалізує своє право на доказування та одночасно виконує обов'язок доказування, оскільки саме сторони повинні доводити ті обставини, на які вони посилаються як на підставу своїх вимог і заперечень.

Обов'язки доказування розподіляються між сторонами і третіми особами, які заявляють самостійні вимоги, оскільки саме вони є суб'єктами матеріальних правовідносин. І саме на цих осіб покладено обов'язок доказування фактів, які підлягають установленню, тягар доказування (onus probandi). Із зазначеного правила випливає: якщо позивач не зможе надати доказів, що підтверджують його вимогу, в задоволенні позову має бути відмовлено.

Докази подаються сторонами та іншими учасниками справи. Суд не може збирати докази, що стосуються предмета спору, з власної ініціативи, крім витребування доказів судом у тому разі, коли він має сумніви у добросовісному здійсненні учасниками справи. Їхніх процесуальних прав або виконанні обов'язків щодо доказів, а також інших випадків, передбачених ЦПК України.

Сторони та інші учасники справи подають докази у справі безпосередньо до суду (ст. 83 ЦПК України). Позивач та особи, яким законом надано право звертатися до суду в інтересах інших осіб, повинні подати докази **разом з поданням позовної заяви.** Відповідач і третя особа, яка не заявляє самостійних вимог щодо предмета спору, повинні подати суду докази **разом з поданням відзиву або письмових пояснень третьої особи.**

Якщо доказ не можна подати у встановлений законом строк з об'єктивних причин, учасник справи повинен про це **письмово повідомити суд** та зазначити: доказ, який не може бути подано; причини, з яких доказ не може бути подано у зазначений строк; докази, які підтверджують, що особа здійснила всі залежні від неї дії, спрямовані на отримання вказаного доказу.

У разі визнання поважними причин неподання учасником справи доказів у встановлений законом строк **суд може встановити додатковий строк для подання вказаних доказів**. У разі прийняття судом відмови сторони від визнання обставин суд може встановити строк для подання доказів щодо таких обставин.

Якщо зі зміною предмета або підстав позову або поданням зустрічного позову змінилися обставини, що підлягають доказуванню, суд залежно від таких обставин встановлює строк подання додаткових доказів.

Докази, не подані у встановлений законом або судом строк, **до розгляду судом не приймаються,** крім випадку, коли особа, яка їх подає, обґрунтувала неможливість їх подання у вказаний строк з причин, що не залежали від неї.

Письмові докази – це документи (крім електронних документів), які містять дані про обставини, що мають значення для правильного вирішення спору (ст. 95 ЦПК України).

Письмовими доказами є предмети, на яких за допомогою знаків закріплені думки, що містять свідчення про факти, необхідні для вирішення справи. Таке визначення визначає головні ознаки письмового доказу. Є два основні способи отримання письмових доказів. Це:

- подання сторонами та іншими особами, які беруть участьу справі;
- витребування письмових доказів судом.

Письмові докази, як правило, подаються в оригіналі. Якщо подано копію письмового доказу, суд за клопотанням осіб, які беруть участь у справі, має право вимагати подання оригіналу, який відповідно до ст. 96 ЦПК України може бути повернений до набрання судовим рішенням законної сили за клопотанням осіб, які його подали, якщо це можливо без шкоди для розгляду справи. Водночас у справі залишається засвідчена суддею копія письмового доказу.

Відповідно до ч. 1 ст. 85 ЦПК України речові та письмові докази, які не можна доставити в суд, **оглядаються за їх місцезнаходженням**. Про час і місце огляду доказів за їх місцезнаходженням повідомляються особи, які беруть участь у справі.Неявка цих осіб не є перешкодою для проведення огляду.

У разі необхідності, зокрема за клопотанням особи, яка бере участь у справі, для участі в огляді доказів за їх місцезнаходженням можуть бути залучені свідки, перекладачі, експерти, спеціалісти, а також здійснено фотографування, звуко- і відеоза-пис. Про огляд доказів за їх місцезнаходженням складається протокол, що підписується всіма особами, які беруть участь в огляді. До протоколу додаються разом з описом усі складені або звірені під час огляду на місці плани, креслення, копії документів, а також зроблені під час огляду фотознімки письмових і речових доказів, відеозаписи тощо.

Дослідження письмових доказів регулює ст. 235 ЦПК України. Письмові докази, у тому числі протоколи їх огляду, складені за судовим дорученням або в порядку забезпечення доказів, за клопотанням учасника справи оголошуються в судовому засіданні або пред'являються йому, а в разі необхідності - також свідкам, експертам, спеціалістам чи перекладачам для ознайомлення.

Учасники справи можуть давати свої пояснення з приводу цих доказів або протоколу їх огляду. Учасниками справи з приводу зазначених доказів можуть ставитися питання свідкам, а також експертам, спеціалістам.

Письмові докази класифікуються на види. За суб'єктом їх формування - це:

а) офіційні - документи, акти, довідки, листи джерелом утворення яких є діяльність державних і громадських органів (нормативно-правові акти міністерств та інших органів державної влади, свідоцтва органів ДРАЦС, укази Президента України тощо);

б) неофіційні - документи, акти, довідки, листи джерелом утворення яких є приватна діяльність фізичних осіб (наприклад, листування ділового чи особистого характеру, записи щоденники, рукописи, договори тощо). Неофіційні документи мають доказове значення для правильного вирішення спору, тому що вони можуть містити позасудове визнання певних фактів.

За змістом письмові докази поділяються на: а) розпорядчі - документи, які містять вираження волі та мають владний характер (акти органів державної влади, підприємств, установ та організацій, договори, заповіти, накладні тощо);

б) інформативні - документи, які містять відомості про наявність або відсутність певних фактів (наприклад, довідки, звіти, акти тощо).

За формою вираження письмові докази бувають: а) прості - документи, для яких законом передбачена проста письмова форма без додаткових кваліфікованих ознак (окремі види договорів, щоденники, рукописи тощо);

б) нотаріально посвідчені - документи, для яких законом передбачена суворо визначена форма з особливою процедурою посвідчення у відповідних органах (наприклад, заповіт, договір оренди землі);

За засобами і характером формування письмові докази класифікують на:

а) оригінали письмових доказів - екземпляри, які є першими чи єдиними примірниками документа (перший примірник договору, оригінал рукопису тощо);

Речові докази - це предмети матеріального світу, які своїм існуванням, своїми якостями, властивостями, місцезнаходженням, іншими ознаками дають змогу встановити обставини, що мають значення для справи. (ст. 97 ЦПК України).

Речовими доказами можуть бути найрізноманітніші предмети неорганічного і органічного походження: пошкоджені меблі, зіпсований костюм, підроблений документ, транспортний засіб, продукти харчування тощо.

Речові докази також мають риси подібності з письмовими доказами за рахунок єдності їх носія (речі, предмета), але відрізняються від них способом або формою зберігання шуканої інформації. Письмовий доказ припускає можливість безпосереднього сприйняття інформації звичайною людиною (загаль-ноприйняті знаки, символи, образи), речовий доказ - не завжди.

Речовий доказ припускає витяг шуканої інформації або з матеріальних ознак, які наочно сприймаються учасниками процесу (наприклад, сприйняття слідів грубої підчистки на документі), або через використання спеціальних знань і навичок обізнаних осіб, що розкривають для «неспеціалістів» зміст речового доказу.

Оскільки збереження та передача інформації за допомогою речових доказів досягається шляхом безпосереднього відображення об'єктів, процесів на поверхні предметів, а також шляхом зміни їх властивостей і якостей, то способом зняття, або зчитування інформації, тобто способом дослідження речових доказів, є, за загальним правилом, їх огляд.

Відповідно до частини першої статті 100 ЦПК України **електронними доказами** є інформація в електронній (цифровій) формі, що містить дані про обставини, що мають значення для справи, зокрема, електронні документи (в тому числі текстові документи, графічні зображення, плани, фотографії, відео- та звукозаписи тощо), веб-сайти (сторінки), текстові, мультимедійні та голосові повідомлення, метадані, бази даних та інші дані в електронній формі. Такі дані можуть зберігатися, зокрема, на портативних пристроях (картах пам'яті, мобільних телефонах тощо), серверах, системах резервного копіювання, інших місцях збереження даних в електронній формі (в тому числі в мережі Інтернет).

У разі подання заяви про те, що доданий до справи або поданий до суду учасником справи для ознайомлення документ викликає сумнів з приводу його достовірності або є підробленим, особа, яка подала цей документ, може просити суд до закінчення підготовчого засідання виключити його з числа доказів і розглядати справу на підставі інших доказів (ч.11 ст. 83 ЦПК України).

Суд не бере до уваги докази, що одержані з порушенням порядку, встановленого законом (ч. 1 ст. 78 ЦПК України).

Висновок експерта - це докладний опис проведених експертом досліджень, зроблені у результаті них висновки та обґрунтовані відповіді на питання, поставлені експертові, складений у порядку, визначеному законодавством (ст. 102 ЦПК України).

Предметом висновку експерта може бути дослідження обставин, які належать до предмета доказування та встановлення яких потребує наявних у експерта спеціальних знань. Предметом висновку експерта не можуть бути питання права.

Висновок експерта може готуватись на замовлення учасника справи або на підставі ухвали суду про призначення експертизи. Він викладається у **письмовій формі** і приєднується до справи. Суд має право за заявою учасників справи або з власної ініціативи викликати експерта для надання усних пояснень щодо його висновку.

У висновку експерта має бути зазначено: коли, де, ким (ім'я, освіта, спеціальність, а також за наявності свідоцтво про присвоєння кваліфікації судового експерта, стаж експертної роботи, науковий ступінь, вчене звання, посада експерта), на якій підставі була проведена експертиза, хто був присутній під час проведення експертизи, питання, поставлені експертові, які матеріали експерт використав. Інші вимоги до висновку експерта можуть бути встановлені законодавством.

У висновку експерта також має бути зазначено, що він попереджений (обізнаний) **про відповідальність за завідомо неправдивий висновок**, а у разі призначення експертизи судом - також про відповідальність за відмову без поважних причин від виконання покладених на нього обов'язків. Якщо експерт під час підготовки висновку встановить обставини, що мають значення для справи, з приводу яких йому не були поставлені питання, він має право включити до висновку свої міркування про ці обставини.

Показання свідка - це повідомлення суду про відомі йому обставини, які мають значення для справи. Проте не є доказом показання свідка, який не може назвати джерела своєї обізнаності щодо певної обставини (ст. 90 ЦПК України).

Відповідно до ч. 1 ст. 69 ЦПК України свідком може бути кожна особа, якій відомі будь-які обставини, що стосуються справи. Це незацікавлена у результатах справи особа.

Свідок зобов'язаний з'явитися до суду у визначений час і дати правдиві показання про відомі йому обставини. У разі неможливості прибуття за викликом суду свідок зобов'язаний вчасно повідомити про це суд.

Свідок має право давати показання рідною мовою або мовою, якою володіє, користуватися письмовими записами, відмовитися від давання показань у випадках, установлених законом, а також на компенсацію витрат, пов'язаних із викликом до суду.

Стаття 70 ЦПК встановлює **перелік осіб, які не підлягають допиту як свідки.** Це:

1) недієздатні фізичні особи, а також особи, які перебувають на обліку чи на лікуванні у психіатричному лікувальному закладі і не здатні через

свої фізичні або психічні вади правильно сприймати обставини, що мають значення для справи, або давати показання;

2) особи, які за законом зобов'язані зберігати в таємниці відомості, що були довірені їм у зв'язку з наданням професійної правничої допомоги або послуг медіації під час проведення позасудового врегулювання спору, - про такі відомості;

3) священнослужителі - про відомості, одержані ними на сповіді віруючих;

4) судді та присяжні - про обставини обговорення питань, що виникли під час ухвалення судового рішення, або про інформацію, що стала відома судді під час врегулювання спору за його участю;

5) інші особи, які не можуть бути допитані як свідки згідно із законом чи міжнародним договором, згода на обов'язковість якого надана Верховною Радою України, без їхньої згоди.

Особи, які мають ***дипломатичний імунітет***, не можуть бути допитані як свідки без їхньої згоди, а представники дипломатичних представництв - без згоди дипломатичного представника.

Фізична особа **не має права відмовитися давати показання, крім показань щодо себе, членів сім'ї чи близьких родичів** (чоловік, дружина, батько, мати, вітчим, мачуха, син, дочка, пасинок, падчерка, брат, сестра, дід, баба, внук, внучка, усиновлювач чи усиновлений, опікун чи піклувальник, особа, над якою встановлено опіку чи піклування, член сім'ї або близький родич цих осіб), які можуть тягнути юридичну відповідальність для нього або таких членів сім'ї чи близьких родичів.

Особа, яка відмовляється давати показання, ***зобов'язана повідомити причини відмови.*** Основним способом одержання і дослідження показань свідка є допит, який проводиться судом у присутності сторін, інших осіб, які беруть участь у справі.

Показання свідка можуть бути отримані безпосередньо під час судового засідання або в порядку судового доручення відповідно до ст. 132 ЦПК України.

Відповідно до ст. 219 ЦПК України до початку розгляду справи по суті свідки видаляються із зали судового засідання у відведені для цього приміщення. Свідки, які ще не дали показання, не можуть перебувати в залі судового засідання під час розгляду справи.

Порядок допиту свідків під час судового засідання регулюється ст. 230 ЦПК України. Відтак перед допитом свідка головуючий встановлює його особу, вік, вид занять, місце проживання і стосунки із сторонами та іншими особами, які беруть участь у справі, роз'яснює його права і з'ясовує, чи не відмовляється свідок із установлених законом підстав від давання показань.

Якщо перешкод для допиту свідка не встановлено, головуючий під розписку попереджає свідка про кримінальну відповідальність за завідомо неправдиве показання і відмову від давання показань та приводить його до присяги.

Допит свідка розпочинається з пропозиції суду розповісти все, що йому особисто відомо у справі, після чого першою задає питання особа, за заявою якої викликано свідка, а згодом - інші особи, які беруть участь у справі.

Суд має право з'ясовувати суть відповіді свідка на питання осіб, які беруть участь у справі, а також ставити питання свідку після завершення його допиту особами, які беруть участь у справі. Головуючий має право за заявою осіб, які беруть участь у справі, знімати питання, поставлені свідку, якщо вони за змістом ображають честь чи гідність особи, є навідними або не стосуються предмета розгляду.

Кожний допитаний свідок залишається в залі судового засідання до завершення розгляду справи. Суд може дозволити допитаним свідкам залишити залу засідання суду до закінчення розгляду справи за згодою сторін.

Свідок може бути допитаний повторно в тому ж або наступному засіданні за його власною заявою, заявою сторін та інших осіб, які беруть участь у справі, або з ініціативи суду. Під час дослідження інших доказів свідкам можуть ставити питання сторони, інші особи, які беруть участь у справі, суд. Суд може одночасно допитати свідків для з'ясування причин розходжень у їхніх показаннях.

Певною специфікою характеризується процесуальний порядок **допиту малолітніх та неповнолітніх свідків,** який відповідно до ст. 232 ЦПК України проводиться в присутності батьків, усиновлювачів, опікунів, піклувальників, якщо вони не заінтересовані у справі, або представників органів опіки та піклування, а також служби у справах дітей. Такі особи можуть з дозволу суду задавати свідкові питання, а також висловлювати свою думку стосовно особи свідка, змісту його показань.

Свідкам, які не досягли шістнадцятирічного віку, головуючий роз'яснює обов'язок про необхідність дати правдиві показання, не попереджуючи про відповідальність за відмову від давання показань і за завідомо неправдиві показання, і не приводить до присяги. Такі свідки після закінчення їх допиту видаляються із зали судового засідання, крім випадків, коли суд визнав необхідною їх присутність у залі судового засідання.

У виняткових випадках, коли це необхідно для об'єктивного з'ясування обставин справи, на час допиту осіб, які не досягли вісімнадцятирічного віку, із зали судового засідання за ухвалою суду може бути видалена та чи інша особа, яка бере участь у справі. Після повернення цієї особи до зали судового засідання головуючий повідомляє її про показання цього свідка і надає можливість задати йому питання.

Розрізняють усні та письмові показання свідка. Усні - здійснюються свідком у вільній формі про відомі йому обставини справи. Письмові - регулюються ст. 231 ЦПК України, яка надає свідку право користуватися записами у випадках, якщо його показання пов'язані з будь-якими обчисленнями та іншими даними, які важко зберегти у пам'яті. Ці записи

подаються судові та особам, які беруть участь у справі, і можуть бути приєднані до справи за ухвалою суду.

Оцінка судових доказів – це складна процесуальна і одночасно розумова діяльність суду, а також учасників справи, що має місце на всіх стадіях цивільного процесу.

Згідно ч. 1 ст. 89 ЦПК України суд оцінює докази за своїм внутрішнім переконанням, що ґрунтується на всебічному, повному, об'єктивному та безпосередньому дослідженні наявних у справі доказів. Відповідно до ч. 2 ст. 89 ЦПК України жодні докази не мають для суду заздалегідь встановленої сили.

Відповідно до ст. 87 ЦПК України:

1. Суд, який розглядає справу або заяву про забезпечення доказів, в разі виникнення потреби в збиранні доказів за межами його територіальної юрисдикції доручає відповідному суду вчинити певні процесуальні дії.

2. В ухвалі про судове доручення коротко викладається суть справи, що розглядається, зазначаються особи, які беруть у ній участь, обставини, що підлягають з'ясуванню, докази, які повинен зібрати суд, що виконує доручення, зокрема перелік питань, поставлених учасниками справи та судом свідку.

Способами забезпечення судом доказів є допит свідків, призначення експертизи, витребування та (або) огляд доказів, у тому числі за їх місцезнаходженням, заборона вчиняти певні дії щодо доказів та зобов'язання вчинити певні дії щодо доказів. У необхідних випадках судом можуть бути застосовані інші способи забезпечення доказів, визначені судом.

Так, одним із способом забезпечення доказів є витребування доказів. Учасник справи, у разі неможливості самостійно надати докази, вправі подати клопотання про витребування доказів судом. Таке клопотання повинно бути подане в строк: для позивача – разом із поданням позовної заяви, для відповідача – разом із поданням відзиву або письмових пояснень третьої особи. Якщо таке клопотання заявлено з пропуском встановленого строку, суд залишає його без задоволення, крім випадку, коли особа, яка його подає, обґрунтує неможливість його подання у встановлений строк з причин, що не залежали від неї. **За подачу заяви про витребування доказів, як спосіб сприяння суду сторонам, не сплачується судовий збір.**

Заява про забезпечення доказів **може бути подана**до суду як **до, так і після** подання позовної заяви.

Забезпечення доказів до подання позовної заяви здійснюється судом першої інстанції за місцезнаходженням засобу доказування або за місцем, де повинна бути вчинена відповідна процесуальна дія. Забезпечення доказів після подання позовної заяви здійснюється судом, який розглядає справу.

ТЕМА: ПРОЦЕСУАЛЬНІ СТРОКИ (на самостійне вивчення)

1. Поняття, значення та види цивільних процесуальних строків

2. Обчислення, зупинення, поновлення і продовження процесуальних строків

1. Поняття, значення та види цивільних процесуальних строків.

Процесуальні строки - період часу, встановлений законом або судом, протягом якого повинна бути зроблена певна процесуальна дія судом, сторонами та іншими особами, які беруть участь у справі.

Призначення процесуальних строків полягає у тому, що вони створюють оптимальний часовий режим для здійснення правосуддя: з одного боку прискорюють провадження по справі, а з іншого боку - допомагають уникнути поспіху в реалізації процесуальних прав та обов'язків.

Процесуальні строки можуть бути ***класифіковані за різними підставами***:

1) за способом встановлення розрізняють два види процесуальних строків: законні і судові. Згідно ст. 120 ЦПК України строки, в межах яких вчиняються процесуальні дії, встановлюються законом, а якщо такі строки законом не визначені, - встановлюються судом.

Законні строки - це ті строки, вказівка на які міститься в нормах ЦПК України і які не можуть бути змінені з волі суб'єктів цивільного судочинства. До них відносяться: строк на відмову у видачі судового наказу (ч. 2 ст. 165 ЦПК України); строк проведення підготовчого провадження (ч. 3 ст. 189 ЦПК України); строк розгляду справи по суті (ч. 1 ст. 210 ЦПК України); строк на апеляційне оскарження (ст. 354 ЦПК України); строк на касаційне оскарження (ст. 390 ЦПК); строк подання заяв про перегляд судових рішень за нововиявленими або виключними обставинам (ст. 424 ЦПК України) і ін.

Судовий строк - строк, встановлений за розсудом суду. До даного виду відносяться строки: а) не встановлені законом; б) обумовлені конкретними обставинами справи; в) обумовлені судом або суддею. Встановлюючи строк, протягом якого повинна бути зроблена певна процесуальна дія, суд зобов'язаний виходити з конкретних обставин справи. Цей строк повинен бути достатнім для здійснення процесуальної дії і разом з тим не занадто тривалим, щоб не створювати умов для затримання остаточного вирішення спорів, які потрапили до суду. До судових строків відносяться, наприклад, строк для усунення недоліків позовної заяви (ч. 2 ст. 185 ЦПК України); строк подання відповіді на відзив (ч. 4 ст. 179 ЦПК України);

2) залежно від суб'єкта, якому адресовані конкретні процесуальні строки, їх можна підрозділити на три групи:

- процесуальні строки для здійснення дій суддею (судом) завжди встановлюються законом і охоплюють весь комплекс процесуальних дій, вчинюваних на різних стадіях судочинства. Так, суд розглядає заяву про видачу судового наказу протягом п'яти днів з дня її надходження (ч. 1 ст. 167 ЦПК України); заява про забезпечення доказів розглядається не пізніше п'яти днів з дня її надходження до суду (ч. 2 ст. 118 ЦПК) України; суд відкриває провадження у справі протягом п'яти днів з дня надходження позовної заяви (ч. 1 ст. 187 ЦПК України); суд розглядає

справу по суті протягом тридцяти днів з дня початку розгляду справи по суті (ч. 2 ст. 210 ЦПК України);

- процесуальні строки для здійснення дій учасниками процесу звичайно встановлюються законом, але можуть встановлюватися судом (суддею) або державним (приватним) виконавцем. Наприклад, боржник має право протягом п'ятнадцяти днів з дня вручення копії судового наказу та доданих до неї документів подати заяву про його скасування до суду (ч. 1 ст. 170 ЦПК України); відзив відповідача подається в строк, встановлений судом, який не може бути меншим п'ятнадцяти днів з дня вручення ухвали про відкриття провадження у справі (ч. 7 ст. 178 ЦПК України); відповідач має право пред'явити зустрічний позов у строк для подання відзиву (ч. 1 ст. 193 ЦПК України);

- процесуальні строки для здійснення дій іншими особами, зобов'язаними викопати приписи суду. Такі строки теж можуть бути законними і судовими. Наприклад, особи, які не мають можливості подати доказ, який витребує суд, або не мають можливості подати такий доказ у встановлені судом строки, зобов'язані повідомити про це суд із зазначенням причин протягом п'яти днів з дня отримання ухвали (ч. 7 ст. 84 ЦПК України); з метою забезпечення виконання вказівок, що містяться в окремій ухвалі, суд встановлює у ній строк для надання відповіді залежно від змісту вказівок та терміну, необхідного для їх виконання (ч. 7 ст. 262 ЦПК України);

3) процесуальні строки можна класифікувати за характером вчинюваних процесуальних дій: строки відкриття позовного провадження; строки розгляду справи по суті; строки перегляду судових актів; строки у виконавчому провадженні;

4) за способом обчислення процесуальні строки можна розділити на два види:

- строки, які обчислюються роками, місяцями і днями. Так, суд розглядає заяву про видачу судового наказу протягом п'яти днів з дня її надходження (ч. 1 ст. 167 ЦПК України); заяви про поворот виконання може бути подана протягом одного року з дня ухвалення відповідного рішення суду апеляційної чи касаційної інстанції або з дня ухвалення рішення при новому розгляді справи (ч. 10 ст. 444 ЦПК України); заява про надання психіатричної допомоги у примусовому порядку розглядається судом у такі строки з дня її надходження до суду: про госпіталізацію особи до психіатричного закладу - протягом 24 годин; про психіатричний огляд - протягом трьох днів; про надання амбулаторної психіатричної допомоги, її продовження та продовження госпіталізації - протягом десяти днів (ч. 1 ст. 341 ЦПК України) ;

- строки, що визначаються вказівкою на подію, яка повинна неминуче настати. Наприклад, провадження у справі зупиняється до припинення перебування сторони або третьої особи, яка заявляє самостійні вимоги щодо предмета спору, у складі Збройних Сил України або інших утворених відповідно до закону військових формувань, що переведені на воєнний стан або залучені до проведення антитерористичної операції (п. 2

ч. 1 ст. 253 ЦПК України); провадження у справі зупиняється у випадках призначення судом експертизи - на час проведення експертизи (п. 9 ч. 1 ст. 253 ЦПК України).

Розумність процесуальних строків. Строки, що встановлюються судом, повинні відповідати принципу розумності.

Відповідно до ст. 121 ЦПК України суд має встановлювати розумні строки для вчинення процесуальних дій. Строк є розумним, якщо він передбачає час, достатній, з урахуванням обставин справи, для вчинення процесуальної дії, та відповідає завданню цивільного судочинства.

Розумним, зокрема, вважається строк, що є об'єктивно необхідним для виконання процесуальних дій, прийняття процесуальних рішень та розгляду і вирішення справи з метою забезпечення своєчасного (без невиправданих зволікань) судового захисту.

З урахуванням практики Європейського суду з прав людини критеріями розумних строків у цивільних справах є:

- правова та фактична складність справи. Оцінюючи правову та фактичну складність справи, слід враховувати, зокрема, наявність обставин, що утруднюють розгляд справи; кількість співпозивачів, співвідповідачів та інших учасників процесу; необхідність проведення експертиз та їх складність; необхідність допиту значної кількості свідків; участь у справі іноземного елемента та необхідність з'ясування і застосування норм іноземного права. При цьому судам слід виходити з того, що така обставина, як розгляд цивільної справи судами різних інстанцій, не може сама по собі свідчити про її складність;
- поведінка заявника, а також інших осіб, які беруть участь у справі, інших учасників процесу. Оцінюючи поведінку заявника, а також осіб, які беруть участь у справі, інших учасників процесу, слід звернути увагу на те, що не можна покладати відповідальність за тривалий розгляд справи використання ними процесуальних засобів, передбачених законодавством, для здійснення свого захисту, зокрема, у зв'язку зі зміною позовних вимог, вивченням матеріалів справи, заявленням клопотань, оскарженням ухвалених судових рішень. Разом із тим слід взяти до уваги факти невиконання ними процесуальних обов'язків, наприклад, ненадання чи надання з порушенням строку, передбаченого ЦПК України, доказів у справі; неодноразові неявки в судове засідання без по-важних причин, якщо це призвело до порушення розумного строку судового розгляду;
- поведінка органів державної влади (насамперед суду). Оцінюючи поведінку органів державної влади (насамперед суду), слід враховувати своєчасність призначення справи до судового розгляду; проведення судових засідань у призначений час; строки виготовлення суддею мотивованого судового рішення та направлення його особам, які брали участь у справі; повноту здійснення суддею контролю за виконанням працівниками апарату суду своїх службових обов'язків, у тому числі щодо повідомлення осіб, які беруть участь у справі, про дату та місце судового засідання; своєчасне виготовлення журналу судового засідання та протоколу про окремі процесуальні дії; повноту і своєчасність прийняття

суддею заходів щодо учасників процесу та інших осіб у сфері здійснення правосуддя, направлених на недопущення їх процесуальної недобросовісності і процесуальної тяганини у справі, зокрема, щодо контролю за строками проведення експертизи; своєчасну видачу виконавчого документа та направлення його до органу, уповноваженого виконати судове рішення;

- характер процесу та його значення для заявника. Оцінюючи характер процесу та його значення для заявника, слід враховувати важливість предмета розгляду та ступінь ризику для заявника, наприклад, якщо йдеться про справи, що потребують оперативного прийняття рішення; трудові справи; справи, що пов'язані зі станом здоров'я заявника; справи щодо опіки над дітьми тощо.

2. Обчислення, зупинення, поновлення і продовження процесуальних строків

Для того, щоб обчислити процесуальний строк, необхідно встановити початок і закінчення його перебігу.

Процесуальні строки, встановлені законом або судом, обчислюються роками, місяцями і днями, а також можуть визначатися вказівкою на подію, що повинна неминуче настати.

У відповідності зі ст. 69 ЦПК України перебіг процесуального строку починається з наступного дня після відповідної календарної дати або настання події, з якою пов'язано його початок.

Строк, обчислюваний роками, закінчується у відповідні місяць і число останнього року строку.

Строк, обчислюваний місяцями, закінчується у відповідне число останнього місяця строку. Якщо закінчення строку, обчислюваного місяцями, припадає на такий місяць, що відповідного числа не має, строк закінчується в останній день цього місяця.

Якщо закінчення строку припадає на вихідний, святковий чи інший неробочий день, останнім днем строку є перший після нього робочий день.

Перебіг строку, закінчення якого пов'язано з подією, яка повинна неминуче настати, закінчується наступного дня після настання події.

Останній день строку триває до 24 години, але коли в цей строк слід було вчинити процесуальну дію в суді, де робочий час закінчується раніше, строк закінчується в момент закінчення цього строку.

Строк не вважається пропущеним, якщо до його закінчення заява, скарга, інші документи чи матеріали або грошові кошти здані на пошту чи передані іншими відповідними засобами зв'язку (ст. 124 ЦПК України).

Закінчення процесуального строку означає, що:

1) юридично заінтересовані в результаті справи особи, які про-пустили процесуальні строки, втрачають право на вчинення процесуальної дії (ч. 1 ст. 126 ЦПК України);

2) документи, подані після закінчення процесуальних строків, залишаються без розгляду, крім випадків, передбачених ЦПК України (ч. 2 ст. 126 ЦПК України);

3) для інших осіб, зобов'язаних виконати припис суду (судді), обчислення процесуального строку, протягом якого особа зобов'язана зробити конкретну процесуальну дію (представити наявні в нього письмові докази, виконати рішення суду тощо), не звільняє від виконання покладеного на нього процесуального обов'язку і служить підставою для застосування передбачених законом процесуальних санкцій;

4) недотримання судом процесуального строку це припиняє його права (і обов'язку) зробити необхідну процесуальну дію. Суд зобов'язаний, хоча і з запізненням зробити відповідну дію і вирішити справу по суті.

Зупинення процесуальних строків. Зупинення провадження у справі зупиняє перебіг процесуальних строків. З дня відновлення провадження перебіг процесуальних строків продовжується (ст. 125 ЦПК України).

Перелік обставин, з якими закон пов'язує припинення провадження по справі закріплений у ст.ст. 251, 252 ЦПК України (смерть або оголошення фізичної особи померлою; перебування учасника справи у довгостроковому службовому відрядженні; розшук відповідача; та ін.).

Особливості зупинення процесуальних строків полягають в наступному:

1) зупиняються лише такі процесуальні строки, які не минули до того моменту, коли виникла обставина, що послужила підставою зупинення провадження по справі;

2) зупинка в обчисленні процесуальних строків відбувається в момент виникнення обставини - підстави зупинення провадження, а не в момент винесення судом або суддею ухвали про зупинення провадження по справі;

3) якщо початок зупинення процесуальних строків збігається з моментом виникнення обставини, що викликала зупинення провадження по справі, то закінчення зупинення процесуальних строків (продовження їхнього обчислення) визначається по даті прийняття судом ухвали про поновлення зупиненого провадження;

4) при обчисленні строків, ускладнених зупиненням провадження по справі, до уваги приймається лише строк, що минув до моменту настання відповідної перешкоди. Час, що минув за період зупинення провадження по справі, юридичного значення не має, тому що не приймається до уваги при обчисленні процесуального строку. Тому з моменту поновлення зупиненого провадження мова може йти тільки про продовження перебігу строку і, отже, про право заінтересованої особи вчинити процесуальні дії в строк, що залишився.

Продовження процесуального строку означає надання суддею (судом) нового строку для здійснення процесуальної дії, що не була виконаною З поважної причини в призначений строк.

Продовженню підлягають лише строки, встановлені судом (суддею). Строк встановлений законом, може бути продовжений лише у випадку прямої вказівки ЦПК України. Так, згідно ч. 2 ст. 127 ЦПК України встановлений судом процесуальний строк може бути продовжений судом за заявою учасника справи, поданою до закінчення цього строку, чи з ініціативи суду.

Заява про продовження процесуального строку, встановленого судом, розглядається судом, який встановив строк, без повідомлення учасників справи

Поновлення процесуального строку означає визнання судом юридичної дійсності за процесуальною дією, зробленою після закінчення процесуального строку.

Особливості поновлення процесуальних строків полягають в наступному:

1) поновленню підлягають тільки строки, встановлені законом;

2) юридичною підставою поновлення процесуального строку є пропуск його з поважних причинах;

3) заява про поновлення пропущеного строку, розглядається судом, у якому належить вчинити процесуальну дію, стосовно якої пропущено строк;

4) одночасно із поданням заяви про поновлення процесуального строку має бути вчинена процесуальна дія (подана заява, скарга, документи тощо), щодо якої пропущено строк;

5) про поновлення процесуального строку суд постановляє ухвалу.

Про відмову у поновлені або продовжені процесуального строку суд постановляє ухвалу, яка не пізніше наступного дня з дня її постановлення надсилається особі, яка звернулася із відповідною заявою.

Ухвалу про відмову у поновлені або продовженні процесуального строку може бути оскаржено у апеляційному порядку (п. 10 ч. 1 ст. 353 ЦПК України).

ТЕМА 9. СУДОВІ ВИТРАТИ – 2 год.

1. Поняття та види судових витрат.

2. Судовий збір.

3. Витрати, пов'язані із розглядом справи.

4. Попереднє визначення суми судових витрат та їх попередня оплата

5. Розподіл судових витрат.

1. Поняття та види судових витрат

Судові витрати - це витрати держави, що покладаються на державний бюджет України, а також на заінтересованих у справі осіб, з приводу та у зв'язку з розглядом і вирішенням цивільної справи у суді загальної юрисдикції.

Розрізняють компенсаційну, превентивну та соціальну функцію судових витрат.

Компенсаційна функція полягає у відшкодуванні коштів, витрачених державою на здійснення правосуддя з цивільних справ, а також коштів, витрачених особами, які звертаються до суду або тих, хто здійснює певні процесуальні дії.

Превентивна функція полягає в попередженні необґрунтованих звернень до суду, у забезпеченні виконання юридично заінтересованими особами у вирішенні справи своїх процесуальних обов'язків.

Соціальна функція проявляється в тому, що судові витрати покликані забезпечити фактичну доступність правосуддя.

Згідно ч.1 ст. 133 ЦПК судові витрати складаються з **судового збору та витрат, пов'язаних з розглядом справи.**

2. Судовий збір

Судовий збір - збір, що справляється на всій території України за подання заяв, скарг до суду, за видачу судами документів, а також у разі ухвалення окремих судових рішень, передбачених цим Законом. Судовий збір включається до складу судових витрат.

Розмір судового збору, порядок його сплати і звільнення від сплати встановлюються Законом України «Про судовий збір» від 8 липня 2011 року.

Розрізняють два види судового збору: **пропорційний** і **фіксований**.

Фіксований судовий збір обчислюється у твердих ставках - у відповідному розмірі від прожиткового мінімуму для працездатних осіб, встановленого законом на 1 січня календарного року, в якому відповідна заява або скарга подається до суду. [ч.1 ст.4 Закон України «Про судовий збір» від 8.07.2011р.]

Пропорційний судовий збір обчислюється у відсотковому співвідношенні до ціни позову.[ч.1 ст.4 Закон України «Про судовий збір» від 8.07.2011р.]

Ціна позову - це грошове вираження майнових вимог позивача. Її треба визначати тільки відносно майнових вимог.

Згідно ч.1 ст. 176 ЦПК України ціна позову визначається: 1) у позовах про стягнення грошових коштів - сумою, яка стягується, чи оспорюваною сумою за виконавчим чи іншим документом, за яким стягнення провадиться у безспірному (безакцептному) порядку; 2) у позовах про визнання права власності на майно або його витребування - вартістю майна; 3) у позовах про стягнення аліментів - сукупністю всіх виплат, але не більше ніж за шість місяців; 4) у позовах про строкові платежі і видачі - сукупністю всіх платежів або видач, але не більше ніж за три роки; 5) у позовах про безстрокові або довічні платежі і видачі - сукупністю платежів або видач за три роки; 6) у позовах про зменшення або збільшення платежів або видач - сумою, на яку зменшуються або збільшуються платежі чи видачі, але не більше ніж за один рік; 7) у позовах про припинення платежів або видач - сукупністю платежів або видач, що залишилися, але не більше ніж за один рік; 8) у позовах про розірвання договору найму (оренди) або договору найму (оренди) житла - сукупністю платежів за користування майном або житлом протягом строку, що залишається до кінця дії договору, але не більше ніж за три роки; 9) у позовах про право власності на нерухоме майно, що належить фізичним особам на праві приватної власності, - дійсною вартістю нерухомого майна, а на нерухоме майно, що належить юридичним особам, - не нижче його балансової вартості; 10) у позовах, що складаються з кількох самостійних вимог, - загальною сумою всіх вимог.

Ч.2 ст.3 Закону України «Про судовий збір» встановлює, що судовий збір **НЕ сплачується з**а подання:

1) заяви про перегляд Верховним Судом судового рішення у разі встановлення міжнародною судовою установою, юрисдикція якої визнана Україною, порушення Україною міжнародних зобов'язань при вирішенні справи судом;

2) заяви про зміну чи встановлення способу, порядку і строку виконання судового рішення;

3) заяви про поворот виконання судового рішення;

4) заяви про винесення додаткового судового рішення;

5) заяви про розірвання шлюбу з особою, визнаною в установленому законом порядку безвісно відсутньою;

6) заяви про встановлення факту каліцтва, якщо це необхідно для призначення пенсії або одержання допомоги за загальнообов'язковим державним соціальним страхуванням;

7) заяви про встановлення факту смерті особи, яка пропала безвісти за обставин, що загрожували їй смертю або дають підстави вважати її загиблою від певного нещасного випадку внаслідок надзвичайних ситуацій техногенного та природного характеру;

8) заяви про надання особі психіатричної допомоги в примусовому порядку;

9) заяви про обов'язкову госпіталізацію до протитуберкульозного закладу;

10) заяви про видачу обмежувального припису та в інших випадках, передбачених законом.

Частину другу статті 3 визнано такою, що не відповідає Конституції України (є неконституційною), в тому, що вона уможливлює справляння судового збору під час подання апеляційної і касаційної скарги на ухвалу суду, постановлену за результатами розгляду скарги на рішення, дію або бездіяльність державного виконавця чи іншої посадової особи органу державної виконавчої служби або приватного виконавця під час виконання судового рішення, ухваленого відповідно до Цивільного процесуального кодексу України, згідно з Рішенням Конституційного Суду № 6-р(II)/2024 від 13.05.2024. Частина друга статті 3, визнана неконституційною в зазначеному аспекті, утрачає чинність через шість місяців із дня ухвалення Рішення.

Стаття 5 Закону України "Про судовий збір" встановлює пільги щодо сплати судового збору.

У разі якщо позов подається одночасно кількома позивачами до одного або кількох відповідачів, судовий збір обчислюється з урахуванням загальної суми позову і сплачується кожним позивачем пропорційно долі поданих кожним з них вимог окремим платіжним документом.

Підстави повернення судового збору визначені ст. 7 Закону України «Про судовий збір». Передбачається, що сплачена сума судового збору повертається за ухвалою суду в разі: 1) зменшення розміру позовних вимог або внесення судового збору в більшому розмірі, ніж встановлено

законом (у цьому випадку судовий збір повертається в розмірі переплаченої суми); 2) повернення заяви або скарги; 3) відмови у відкритті провадження у справі; 4) залишення заяви або скарги без розгляду (крім випадків, якщо такі заяви або скарги залишені без розгляду у зв'язку з повторним неприбуттям позивача або за його клопотанням); 5) закриття провадження у справі.

У перелічених випадках питання повернення судового збору не потребує особистого звернення громадян до суду, а вирішується судом самостійно. У випадках, коли суд з певних причин не вирішив питання про повернення судового збору, можна звернутись до суду із відповідною заявою.

Повернення судового збору регулюється Порядком виконання рішень про стягнення коштів державного та місцевих бюджетів або боржників, затвердженим постановою Кабінету Міністрів України від 03.08.2011 № 845.

3. Витрати, пов'язані із розглядом справи

Судові витрати, пов'язані із розглядом справи - це грошові суми, що стягуються з юридично заінтересованих у вирішенні справи осіб, з метою покриття витрат на розгляд і вирішення справи в суді.

До ***витрат, пов'язаних з розглядом судової справи***, належать:

1. **Витрати на професійну правничу допомогу**. Витрати, пов'язані з правничою допомогою адвоката, несуть сторони, крім випадків надання правничої допомоги за рахунок держави.

За результатами розгляду справи витрати на правничу допомогу адвоката підлягають розподілу між сторонами разом із іншими судовими витратами. Для цілей розподілу судових витрат:

1) розмір витрат на правничу допомогу адвоката, в тому числі гонорару адвоката за представництво в суді та іншу правничу допомогу, пов'язану зі справою, включаючи підготовку до її розгляду, збір доказів тощо, а також вартість послуг помічника адвоката визначаються згідно з умовами договору про надання правничої допомоги та на підставі відповідних доказів щодо обсягу наданих послуг і виконаних робіт та їх вартості, що сплачена або підлягає сплаті відповідною стороною або третьою особою;

2) розмір суми, що підлягає сплаті в порядку компенсації витрат адвоката, необхідних для надання правничої допомоги, встановлюється згідно з умовами договору про надання правничої допомоги на підставі відповідних доказів, які підтверджують здійснення відповідних витрат.

Для визначення розміру витрат на правничу допомогу з метою розподілу судових витрат учасник справи подає детальний опис робіт (наданих послуг), виконаних адвокатом, та здійснених ним витрат, необхідних для надання правничої допомоги.

Розмір витрат на оплату послуг адвоката має бути співмірним із: 1) складністю справи та виконаних адвокатом робіт (наданих послуг); 2) часом, витраченим адвокатом на виконання відповідних робіт (надання послуг); 3) обсягом наданих адвокатом послуг та виконаних робіт; 4) ціною позову та (або) значенням справи для сторони, в тому числі

впливом вирішення справи на репутацію сторони або публічним інтересом до справи.

У разі недотримання вимог ЦПК суд може, за клопотанням іншої сторони, зменшити розмір витрат на правничу допомогу, які підлягають розподілу між сторонами. Обов'язок доведення неспівмірності витрат покладається на сторону, яка заявляє клопотання про зменшення витрат на оплату правничої допомоги адвоката, які підлягають розподілу між сторонами.

Витрати фізичних осіб, пов'язані з оплатою професійної правничої допомоги при розгляді судом справ про оголошення померлою фізичної особи, яка пропала безвісти за обставин, що загрожували їй смертю або дають підстави вважати фізичну особу загиблою від певного нещасного випадку, або інших обставин внаслідок надзвичайних ситуацій техногенного та природного характеру, несуть юридичні особи, на території яких мав місце нещасний випадок внаслідок таких надзвичайних ситуацій (ч.7 ст. 137 ЦПК);

2. **Витрати пов'язані із залученням свідків, спеціалістів, перекладачів, експертів та проведенням експертизи**.

Свідку у зв'язку з викликом до суду відшкодовуються витрати, що пов'язані з переїздом до іншого населеного пункту та наймом житла, а також виплачується компенсація за втрачений заробіток чи відрив від звичайних занять.

Експерт, спеціаліст чи перекладач отримують винагороду за виконану роботу, пов'язану зі справою, якщо це не входить до їхніх службових обов'язків.

Суми, що підлягають виплаті залученому судом експерту, спеціалісту, перекладачу або особі, яка надала доказ на вимогу суду, сплачуються особою, на яку суд поклав такий обов'язок, або судом за рахунок суми коштів, внесених для забезпечення судових витрат. Суд має право накласти арешт на грошові кошти чи майно такої сторони в межах сум, присуджених до стягнення, в порядку, встановленому ЦПК України для забезпечення позову.

У разі недотримання вимог щодо співмірності витрат суд може, за клопотанням іншої сторони, зменшити розмір витрат на оплату послуг експерта, спеціаліста, перекладача, які підлягають розподілу між сторонами.

Якщо у справах окремого провадження виклик свідків, призначення експертизи, залучення спеціалістів здійснюються за ініціативою суду, а також у випадках звільнення від сплати судового збору або зменшення його розміру, відповідні витрати відшкодовуються за рахунок державного бюджету (ч.10 ст. 139 ЦПК України).

Згідно постанови Кабінету Міністрів України № 590 від 27 квітня 2006 р. «Про граничні розміри компенсації витрат, пов'язаних з розглядом цивільних та адміністративних справ, і порядок їх компенсації за рахунок держави» граничні розміри компенсації витрат, пов'язаних з розглядом цивільних справ такі:

- за втрачений заробіток - стороні, на користь якої ухвалено судове рішення, її представникові, а також свідкам, спеціалістам, перекладачам та експертам у зв'язку з явкою до суду обчислюється за кожну годину пропорційно до середньої заробітної плати особи, розрахованої відповідно до абзацу третього п. 2 Порядку обчислення середньої заробітної плати, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 8 лютого 1995 р. № 100. Загальний розмір виплати не може перевищувати суму, розраховану за відповідний час виходячи із трикратного розміру мінімальної заробітної плати;

-за відрив від звичайних занять - стороні, на користь якої ухвалено судове рішення, її представникові, а також свідкам, спеціалістам, перекладачам та експертам у зв'язку з явкою до суду обчислюється пропорційно до розміру мінімальної заробітної плати особи і не може перевищувати її розмір, обчислений за фактичні години відриву від звичайних занять;

-на оплату послуг спеціаліста, перекладача обчислюється за кожну годину пропорційно до середньої заробітної плати особи, розрахованої відповідно до абзацу третього п. 2 Порядку обчислення середньої заробітної плати, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 8 лютого 1995 р. № 100. Загальний розмір виплати не може перевищувати суми, розрахованої за відповідний час виходячи із трикратного розміру мінімальної заробітної плати.

Згідно ст. 138 ЦПК витрати, пов'язані з переїздом до іншого населеного пункту сторін та їхніх представників, а також найманням житла, несуть сторони.

Стороні, на користь якої ухвалено судове рішення, та її представникові сплачується іншою стороною компенсація за втрачений заробіток чи відрив від звичайних занять.

Граничний розмір компенсації за судовим рішенням витрат сторін та їхніх представників, що пов'язані з явкою до суду, встановлюється Кабінетом Міністрів України;

3. **Витрати, пов'язані з витребуванням доказів, проведенням огляду доказів за їх місцезнаходженням, забезпеченням доказів та вчиненням інших дій, необхідних для розгляду справи.**

Особа, яка надала доказ на вимогу суду, має право вимагати виплати грошової компенсації своїх витрат, пов'язаних із наданням такого доказу. Розмір грошової компенсації визначає суд на підставі поданих такою особою доказів здійснення відповідних витрат.

Розмір витрат, пов'язаних з проведенням огляду доказів за міс¬цем їх знаходження, забезпеченням доказів та вчиненням інших дій, пов'язаних з розглядом справи чи підготовкою до її розгляду, вста¬новлюється судом на підставі договорів, рахунків та інших доказів.

У випадках, коли сума витрат, пов'язаних з витребуванням доказів, проведенням огляду доказів за місцем їх знаходження, забезпеченням доказів та вчиненням інших дій, пов'язаних з розглядом справи чи підготовкою до її розгляду, повністю не була сплачена учасниками справи

попередньо або в порядку забезпечення судових витрат, суд стягує ці суми зі сторони, визначеної судом відповідно до правил про розподіл судових витрат, встановлених ЦПК.

Граничний розмір компенсації витрат, пов'язаних з проведенням огляду доказів за їх місцезнаходженням та вчиненням інших дій, необхідних для розгляду справи, встановлюється Кабінетом Міністрів України.

4. **Витрати пов'язані з вчиненням інших процесуальних дій, необхідних для розгляду справи або підготовки до її розгляду.**

Відмінність судового збору від судових витрат полягає в наступному:

1) судовий збір є обов'язковим платежем за дії, що вчиняються судом у зв'язку з розглядом і вирішенням, переглядом справи і видачі документів. Витрати, пов'язані з розглядом справи, складаються із сум, що підлягають сплаті за проведення експертизи, призначеної судом, огляд доказів за місцем їх перебування тощо;

2) розмір судового збору визначений законодавством і залежить від характеру і ціни позову. Розмір судових витрат прямо не залежить від характеру спору і ціни позову та відрізняється за кожною конкретною справою в залежності від фактично вчинених витрат;

3) судовий збір в усіх справах, що розглядаються судами в Україні, сплачується або стягується до бюджету держави. Сума судових витрат вноситься на депозитний рахунок суду з наступною їхньою виплатою експертам або перекладачам.

4. Попереднє визначення суми судових витрат та їх попередня оплата

Разом з **першою заявою по суті спору** кожна сторона подає до суду попередній (орієнтовний) розрахунок суми судових витрат, які вона понесла і які очікує понести в зв'язку із розглядом справи.

У разі неподання стороною попереднього розрахунку суми судових витрат суд може відмовити їй у відшкодуванні відповідних судових витрат, за винятком суми сплаченого нею судового збору. Попередній розрахунок розміру судових витрат не обмежує сторону у доведенні іншої фактичної суми судових витрат, які підлягають розподілу між сторонами за результатами розгляду справи. Суд може попередньо визначити суму судових витрат (крім витрат на професійну правничу допомогу), пов'язаних з розглядом справи або певною процесуальною дією. Така попередньо визначена судом сума не обмежує суд при остаточному визначенні суми судових витрат, які підлягають розподілу між сторонами за результатами розгляду справи (ч.4 ст. 134 ЦПК). Суд може зобов'язати учасника справи, який заявив клопотання про виклик свідка, призначення експертизи, залучення спеціаліста, перекладача, забезпечення, витребування або огляд доказів за їх місцезнаходженням, попередньо (авансом) оплатити витрати, пов'язані з відповідною процесуальною дією. Якщо клопотання заявили декілька учасників справи, необхідну грошову суму авансом у рівних частках сплачують відповідні учасники справи, а у випадках, коли відповідна процесуальна дія здійснюється з ініціативи

суду, - сторони в рівних частках. У разі невнесення у визначений судом строк коштів для забезпечення судових витрат або несплати у визначений судом строк відповідних сум авансом суд вправі відхилити клопотання про виклик свідка, призначення експертизи, залучення спеціаліста, перекладача, забезпечення, витребування або огляд доказів та ухвалити рішення на підставі інших поданих учасниками справи доказів або скасувати раніше постановлену ухвалу про виклик свідка, призначення експертизи, залучення спеціаліста, перекладача, забезпечення, витребування доказів або огляд доказів за їх місцезнаходженням.

Як захід забезпечення судових витрат суд з урахуванням конкретних обставин справи має право, за клопотанням відповідача, зобов'язати позивача внести на депозитний рахунок суду грошову суму для забезпечення можливого відшкодування майбутніх витрат відповідача на професійну правничу допомогу та інших витрат, які має понести відповідач у зв'язку із розглядом справи (забезпечення витрат на професійну правничу допомогу). Таке забезпечення судових витрат застосовується, якщо: 1) позов має ознаки завідомо безпідставного або інші ознаки зловживання правом на позов; або 2) позивач не має зареєстрованого в установленому законом порядку місця проживання (перебування) чи місцезнаходження на території України та майна, що знаходиться на території України, в розмірі, достатньому для відшкодування судових витрат відповідача у випадку відмови у позові.

Таке забезпечення судових витрат також може бути застосоване, якщо суду надані докази того, що майновий стан позивача або його дії щодо відчуження майна чи інші дії можуть ускладнити або зробити неможливим виконання рішення суду про відшкодування судових витрат відповідача у випадку відмови у позові.

Сума забезпечення витрат на професійну правничу допомогу визначається судом з урахуванням приписів ЦПК України, а також їх документального обґрунтування. У разі невнесення у визначений судом строк коштів для забезпечення витрат на професійну правничу допомогу суд за клопотанням відповідача має право залишити позов без розгляду.

У випадку задоволення позову суд ухвалює рішення про повернення внесеної суми позивачу, а у випадку відмови у позові, Закриття провадження у справі, залишення позову без розгляду - про відшкодування за її рахунок витрат відповідача повністю або частково. Невикористана частина внесеної позивачем суми повертається позивачу не пізніше п'яти днів з дня вирішення питань, зазначених у цій частині, про що суд постановляє ухвалу (ч.7 ст. 135 ЦПК України).

5. Розподіл судових витрат

Судовий збір покладається на сторони пропорційно розміру задоволених позовних вимог.

Інші судові витрати, пов'язані з розглядом справи, покладаються:

1) у разі задоволення позову - на відповідача;

2) у разі відмови в позові - на позивача;

3) у разі часткового задоволення позову - на обидві сторони пропорційно розміру задоволених позовних вимог.

При вирішенні питання про розподіл судових витрат суд враховує: 1) чи пов'язані ці витрати з розглядом справи; 2) чи є розмір таких витрат обґрунтованим та пропорційним до предмета спору з урахуванням ціни позову, значення справи для сторін, в тому числі чи міг результат її вирішення вплинути на репутацію сторони або чи викликала справа публічний інтерес; 3) поведінку сторони під час розгляду справи, що призвела до затягування розгляду справи, зокрема, подання стороною явно необґрунтованих заяв і клопотань, безпідставне твердження або заперечення стороною певних обставин, які мають значення для справи, безпідставне завищення позивачем позовних вимог тощо; 4) дії сторони щодо досудового вирішення спору та щодо врегулювання спору мирним шляхом під час розгляду справи, стадію розгляду справи, на якій такі дії вчинялися.

Якщо сума судових витрат, заявлена до відшкодування, істотно перевищує суму, заявлену в попередньому (орієнтовному) розрахунку, суд може відмовити стороні, на користь якої ухвалено рішення, у відшкодуванні судових витрат в частині такого перевищення, крім випадків, якщо сторона доведе, що не могла передбачити такі витрати на час подання попереднього (орієнтовного) розрахунку.

Якщо сума судових витрат, заявлених до відшкодування та підтверджених відповідними доказами, є неспівмірно меншою, ніж сума, заявлена в попередньому (орієнтовному) розрахунку, суд може відмовити стороні, на користь якої ухвалено рішення, у відшкодуванні судових витрат (крім судового збору) повністю або частково, крім випадків, якщо така сторона доведе поважні причини зменшення цієї суми.

Якщо сторону, на користь якої ухвалено рішення, звільнено від сплати судових витрат, з другої сторони стягуються судові витрати на користь осіб, які їх понесли, пропорційно до задоволеної чи відхиленої частини вимог, а інша частина компенсується за рахунок держави у порядку, встановленому Кабінетом Міністрів України. Якщо обидві сторони звільнені від оплати судових витрат, вони компенсуються за рахунок держави у порядку, встановленому Кабінетом Міністрів України.

Якщо інше не передбачено законом, у разі залишення позову без задоволення, закриття провадження у справі або залишення без розгляду позову позивача, звільненого від сплати судових витрат, судові витрати, понесені відповідачем, компенсуються за рахунок держави у порядку, встановленому Кабінетом Міністрів України.

Розмір витрат, які сторона сплатила або має сплатити у зв'язку з розглядом справи, встановлюється судом на підставі поданих сторонами доказів (договорів, рахунків тощо). Такі докази подаються до закінчення судових дебатів у справі або протягом п'яти днів після ухвалення рішення суду за умови, що до закінчення судових дебатів у справі сторона зробила про це відповідну заяву. У разі неподання відповідних доказів протягом встановленого строку така заява залишається без розгляду.

У випадку зловживання стороною чи її представником процесуальними правами, або якщо спір виник внаслідок неправильних дій сторони, суд має право покласти на таку сторону судові витрати повністю або частково незалежно від результатів вирішення спору.

При частковому задоволенні позову, у випадку покладення судових витрат на обидві сторони пропорційно розміру задоволених позовних вимог, суд може зобов'язати сторону, на яку покладено більшу суму судових витрат, сплатити різницю іншій стороні. У такому випадку сторони звільняються від обов'язку сплачувати одна одній іншу частину судових витрат.

Суд має право накласти арешт на грошові кошти чи майно сторони, на яку судовим рішенням покладено витрати, пов'язані із залученням свідків, спеціалістів, перекладачів, експертів та проведенням експертизи; витребуванням доказів, проведенням огляду доказів за їх місцезнаходженням, забезпеченням доказів; у межах сум, присуджених до стягнення, в порядку, встановленому ЦПК України для забезпечення позову.

Судові витрати третьої особи, яка не заявляє самостійних вимог на предмет спору, стягуються на її користь із сторони, визначеної відповідно до вимог цієї статті, залежно від того заперечувала чи підтримувала така особа заявлені позовні вимоги.

Якщо суд апеляційної чи касаційної інстанції, не передаючи справи на новий розгляд, змінює рішення або ухвалює нове, цей суд відповідно змінює розподіл судових витрат (ч.13 ст. 141 ЦПК України).

У разі укладення мирової угоди до прийняття рішення у справі судом першої інстанції, відмови позивача від позову, визнання позову відповідачем до початку розгляду справи по суті суд у відповідній ухвалі чи рішенні у порядку, встановленому законом, вирішує питання про повернення позивачу з державного бюджету 50 відсотків судового збору, сплаченого при поданні позову.

У разі укладення мирової угоди, відмови від позову, визнання позову відповідачем на стадії перегляду рішення в апеляційному чи касаційному порядку суд у відповідній ухвалі у порядку, встановленому законом, вирішує питання про повернення скаржнику (заявнику) з державного бюджету 50 відсотків судового збору, сплаченого ним при поданні відповідної апеляційної чи касаційної скарги.

У разі відмови позивача від позову понесені ним витрати відповідачем не відшкодовуються, а витрати відповідача за його заявою стягуються з позивача. Однак якщо позивач не підтримує своїх вимог унаслідок задоволення їх відповідачем після пред'явлення позову, суд за заявою позивача присуджує стягнення понесених ним у справі витрат з відповідача.

Якщо сторони під час укладення мирової угоди не передбачили порядку розподілу судових витрат, кожна сторона у справі несе половину судових витрат.

У разі закриття провадження у справі або залишення позову без розгляду відповідач має право заявити вимоги про компенсацію здійснених ним витрат, пов'язаних з розглядом справи, внаслідок необгрунтованих дій позивача (ч.5 ст. 142 ЦПК України).

ТЕМА 10. ЗАХОДИ ПРОЦЕСУАЛЬНОГО ПРИМУСУ ТА ЦИВІЛЬНА ПРОЦЕСУАЛЬНА ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ -2 год.

1. Поняття процесуального примусу.
2. Підстави застосування заходів процесуального примусу.
3. Види заходів процесуального примусу.
4. Поняття, передумови і призначення цивільної процесуальної відповідальності.

Заходами процесуального примусу є процесуальні дії, що вчиняються судом у визначених ЦПК України випадках з метою спонукання відповідних осіб до виконання встановлених у суді правил, добросовісного виконання процесуальних обов'язків, припинення зловживання правами та запобігання створенню протиправних перешкод у здійсненні судочинства.

Заходи процесуального примусу застосовуються судом шляхом постановлення **ухвали.**

Застосування до особи заходів процесуального примусу не звільняє її від виконання обов'язків, встановлених ЦПК України

Види заходів процесуального примусу:

1. **Попередження**. Це примусовий захід, що застосовується судом до учасників цивільного процесу та інших осіб, які присутні у судовому засіданні, за порушення порядку під час його проведення або невиконання розпоряджень головуючого.

2. **Видалення із зали судового засідання**. Це примусовий захід, що застосовується судом до учасників цивільного процесу та інших осіб, які присутні у судовому засіданні, за повторне порушення порядку під час його проведення або невиконання розпоряджень головуючого.

3. **Тимчасове вилучення доказів для дослідження судом**. Це примусовий захід, що застосовується судом у разі неподання письмових, речових чи електронних доказів, що витребувані судом, без поважних причин або без повідомлення причин їх неподання.

4. **Привід свідка** – це примусове доставляння свідка до зали судового засідання для дачі ним показань. Про привід суд постановляє ухвалу, в якій зазначає ім'я фізичної особи, яка підлягає приводу, місце проживання, роботи чи навчання, підстави застосування приводу, коли і куди ця особа повинна бути доставлена, кому доручається здійснення приводу.

Ухвала про привід у суд передається для виконання до відповідного органу Національної поліції України за місцем провадження у справі або за місцем проживання, роботи чи навчання особи, яка підлягає приводу.

5. **Штраф.**

Суд може постановити ухвалу про стягнення в дохід державного бюджету з відповідної особи штрафу у сумі до від 0,3 до трьох розмірів прожиткового мінімуму для працездатних осіб (у 2025 році – від 908,4 грн. до 9084 грн.) у випадках:

1) невиконання процесуальних обов'язків, зокрема ухилення від вчинення дій, покладених судом на учасника судового процесу;

2) зловживання процесуальними правами, вчинення дій або допущення бездіяльності з метою перешкоджання судочинству;

3) неповідомлення суду про неможливість подати докази, витребувані судом, або неподання таких доказів без поважних причин;

4) невиконання ухвали про забезпечення позову або доказів, ненадання копії відзиву на позов, апеляційну чи касаційну скаргу, відповіді на відзив, заперечення іншому учаснику справи у встановлений судом строк;

5) порушення заборон, встановлених частиною дев'ятою статті 203 ЦПК України.

Ухвалу про стягнення штрафу може бути оскаржено в апеляційному порядку до суду вищої інстанції. Оскарження такої ухвали не перешкоджає розгляду справи. Постанова суду апеляційної інстанції за результатами перегляду ухвали про накладення штрафу є остаточною і оскарженню не підлягає.

ОСОБЛИВА ЧАСТИНА

ТЕМА 11. ПОЗОВ У ЦИВІЛЬНОМУ СУДОЧИНСТВІ. ПРАВО НА ПРЕД'ЯВЛЕННЯ ПОЗОВУ – 2 год.

1. Поняття й сутність позовного провадження.
2. Поняття, елементи й види позову.
3. Право на подання позову.
4. Захист відповідача від поданого позову.
5. Зміна позову.

1. Поняття й сутність позовного провадження.

Вид провадження – це передбачений нормами цивільного процесуального права порядок розгляду окремої категорії справ, в основі якого лежать обумовлені предметом судової діяльності особлива мета і метод виконання завдань по захисту суб'єктивних прав і охоронюваних законом інтересів, і який разом з тим підпорядкований загальним правилам цивільного судочинства.

Згідно ст. 19 ЦПК України суди вирішують справи в порядку позовного, наказного і окремого провадження.

Позовним провадженням є судочинство по вирішенню спорів про «суб'єктивне право цивільне». Воно призначене для захисту порушених або оспорюваних суб'єктивних цивільних прав фізичних та юридичних осіб.

Спрощене позовне провадження призначене для розгляду малозначних справ, справ, що виникають з трудових відносин, справ незначної складності та інших справ, для яких пріоритетним є швидке вирішення справи.

Малозначними справами *є:*

1) справи, у яких ціна позову не перевищує тридцяти розмірів прожиткового мінімуму для працездатних осіб;

2) справи незначної складності, визнані судом малозначними, крім справ, які підлягають розгляду лише за правилами загального позовного провадження, та справ, ціна позову в яких, перевищує вісімдесят розмірів прожиткового мінімуму для працездатних осіб;

3) справи про стягнення аліментів, збільшення їх розміру, оплату додаткових витрат на дитину, стягнення неустойки (пені) за прострочення сплати аліментів, індексацію аліментів, зміну способу їх стягнення, якщо такі вимоги не пов'язані із встановленням чи оспорюванням батьківства (материнства);

4) справи про розірвання шлюбу;

5) справи про захист прав споживачів, ціна позову в яких не перевищує шістдесяти розмірів прожиткового мінімуму для працездатних осіб.

Загальне позовне провадження призначене для розгляду справ, які через складність або інші обставини недоцільно розглядати у спрощеному позовному провадженні.

Право на судовий захист здійснюється шляхом подання позовної заяви до суду. Із позовною заявою до суду звертаються тоді, коли виникає спір

про право цивільне. Таким чином, позовна заява – це установлена законом форма звернення до суду за судовим захистом та за вирішенням спору про право цивільне.

Позов - це вимога заінтересованої особи, що випливає зі спірних матеріальних правовідносин, про захист свого або чужого права або законного інтересу, що підлягає розгляду та вирішенню у встановленому законом порядку. Визначення позову як вимоги про захист порушеного або оскарженого права або охоронюваного законом інтересу дає можливість сформулювати істотні ознаки позову і позовної форми процесу.

Елементи позову. Як і у будь-якому складному явищі, у позові прийнято виокремлювати його складові частини - елементи позову. Елементи позову визначають його внутрішні специфічні ознаки, містять інформацію про суб'єктивне право, що потребує, на думку позивача, судового захисту, про фактичні обставини, на яких ґрунтується пред'явлена вимога.

Позов як вимога про захист складається із трьох елементів: предмету, підстав та змісту.

Предмет позову - це матеріально-правова вимога, заявлена позивачем до суду до відповідача щодо усунення допущеного відповідачем порушення суб'єктивного права позивача. Звідси і саме поняття позову повинно включати одночасно матеріально-правову вимогу як його зміст і процесуальну форму вираження в їхній нерозривній єдності. Однак, предмет позову не слід змішувати з певним речовим предметом спору, наприклад, конкретним об'єктом нерухомості, коштами тощо.

Підстави позову - це обставини, що вказуються позивачем, з якими він, як з юридичними фактами, пов'язує свою матеріально-правову вимогу або правовідносини в цілому, що складають предмет позову.

Зміст позову - це та дія суду, про здійснення якої просить позивач при зверненні за захистом порушених або оскаржуваних прав. Зміст позову визначається позивачем виходячи зі способу судового захисту, передбаченого законом. Позивач може просити суд визнати за ним певне право, зобов'язати відповідача зробити певні дії, підтвердити або спростувати існування певних правовідносин, відновити стан, що існував до порушення права, та ін.

Сторони позову не є елементом позову, зі зміною суб'єктивного складу сторін істотність самого позову не змінюється.

Позови класифікуються *за трьома підставами:*

1) за предметом позову - процесуально-правова класифікація;
2) за об'єктом захисту - матеріально-правова класифікація;
3) за характером інтересу, що захищається.

За процесуально-правовим критерієм позови класифікуються на позови про визнання, про присудження, перетворювальні позови.

Позовом про присудження позивач вимагає від суду зобов'язати відповідача виконати певну дію або утриматися від вчинення дії.

Звернення до суду за захистом права у вигляді присудження звичайно викликано тим, що боржник заперечує право позивача, не виконуючи своїх обов'язків. Внаслідок спору право втрачає визначеність; його не можна примусово здійснити доти, доки не буде встановлено, чи існує дійсно оскаржуване право і який його зміст. Це питання вирішується судом. Примусове виконання обов'язку боржником є кінцевою метою позову про присудження. Тому позови про присудження називають також «виконавчими позовами».

Таким чином, позовом про присудження - це позов, спрямований на примусове виконання підтвердженого судом обов'язку відповідача. Позивач вимагає не тільки визнання за ним певного суб'єктивного права, але і примушення відповідача до здійснення конкретних дій на свою користь.

Позови про присудження служать примусовому здійсненню матеріально-правових обов'язків, які не виконуються добровільно або виконуються неналежним чином.

Захист інтересу у визначеності права може бути досягнута судовим визнанням того, що спірні правовідносини в тому чи іншому певному змісті або обсязі в дійсності існують або не існує. Цій меті служать позови про визнання.

Предметом позову про **присудження** є право позивача вимагати від відповідача певної поведінки у зв'язку з невиконанням ним відповідного обов'язку добровільно.

Підставами позову про присудження є по-перше, факти, з якими пов'язане виникнення самого права; по-друге, факти, з якими пов'язане виникнення права на позов: настання строку, відкладальної умови, порушення права.

Зміст позову про присудження виражається у вимозі позивача до суду про примушення відповідача до здійснення певних дій; вона виражена у прохальному пункті позовної заяви: стягнути зарплату, поновити на роботі , виселити тощо.

Позовом про визнання є вимога, спрямована на підтвердження судом існування або відсутності певних правовідносин. Оскільки рішенням суду у цих позовах встановлюється існування або відсутність спірних правовідносин, дані позови називають також «установлювальними позовами».

Існує два різновиди установлювальних позовів: позитивні позови про визнання і негативні позови про визнання. Позитивний позов про визнання спрямований на встановлення факту існування спірних прав і юридичних обов'язків, тобто правовідносин, що пов'язують сторони, між якими виник спір (позивача і відповідача). Негативний позов про визнання спрямований на встановлення факту відсутності суб'єктивних прав і юридичних обов'язків , тобто правовідносин, що пов'язують сторони (позивача і відповідача).

Предметом позову про визнання в більшості випадків є правовідносини між позивачем і відповідачем.

Підставами позитивного позову про визнання є факти, з якими позивач пов'язує виникнення спірних правовідносин (наприклад проживання протягом тривалого строку як члени родини наймача).

Підстави негативного позову про визнання утворюють факти, внаслідок яких спірні правовідносини, за ствердженням позивача, не могли виникнути (наприклад відсутність нотаріально оформленого договору у випадках, коли таке оформлення, відповідно до закону або за згодою сторін, необхідно для дійсності угоди).

Зміст позову про визнання – вимога до суду винести рішення про визнання наявності або відсутності правовідносин, вказаних позивачем (визнати угоду недійсною, визнати право на житлову площу тощо).

Отже, між позовом про присудження та позовом про визнання існують значні відмінності як за змістом, предметом та підставами, такі з призначенням. Але загальною рисою для них є те, що обидва позови спрямовані на судове підтвердження прав і обов'язків у тому вигляді та змісті, в якому вони склалися та існували до процесу і незалежно від нього.

Перетворювальні позови- це позови, спрямовані на зміну або припинення існуючих з відповідачем правовідносин. Судове рішення в такому разі виступає як юридичний факт матеріального пава, що змінює структуру матеріальних правовідносин, наприклад, позов про зміну умов договору.

Предметом перетворювального позову служить право позивача одностороннім волевиявленням припинити або змінити правовідносини (наприклад, вимагати розірвання шлюбу, договору).

Підстави перетворювального позову складають факти подвійного значення: а) факти, з якими пов'язане виникнення правовідносин, що підлягають зміні або припиненню; б) факти, з якими пов'язана можливість здійснення перетворювального повноваження на зміну або припинення правовідносин.

Змістом перетворювального позову є вимога до суду ухвалити рішення про припинення чи зміну правовідносин (про розірвання шлюбу, розподіл спільного майна).

Таким чином, розглядаючи перетворювальний позов і ухвалюючи по ньому перетворювальне рішення, суд не створює нових прав, а захищає право позивача на зміну або зупинення існуючих правовідносин, що за законом не може бути здійснене без рішення суду. При цьому можливі два випадки: 1) правовідносини можуть бути змінені або зупинені тільки судом; 2) необхідність звернення до суду викликана відсутністю згоди однієї зі сторінб на зміну або припинення правовідносин.

За характером інтересу, що захищається, позови поділяються на особисті; для захисту державних і публічних; для захисту інтересів інших осіб. Дана класифікація заснована на з'ясуванні питання про вигодо набувача за позовом, характері інтересів, що захищається ним.

Особисті позови спрямовані на захист власних інтересів позивача, коли він сам є і учасником спірних матеріальних правовідносин , і безпосереднім вигодо набувачем.

Позови щодо захисту державних і публічних інтересів спрямовані на захист в основному майнових прав держави або інтересів суспільства, коли неможливо виділити конкретного вигодо набувача (наприклад, позов прокурора в інтересах держави).

Позови щодо захисту інтересів інших осіб спрямовані на захист не самого позивача, а інших осіб, у тих випадках, коли позивач, згідно закону уповноважений на порушення справи в їхніх інтересах (наприклад, позови органів опіки та піклування щодо захисту прав неповнолітніх дітей).

Велике практичне значення має класифікація позовів за матеріально-правовою ознакою. У судовій практиці прийняте відокремлення справ за окремими категоріями матеріально-правових відносин: сімейних, трудових, житлових та інших. Матеріально-правова класифікація позовів покладена в основу судової статистики, що показує динаміку різних категорій цивільних справ. Дані цієї статистики можуть бути використані для вдосконалення судової діяльності. Матеріально-правова класифікація застосовується також для наукових досліджень матеріально-правових і процесуальних особливостей цивільних справ.

Залежно від того, чи є об'єктом порушеного права (інтересу), благо, що піддається грошовій оцінці, позови поділяються на *майнові та немайнові*. Дана класифікація позовів має практичне значення при визначенні розміру судового збору.

Майновий позов – це вимога про захист права чи інтересу, об'єктом якої виступає благо, що піддається грошовій оцінці. Це означає, що будь-який майновий позов має ціну, тому розмір судового збору визначається у відсотковому відношенні до ціни позову.

Немайновий позов – це вимога про захист права чи інтересу, об'єктом якої виступає благо, що не піддається грошовій оцінці. Отже, немайновий позов не має ціни, тому розмір судового збору визначається у кратному відношенні до встановленого законом прожиткового мінімуму доходів громадян.

Право на пред'явлення позову – це право відкрити і підтримувати судовий розгляд конкретного матеріально-правового спору у суді першої інстанції з метою його вирішення. Це – право на правосуддя по конкретному матеріально-правовому спору.

Для позитивного вирішення питання про відкриття конкретної справи у суді недостатньо наявності у заінтересованої особи права на пред'явлення позову, необхідно ще і реалізувати це право у належному порядку.

Виходячи зі змісту діючого цивільного процесуального законодавства щодо порядку звернення до суду, пред'являється вичерпний перелік вимог. На відміну від випадків недотримання передумов права на пред'явлення позову, недотримання порядку (умов) реалізації права на пред'явлення позову хоча і тягне неможливість порушення провадження

по справі в суді, однак не є непереборним. Позивач може виправити допущені помилки та повторно звернутися до суду з тотожним позовом на загальних підставах.

До **порядку (умов) реалізації права на пред'явлення позову** належать:

1. **Процесуальна дієздатність позивача.** Дана обставина повинна бути встановлена суддею, який приймає заяву. Доказами, що підтверджують наявність або відсутність дієздатності, є паспорт, рішення суду(для визнаних обмежено дієздатними та недієздатними), свідоцтво про шлюб;

2. **Наявність належно оформлених повноважень на підписання або пред'явлення позовної заяви**. Позовна заява подається до суду в письмовій формі і підписується позивачем або його представником, або іншою особою, якій законом надано право звертатися до суду в інтересах іншої особи (ч. 2 ст. 175 ЦПК України);

3. Сплата судових витрат. Разом з першою заявою по суті спору кожна сторона подає до суду попередній (орієнтовний) розрахунок суми судових витрат, які вона понесла і які очікує понести в зв'язку із розглядом справи (ч. 1 ст. 134 ЦПК). Суд може зобов'язати сторони внести на депозитний рахунок суду попередньо визначену суму судових витрат, пов'язаних з розглядом справи або певною процесуальною дією, про що постановляє ухвалу (забезпечення судових витрат) (ч. 1 ст. 135 ЦПК);

4. **Дотримання реквізитів позовної заяви**, які закріплені у ч3 ст. 175 ЦПК України (наприклад, найменування суду першої інстанції, до якого подається заява; повне найменування (для юридичних осіб) або ім'я (прізвище, ім'я та по батькові - для фізичних осіб) сторін та інших учасників справи, їх місцезнаходження (для юридичних осіб) або місце проживання чи перебування (для фізичних осіб), і т.п.);

5. **Вжиття заходів досудового врегулювання спору** у випадку, коли такі заходи є обов'язковими згідно із законом.

Отже, недотримання позивачем умов реалізації права на пред'явлення позову, а також відсутність у позивача самого цього права, виявлені до відкриття цивільної справи, процесуально фіксуються в ухвалах про відмову в прийнятті позовної заяви або про повернення позовної заяви, право оскарження яких прямо закріплено у ст. 353 ЦПК України.

Найбільш дієвим засобом захисту відповідача проти позову є ***зустрічний позов,*** тому що спрямований на повний чи частковий підрив підстави первісного позову. Зустрічний позов є матеріально-правовою вимогою відповідача до позивача, яка заявляється для сумісного розгляду з первісним позовом, оскільки задоволення його вимог виключає задоволення вимог позивача.

Відповідно до ч.2 ст. 193 ЦПК України зустрічний позов приймається до спільного розгляду з первісним позовом, якщо обидва позови взаємопов'язані і спільний їх розгляд є доцільним, зокрема, коли вони виникають з одних правовідносин або коли задоволення зустрічного позову може виключити повністю або частково задоволення первісного позову.

Умовами пред'явлення зустрічного позову є: (а) взаємопов'язаність зустрічного позову з первісним (наприклад, вони виникають з одного й того самого договору); (б) доцільність сумісного розгляду основного і зустрічного позовів. Доцільним є сумісний розгляд, коли це дозволяє більш повно і об'єктивно дослідити обставини справи, встановити справжні взаємовідносини сторін, виключити винесення взаємосуперечливих чи взаємовиключних судових рішень.

Отже, доцільним є сумісний ***розгляд первісного і зустрічного позову***, якщо:

- вимоги за позовами можуть зараховуватися (наприклад, у разі пред'явлення власником будинку позову про виселення наймача через несплату обумовленої договором найму суми, останній може пред'явити зустрічний позов про стягнення коштів, витрачених на капітальний ремонт будинку). Це положення стосується лише тих вимог, які мають грошову оцінку;
- задоволення зустрічного позову може виключити повністю або частково задоволення первісного позову.

Недоцільно розглядати первісний і зустрічний позови, якщо це затягне розгляд справи, істотно розширить предмет доказування, призведе до необхідності залучення нових учасників процесу.

Кожна із зазначених вище умов для прийняття зустрічного позову носить самостійний характер і при наявності будь-якої з них зустрічний позов приймається судом для спільного розгляду з первісним позовом.

При цьому, слід звернути увагу на те, що перераховані вище умови за своїм змістом такі, що реально не можуть проявитися одночасно.

Зустрічна позовна заява, яка подається з додержанням загальних правил пред'явлення позову, повинна відповідати вимогам статей 175 і 177 ЦПК України. Якщо зустрічна позовна заява подана з порушенням вимог, встановлених ЦПК України, вона залишається без руху або повертається.

Відповідно до ст. 195 ЦПК України треті особи, які заявляють самостійні вимоги щодо предмету спору, мають право пред'явити позов до однієї чи обох сторін спору.

Позовна заява третьої особи повинна відповідати загальним вимогам, що містяться у ст. 175 ЦПК України , але має вона й свої особливості. У позовній заяві третьої особи слід зазначити, що вона подається третьою особою, яка заявляє самостійні вимоги на предмет спору в іншій судовій справі, і зазначити сторін цієї справи та у кого у провадженні ця справа перебуває. В іншому випадку позовна заява третьої особи, яка нічим не відрізняється від звичайних позовних заяв, не потрапить у ту справу, в яку вона подається.

Як зазначає у своїй постанові Верховний Суд, судам слід мати на увазі, що оскільки від належного вирішення питання про прийняття зустрічного позову, позову третьої особи із самостійними вимогами та об'єднання і роз'єднання позовів залежить своєчасний і правильний розгляд заявлених вимог, то ці процесуальні дії необхідно провадити у точній відповідності з правилами, встановленими ЦПК України .

Предметом позову є певна матеріально-правова вимога позивача до відповідача, стосовно якої позивач просить ухвалити судове рішення. Підставу позову становлять обставини, якими позивач обґрунтовує його вимоги щодо захисту права та охоронюваного законом інтересу.

Предмет позову кореспондується зі способами захисту права, які визначені, зокрема у ст. 16 ЦК України, а тому зміна предмета позову означає зміну вимоги, що може полягати в обранні позивачем іншого/інших, на відміну від первісно обраного способу захисту порушеного права, в межах спірних правовідносин.

Зміна предмета позову *можлива, зокрема у такі способи:* 1) заміна одних позовних вимог іншими; 2) доповнення позовних вимог новими; 3) вилучення деяких із позовних вимог; 4) пред`явлення цих вимог іншому відповідачу в межах спірних правовідносин.

У свою чергу, підставу позову становлять обставини, якими позивач обґрунтовує свої вимоги щодо захисту права та охоронюваного законом інтересу.

При поданні заяви про збільшення позовних вимог, зміну предмета або підстав позову, позивач має дотримуватися правил вчинення відповідної процесуальної дії, недодержання яких тягне за собою процесуальні наслідки, передбачені ЦПК України.

Позивач може змінити або підставу, або предмет позову. Одночасна зміна підстав і предмета позову не допускається. Зміна підстав або предмета позову здійснюється шляхом подання суду відповідної письмової заяви. Зміна підстав або предмета позову можлива лише до початку розгляду судом справи по суті, тобто до того моменту, коли суд почне проголошувати позовну заяву. Ця норма спрямована на усунення зловживання процесуальним правом на зміну підстав або предмета позову. Заява, подана після початку розгляду справи по суті, залишається без розгляду і повертається позивачеві.

Під збільшенням розміру позовних вимог не може розумітися заявлення ще однієї чи кількох вимог, додатково до викладених у позовній заяві. Неправомірно під виглядом збільшення розміру позовних вимог висувати нові вимоги, які не були зазначені у тексті позовної заяви.

Якщо в процесі розгляду справи повністю змінюються підстави й предмет позову, то це слід розглядати як нові позовні вимоги, які мають бути оформлені письмовою заявою відповідно до ЦПК України.

Збільшення розміру позовних вимог не передбачає пред`явлення однієї чи кількох нових вимог, додатково до викладених у позовній заяві.

Тема 12. Забезпечення позову – 2 год.

1. Поняття та значення забезпечення позову.
2. Підстави для застосування забезпечення позову
3. Види заходів забезпечення позову
4. Зміна, скасування та оскарження забезпечення позову
5. Відшкодування збитків у зв'язку із забезпеченням позову.

6. Відповідальність за зловживання правом на забезпечення позову

Забезпечення позову - це сукупність процесуальних дій, які гарантують виконання рішення суду в разі задоволення позовних вимог.

Суд за заявою учасника справи має право вжити передбачених статтею 150 ЦПК України ***заходів забезпечення позову***.

Забезпечення позову допускається ***як до пред'явлення позову, так і на будь-якій стадії розгляду справи***, якщо невжиття таких заходів може істотно ускладнити чи унеможливити виконання рішення суду або ефективний захист, або поновлення порушених чи оспорюваних прав або інтересів позивача, за захистом яких він звернувся або має намір звернутися до суду.

Суд ***може застосувати кілька видів*** забезпечення позову.

Заходи забезпечення позову, крім арешту морського судна, що здійснюється для забезпечення морської вимоги, мають бути ***співмірними із заявленими позивачем вимогами.***

Не допускається забезпечення позову шляхом накладення арешту на заробітну плату, пенсію та стипендію, допомогу по загальнообов'язковому державному соціальному страхуванню, яка виплачується у зв'язку з тимчасовою непрацездатністю (включаючи догляд за хворою дитиною), вагітністю та пологами, по догляду за дитиною до досягнення нею трирічного віку, на допомогу, яка виплачується касами взаємодопомоги, благодійними організаціями, а також на вихідну допомогу, допомогу по безробіттю, на кошти, що знаходяться на кореспондентських рахунках банку, на майно (активи) або грошові кошти неплатоспроможного банку, банку, щодо якого прийнято рішення про відкликання банківської ліцензії та ліквідацію банку з підстав, визначених статтею 77 Закону України "Про банки і банківську діяльність" (крім ліквідації банку за рішенням його власників), а також на майно (активи) або грошові кошти Фонду гарантування вкладів фізичних осіб. Ця вимога не поширюється на позови про стягнення аліментів, про відшкодування шкоди, заподіяної каліцтвом, іншим ушкодженням здоров'я або смертю фізичної особи, про відшкодування збитків, заподіяних кримінальним правопорушенням.

Не може бути накладено арешт на предмети, що швидко псуються.

Заява про забезпечення позову подається в письмовій формі, підписується заявником та розглядається судом **не пізніше двох днів** з дня її надходження без повідомлення учасників справи (учасників третейського (арбітражного) розгляду), крім випадків, передбачених частиною п'ятою ст.153 ЦПК України.

Залежно від обставин справи суд ***може забезпечити позов повністю або частково.*** Про забезпечення позову або про відмову у забезпеченні позову суд постановляє **ухвалу**, в якій зазначає вид забезпечення позову і підстави його обрання та вирішує питання зустрічного забезпечення. Суд може також зазначити ***порядок виконання ухвали*** про забезпечення позову.

Зустрічне забезпечення. Суд може вимагати від особи, яка звернулася із заявою про забезпечення позову, забезпечити відшкодування збитків відповідача, які можуть бути спричинені забезпеченням позову (зустрічне забезпечення). Зустрічне забезпечення застосовується тільки у випадку забезпечення позову.

За клопотанням учасника справи суд може допустити **заміну одного заходу забезпечення позову іншим.**

Ухвала суду про забезпечення позову є ***виконавчим документом*** та підлягає **негайному виконанню** з дня її постановлення незалежно від її оскарження і відкриття виконавчого провадження.

Види забезпечення позову. Позов забезпечується:

1) накладенням арешту на майно та (або) грошові кошти, що належать або підлягають передачі або сплаті відповідачеві і знаходяться у нього чи в інших осіб;

1-1) накладенням арешту на активи, які є предметом спору, чи інші активи відповідача, які відповідають їх вартості, у справах про визнання необґрунтованими активів та їх стягнення в дохід держави;

2) забороною вчиняти певні дії;

3) встановленням обов'язку вчинити певні дії, у разі якщо спір виник із сімейних правовідносин;

4) забороною іншим особам вчиняти дії щодо предмета спору або здійснювати платежі, або передавати майно відповідачеві чи виконувати щодо нього інші зобов'язання;

5) зупиненням продажу арештованого майна, якщо подано позов про визнання права власності на це майно і про зняття з нього арешту;

6) зупиненням стягнення на підставі виконавчого документа, який оскаржується боржником у судовому порядку;

8) зупиненням митного оформлення товарів чи предметів;

9) арештом морського судна, що здійснюється для забезпечення морської вимоги;

10) іншими заходами у випадках, передбачених законами, а також міжнародними договорами, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України.

Суд може **скасувати *заходи забезпечення позову*** з власної ініціативи або за вмотивованим клопотанням учасника справи.

Заходи забезпечення позову, вжиті судом до подання позовної заяви, **скасовуються** судом також у разі:

1) неподання заявником відповідної позовної заяви згідно з вимогами частини третьої статті 152 ЦПК України;

2) повернення позовної заяви;

3) відмови у відкритті провадження у справі.

Клопотання про скасування заходів забезпечення позову розглядається в судовому засіданні не пізніше 5 днів з дня надходження його до суду (частина друга статті 158 ЦПК України).

У разі надання відповідачем до суду документа, що підтверджує здійснене ним забезпечення позову відповідно до частини четвертої статті

156 ЦПК України, відповідне клопотання відповідача про скасування заходів забезпечення позову, вжитих судом, розглядається судом не пізніше наступного дня після надання вказаного документа.

За результатами розгляду клопотання про скасування заходів забезпечення позову, вжитих судом, постановляється ухвала, яка може бути оскаржена.

Відмова у скасуванні забезпечення позову не перешкоджає повторному зверненню з таким самим клопотанням при появі нових обставин, що обґрунтовують необхідність скасування забезпечення позову.

У разі ухвалення судом рішення про задоволення позову заходи забезпечення позову продовжують діяти протягом 90 днів з дня набрання вказаним рішенням законної сили або можуть бути скасовані за вмотивованим клопотанням учасника справи.

Відшкодування збитків, заподіяних забезпеченням позову.

У випадку закриття провадження або залишення позовної заяви без розгляду з інших, ніж зазначені у частині першій статті 155 ЦПК України підстав або у випадку ухвалення рішення суду (третейського суду, міжнародного комерційного арбітражу) щодо повної або часткової відмови у задоволенні позову відповідач або інша особа, чиї права або охоронювані законом інтереси порушені внаслідок вжиття заходів забезпечення позову, має ***право на відшкодування збитків***, заподіяних забезпеченням позову, за рахунок особи, за заявою якої такі заходи забезпечення позову вживалися.

Зловживання правом на забезпечення позову означає, що особа використовує своє право на забезпечення позову (наприклад, накладення арешту на майно чи застосування інших заходів забезпечення) не для захисту своїх законних інтересів, а з метою шкодити іншій стороні, або з іншою метою, яка суперечить добросовісному використанню цього права.

Відповідальність за зловживання правом на забезпечення позову може включати:

1. **Визнання заходів забезпечення позову недійсними**: Якщо суд виявить, що заходи забезпечення були застосовані без належних підстав або з метою зловживання правом, такі заходи можуть бути скасовані.
2. **Шкода, завдана іншій стороні**: Зловживання правом може призвести до шкоди іншій стороні, що може вимагати відшкодування завданих збитків.
3. **Адміністративна або цивільна відповідальність**: Залежно від обставин справи, зловживання правом на забезпечення позову може бути підставою для подання позову про відшкодування шкоди, а також для застосування санкцій з боку суду, включаючи штрафи.

Зловживання правом на забезпечення позову є порушенням принципу добросовісності, який є основоположним у правовому регулюванні, і воно може бути підставою для судового розгляду і відповідальності.

ТЕМА 13. ВІДКРИТТЯ ПРОВАДЖЕННЯ У СПРАВІ – 2 год.

1. Процесуальний порядок подання позову. Наслідки його недотримання.

2. Види і суть заяв по суті справи.

3. Позовна заява, її зміст (реквізити). Порядок виправлення недоліків позовної заяви.

4. Підстави для відмови у відкритті провадження у справі.

5. Об'єднання і роз'єднання позовів.

6. Відмова від позову й визнання позову. Мирова угода сторін.

7. Зустрічний позов відповідача. Позов третьої особи із самостійними вимогами

8. Матеріально-правові й процесуальні наслідки порушення цивільної справи.

1. Процесуальний порядок подання позову. Наслідки його недотримання.

До порядку (умов) реалізації права на пред'явлення позову належать:

1. **Процесуальна дієздатність позивача**. Доказами, що підтверджують наявність або відсутність дієздатності, є паспорт, рішення суду (для визнаних обмежено дієздатними та недієздатними), свідоцтво про шлюб;

2. **Наявність належно оформлених повноважень на підписання або пред'явлення позовної заяви**. (ч. 2 ст. 175 ЦПК України);

3. Сплата судових витрат. Разом з першою заявою по суті спору кожна сторона подає до суду попередній (орієнтовний) розрахунок суми судових витрат, які вона понесла і які очікує понести в зв'язку із розглядом справи (ч. 1 ст. 134 ЦПК).

4. **Дотримання реквізитів позовної заяви** (наприклад, найменування суду першої інстанції, до якого подається заява; повне найменування (для юридичних осіб) або ім'я (прізвище, ім'я та по батькові - для фізичних осіб) сторін та інших учасників справи, їх місцезнаходження (для юридичних осіб) або місце проживання чи перебування (для фізичних осіб), і т.п.);

5. Вжиття заходів досудового врегулювання спору у випадку, коли такі заходи є обов'язковими згідно із законом.

Отже, недотримання позивачем умов реалізації права на пред'явлення позову, а також відсутність у позивача самого цього права, виявлені до відкриття цивільної справи, процесуально фіксуються в ухвалах про відмову в прийнятті позовної заяви або про повернення позовної заяви, право оскарження яких прямо закріплено у ст. 353 ЦПК.

Недотримання порядку (умов) реалізації права на пред'явлення позову хоча і тягне неможливість порушення провадження по справі в суді, однак не є непереборним. Позивач може виправити допущені помилки та повторно звернутися до суду з тотожним позовом на загальних підставах.

Відкриття провадження у справі - стадія цивільного процесу, на якій суд вирішує питання про відкриття провадження по конкретній цивільній справі в суді першої інстанції, перевіряє наявність у особи, яка звернулася

до суду, права на звернення до суду і дотримання встановленого порядку реалізації даного права.

Судовий процес по цивільній справі може бути розпочатий лише на підставі поданого до суду заінтересованою особою або від імені заінтересованої особи позову.

Питання про відкриття справи вирішується суддею одноособово. Суддя, ознайомившись із поданою позовною заявою, повинен зробити одну із процесуальних дій, передбачених ЦПК України:

1) відкрити провадження у справі (ч. 1 ст. 187 ЦПК);

2) відмовити у відкриті провадження у справі (ч. 1 ст186 ЦПК);

3) залишити позовну заяву без руху (ч. 1 ст. 185 ЦПК);

4) повернути позовну заяву (ч. 4 ст. 185 ЦПК).

Про прийняття позовної заяви до розгляду та відкриття провадження у справі суд постановляє ухвалу (ч.2 ст. 187 ЦПК)

Якщо за результатами отриманої судом інформації буде встановлено, що справа не підсудна цьому суду, суд надсилає справу за підсудністю в порядку, встановленому ЦПК.

Якщо отримана судом інформація не дає можливості встановити зареєстроване у встановленому законом порядку місце проживання (перебування) фізичної особи, суд вирішує питання про відкриття провадження у справі. Подальший виклик такої особи як відповідача у справі здійснюється через оголошення на офіційному веб-порталі судової влади України.

Суддя, встановивши, після відкриття провадження у справі, що позовну заяву подано без додержання вимог, викладених у ЦПК, постановляє ухвалу не пізніше наступного дня, в якій зазначаються підстави залишення заяви без руху, про що повідомляє позивача і надає йому строк для усунення недоліків, який не може перевищувати п’яти днів з дня вручення позивачу ухвали.

Якщо позивач усунув недоліки позовної заяви у строк, встановлений судом, суд продовжує розгляд справи, про що постановляє ухвалу не пізніше наступного дня з дня отримання інформації про усунення недоліків.

Якщо позивач не усунув недоліки позовної заяви у строк, встановлений судом, позовна заява залишається без розгляду (ст. 187 ЦПК).

Заяви по суті справи. При розгляді справи судом у порядку позовного провадження учасники справи викладають письмово свої вимоги, заперечення, аргументи, пояснення та міркування щодо предмета спору виключно у заявах по суті справи, визначених ЦПК.

Заявами по суті справи є: ***позовна заява; відзив на позовну заяву (відзив); відповідь на відзив; заперечення; пояснення третьої особи щодо позову або відзиву.***

Підстави, час та черговість подання заяв по суті справи визначаються ЦПК або судом у передбачених законом випадках. Подання заяв по суті справи є правом учасників справи. Суд може зобов’язати державний орган

чи орган місцевого самоврядування подати відповідну заяву по суті справи (крім позовної заяви).

Суд може дозволити учаснику справи подати додаткові пояснення щодо окремого питання, яке виникло при розгляді справи, якщо визнає це за необхідне (ст. 174 ЦПК).

Заяви з процесуальних питань. При розгляді справи судом учасники справи викладають свої вимоги, заперечення, аргументи, пояснення, міркування щодо процесуальних питань у **заявах та клопотаннях, а також запереченнях проти заяв і клопотань.**

Заяви, клопотання і заперечення подаються в письмовій або усній формі. У випадках, визначених ЦПК, заяви і клопотання подаються тільки в письмовій формі. Заяви, клопотання і заперечення подаються та розглядаються в порядку, встановленому ЦПК, а у випадках, коли законом такий порядок не встановлено - він встановлюється судом (ст. 182 ЦПК). Загальні вимоги до форми та змісту письмової заяви, клопотання, заперечення - закріплені в ст.183 ЦПК

Вимога вказати в заяві по суті справи, скарзі, заяві, клопотанні або запереченні ідентифікаційний код юридичної особи в Єдиному державному реєстрі підприємств і організацій України стосується лише юридичних осіб, зареєстрованих за законодавством України. Іноземна юридична особа подає документ, що є доказом її правосуб'єктності за відповідним іноземним законом (сертифікат реєстрації, витяг з торгового реєстру тощо). Письмові заява, клопотання чи заперечення підписуються заявником чи його представником.

Учасник справи має право додати до письмової заяви, клопотання проект ухвали, постановити яку він просить суд.

Суд, встановивши, що письмову заяву (клопотання, заперечення) подано без додержання вимог частини першої або другої цієї статті, повертає її заявнику без розгляду (ст. 183 ЦПК).

Позовна заява - встановлена законом форма звернення до суду за вирішенням спору про суб'єктивне право.

Позовна заява являє собою за чинним законодавством єдиний спосіб об'єктивізації позову. Письмова форма позову дозволяє чітко фіксувати зміст заявлених вимог, їх відповідність закону, час і місце пред'явлення позову, оперативно виявляти і усувати недоліки та погрішності, допущені заявником.

Згідно з ч. 3 ст. 175 ЦПК позовна заява повинна містити:

1) найменування суду першої інстанції, до якого подається заява;

2) повне найменування (для юридичних осіб) або ім'я (прізвище, ім'я та по батькові - для фізичних осіб) сторін та інших учасників справи, їх місцезнаходження (для юридичних осіб) або місце проживання чи перебування (для фізичних осіб), поштовий індекс, ідентифікаційний код юридичної особи в Єдиному державному реєстрі підприємств і організацій України (для юридичних осіб, зареєстрованих за законодавством України), а також реєстраційний номер облікової картки платника податків (для фізичних осіб) за його наявності або номер і серію паспорта для фізичних

осіб - громадян України (якщо такі відомості позивачу відомі), відомі номери засобів зв'язку, офіційної електронної адреси та адреси електронної пошти;

3) значення ціни позову, якщо позов підлягає грошовій оцінці; обґрунтований розрахунок сум, що стягуються чи оспорюються;

4) зміст позовних вимог: спосіб (способи) захисту прав або інтересів, передбачений законом чи договором, або інший спосіб (способи) захисту прав та інтересів, який не суперечить закону і який позивач просить суд визначити у рішенні; якщо позов подано до кількох відповідачів - зміст позовних вимог щодо кожного з них;

5) виклад обставин, якими позивач обґрунтовує свої вимоги; зазначення доказів, що підтверджують вказані обставини;

6) відомості про вжиття заходів досудового врегулювання спору, якщо такі проводилися, в тому числі, якщо законом визначений обов'язковий досудовий порядок урегулювання спору;

7) відомості про вжиття заходів забезпечення доказів або позову до подання позовної заяви, якщо такі здійснювалися;

8) перелік документів та інших доказів, що додаються до заяви; зазначення доказів, які не можуть бути подані разом із позовною заявою (за наявності); зазначення щодо наявності у позивача або іншої особи оригіналів письмових або електронних доказів, копії яких додано до заяви;

9) попередній (орієнтовний) розрахунок суми судових витрат, які позивач поніс і які очікує понести у зв'язку із розглядом справи;

10) підтвердження позивача про те, що ним не подано іншого позову (позовів) до цього ж відповідача (відповідачів) з тим самим предметом та з тих самих підстав.

Вищенаведені відомості, що підлягають обов'язковому включенню в позовну заяву, можна розділити на кілька груп:

а) відомості вступного характеру (найменування суду, до якого подається заява; ім'я (найменування) позивача і відповідача, їх місце проживання або місцезнаходження; ціна позову);

б) відомості, що належать до опису обставин справи та мотивування заявлених вимог (факти підстави позову, вказівка на докази, їх підтвердження);

в) відомості резолютивного характеру (вимоги позивача до кожного з відповідачів, їх зміст та розмір, а також підпис особи, яка звернулася до суду, або її представника);

г) додаткові відомості (перелік додатків, інші дані, необхідні для вирішення питання про прийняття позовної заяви).

У разі пред'явлення позову особою, якій законом надано право звертатися до суду в інтересах іншої особи, в заяві повинні бути зазначені підстави такого звернення.

Позовна заява подається до суду в **письмовій формі** і підписується позивачем або його представником, або іншою особою, якій надано право звертатися до суду в інтересах іншої особи.

Документи, що додаються до позовної заяви. Позивач повинен додати до позовної заяви її копії та копії всіх документів, що додаються до неї, відповідно до кількості відповідачів і третіх осіб (ст.177 ЦПК).

Недотримання зобов'язальних вимог до форми і змісту позовної заяви перешкоджає початку процесу, тому що суд не має необхідної інформації для відкриття провадження по справі. ЦПК закріплює спеціальний процесуальний інститут, застосування якого дозволяє забезпечити усунення недоліків позовної заяви в найбільш короткий строк - інститут залишення позовної заяви без руху

Підстави для відмови у відкритті провадження у справі.

Згідно ч. 1 ст. 186 ЦПК, суддя відмовляє у відкритті провадження у справі, якщо:

1)Заява не підлягає розгляду в порядку цивільного судочинства;

2) є таке, що набрало законної сили, рішення чи ухвала суду про закриття провадження у справі між тими самими сторонами, про той самий предмет і з тих самих підстав, або є судовий наказ, що набрав законної сили, за тими самими вимогами;

3) у провадженні цього чи іншого суду є справа із спору між тими самими сторонами, про той самий предмет і з тих самих підстав;

4) є рішення третейського суду, прийняте в межах його компетенції, щодо спору між тими самими сторонами, про той самий предмет і з тих самих підстав, за винятком випадків, коли суд відмовив у видачі виконавчого листа на примусове виконання рішення третейського суду або скасував рішення третейського суду і розгляд справи в тому ж третейському суді виявився неможливим;

5) є рішення суду іноземної держави, визнане в Україні в установленому законом порядку, щодо спору між тими самими сторонами, про той самий предмет і з тих самих підстав;

6) настала смерть фізичної особи або оголошено її померлою чи припинено юридичну особу, які звернулися із позовною заявою або до яких пред'явлено позов, якщо спірні правовідносини не допускають правонаступництва.

Неприпустима відмова у відкритті провадження у цивільній справі за мотивами недоведеності заявленої вимоги, пропуску строку позовної давності та іншими не передбаченими законом підставам. Зокрема, неприпустима відмова в прийнятті заяви з тієї причини, що спірна вимога не захищена законом або що вона явно не обґрунтована (так звані безпредметні позови), не може служити також підставою для відмови в прийнятті позову відсутність закону, що регулює спірне відношення.

Про відмову у відкритті провадження у справі постановляється ухвала не пізніше п'яти днів з дня надходження заяви. Така ухвала надсилається заявникові не пізніше наступного дня після її постановлення.

До ухвали про відмову у відкритті провадження у справі, що надсилається заявникові, додаються позовні матеріали. Копія позовної заяви залишається в суді.

Ухвалу про відмову у відкритті провадження у справі може бути оскаржено. У разі скасування цієї ухвали позовна заява вважається поданою в день первісного звернення до суду.

Об'єднання і роз'єднання позовів. В одній позовній заяві може бути об'єднано декілька вимог, пов'язаних між собою підставою виникнення або поданими доказами основні та похідні позовні вимоги. Похідною позовною вимогою є вимога, задоволення якої залежить від задоволення іншої позовної вимоги (основної вимоги) (ч. 1 ст. 188 ЦПК).

Варто розрізняти суб'єктивне і об'єктивне об'єднання позовів.

Під суб'єктивним розуміють об'єднання в одне провадження декількох позовів між різними особами. Суб'єктивне об'єднання позовів - не що інше, як процесуальна співучасть.

Суб'єктивне об'єднання позовів характеризується множинністю осіб на стороні позивача або відповідача, або на тій чи іншій стороні і відповідно декількома позовними вимогами (об'єднання по суб'єктам).

Так, суд може за клопотанням учасника справи або з власної ініціативи об'єднати в одне провадження декілька справ за позовами:

1) одного й того самого позивача до одного й того самого відповідача;

2) одного й того самого позивача до різних відповідачів;

3) різних позивачів до одного й того самого відповідача (ч. 2 ст. 188 ЦПК).

Об'єктивним є об'єднання в одне провадження позовів, при яких позивачем і відповідачем є ті самі особи. Іншими словами, в одне провадження поєднуються матеріально-правові вимоги (об'єднання по об'єктам).

Не допускається об'єднання в одне провадження кількох вимог, які належить розглядати в порядку різного судочинства, якщо інше не встановлено законом.

Не допускається об'єднання в одне провадження кількох вимог, щодо яких законом визначена виключна підсудність різним судам.

Розгляд декількох пов'язаних між собою вимог в одному процесі сприяє найбільш повному, швидкому та правильному вирішенню справи, усуває можливість прийняття суперечливих судових рішень.

У деяких випадках закон прямо передбачає об'єднання позовів. Так, при ухваленні рішення щодо позову про позбавлення батьківських прав суд одночасно розв'язує питання про стягнення аліментів.

У практиці вважається недоцільним об'єднання позовів щодо спорів, які виникають із правовідносин, що належать до різних галузей права, особливо якщо їх розгляд пов'язаний з різними методами дослідження або переслідують різні соціальні завдання. Наприклад, не можуть бути об'єднані позови про поновлення на роботі і про стягнення шкоди, заподіяного джерелом підвищеної небезпеки, Пред'явлені до однієї і тієї самої організації.

При об'єднанні позовів кожний з них зберігає самостійне значення. Отже, по кожному позові суд повинен дати відповідь, виклавши та мотивувавши її у спільному рішенні.

Об'єднання справ в одне провадження допускається до початку підготовчого засідання, а у спрощеному позовному провадженні - до початку розгляду справи по суті у кожній із справ (ч. 3 ст. 188 ЦПК).

Закон передбачає також можливість роз'єднання позовів. Суд за клопотанням учасника справи або з власної ініціативи вправі до початку розгляду справи по суті роз'єднати позовні вимоги, виділивши одну або декілька об'єднаних вимог в самостійне провадження, якщо це сприятиме виконанню завдання цивільного судочинства (ч. 6 ст. 188 ЦПК).

Розгляд позовних вимог, виділених у самостійне провадження, здійснює суддя, який прийняв рішення про роз'єднання позовних вимог.

Про об'єднання справ в одне провадження, роз'єднання позовних вимог, про відмову в об'єднанні справ в одне провадження, роз'єднанні позовних вимог суд постановляє ухвалу.

Справи, що перебувають у провадженні суду, в разі об'єднання їх в одне провадження передаються на розгляд судді, який раніше за інших суддів відкрив провадження у справі.

Якщо провадження у справах було відкрито в один день, справи, в разі об'єднання їх в одне провадження, передаються на розгляд судді, який першим прийняв рішення про їх об'єднання.

Справи, об'єднані в одне провадження, роз'єднанню не підлягають (ч. 10 ст. 188 ЦПК).

Формою відмови сторони в процесі від судового захисту належних їй прав є: а) на стороні позивача - відмова від позову; б) на стороні відповідача - визнання позову.

Відповідно до ч. 1 ст. 206 ЦПК позивач може відмовитися від позову, а відповідач - визнати позов на будь-якій стадії провадження у справі, зазначивши про це в заяві по суті справи або в окремій письмовій заяві.

Відмова від позову - це розпорядницька дія позивача, що спрямована на закінчення подальшого розгляду судом заявленої вимоги, яка містить відмову від спірного матеріального права або охоронюваного законом інтересу.

Відповідно до діючого законодавства ця процесуальна дія позивача є безумовною підставою для закриття судом провадження у справі (п. 4 ч. 1 ст. 255 ЦПК).

Відмова від позову може мати місце на будь-якій стадії процесу, тобто як в суді першої, так і в судах апеляційної чи касаційної інстанції.

Визнання позову - це розпорядницька дія відповідача, його згода на задоволення заявлених позовних вимог, що спрямована на закінчення розгляду судом заявленої вимоги шляхом постановлення рішення про його задоволення.

Від визнання позову варто відрізняти визнання відповідачем якого-небудь факту. Визнання позову є розпорядницькою дією відповідача і означає безумовну згоду з вимогами позивача та з винесенням судом рішення на користь позивача незалежно від наявності і доведеності фактів, що входять у підставу позову.

Слід звернути увагу, якщо визнання відповідачем позову суперечить закону або порушує права, свободи чи інтереси інших осіб, суд постановляє ухвалу про відмову у прийнятті визнання відповідачем позову і продовжує судовий розгляд.

Суд не приймає відмову позивача від позову, визнання позову відповідачем у справі, в якій особу представляє її законний представник, якщо його дії суперечать інтересам особи, яку він представляє.

Мирова угода - розпорядницька дія сторін щодо взаємного врегулювання матеріально-правового спору, який виник, на взаємоприйнятних умовах.

Мирова угода укладається сторонами з метою врегулювання спору на підставі взаємних поступок і має стосуватися лише прав та обов'язків сторін. У мировій угоді сторони можуть вийти за межі предмета спору за умови, що мирова угода не порушує прав чи охоронюваних законом інтересів третіх осіб (ч. 1 ст. 175 ЦПК).

Мирова угода відрізняється як від відмови від позову, так і від його визнання, тому що є взаємним договором. Вона може ґрунтуватися на взаємних процесуальних поступках, але може бути і однобічною поступкою.

Мирова угода повинна відповідати певним вимогам:

1) повинна бути спрямована на закінчення судової справи;

2) будучи за змістом цивільно-правою угодою, мирова угода повинна відповідати всім вимогам, які звичайно пред'являються до угод;

3) ясність змісту мирової угоди, повна визначеність і безумовність встановлених угодою прав і обов'язків сторін;

4) оформлюється ухвалою суду про закриття провадження у справі;

5) мирова угода може бути укладена і прийнята судом лише у справах позовного провадження і на будь-якій стадії процесу.

Мирова угода може бути укладена тільки учасниками спірних матеріальних правовідносин - сторонами і третіми особами, але ніяк не прокурором, ані органом державної влади, ані фізичною або юридичною особою, які пред'явили позов у захист інтересів інших осіб. Не належить таке право і третім особам, які не заявляють самостійних вимог щодо предмету спору.

До ухвалення судового рішення у зв'язку з укладенням сторонами мирової угоди суд роз'яснює сторонам наслідки такого рішення, перевіряє, чи не обмежені представники сторін вчинити відповідні дії.

Суд постановляє ухвалу про відмову у затвердженні мирової угоди і продовжує судовий розгляд, якщо умови мирової угоди суперечать закону чи порушують права чи охоронювані законом інтереси інших осіб, є невиконуваними (п. 1 ч. 5 ст. 207 ЦПК).

Суд не визнає мирової угоди у справі, якщо одну із сторін мирової угоди представляє її законний представник, дії якого суперечать інтересам особи, яку він представляє.

Можна виділити наступні **правові наслідки, які викликає мирова угода**:

1) особи, які уклали мирову угоду, можуть підтвердити існуюче між ними спірне правовідношення, не змінюючи його зміст, а лише надаючи йому певний, безперечний характер;

2) мирова угода може бути формою" конкретизації спірного права. Учасники спору у випадках, коли зміст суб'єктивного права не регламентований законом, своєю угодою можуть визначити його зміст. Така угода не є угодою в цивільно-правовому значенні, тому що не спрямована на встановлення, зміну або припинення прав і обов'язків. У той же час вплив такої мирової угоди на спірне право відрізняється від простого підтвердження існування до процесуальних правовідносин, тому що суб'єктивне право не просто змінює свій стан, але і знаходить конкретний зміст. Наприклад, мировою угодою можуть бути визначені частки в праві спільної власності;

3) мирова угода може встановлювати, змінювати або припиняти права та обов'язки для осіб, які її уклали. У випадку якщо мирова угода укладена по спору з цивільних правовідносин, вона є цивільно-правовим договором.

Виконання мирової угоди здійснюється особами, які її уклали, в порядку і в строки, передбачені цією угодою. Ухвала про затвердження мирової угоди є **виконавчим документом** та має відповідати вимогам до виконавчого документа, встановленим Законом України «Про виконавче провадження».

У разі невиконання затвердженої судом мирової угоди ухвала суду про затвердження мирової угоди може бути подана для її примусового виконання в порядку, передбаченому законодавством для виконання судових рішень (ст. 208 ЦПК).

Зустрічний позов - це матеріально-правовою вимогою відповідача до позивача, яка заявляється для сумісного розгляду з первісним позовом, оскільки задоволення його вимог виключає задоволення вимог позивача.

Умовами пред'явлення зустрічного позову є:

(а) взаємопов'язаність зустрічного позову з первісним (наприклад, вони виникають з одного й того самого договору);

(б) доцільність сумісного розгляду основного і зустрічного позовів.

Доцільним є сумісний розгляд, коли це дозволяє більш повно і об'єктивно дослідити обставини справи, встановити справжні взаємовідносини сторін, виключити винесення взаємосуперечливих чи взаємовиключних судових рішень.

Зустрічна позовна заява, яка подається з додержанням загальних правил пред'явлення позову, повинна відповідати вимогам статей 175 і 177 ЦПК. Якщо зустрічна позовна заява подана з порушенням вимог, встановлених ЦПК, вона залишається без руху або повертається.

Відповідно до ст. 195 ЦПК треті особи, які заявляють самостійні вимоги щодо предмету спору, мають право пред'явити позов до однієї чи обох сторін спору.

Позовна заява третьої особи повинна відповідати загальним вимогам, що містяться у ст. 175 ЦПК, але має вона й свої особливості. У позовній заяві

третьої особи слід зазначити, що вона подається третьою особою, яка заявляє самостійні вимоги на предмет спору в іншій судовій справі, і зазначити сторін цієї справи та у кого у провадженні ця справа перебуває. В іншому випадку позовна заява третьої особи, яка нічим не відрізняється від звичайних позовних заяв, не потрапить у ту справу, в яку вона подається.

Відкриття судом провадження по цивільній справі тягне певні юридичні наслідки, які за своїм характером можуть бути розділені на процесуальні та матеріально-правові.

До процесуальних наслідків варто віднести:

1) виникнення процесу по конкретній цивільній справі (заінтересовані особи стають учасниками цивільних процесуальних правовідносин, отримують процесуальні права і обов'язки);

2) втрату заінтересованою особою права на вибір місця розгляду справи при альтернативній підсудності;

3) із цього моменту відповідач отримує право пред'явлення зустрічного позову;

4) неможливість повторного звернення до суду з тією ж вимогою і з тих же підстав.

До матеріально-правових наслідків порушення цивільної справи можна віднести наступні:

1) перерва перебігу позовної давності (ч. 2 ст. 264 ЦК);

2) аліменти присуджуються за рішенням суду з дня подачі позовної заяви (ч. 1 ст. 79 СК);

3) збитки визначаються з урахуванням ринкових цін, що існували на день добровільного задоволення боржником вимоги кредитора у місці, де зобов'язання має бути виконане, а якщо вимога не була задоволена добровільно, - у день пред'явлення позову, якщо інше не встановлено договором або законом. Суд може задовольнити вимогу про відшкодування збитків, беручі до уваги ринкові ціни, що існували на день ухвалення рішення (ч. 3 ст. 623 ЦК);

4) власник майна має право вимагати від добросовісного набувача передачі усіх доходів від майна, які він одержав або міг одержати з моменту, коли дізнався чи міг дізнатися про незаконність володіння ним, або з моменту, коли йому було вручено повістку до суду у справі за позовом власника про витребування майна (ч. 2 ст. 390 ЦК).

Законом можуть бути встановлені і інші матеріально-правові наслідки порушення цивільної справи.

ТЕМА 14. ПІДГОТОВЧЕ ПРОВАДЖЕННЯ – 2 год.

1. Завдання і строк підготовчого провадження
2. Підготовче засідання. Мета, строк і порядок його проведення.
3. Врегулювання спору за участі судді.
4. Судові виклики і повідомлення.

1. Завдання і строк підготовчого провадження.

Підготовче провадження - це сукупність процесуальних дій, що здійснюються судом після відкриття провадження по справі з метою забезпечення правильного, своєчасного і безперешкодного розгляду справи по суті.

Завданнями підготовчого провадження є: 1) остаточне визначення предмета спору та характеру спірних правовідносин, позовних вимог та складу учасників судового процесу; 2) з'ясування заперечень проти позовних вимог; 3) визначення обставин справи, які підлягають встановленню, та зібрання відповідних доказів; 4) вирішення відводів; 5) визначення порядку розгляду справи; 6) вчинення інших дій з метою забезпечення правильного, своєчасного і безперешкодного розгляду справи по суті.

Підготовче провадження має бути проведене протягом **шістдесяти днів** з дня відкриття провадження у справі. У виняткових випадках для належної підготовки справи для розгляду по суті цей строк може бути продовжений не більше ніж на тридцять днів за клопотанням однієї із сторін або з ініціативи суду (ст. 189 ЦПК України).

Ухвала про відкриття провадження у справі надсилається учасникам справи, а також іншим особам, якщо від них витребовуються докази, в порядку, встановленому ЦПК.

Одночасно з копією ухвали про відкриття провадження у справі учасникам справи надсилається копія позовної заяви з копіями доданих до неї документів (ст. 190 ЦПК).

Подання відзиву. У строк, встановлений судом в ухвалі про відкриття провадження у справі, відповідач має право надіслати:

1) суду - відзив на позовну заяву і всі письмові та електронні докази (які можливо доставити до суду), висновки експертів і заяви свідків, що підтверджують заперечення проти позову; 2) позивачу, іншим відповідачам, а також третім особам - копію відзиву та доданих до нього документів.

У разі ненадання відповідачем відзиву у встановлений судом строк без поважних причин суд має право вирішити спір за наявними матеріалами справи (ст. 191 ЦПК).

У строк, встановлений судом в ухвалі про відкриття провадження у справі або ухвалі, постановленій у підготовчому засіданні (якщо третіх осіб було залучено у підготовчому засіданні), треті особи, які не заявляють самостійні вимоги щодо предмета спору, мають право подати письмові пояснення щодо позову або відзиву. Учасники справи мають право надати відповідь на такі пояснення до закінчення підготовчого провадження.

Відповідач має право пред'явити **зустрічний позов** у строк для подання відзиву (ч. 1 ст. 193 ЦПК).

2. Підготовче засідання. Мета, строк і порядок його проведення.

Підготовче засідання характеризується наступними **ознаками**.

1) підготовче засідання є засобом виконання завдань підготовчого провадження;

2) у підготовчому засіданні є додаткова можливість для учасників справи з'ясувати найбільш значущі питання процесу у справі;

3) підготовче засідання являє собою засіб оптимізації правосуддя, тому що дозволяє досягати мети цивільного судочинства, витрачаючи меньш сил, коштів і часу;

Підготовче засідання:

1) проводиться в кожній судовій справі, яка розглядається за правилами **загального позовного провадження;**

2) дата і час підготовчого засідання призначаються суддею з урахуванням обставин справи і необхідності вчинення відповідних процесуальних дій;

3) має бути розпочате не пізніше ніж через тридцять днів з дня відкриття провадження у справі;

4) проводиться судом з повідомленням учасників справи.

У підготовчому засіданні суд:

1) оголошує склад суду, а також прізвища, імена та по батькові секретаря судового засідання, перекладача, спеціаліста, з'ясовує наявність підстав для відводів;

2) з'ясовує, чи бажають сторони укласти мирову угоду, провести позасудове врегулювання спору шляхом медіації, передати справу на розгляд третейського суду або звернутися до суду для проведення врегулювання спору за участю судді;

3) у разі необхідності заслуховує уточнення позовних вимог та заперечень проти них та розглядає відповідні заяви.

Зокрема, у позивача суд повинен з'ясувати предмет позову (що конкретно вимагає позивач), підставу позову (чим він обґрунтовує свої вимоги) і зміст вимоги (який спосіб захисту свого права він обрав). З'ясовується правильність об'єднання кількох однорідних вимог, наявність у позивача інших вимог до відповідача, які можуть бути пов'язаними між собою, для вирішення питання про їх об'єднання або роз'єднання. У відповідача суд з'ясовує суть заперечення проти позову та характер такого заперечення (процесуальний чи матеріально-правовий);

4) вирішує питання про вступ у справу інших осіб, заміну неналежного відповідача, залучення співвідповідача, об'єднання справ і роз'єднання позовних вимог, прийняття зустрічного позову, якщо ці питання не були вирішені раніше;

5) з'ясовує, чи повідомили сторони про всі обставини справи, які їм відомі;

7) вирішує питання про призначення експертизи, виклик у судове засідання експертів, свідків, залучення перекладача, спеціаліста.

У вирішенні відповідного питання (до призначення судової експертизи) слід:

- визначитися з конкретною установою або конкретним експертом, якими проводитиметься експертиза;
- визначити об'єкти, що підлягають експертному дослідженню;
- максимально конкретно визначити питання, які мають бути роз'ясненні судовим експертом, та сформулювати їх у логічній послідовності;
- за необхідності визначити вид (підвид) судової експертизи, до компетенції якої відноситься роз'яснення відповідних питань; якщо визначення такого виду (підвиду) саме по собі потребує спеціальних знань, його слід віднести на розсуд експертної установи (експерта);
- визначити обсяг необхідних та достатніх для експертного дослідження матеріалів;
- здійснити перевірку (огляд) матеріалів, що направляються на експертизу, щодо їх повноти та придатності, зокрема відповідності ознакам об'єктів і зразків. У разі невідповідності – усунути недоліки шляхом витребування додаткових документів і матеріалів.

9) за клопотанням учасників справи вирішує питання про забезпечення позову, про зустрічне забезпечення.

Вирішуючи питання про забезпечення позову, суд повинен враховувати, що ця обставина може спричинити шкоду відповідачеві та іншим особам. У зв'язку з цим суд чи суддя повинні роз'яснити позивачеві, який просить забезпечити позов, наслідки можливого завдання відповідачеві збитків і за наявності для цього відповідних підстав вимагати застави;

10) вирішує заяви та клопотання учасників справи;

11) встановлює строки для подання відповіді на відзив та заперечення;

12) встановлює строк для подання пояснень третіми особами та відповіді учасників справи на такі пояснення;

13) встановлює строки та порядок врегулювання спору за участю судді за наявності згоди сторін на його проведення;

14) призначає справу до розгляду по суті, визначає дату, час і місце проведення судового засідання (декількох судових засідань - у разі складності справи) для розгляду справи по суті;

15) встановлює порядок з'ясування обставин, на які сторони посилаються як на підставу своїх вимог і заперечень, та порядок дослідження доказів, якими вони обґрунтовуються під час розгляду справи по суті, про що зазначається в протоколі судового засідання;

16) з'ясовує розмір заявлених сторонами судових витрат;

17) вирішує питання про колегіальний розгляд справи;

18) здійснює інші дії, необхідні для забезпечення правильного і своєчасного розгляду справи по суті (ч. 2 ст. 197 ЦПК).

Суд ***відкладає*** підготовче засідання у випадках: 1) визначених ч. 2 ст. 223 ЦПК (неявка в судове засідання учасника справи); 2) залучення до участі або вступу у справу третьої особи, заміни неналежного відповідача, залучення співвідповідача; 3) в інших випадках, коли питання, визначені ч. 2 ст. 197 ЦПК, не можуть бути розглянуті у даному підготовчому засіданні.

У зв'язку із заміною неналежного відповідача, залучення співвідповідача такі особи мають право подати клопотання про розгляд справи спочатку *не пізніше двох днів з дня вручення відповідної ухвали.* Якщо таке клопотання не буде подане у вказаний строк, суд продовжує розгляд справи.

У зв'язку зі вступом у справу третьої особи, яка заявляє самостійні вимоги щодо предмета спору, така особа, а також інші учасники справи мають право подати клопотання про розгляд справи спочатку *не пізніше двох днів з дня вручення їм відповідної ухвали.* Якщо таке клопотання не буде подане у вказаний строк, суд продовжує розгляд справи.

Суд може оголосити перерву у підготовчому засіданні у разі необхідності, зокрема у випадках: 1) заміни відведеного експерта, перекладача, спеціаліста; 2) невиконання учасником справи вимог ухвали про відкриття провадження у справі у встановлений судом строк, якщо таке невиконання перешкоджає завершенню підготовчого провадження; 3) неподання витребуваних доказів особою, яка не є учасником судового процесу; 4) витребування нових (додаткових) доказів.

У разі відкладення підготовчого засідання або оголошення перерви підготовче засідання продовжується зі стадії, на якій засідання було відкладене або у ньому була оголошена перерва (ст. 198 ЦПК).

Якщо позивачем до закінчення підготовчого провадження подано заяву про визнання недійсним повністю чи у певній частині пов'язаного з предметом спору правочину, який суперечить закону, суд надає відповідачу, іншим учасникам справи час на підготовку своїх пояснень та заперечень з приводу поданої заяви (ст. 199 ЦПК).

Судові рішення у підготовчому засіданні. У підготовчому засіданні суд постановляє ухвалу (ухвали) про процесуальні дії, що необхідно вчинити до закінчення підготовчого провадження та початку судового розгляду справи по суті.

За результатами підготовчого засідання суд постановляє ухвалу про:

1) залишення позовної заяви без розгляду;
2) закриття провадження у справі;
3) закриття підготовчого провадження та призначення справи до судового розгляду по суті.

Суд з'ясовує думку сторін щодо дати призначення судового засідання для розгляду справи по суті.

3. Врегулювання спору за участі судді.

Врегулювання спору за участю судді - це примирна процедура, що відбувається під керівництвом судді з метою вичерпання конфлікту між сторонами спору, які звернулися для його вирішення до суду.

Врегулювання спору за участю судді проводиться за згодою сторін до початку розгляду справи по суті. Проведення врегулювання спору за участю судді не допускається у разі, якщо у справу вступила третя особа, яка заявляє самостійні вимоги щодо предмета спору.

Про проведення процедури врегулювання спору за участю судді суд постановляє ухвалу, якою одночасно зупиняє провадження у справі.

У випадку недосягнення сторонами мирного врегулювання спору за наслідками проведення врегулювання спору повторне проведення врегулювання спору за участю судді не допускається (ст. 202 ЦПК).

Проведення врегулювання спору за участю судді здійснюється у формі спільних та (або) закритих нарад. Сторони мають право брати участь у таких нарадах у режимі відеоконференції в порядку, визначеному ЦПК.

Спільні наради проводяться за участю всіх сторін, їх представників та судді. Закриті наради проводяться за ініціативою судді з кожною із сторін окремо.

Під час проведення **спільних нарад** суддя з'ясовує підстави та предмет позову, підстави заперечень, роз'яснює сторонам предмет доказування по категорії спору, який розглядається, пропонує сторонам надати пропозиції щодо шляхів мирного врегулювання спору та здійснює інші дії, спрямовані на мирне врегулювання сторонами спору. Суддя може запропонувати сторонам можливий шлях мирного врегулювання спору.

Під час **закритих нарад** суддя має право звертати увагу сторони на судову практику в аналогічних спорах, пропонувати стороні та (або) її представнику можливі шляхи мирного врегулювання спору.

Під час врегулювання спору за участю судді забороняється використовувати портативні аудіо технічні пристрої, а також здійснювати фото- і кінозйомку, відео-, звукозапис (ст. 203 ЦПК).

Врегулювання спору за участю судді припиняється:

1) у разі подання стороною заяви про припинення врегулювання спору за участю судді.

Про припинення врегулювання спору за участю судді з цієї підстави суддя постановляє ухвалу не пізніше наступного робочого дня після надходження відповідної заяви сторони;

2) у разі закінчення строку врегулювання спору за участю судді.

Суддя постановляє ухвалу про припинення врегулювання спору не пізніше наступного дня після закінчення строку його врегулювання.

3) за ініціативою судді у разі затягування врегулювання спору будь-якою із сторін.

4) у разі укладення сторонами мирової угоди та звернення до суду із заявою про її затвердження або звернення позивача до суду із заявою про залишення позовної заяви без розгляду, або в разі відмови позивача від позову чи визнання позову відповідачем.

У разі припинення врегулювання спору за участю судді з цієї підстави справа передається на розгляд іншому судді, визначеному в порядку, встановленому ЦПК.

Ухвала про припинення врегулювання спору за участю судді оскарженню не підлягає. Одночасно суддя вирішує питання про поновлення провадження у справі (ст. 204 ЦПК).

Врегулювання спору за участю судді проводиться протягом розумного строку, але не більше **тридцяти днів** з дня постановлення ухвали про його проведення.

Строк проведення врегулювання спору за участю судді продовженню не підлягає (ст. 205 ЦПК України).

ТЕМА 15. СУДОВИЙ РОЗГЛЯД – 2 год.

1. Поняття і значення судового розгляду.
2. Судове засідання та порядок його проведення.
3. Відкриття розгляду справи по суті.
4. З'ясування обставин справи та дослідження доказів.
5. Судові дебати та ухвалення рішення.
6. Фіксування судового процесу.
7. Підстави й наслідки зупинення провадження у справі.
8. Підстави й наслідки закриття провадження у справі.
9. Підстави й наслідки залишення заяви без розгляду.

Судовий розгляд в цивільному судочинстві

1. **Поняття і значення судового розгляду.**
2. **Судове засідання. Порядок судового засідання.**
3. **Відкриття розгляду справи по суті.**
4. **З'ясування обставин справи та дослідження доказів**
5. **Судові дебати та ухвалення рішення**
6. **Фіксування цивільного процесу**
7. **Підстави й наслідки зупинення провадження у справі**
8. **Підстави й наслідки закриття провадження у справі**
9. **Підстави й наслідки залишення заяви без розгляду**

1. Поняття і значення судового розгляду.

Судовий розгляд - одна з основних стадій цивільного процесу, у ході якої відбувається розгляд і вирішення справи по суті.

Цивільне процесуальне законодавство встановлює такий порядок розгляду і вирішення цивільних справ, при строгому і неухильному дотриманні якого передбачається послідовне здійснення загальних для всього судочинства цільових настанов у суді першої інстанції. Кінцеві ж завдання і мета судового розгляду як головної стадії провадження в суді першої інстанції не можуть не збігатися з кінцевими завданнями та цілями цивільного судочинства в цілому.

Отже, загальними завданнями стадії судового розгляду в суді першої інстанції є правильний і своєчасний розгляд і вирішення цивільної справи з метою захисту прав, свобод і охоронюваних законом інтересів громадян і організацій, охорони державних і суспільних інтересів. Виконання названих завдань повинне сприяти також зміцненню законності і

правопорядку, попередженню правопорушень, формуванню поважного ставлення до права і суду, тобто служить засобом реалізації і факультативних цілей цивільного судочинства.

На досягнення названих цілей спрямовані процесуальні дії і процесуальні правовідносини суб'єктів судочинства, що виникають у зв'язку з ними в стадії судового розгляду.

Отже, основним об'єктом сукупності цивільних процесуальних правовідносин, що виникають при судовому розгляді, буде захист прав, свобод і охоронюваних законом інтересів громадян і організацій, охорона державних і суспільних інтересів, а факультативним об'єктом - зміцнення законності та правопорядку, попередження правопорушень, формування поважного відношення до права і суду.

Функція судового розгляду охоплює велику за обсягом і різнопланову процесуальну діяльність, що прийнято розмежовувати на розгляд справи і її вирішення.

Розгляд справи являє собою дії, спрямовані на (а) рух судочинства та (б) дослідження матеріалів справи, що розглядається, позиції сторін, дійсних обставин справи і поданих доказів.

Вирішення справи полягає в юрисдикційному застосуванні відповідних правових норм і зводиться до постановлення рішення або ухвали, їх оголошення та роз'яснення.

Значення судового розгляду визначається наступними головними особливостями цієї стадії цивільного процесу:

1) тут з найбільшою повнотою діють принципи правосуддя: здійснення правосуддя тільки судом, змагальність і рівність сторін, диспозитивність, усність, безпосередність і безперервність;

2) тут вирішується головне завдання правосуддя - справедливий, неупереджений та своєчасний розгляд і вирішення цивільної справи. Всі інші стадії здатні забезпечити рішення тільки першої половини цього завдання;

3) тут розглядається та вирішується переважна частина цивільних справ і саме по діяльності цього суду (суду першої інстанції) судять про правосуддя в цілому.

Суд має розпочати **розгляд справи по суті не пізніше ніж через шістдесят днів** з дня відкриття провадження у справі, а у випадку продовження строку підготовчого провадження - не пізніше наступного дня з дня закінчення такого строку.

Суд розглядає справу по суті протягом тридцяти днів з дня початку розгляду справи по суті (ст. 210 ЦПК).

У відповідності зі ст. 211 ЦПК розгляд справи відбувається в судовому засіданні. Про місце, дату і час судового засідання суд повідомляє учасників справи. Учасник справи має право заявити клопотання про розгляд справи за його відсутності. Якщо таке клопотання заявили всі учасники справи, судовий розгляд справи здійснюється на підставі наявних у суду матеріалів. Судове засідання проводиться у спеціально обладнаному приміщенні суду - залі судових засідань. Окремі

процесуальні дії в разі необхідності можуть вчинятися за межами приміщення суду.

2. Судове засідання. Порядок судового засідання.

Відповідно ст. 213 ЦПК України суд під час розгляду справи повинен безпосередньо дослідити докази у справі.

Справа розглядається одним і тим самим складом суду. У разі заміни одного із суддів під час судового розгляду справа розглядається спочатку, крім випадків, встановлених ЦПК.

У судовому засіданні можуть бути оголошені перерви, тривалість яких визначається відповідно до обставин розгляду справи, що їх викликали.

При одноособовому розгляді справи суддя, який розглядає справу, є головуючим у судовому засіданні.

При колегіальному розгляді справи головуючим у судовому засіданні є суддя-доповідач, визначений Єдиною судовою інформаційно-комунікаційною системою під час розподілу справи.

Головуючий відповідно до завдання цивільного судочинства керує ходом судового засідання, забезпечує додержання послідовності і порядку вчинення процесуальних дій, здійснення учасниками судового процесу їх процесуальних прав і виконання ними обов'язків, спрямовує судовий розгляд на забезпечення повного, всебічного та об'єктивного з'ясування обставин справи, усуваючи із судового розгляду все, що не має істотного значення для вирішення справи.

У разі виникнення заперечень у будь-кого з учасників справи, а також свідків, експертів, спеціалістів, перекладачів щодо дій головуючого ці заперечення заносяться до протоколу судового засідання і про їх прийняття чи відхилення суд постановляє ухвалу.

Головуючий вживає необхідних заходів для забезпечення в судовому засіданні належного порядку.

Головуючий розглядає скарги на дії чи бездіяльність судового розпорядника стосовно виконання покладених на нього обов'язків, про що постановляє ухвалу (ст. 214 ЦПК).

Учасники справи, свідки, перекладачі, експерти, спеціалісти, а також інші присутні у судовому засіданні особи звертаються до суду словами «Ваша честь» (ст. 215 ЦПК).

Особи, присутні в залі судового засідання, повинні встати, коли входить і виходить суд. Рішення суду особи, присутні в залі, заслуховують стоячи. Учасники судового процесу та інші особи, присутні в залі судового засідання, звертаються до суду та один до одного, надають пояснення, показання, висновки, консультації тощо стоячи.

Учасники судового процесу, а також інші особи, присутні в заді судового засідання, зобов'язані беззаперечно виконувати розпорядження головуючого, додержуватися в судовому засіданні встановленого порядку та утримуватися від будь-яких дій, що свідчать про явну зневагу до суду або встановлених у суді правил.

За прояв неповаги до суду винні особи притягуються до відповідальності, встановленої законом. Питання про притягнення учасника справи або іншої особи, присутньої в залі судового засідання, до відповідальності за прояв неповаги до суду вирішується судом негайно після вчинення правопорушення, для чого у судовому засіданні із розгляду справи оголошується перерва, або після закінчення судового засідання.

Учасники справи передають документи та інші матеріали головуючому через судового розпорядника. Зазначене положення закону поширюється на всі частини судового розгляду і має велике значення для виконання завдань по правильному та своєчасному розгляду та вирішенню справи і досягнення основних і факультативних цілей цивільного судочинства.

Участь у судовому засіданні в режимі відеоконференції.

Учасник справи, його представник має право брати участь у судовому засіданні в режимі відеоконференції поза межами приміщення суду або у приміщенні іншого суду за умови наявності в суді відповідної технічної можливості, про яку суд зазначає в ухвалі про відкриття провадження у справі, крім випадків, коли явка цього учасника справи в судове засідання визнана судом обов'язковою.

Учасник справи, його представник подає заяву про участь у судовому засіданні в режимі відеоконференції поза межами приміщення суду або у приміщенні іншого суду не пізніше ніж за п'ять днів до судового засідання. Копія заяви в той самий строк надсилається іншим учасникам справи.

У заяві про участь у судовому засіданні в режимі відеоконференції у приміщенні іншого суду в обов'язковому порядку зазначається суд, в якому необхідно забезпечити її проведення.

Суддя (суддя-доповідач) розглядає заяву учасника справи, його представника про участь у судовому засіданні в режимі відеоконференції поза межами приміщення суду або у приміщенні іншого суду без повідомлення учасників справи. За результатами розгляду заяви постановляється ухвала.

В ухвалі про участь учасника справи, його представника у судовому засіданні в режимі відеоконференції у приміщенні іншого суду зазначається суд, який має забезпечити її проведення. Копія такої ухвали негайно, але не пізніше наступного дня з дня її постановлення, надсилається учаснику справи чи його представнику відповідно та суду, який має забезпечити проведення відеоконференції.

Учасник справи, його представник бере участь у судовому засіданні в режимі відеоконференції поза межами приміщення суду з використанням власних технічних засобів та засобів електронної ідентифікації, що мають високий рівень довіри, відповідно до вимог законів України "Про електронні документи та електронний документообіг" та "Про електронну ідентифікацію та електронні довірчі послуги", у порядку, визначеному Положенням про Єдину судову інформаційно-комунікаційну систему

та/або положеннями, що визначають порядок функціонування її окремих підсистем (модулів).

У разі відсутності в учасника справи, його представника засобів електронної ідентифікації, передбачених абзацом першим цієї частини, ідентифікація такої особи здійснюється відповідно до вимог Закону України "Про Єдиний державний демографічний реєстр та документи, що підтверджують громадянство України, посвідчують особу чи її спеціальний статус".

Ризики технічної неможливості участі у відеоконференції поза межами приміщення суду, переривання зв'язку тощо несе учасник справи, його представник, який подав відповідну заяву, крім випадку коли суд після призначення судового засідання чи під час такого засідання втратив технічну можливість забезпечити проведення відеоконференції.

Свідок, перекладач, спеціаліст, експерт можуть брати участь у судовому засіданні в режимі відеоконференції виключно у приміщенні суду.

Суд, який забезпечує проведення відеоконференції, перевіряє явку і встановлює особи тих, хто з'явився, а також перевіряє повноваження представників.

Використовувані судом і учасниками судового процесу технічні засоби і технології мають забезпечувати належну якість зображення та звуку, а також інформаційну безпеку. Учасникам судового процесу має бути забезпечена можливість чути та бачити хід судового засідання, ставити запитання і отримувати відповіді, здійснювати інші процесуальні права та обов'язки.

Відеоконференція, в якій беруть участь учасники судового процесу, їх представники, фіксується судом, який розглядає справу, за допомогою технічних засобів відео- та звукозапису. Відео- та звукозапис відеоконференції долучаються до матеріалів справи в порядку, визначеному Положенням про Єдину судову інформаційно-комунікаційну систему та/або положеннями, що визначають порядок функціонування її окремих підсистем (модулів).

Суд у порядку, передбаченому цією статтею, за власною ініціативою або за заявою учасника судового процесу, який тримається в установі попереднього ув'язнення або в установі виконання покарань, може постановити ухвалу про його участь у судовому засіданні в режимі відеоконференції поза межами приміщення суду у приміщенні такої установи. При цьому дії, передбачені абзацом другим частини третьої цієї статті, здійснюються службовою особою такої установи.

Порядок проведення судового засідання по цивільній справі докладно визначається процесуальним законодавством. Судове засідання складається з наступних частин:

- відкриття розгляду справи по суді;
- з'ясування обставин справи та дослідження доказів;
- судові дебати та ухвалення рішення.

Суд під час судового розгляду справи здійснює повне фіксування судового засідання за допомогою відео- та (або) звукозаписувального

технічного засобу в порядку, передбаченому Положенням про Єдину судову інформаційно-комунікаційну систему (ч. 1 ст. 247 ЦПК). Технічний запис судового засідання є додатком до протоколу судового засідання і після закінчення судового засідання приєднується до матеріалів справи (ч. 4 ст. 247 ЦПК).

3. Відкриття розгляду справи по суті

У призначений для розгляду справи час головуючий відкриває судове засідання та оголошує, яка справа розглядатиметься.

Завданнями даної частини судового засідання є:

- з'ясування наявності або відсутності умов, необхідних для забезпечення правильного вирішення справи в даному судовому засіданні. Саме на це безпосередньо спрямовані вимоги закону, що передбачають здійснення процесуальних дій: по перевірці явки учасників процесу і вирішення питання про розгляд справи при неявці кого-небудь із них; про відкладення розгляду справи і правила такого відкладення.
- створення необхідних умов для всебічного, повного та об'єктивного дослідження доказів у справі в даному судовому засіданні, для здійснення судочинства на основі змагальності і рівноправності сторін. На це насамперед спрямовані вимоги закону, що регламентують процесуальні дії: по видаленню свідків, що з'явилися, із зали судового засідання; по роз'ясненню учасникам розгляду справи їхніх процесуальних прав і обов'язків; з розгляду судом заяв і клопотань учасників справи.

Невиконання кожного із цих завдань може привести до порушення прав і законних інтересів суб'єктів процесу, вплинути на результат вирішення справи, відстрочити винесення законного та обґрунтованого рішення. Сказане означає, що виконання вказаних завдань необхідно для забезпечення правильного та своєчасного вирішення справи. Саме в цьому полягає мета всієї сукупності процесуальних норм і суть сформульованих у них вимог, що встановлюють права та обов'язки учасників розгляду і вирішення справи в підготовчій частині судового засідання.

Можна виділити основні процесуальні дії, які припустимі під час відкриття розгляду справи по суті:

- головуючий відкриває судове засідання та оголошує, яка справа розглядатиметься (ч. 1 ст. 217 ЦПК);
- головуючий встановлює особи тих, хто бере участь у судовому засіданні, а також перевіряє повноваження представників (ч. 4 ст. 217 ЦПК);
- головуючий роз'яснює перекладачу його права та обов'язки, встановлені ЦПК, і попереджає перекладача під розписку про кримінальну відповідальність за завідомо неправильний переклад і за відмову без поважних причин від виконання покладених на нього обов'язків. Головуючий приводить перекладача до присяги (ст. 218 ЦПК);
- свідки видаляються із зали судового засідання у відведені для цього приміщення без можливості ознайомлення з ходом судового засідання (ч. 1 ст. 219 ЦПК);

- головуючий оголошує склад суду, а також прізвища експерта, перекладача, спеціаліста, секретаря судового засідання і роз'яснює учасникам справи право заявляти відводи (ст. 220 ЦПК);

- головуючий з'ясовує обізнаність учасників справи з їхніми правами та обов'язками та роз'яснює їх у разі необхідності, крім випадків, коли учасника справи представляє адвокат (ст. 221 ЦПК);

- головуючий з'ясовує, чи мають учасники справи заяви чи клопотання, пов'язані з розглядом справи, які не були заявлені з поважних причин у підготовчому провадженні або в інший строк, визначений судом, та вирішує їх після заслуховування думки інших присутніх у судовому засіданні учасників справи (ч. 1 ст. 222 ЦПК). Клопотання осіб, які беруть участь у справі, з питань, пов'язаних з розглядом справи, суд вирішує негайно. Відкладення вирішення клопотань не допускається. Відмова в їх задоволенні не позбавляє права осіб, які беруть участь у справі, знову заявляти клопотання з того самого питання в процесі судового розгляду, якщо при цьому немає зловживання процесуальними правами. Суд вправі при вирішенні повторного клопотання з урахуванням зміни обставин у ході розгляду справи постановити іншу ухвалу по суті заявленого клопотання ;

- за наявності підстав розглядається питання про відкладення розгляду справи. Відкладення розгляду справи - це перенесення засідання суду на інший час у зв'язку з виявленням обставин, що перешкоджають вирішення справи по суті в даному засіданні.

Так, суд відкладає розгляд справи в судовому засіданні з таких підстав:

(1) неявка в судове засідання учасника справи, щодо якого відсутні відомості про вручення йому повідомлення про дату, час і місце судового засідання;

(2) перша неявка в судове засідання учасника справи, якого повідомлено про дату, час і місце судового засідання, якщо він повідомив про причини неявки, які судом визнано поважними;

(3) виникнення технічних проблем, що унеможливлюють участь особи у судовому засіданні в режимі відеоконференції, крім випадків, коли відповідно до ЦПК судове засідання може відбутися без участі такої особи;

(4) необхідність витребування нових доказів, у випадку коли учасник справи обґрунтував неможливість заявлення відповідного клопотання в межах підготовчого провадження;

(5) якщо суд визнає потрібним, щоб сторона, яка подала заяву про розгляд справи за її відсутності, дала особисті пояснення. Викликати позивача або відповідача для особистих пояснень можна і тоді, коли в справі беруть участь їх представники (ч. 2 ст. 223 ЦПК).

Якщо учасник справи або його представник були належним чином повідомлені про судове засідання, суд розглядає справу за відсутності такого учасника справи у разі:

(1) неявки в судове засідання учасника справи (його представника) без поважних причин або без повідомлення причин неявки;

(2) повторної неявки в судове засідання учасника справи (його представника), крім відповідача, незалежно від причин неявки;

(3) неявки представника в судове за¬сідання, якщо в судове засідання з'явилася особа, яку він представ¬ляє, або інший її представник;

(4) неявки в судове засідання учас¬ника справи, якщо з'явився його представник, крім випадків, коли суд визнав явку учасника справи обов'язковою (ч. 3 ст. 223 ЦПК).

У разі відкладення розгляду справи суд повинен допитати свідків, які з'явилися. Тільки у виняткових випадках за ухвалою суду свідки не допитуються і викликаються знову;

- головуючий роз'яснює експертові його права та обов'язки, встановлені ЦПК, і попереджає експерта під розписку про кримінальну відповідальність за завідомо неправдивий висновок і за відмову без поважних причин від виконання покладених на нього обов'язків. Головуючий приводить експерта до присяги (ст. 1225 ЦПК);

- головуючий роз'яснює спеціалістові його права та обов'язки, встановлені ЦПК.

Із сукупності послідовних дій, викладених вище, і складається така частина судового розгляду як відкриття розгляду справи по суті. Якщо суд вважає, що справа може бути розглянуто, то переходить до наступної части судового розгляду - з'ясування обставин справи та дослідження доказів.

4. З'ясування обставин справи та дослідження доказів

Другим етапом стадії розгляду справи по суті в суді першої інстанції є з'ясування обставин справи та дослідження доказів. Ця частина судового засідання, безсумнівно, є основною, оскільки саме тут за участю всіх суб'єктів процесу в умовах змагальності і рівноправності сторін досліджуються та аналізуються фактичні обставини справи. Помітно виділяється вона і за обсягом, а також характером процесуальних дій, які вчиняє суд і інші учасники розгляду та вирішення справи. Найбільш наочно і повно проявляють свою дію в цій основній частині судового розгляду і всі принципи цивільного судочинства.

При з'ясуванні обставин справи та дослідженні доказів суд виконує такі завдання:

1) визначення обсягу і меж дослідження обставин справи в судовому засіданні;

2) дослідження доказів у справі, що входить у структуру цивільного процесуального доказування.

З'ясування обставин справи та дослідження доказів може складатися з наступних послідовно вчинених процесуальних дій:

- суд заслуховує вступне слово учасників справи. Так, суд заслуховує вступне слово позивача та третьої особи, яка бере участь на його стороні, відповідача та третьої особи, яка бере участь на його стороні, а також інших учасників справи.

У вступному слові учасники справи в усній формі стисло викладають зміст та підстави своїх вимог і заперечень щодо предмета позову, надають необхідні пояснення щодо них.

Якщо разом зі стороною, третьою особою у справі беруть участь їх представники, суд після сторони, третьої особи заслуховує їх представників. За клопотанням сторони, третьої особи виступати зі вступним словом може тільки представник.

Якщо в справі заявлено кілька вимог, суд може зобов'язати сторони та інших учасників справи дати окремо пояснення щодо кожної з них.

Учасники справи з дозволу головуючого можуть ставити питання один одному. Питання ставляться у такій черговості:

1) позивачу та (або) особі, яка звернулася до суду в інтересах іншої особи - відповідач, третя особа, яка бере участь на стороні відповідача, інші учасники справи;

2) відповідачу - позивач та (або) особа, яка звернулася до суду в інтересах іншої особи, третя особа, яка бере участь у справі на стороні позивача, інші учасники справи;

3) іншим учасникам справи - позивач та (або) особа, яка звернулася до суду в інтересах іншої особи, третя особа, яка бере участь на стороні позивача, відповідач, третя особа, яка бере участь на стороні відповідача, інші учасники справи.

Головуючий з власної ініціативи або за усним клопотанням учасника справи може зняти питання, що не стосуються предмета спору, поставити питання учаснику судового процесу.

Якщо учасники судового процесу висловлюються нечітко або з їхніх слів не можна дійти висновку про те, визнають вони обставини чи заперечують проти них, суд може зажадати від цих осіб конкретної відповіді - «так» чи «ні» (ст. 227 ЦПК);

Суд установлює порядок з'ясування обставин справи та дослідження доказів.

Суд, заслухавши вступне слово учасників справи, з'ясовує обставини, на які учасники справи посилаються як на підставу своїх вимог і заперечень, та досліджує в порядку, визначеному в підготовчому засіданні у справі, докази, якими вони обґрунтовуються.

З урахуванням змісту спірних правовідносин, обставин справи та зібраних у справі доказів суд під час розгляду справи по суті може змінити порядок з'ясування обставин справи та порядок дослідження доказів, про що зазначається у протоколі судового засідання. (ст. 228 ЦПК);

Суд **допитує свідків**, оголошує показання свідків. Відповідно до ст. 230 ЦПК, кожний свідок допитується окремо. Свідки, які ще не дали показань, не можуть перебувати в залі судового засідання під час розгляду справи.

Перед допитом свідка головуючий встановлює його особу, вік, рід занять, місце проживання і стосунки зі сторонами та іншими учасниками справи, роз'яснює його права і з'ясовує, чи не відмовляється свідок із встановлених законом підстав від давання показань. Відмова від давання показань приймається судом шляхом постановлення ухвали.

Якщо перешкод для допиту свідка не встановлено, головуючий під розписку попереджає свідка про кримінальну відповідальність за завідомо неправдиве показання і відмову від давання показань та приводить його до присяги: «Я, (ім'я, по батькові, прізвище), присягаю говорити правду, нічого не приховуючи і не спотворюючи». Текст присяги підписується свідком. Підписаний свідком текст присяги та розписка приєднуються до справи.

Допит свідка розпочинається з пропозиції суду розповісти все, що йому особисто відомо у справі, після чого першою ставить питання особа, за заявою якої викликано свідка, а потім інші учасники справи в черговості, передбаченій ЦПК.

Головуючий у судовому засіданні та інші судді можуть ставити свідкові питання в будь-який час його допиту.

Головуючий у судовому засіданні та інші судді мають право з'ясовувати суть відповіді свідка на питання учасників справи, а також ставити питання свідку після закінчення його допиту учасниками справи.

Головуючий має право за заявою учасників справи знімати питання, поставлені свідку, якщо вони за змістом ображають честь чи гідність особи, є навідними або не стосуються предмета розгляду.

Кожний допитаний свідок залишається в залі судового засідання до закінчення розгляду справи. Суд може дозволити допитаним свідкам залишити залу засідання суду до закінчення розгляду справи за згодою сторін.

Свідок може бути допитаний повторно в тому самому або наступному засіданні за його власною заявою, заявою сторін та інших учасників справи або з ініціативи суду. Під час дослідження інших доказів свідкам можуть ставити питання сторони, інші учасники справи, суд.

Суд може одночасно допитати свідків для з'ясування причин розходжень у їхніх показаннях.

Свідок, який не може прибути у судове засідання внаслідок хвороби, старості, інвалідності або з інших поважних причин, допитується судом у місці його проживання (перебування).

Використання свідком письмових записів. Свідок, даючи показання, може користуватися записами лише в тих випадках, якщо його показання пов'язані з будь-якими обчисленнями та іншими даними, які важко зберегти в пам'яті. Ці записи подаються судові та учасникам справи і можуть бути приєднані до справи за ухвалою суду (ч. 1 ст.231ЦПК).

Порядок допиту малолітніх і неповнолітніх свідків. Допит малолітніх свідків і, за розсудом суду, неповнолітніх свідків проводиться в присутності батьків, усиновлювачів, опікунів, піклувальників, якщо вони не заінтересовані у справі, або представників органів опіки та піклування, а також служби у справах дітей.

Свідкам, які не досягли шістнадцятирічного віку, головуючий роз'яснює обов'язок про необхідність давати правдиві показання, не попереджуючи про відповідальність за відмову від давання показань і за завідомо неправдиві показання, і не приводить до присяги.

Особи, зазначені у частині першій цієї статті, можуть з дозволу суду ставити свідкові питання, а також висловлювати свою думку стосовно особи свідка, змісту його показань.

У виняткових випадках, коли це необхідно для об'єктивного з'ясування обставин справи, на час допиту осіб, які не досягли вісімнадцятирічного віку, із зали судового засідання за ухвалою суду може бути видалений той чи інший учасник справи. Після повернення цієї особи до зали судового засідання головуючий повідомляє її про показання цього свідка і надає можливість ставити йому питання.

Свідок, який не досяг шістнадцятирічного віку, після закінчення його допиту видаляється із зали судового засідання, крім випадків, коли суд визнав необхідною присутність цього свідка в залі судового засідання (ст. 232 ЦПК).

Оголошення показань свідків. У разі відкладення розгляду справи показання свідків, зібрані за судовими дорученнями в порядку забезпечення доказів під час допиту їх за місцем проживання, або показання, дані ними у судовому засіданні, в якому було ухвалено скасоване рішення, повинні бути оголошені і досліджені в судовому засіданні, в якому ухвалено рішення, якщо участь цих свідків у новому судовому засіданні є неможливою. Учасники справи мають право висловити своє ставлення до цих показань і дати щодо них свої пояснення (ст. 233 ЦПК).

Допит сторін, третіх осіб, їх представників як свідків. Якщо сторона, третя особа, їх представники заявляють, що факти, які мають значення для справи, їм відомі особисто, вони за їхньою згодою можуть бути допитані як свідки (ст. 234 ЦПК);

- досліджуються письмові докази. Письмові докази, у тому числі протоколи їх огляду, складені за судовим дорученням або в порядку забезпечення доказів, за клопотанням учасника справи оголошуються в судовому засіданні або пред'являються йому, а в разі необхідності - також свідкам, експертам, спеціалістам чи перекладачам для ознайомлення.

Учасники справи можуть давати свої пояснення з приводу цих доказів або протоколу їх огляду. Учасниками справи з приводу зазначених доказів можуть ставитися питання свідкам, а також експертам, спеціалістам (ст. 235 ЦПК);

- оголошуються і досліджуються зміст особистих паперів, листів, записів телефонних розмов, телеграм та інших видів кореспонденції.

Зміст особистих паперів, листів, записів телефонних розмов, телеграм та інших видів кореспонденції фізичних осіб може бути досліджений у відкритому судовому засіданні або оголошений за клопотанням учасника справи лише за згодою осіб, визначених ЦК України (ст. 236 ЦПК);

- досліджуються речові та електроні докази. Речові та електронні докази оглядаються судом або досліджуються ним іншим способом, а також пред'являються для ознайомлення особам, які беруть участь у справі, а в необхідних випадках - також експертам, спеціалістам і свідкам. Особи, яким пред'явлено для і ознайомлення речові та електронні

докази, можуть звернути увагу суду на ті чи інші обставини, пов'язані з оглядом. Ці заяви заносяться до протоколу судового засідання.

Протоколи огляду речових та електронних доказів, складені в порядку забезпечення доказів, виконання судового доручення або за результатами огляду доказів на місці, за клопотанням учасника справи оголошуються в судовому засіданні. Учасники справи можуть дати свої пояснення з приводу цих протоколів.

Учасники справи можуть ставити питання з приводу речових та електронних доказів свідкам, а також експертам, спеціалістам, які їх оглядали.

Електронні письмові документи досліджуються в порядку, передбаченому для дослідження письмових доказів (ст. 237 ЦПК);

- відтворюються звукозаписи, демонструються відеозапису і їх дослідження. Під час відтворення звукозапису, демонстрації відеозапису, що мають приватний характер, а також під час їх дослідження застосовуються правила ЦПК щодо оголошення і дослідження змісту особистого листування і телеграфних повідомлень.

Відтворення звукозапису і демонстрація відеозапису проводяться в судовому засіданні або в іншому приміщенні, спеціально підготовленому для цього, з відображенням у протоколі судового засідання особливостей оголошуваних матеріалів і зазначенням часу демонстрації. Після цього суд заслуховує пояснення учасників справи.

У разі потреби відтворення звукозапису і демонстрація відеозапису можуть бути повторені повністю або у певній частині (ст. 238 ЦПК);

- досліджуються висновки експерта. Висновок експерта за клопотанням учасника справи оголошується в судовому засіданні.

Для роз'яснення і доповнення висновку експерту можуть бути поставлені питання. Першою питання ставить експертові особа, за заявою якої призначено експертизу, та її представник, а потім інші особи, які беруть участь у справі. Якщо експертизу призначено за клопотанням обох сторін, першим питання ставить експертові позивач і його представник.

Суд має право з'ясовувати суть відповіді експерта на питання учасників справи, а також ставити питання експерту після закінчення його допиту учасниками справи.

Викладені письмово і підписані експертом роз'яснення і доповнення висновку приєднуються до справи (ст. 239 ЦПК).

Дослідження доказів. Суд під час розгляду справи повинен безпосередньо дослідити докази у справі: ознайомитися з письмовими та електронними доказами, висновками експертів, поясненнями учасників справи, викладеними в заявах по суті справи, показаннями свідків, оглянути речові докази.

Докази, що не були предметом дослідження в судовому засіданні, не можуть бути покладені судом в основу ухваленого судового рішення.

Речові, письмові та електронні докази оглядаються у судовому засіданні, за винятком випадків, передбачених ЦПК, і пред'являються учасникам

справи за їх клопотанням, а в разі необхідності - також свідкам, експертам, спеціалістам.

Відтворення аудіо- і відеозапису проводиться в судовому засіданні або в іншому приміщенні, спеціально обладнаному для цього.

Учасники справи можуть давати свої пояснення з приводу письмових, речових і електронних доказів або протоколів їх огляду, ставити питання експертам. Першою ставить питання особа, за клопотанням якої було викликано експерта (ст. 229 ЦПК).

Закінчення з'ясування обставин та перевірки їх доказами. Після з'ясування всіх обставин справи та перевірки їх доказами головуючий надає сторонам та іншим учасникам справи можливість дати додаткові пояснення, які можуть доповнити матеріали справи.

У зв'язку з додатковими поясненнями учасника справи суд може ставити питання іншим учасникам судового процесу.

Вислухавши додаткові пояснення і вирішивши заявлені при цьому клопотання учасників справи, суд постановляє ухвалу про закінчення з'ясування обставин справи та перевірки їх доказами і переходить до судових дебатів (ст. 241 ЦПК).

5. Судові дебати та ухвалення рішення

Після закінчення розгляду справи по суті суд переходить до заслуховування судових дебатів. **Судові дебати** - частина судового засідання, у якій підводять підсумки проведеного дослідження фактичних обставин справи, аналізують зібрані докази, висловлюють і обґрунтовують думки з приводу питань, що підлягають розгляду судом, і про те, як у цілому повинна бути вирішена справа.

Процедура судових дебатів допомагає суду з різних позицій проаналізувати досліджені обставини справи, зіставити різні точки зору щодо оцінки доказів, прав та обов'язків учасників спірних правовідносин, а також закону, що підлягає застосуванню, сформувати своє внутрішнє переконання із цих питань. Отже, завданням даної частини судового розгляду є надання допомоги суду щодо правильному встановлення фактичних обставин справи і вірної юридичної кваліфікації спірних правовідносин.

У судових дебатах виступають з промовами (заключним словом) учасники справи. У цих промовах можна посилатися лише на докази, досліджені в судовому засіданні. Кожному учаснику справи надається однаковий час для виступу з промовою в судових дебатах. У судових дебатах першим надається слово позивачеві та його представникові.

Треті особи без самостійних вимог виступають у судових дебатах після особи, на стороні якої вони беруть участь.

Третя особа, яка заявила самостійні позовні вимоги щодо предмета спору, та її представник у судових дебатах виступають після сторін.

За клопотанням сторін і третіх осіб у судових дебатах можуть виступати лише їхні представники. Суд може зобов'язати учасника справи визначити, чи буде виступати з промовою тільки такий учасник чи тільки його представник.

Органи та особи, яким законом надано право звертатися до суду в інтересах інших осіб, виступають у судових дебатах першими. За ними виступають особи, в інтересах яких відкрито провадження у справі.

Тривалість судових дебатів визначається головуючим з урахуванням думки учасників справи виходячи з розумного часу для викладення промов. Головуючий може зупинити промовця лише тоді, коли він виходить за межі справи, що розглядається судом, або повторюється, або істотно виходить за визначені судом межі часу для викладення промов у судових дебатах. З дозволу суду промовці можуть обмінюватися репліками. Право останньої репліки завжди належить відповідачеві та його представникові (ст. 242 ЦПК).

Якщо під час судових дебатів виникає необхідність з'ясування нових обставин, що мають значення для справи, або дослідження нових доказів, суд постановляє ухвалу про повернення до з'ясування обставин у справі. Після закінчення з'ясування обставин у справі та перевірки їх доказами судові дебати проводяться в загальному порядку (ст. 243 ЦПК).

Таким чином, судові дебати - це один із проявів принципу змагальності судового розгляду, оскільки вони дають можливість його учасникам активно відстоювати свої законні інтереси, сприяють формуванню внутрішнього переконання суддів на основі всебічного аналізу всіх обставин справи.

Ухвалення рішення - це завершальна частина судового розгляду, у якій остаточно підводять підсумки судового розгляду, вирішується цивільно-правовий спір між сторонами по суті.

Завдання суду на даному етапі судочинства будуть укладатися в правильному встановленні фактичних обставин справи на основі оцінки досліджених у судовому засіданні доказів, вірної юридичної кваліфікації спірних правовідносин, ухваленні рішення по суті спору із приведенням вичерпних мотивів його прийняття, доведенні рішення до відомості присутніх у залі судового засідання. Виконання цих завдань є засобом досягнення цілей правильного та своєчасного вирішення справи, і ці цілі будуть спеціальним об'єктом тієї групи процесуальних правовідносин, які складаються при постановленні і оголошенні рішення.

Після судових дебатів суд переходить до ухвалення судових рішень.

Під час ухвалення судового рішення суддя не має права обговорювати обставини та матеріали справи, застосування норм права та судову практику в цій справі, а також зміст судового рішення з іншими особами, крім складу суду, який розглядає справу.

Втручання у процес ухвалення судом судового рішення забороняється.

Судді не мають права розголошувати хід обговорення та ухвалення судового рішення.

Обговорення та ухвалення судового рішення відбуваються у приміщенні суду.

Якщо сторона з поважних причин не може подати докази, що підтверджують ***розмір понесених нею судових витрат*** до закінчення судових дебатів у справі, суд за заявою такої сторони, поданою до

закінчення судових дебатів у справі, може вирішити питання про судові витрати після ухвалення рішення по суті позовних вимог.

Для вирішення питання про судові витрати суд призначає судове засідання, яке проводиться не пізніше двадцяти днів з дня ухвалення рішення по суті позовних вимог.

У випадку, визначеному частиною другою цієї статті, суд ухвалює додаткове рішення в порядку, передбаченому статтею 270 ЦПК України . При ухваленні рішення суд не може виходити за межі позовних вимог (ст. 264 ЦПК).

Рішення суду проголошується у судовому засіданні, яким завершується розгляд справи, публічно, крім випадків, встановлених ЦПК. Суд може проголосити лише вступну та резолютивну частини рішення суду (ч. 1 ст. 268 ЦПК).

Датою ухвалення рішення є дата його проголошення (незалежно від того, Яке рішення проголошено - повне чи скорочене). Датою ухвалення рішення, ухваленого за відсутності учасників справи, є дата складення повного судового рішення.

У разі проголошення у судовому засіданні тільки вступної та резолютивної частин рішення суд повідомляє, коли буде складено повне рішення.

Рішення суду (повне або скорочене) підписується всім складом суду у день його складення і додається до справи.

6. Фіксування цивільного процесу

Фіксування судового процесу є однією з гарантій його гласності як основоположного принципу правосуддя. Це означає обов'язковість процесуального оформлення документів, які фіксують процесуальні дії суду, сторон та інших учасників цивільного процесу, а також обставини (факти) при розгляді справи.

Фіксування судового засідання технічними засобами. Суд під час судового розгляду справи здійснює повне фіксування судового засідання за допомогою відео- та (або) звукозаписувального технічного засобу в порядку, передбаченому Положенням про Єдину судову інформаційно-телекомунікаційну систему.

За наявності заперечень з боку будь-кого з учасників судового процесу проти здійснення повного фіксування судового засідання за допомогою відеозаписувального технічного засобу - таке фіксування здійснюється лише за допомогою звукозаписувального технічного засобу.

Фіксування судового засідання технічним засобом здійснює секретар судового засідання. У разі неявки в судове засідання всіх учасників справи чи в разі якщо відповідно до положень ЦПК розгляд справи здійснюється судом за відсутності учасників справи, фіксування судового процесу за допомогою звукозаписувального технічного засобу не здійснюється.

Повне або часткове відтворення технічного запису судового засідання здійснюється на вимогу учасника справи, або за ініціативою суду.

Технічний запис судового засідання та протокол судового засідання після закінчення судового засідання долучаються до матеріалів справи.

Порядок зберігання технічного запису судового засідання та долучення його до матеріалів справи визначається Положенням про Єдину судову інформаційно-комунікаційну систему та/або положеннями, що визначають порядок функціонування її окремих підсистем (модулів).

Учасник справи має право отримати копію технічного запису судового процесу.

Розмір судового збору за видачу в електронній формі копії технічного запису судового засідання, в тому числі шляхом надання доступу до Єдиної судової інформаційно-комунікаційної системи або її окремої підсистеми (модуля) для його завантаження, встановлюється законом. (ст. 247 ЦПК).

Протокол судового засідання. У судовому засіданні секретар судового засідання забезпечує ведення протоколу судового засідання, крім випадків, передбачених ЦПК.

У протоколі судового засідання зазначаються такі відомості:

1) рік, місяць, число і місце судового засідання;

2) найменування суду, який розглядає справу, прізвища та ініціали судді, секретаря судового засідання;

3) справа, що розглядається, імена (найменування) сторін та інших учасників справи;

4) порядковий номер вчинення процесуальної дії;

5) назва процесуальної дії;

6) час вчинення процесуальної дії;

7) ухвали суду, постановлені в судовому засіданні без оформлення окремого документа;

8) інші відомості, визначені ЦПК.

Протокол судового засідання ведеться секретарем судового засідання та підписується ним невідкладно, але не пізніше наступного дня після судового засідання і приєднується до справи (ст. 248 ЦПК).

Під час здійснення повного фіксування судового засідання технічними засобами, а також проведення судового засідання в режимі відеоконференції протокол судового засідання створюється Єдиною судовою інформаційно-комунікаційною системою в порядку, визначеному Положенням про Єдину судову інформаційно-комунікаційну систему та/або положеннями, що визначають порядок функціонування її окремих підсистем (модулів).

Протокол судового засідання скріплюється електронним підписом секретаря судового засідання і приєднується до справи.

Отже, передбачено дві **підстави для висловлення зауважень**:

1) неповнота запису - невідображення окремих процесуальних дій, які фактично мали місце в ході судового засідання, або відображення їх лише частково;

2) неправильність запису - це невідповідність запису в протоколі судового засідання змісту процесуальних дій, які вчинялися.

Головуючий розглядає зауваження щодо технічного запису судового засідання та протоколу судового засідання, про що постановляє відповідну ухвалу.

У разі пропуску строку подання зауважень і відсутності підстав для його поновлення головуючий залишає їх без розгляду.

Зауваження щодо технічного запису судового засідання чи протоколу судового засідання повинні бути розглянуті не пізніше п'яти днів з дня їх подання (ст. 249 ЦПК).

Як зазначено у постанові Пленуму Верховного Суду України № 2 від 12.06.2009 р. «Про застосування норм цивільного процесуального законодавства при розгляді справ у суді першої інстанції», у разі неможливості розгляду зауважень у встановленому порядку (зокрема, не задоволена судом заява про поновлення пропущеного строку на подання зауважень, закінчився строк повноважень судді) вони приєднуються до справи, а їх наявність відповідно враховується судом апеляційної або касаційної інстанції (п. 35).

Протокол про вчинення окремої процесуальної дії. Під час вчинення окремої процесуальної дії поза судовим засіданням складається протокол. При його складанні можуть застосовуватися технічні засоби.

У протоколі вчинення окремої процесуальної дії зазначаються такі відомості:

1) рік, місяць, число і місце вчинення процесуальної дії;

2) час початку вчинення процесуальної дії;

3) найменування суду, який розглядає справу, прізвища та ініціали судді, секретаря судового засідання;

4) справа, що розглядається, імена (найменування) учасників справи;

5) відомості про явку учасників справи, експертів, спеціалістів, перекладачів, свідків;

6) відомості про роз'яснення сторонам та іншим учасникам справи їхніх процесуальних прав та обов'язків;

7) усі розпорядження головуючого та постановлені ухвали, дані про застосування технічних засобів фіксування судового процесу;

8) заяви і клопотання сторін та інших учасників справи;

9) основний зміст пояснень сторін, третіх осіб, їх представників та інших учасників справи, а також показання свідків, усне роз'яснення експертами своїх висновків і відповідей на поставлені їм додаткові питання; консультацій та висновків спеціалістів;

10) докази, а в разі якщо докази не додаються до справи, - номер, дата та зміст письмових доказів, опис доказів;

11) час закінчення вчинення процесуальної дії;

12) інші відомості, визначені ЦПК.

Протокол повинен бути оформлений не пізніше наступного дня після вчинення окремої процесуальної дії.

Протокол підписується головуючим та секретарем судового засідання, приєднується до справи і зберігається в установленому порядку разом з її матеріалами.

Письмові зауваження з приводу неповноти або неправильності протоколу вчинення окремої процесуальної дії подаються до суду протягом п'яти днів з дня його підписання та розглядаються судом в порядку, встановленому ЦПК (ст. 250 ЦПК).

7. Підстави й наслідки зупинення провадження у справі

Зупинення провадження у справі - тимчасове припинення здійснення процесуальних дій у справі по незалежним від суду і сторін обставинам, що перешкоджають подальшому руху справи.

Іншими словами, зупинення провадження - це тимчасове припинення здійснення судом усіх (за винятком забезпечення позову та доказів) процесуальних дій на будь-якій стадії цивільного судочинства (крім стадії відкриття провадження), викликане об'єктивними, тобто не залежними від суду і осіб, які беруть участь у справі, обставинами, зазначеними в законі, що перешкоджають подальшому розвитку процесу і відносно яких неможливо визначити, коли наступить закінчення їхньої дії.

Зупинення провадження по справі істотно відрізняється від відкладення розгляду справи. Слухання справи відкладається на відповідний строк для здійснення судом або особами, які беруть участь у справі, певних процесуальних дій. При зупиненні провадження у справі здійснення процесуальних дій припиняється за винятком дій по забезпеченню доказів або позову, і дій, пов'язаних із самим зупиненням провадження або його поновленням. Строк зупинення провадження по справі не вказується: воно відновляється лише при настанні певних, передбачених у законі умов.

Закон встановлює підстави обов'язкового і факультативного зупинення провадження у справі. Зупинення провадження є або обов'язковим, або факультативним залежно від того, яким чином впливає та або інша юридична подія на подальший розвиток процесу.

Суд зобов'язаний зупинити провадження у справі у разі:

1) смерті або оголошення фізичної особи померлою, яка була стороною у справі, якщо спірні правовідносини допускають право наступництво;

2) перебування сторони або третьої особи, яка заявляє самостійні вимоги щодо предмета спору, у складі Збройних Сил України або інших утворених відповідно до закону військових формувань, що переведені на воєнний стан або залучені до проведення антитерористичної операції;

3) призначення або заміни законного представника у випадках, передбачених ЦПК;

4) надання сторонам у справі про розірвання шлюбу строку для примирення подружжя, крім випадків, передбачених частиною другою статті 111 Сімейного кодексу України;

4-1) звернення обох сторін з клопотанням про зупинення провадження у справі у зв'язку з проведенням медіації;

5) прийняття рішення про врегулювання спору за участю судді;

6) об'єктивної неможливості розгляду цієї справи до вирішення іншої справи, що розглядається в порядку конституційного провадження, адміністративного, цивільного, господарського чи кримінального

судочинства, - до набрання законної сили судовим рішенням в іншій справі; суд не може посилатися на об'єктивну неможливість розгляду справи у випадку, коли зібрані докази дозволяють встановити та оцінити обставини (факти), які є предметом судового розгляду (ст. 251 ЦПК).

Суд може за заявою учасника справи, а також з власної ініціативи зупинити провадження у справі у випадках:

1) перебування учасника справи на альтернативній (невійськовій) службі не за місцем проживання або на строковій військовій службі;

2) захворювання учасника справи, підтвердженого медичною довідкою, що виключає можливість явки до суду протягом тривалого часу;

3) перебування учасника справи у довгостроковому службовому відрядженні;

4) розшуку відповідача в разі неможливості розгляду справи за його відсутності;

5) призначення судом експертизи;

6) направлення судового доручення щодо збирання доказів у порядку, встановленому ЦПК;

7) *пункт 7 виключено згідно з Законом України від 15.01.2020 р.*

8) звернення із судовим дорученням про надання правової допомоги, вручення виклику до суду чи інших документів до іноземного суду або іншого компетентного органу іноземної держави;

9) прийняття ухвали про тимчасове вилучення доказів державним виконавцем для дослідження судом;

10) перегляду судового рішення у подібних правовідносинах (у іншій справі) у касаційному порядку палатою, об'єднаною палатою, Великою Палатою Верховного Суду.

Не допускається зупинення провадження у справі про стягнення аліментів з підстави наявності спору про батьківство (материнство), визначення місця проживання дитини, про участь одного з батьків або родичів у вихованні дитини, спілкуванні з дитиною (ст. 252 ЦПК).

Провадження у справі поновлюється за клопотанням учасників справи або за ініціативою суду не пізніше десяти днів з дня отримання судом повідомлення про усунення обставин, що викликали його зупинення. Про поновлення провадження у справі суд постановляє ухвалу.

З дня поновлення провадження у справі перебіг процесуальних строків продовжується.

Провадження у справі продовжується зі стадії, на якій його було зупинене (ст. 254 ЦПК).

8. Підстави й наслідки закриття провадження у справі

Закриття провадження у справі - це форма закінчення розгляду справи без постанови рішення по суті спору внаслідок виявлення обставин, за яких подальший розгляд спору в суді є неможливим або безцільним.

Суд своєю ухвалою закриває провадження у справі, якщо:

1) справа не підлягає розгляду в порядку цивільного судочинства;

2) відсутній предмет спору;

3) набрали законної сили рішення суду або ухвала суду про закриття провадження у справі, ухвалені або постановлені з приводу спору між тими самими сторонами, про той самий предмет і з тих самих підстав, або є судовий наказ, що набрав законної сили за тими самими вимогами;

4) позивач відмовився від позову і відмова прийнята судом;

5) сторони уклали мирову угоду і вона затверджена судом;

6) суд встановить обставини, які є підставою для відмови у відкритті провадження у справі відповідно до ЦПК;

7) настала смерть фізичної особи або оголошено її померлою чи припинено юридичну особу, які були однією із сторін у справі, якщо спірні правовідносини не допускають правонаступництва;

8) після відкриття провадження у справі між сторонами укладено угоду про передачу спору на вирішення до третейського суду, якщо тільки суд не визнає, що така угода є недійсною, втратила чинність або не може бути виконана.

Про закриття провадження у справі суд постановляє **ухвалу**, а також вирішує питання про розподіл між сторонами судових витрат, повернення судового збору з державного бюджету.

Ухвала суду про закриття провадження у справі може бути оскаржена (ст. 255 ЦПК).

У разі закриття провадження у справі **повторне звернення до суду з приводу спору між тими самими сторонами, про той самий предмет і з тих самих підстав не допускається.** Наявність ухвали про закриття провадження у зв'язку з прийняттям відмови позивачу від позову не позбавляє відповідача в цій справі права на звернення до суду за вирішенням цього спору (ч. 2 ст. 256 ЦПК).

9. Підстави й наслідки залишення заяви без розгляду

Залишення заяви без розгляду - це форма закінчення провадження по справі без ухвалення рішення, що не перешкоджає можливості потворного звернення до суду з тотожною заявою.

Суд постановляє ухвалу про залишення заяви без розгляду, якщо:

1) позов подано особою, яка не має цивільної процесуальної дієздатності;

2) позовну заяву від імені заінтересованої особи подано особою, яка не має повноважень на ведення справи;

3) належним чином повідомлений позивач повторно не з'явився у підготовче засідання чи в судове засідання або не повідомив про причини неявки, крім випадку, якщо від нього надійшла заява про розгляд справи за його відсутності і його нез'явлення не перешкоджає розгляду справи;

4) у провадженні цього чи іншого суду є справа із спору між тими самими сторонами, про той самий предмет і з тих самих підстав;

5) позивач до початку розгляду справи по суті подав заяву про залишення позову без розгляду;

6) між сторонами укладено угоду про передачу спору на вирішення до третейського суду, і від відповідача не пізніше початку розгляду справи по суті, але до подання ним першої заяви щодо суті спору надійшли

заперечення проти вирішення спору в суді, якщо тільки суд не визнає, що така угода є недійсною, втратила чинність або не може бути виконана;

7) дієздатна особа, в інтересах якої у встановлених законом випадках відкрито провадження у справі за заявою іншої особи, не підтримує заявлених вимог і від неї надійшла відповідна заява;

8) провадження у справі відкрито за заявою, поданою без додержання вимог, викладених у статтях 175 і 177 ЦПК («Позовна заява», «Документи, що додаються до позовної заяви»), та не було сплачено судовий збір і позивач не усунув цих недоліків у встановлений судом строк;

9) позивач без поважних причин не подав витребувані судом докази, необхідні для вирішення спору;

10) позивач у визначений судом строк не вніс кошти для забезпечення судових витрат відповідача і відповідач подав заяву про залишення позову без розгляду;

11) після відкриття провадження судом встановлено, що позивачем подано до цього самого суду інший позов (позови) до цього самого відповідача (відповідачів) з тим самим предметом та з однакових підстав і щодо такого позову (позовів) на час вирішення питання про відкриття провадження у справі, що розглядається, не постановлена ухвала про відкриття або відмову у відкритті провадження у справі, повернення позовної заяви або залишення позову без розгляду;

12) між сторонами укладено угоду про передачу спору на вирішення суду іншої держави, якщо право укласти таку угоду передбачене законом або міжнародним договором України, за винятком випадків, якщо суд визнає, що така угода суперечить закону або міжнародному договору України, є недійсною, втратила чинність або не може бути виконана.

Особа, позов якої залишено без розгляду, після усунення умов, що були підставою для залишення заяви без розгляду, має право звернутися до суду повторно.

В ухвалі про залишення позову без розгляду можуть бути вирішені питання про розподіл між сторонами судових витрат, про повернення судового збору з державного бюджету (ст. 257 ЦПК України).

ТЕМА 16. СУДОВІ РІШЕННЯ – 2 ГОД.

1. Поняття й види судових рішень.

2. Вимоги, яким повинно відповідати судове рішення.

3. Зміст судового рішення як процесуального документа.

4. Засоби усунення недоліків рішення судом, який його ухвалив

5. Проголошення та вручення судового рішення

6. Законна сила судового рішення. Об'єктивні та суб'єктивні межі законної сили судового рішення.

7. Види ухвал суду першої інстанції.

Тема 16 Судові рішення

1. **Поняття й види судових рішень.**
2. **Вимоги, яким повинно відповідати судове рішення.**
3. **Зміст судового рішення як процесуального документа.**
4. **Засоби усунення недоліків рішення судом, який його ухвалив.**
5. **Проголошення та вручення судового рішення.**
6. **Законна сила судового рішення. Об'єктивні та суб'єктивні межі законної сили судового рішення.**
7. **Види ухвал суду першої інстанції.**

1. Поняття й види судових рішень.

Судове рішення - це постанова суду, якою вирішується матеріально-правова вимога позивача до відповідача, спір сторін по суті, яка є актом захисту порушених або оспорюваних прав та охоронюваних законом інтересів сторін цивільного процесу.

Рішення суду є обов'язковим для всіх і підлягає неухильному дотриманню і виконанню.

Значення судового рішення полягає у наступному: 1) рішення припиняє спір про право через його вирішення по суті та завершує судочинство у справі; 2) відновлює законність, порушену однією зі сторін, упорядковує і вносить стабільність у відносини цивільного обороту; 3) здійснює профілактичні функції правосуддя, має превентивне значення, запобігаючи можливості виникнення аналогічних спорів надалі.

Функції судового рішення - це комплекс взаємопов'язаних організаційно-правових наслідків, які обумовлюють досягнення закріпленої в рішенні суду матеріальної мети.

-***охоронна функція*** рішення реалізується, як правило, у тих випадках, коли необхідно примусово виконати встановлений судом обов'язок або усунути перешкоди до здійснення підтверджених судом прав, інтересів суб'єктів, тобто реально втілити правові приписи, що містяться у судовому рішенні, у фактичну поведінку учасників правових відносин, що регулюються;

- ***функція індивідуального регулювання поведінки полягає*** в тому, що вона здійснюється на основі норм об'єктивного права, додатково впорядковує суспільні відносини в межах і формах, передбачених нормами права, і за своїм характером не може їм суперечити;

- ***превентивна функція*** спрямована на попередження порушень прав, свобод, законних інтересів суб'єктів правовідносин;

- ***виховна функція*** судового рішення в остаточному підсумку замикається на проблемі його сумлінного здійснення. Саме посилення виховного впливу судового рішення є необхідною передумовою підвищення такого показника як добровільне здійснення всіх видів рішень.

Відповідно до ст. 258 ЦПК судові рішення викладаються у таких ***формах*** 1) ухвали; 2) рішення; 3) постанови; 4) судові накази.

Процедурні питання, пов'язані з рухом справи в суді першої інстанції, клопотання та заяви осіб, які беруть участь у справі, питання про відкладення розгляду справи, оголошення перерви, зупинення або закриття провадження у справі, залишення заяви без розгляду, а також в інших випадках, передбачених ЦПК, вирішуються судом шляхом постановлення *ухвал.*

Розгляд справи по суті судом першої інстанції закінчується ухваленням рішення суду. Перегляд судових рішень в апеляційному та касаційному порядку закінчується прийняттям постанови. У випадках, передбачених ЦПК України, судовий розгляд закінчується постановленням ухвали чи видачею судового наказу.

Види судового рішення можуть бути визначені за наступними критеріями:

1) *за видом провадження* у суді першої інстанції рішення поділяються на: а) рішення, прийняте в порядку позовного провадження; б) рішення, прийняте в порядку окремого провадження; в) рішення, прийняте в наказному провадженні (судовий наказ);

2) рішення, що ухвалюються в порядку позовного провадження, у свою чергу, можуть бути поділені на види за тією самою ознакою, за якою різняться позови, які класифікуються *за процесуальною метою* (за характером правової дії судового рішення). Відповідно до цього розподілу суд постановляє: а) рішення про присудження; б) рішення про визнання; в) рішення про перетворення правовідносин;

3) *залежно від виду інстанції суду* виділяються: а) рішення суду першої інстанції; б) рішення апеляційної інстанції; в) рішення касаційної інстанції;

4) *за суб'єктом* постановлення рішення суду підрозділяються на: а) рішення одноособового судді; б) рішення колегіального суду;

5) *за змістом* рішення суду можуть бути остаточними і додатковими.

2. Вимоги, яким повинно відповідати судове рішення

До судового рішення пред'являються певні вимоги, недотримання яких тягне його скасування або зміну вищестоящим судом, або ж призводить до необхідності внесення відповідних уточнень і доповнень судом, який його ухвалив. Судове рішення повинно ґрунтуватися на засадах верховенства права, бути законним і обґрунтованим (ч. 1 ст. 263 ЦПК України).

Законність судового рішення складається у строгій і неухильній відповідності застосуванню в справі норм матеріального права, які підлягають застосуванню по справі, при точному дотриманні норм процесуального права відповідно до їх змісту і мети. Інакше кажучи, законність рішення передбачає наявність посилання в його тексті на норму матеріального права, застосовану судом для вирішення спору по суті, посилання на норму процесуального права, що забезпечує порядок постанови і виконання рішення, а також повна відповідність змісту (тексту) рішення вимогам процесуального законодавства.

Умовами законності судового рішення з точки зору застосування матеріального закону є: а) правильне визначення правових норм, що

регулюють спірні правовідносини б) вірне тлумачення правових норм, з'ясування істинного змісту правових норм, які підлягають застосуванню, з метою визначення фактів, що тягнуть виникнення, зміну та припинення правових відносин, і висновків, що випливають із фактів порушення правових відносин. Судове рішення має відповідати завданню цивільного судочинства, визначеному ЦПК України.

При виборі і застосуванні норми права до спірних правовідносин суд враховує висновки щодо застосування відповідних норм права, викладені в постановах Верховного Суду.(ч. 4 ст. 263 ЦПК).

Обґрунтованість судового рішення означає, що суд повністю з'ясував обставини, що мають значення для справи, обґрунтувала встановлені обставини доказами і виклала у рішенні свої висновки відповідно до обставин справи. Рішення повинно містити докладний аналіз обставин і доказів, за допомогою яких суд з'ясував об'єктивно існуючі відносини.

Обґрунтованість рішення визначають ***три умови:*** а) у рішенні повинні бути відбиті судження з питання про здійснення і зміст всіх юридичних фактів, що підлягають встановленню у даній справі, і про існуючі (або відсутні) між сторонами певні правовідносини; б) ці судження повинні бути дійсними, тобто вірно відбивати зазначені факти та правовідносини, як вони відбувалися і склалися в дійсності; в) дійсність встановлених судом фактів повинна бути засвідчена наявними в справі і дослідженими судом, тобто перевіреними та переконливо оціненими ним, доказами.

Вимога ***повноти*** означає, що суд своїм рішенням повинен дати всебічну і повну відповідь на всі вимоги та заперечення сторін, які розглядалися судом. У рішенні повинно бути сформульовано, що постановив суд по кожній позовній вимозі. Неприпустимо, зокрема, ухвалення так званих «проміжних рішень», тобто таких рішень, в яких спір вирішувався б лише в принципі, без вказівки конкретного розміру присуджуваної суми або кількості та переліку предметів, що підлягають передачі. Не відповідає вимозі повноти рішення і у тому випадку, якщо суд не стягнув за власного ініціативою із зверненням на користь сторін або в дохід держави неустойку (штраф, пеню) з підприємства, що порушило свої зобов'язання, незалежно від того, були або не були пред'явлені вимоги про стягнення зазначених санкцій самим позивачем.

Відповідно до вимоги ***визначеності*** рішенням суду не може бути встановлено альтернативне право сторони або альтернативне право вибору порядку виконання судового рішення.

Рішення повинно підтверджувати одне конкретне суб'єктивне право або юридичний обов'язок і виключати можливість вибору способу і порядку виконання. Однак закон допускає можливість постановлення судом так званих факультативних рішень. У факультативному рішенні суд поряд з основним способом виконання одночасно передбачає і додатковий (підстраховчий) варіант, що спрацьовує в тому випадку, коли виконання основним способом неможливо. Вимога визначеності пред'являється до всіх видів судових рішень незалежно від категорій справ.

Судове рішення повинне бути ***безумовним.*** Виконання рішення не може

бути поставлене в залежності від настання або ненастанна яких би то не було умов.

Умовні рішення не можуть бути допущені і у силу того, що вони не усувають до кінця спор між сторонами, хоча це є одним з найважливіших завдань судового розгляду.

Не буде умовним рішення, у якому зазначений строк, після закінчення якого судове рішення підлягає виконанню, тому що це не робить рішення невизначеним, а лише уточнює час його виконання.

Рішенні суду повинно відповідати встановленій законом формі. Так, суди ухвалюють рішення, постанови іменем України негайно після закінчення судового розгляду, крім випадків, передбачених ЦПК України. Рішення та постанови приймаються, складаються і підписуються складом суду, який розглянув справу.

Судові рішення викладаються в електронній формі з використанням Єдиної судової інформаційно-комунікаційної системи, шляхом заповнення відповідних форм процесуальних документів, у порядку, визначеному Положенням про Єдину судову інформаційно-комунікаційну систему та/або положеннями, що визначають порядок функціонування її окремих підсистем (модулів), та оприлюднюються в порядку, визначеному Положенням про Єдину судову інформаційно-комунікаційну систему та/або положеннями, що визначають порядок функціонування її окремих підсистем (модулів). На судове рішення, викладене в електронній формі, накладається кваліфікований електронний підпис судді (у разі колегіального розгляду - кваліфіковані електронні підписи всіх суддів, що входять до складу колегії) (ст. 259 ЦПК).

Як письмовий документ, судове рішення повинно бути **ясним** за викладенням і **точним** за змістом.

Ясність судового рішення означає чітке, визначене і зрозуміле викладення рішення. Точність означає безпомилкове викладення його змісту.

Разом з тим рішення не повинно містити зайвої деталізації, яка не має правового значення в даній справі, а також незрозумілих словосполучень, занадто довгих речень, через які викладення фактичних обставин важко сприймається.

Рішення суду повинно бути своєчасним, оскільки своєчасним повинен бути захист порушених або оспорюваних суб'єктивних прав і законних інтересів громадян та організацій. Вимога своєчасності судового рішення взаємопов'язана з вимогою його законності, і проявляється такий взаємозв'язок у двох аспектах. По-перше, строки розгляду справ встановлені процесуальним законом, і порушення строків означає і порушення правових приписів. Отже, вірне по суті рішення суду, але ухвалене з порушенням процесуальних строків, не відповідає вимогам законності. По-друге, істотне порушення вимог норм права при розгляді та вирішенні справи тягне скасування рішення судом апеляційної інстанції, а нерідко і судом касаційної інстанції. Навіть у тих відносно рідких випадках, коли вищестоящий суд після скасування рішення сам

вирішує справу по суті, реальний захист порушеного права значно відсувається в часі.

3. Зміст судового рішення як процесуального документа

Рішення суду складається з вступної, описової, мотивувальної та резолютивної частин.

У **вступній частині** рішення зазначаються: 1) дата і місце його ухвалення; 2) найменування суду; 3) прізвище та ініціали судді або склад колегії суддів; 4) прізвище та ініціали секретаря судового засідання; 5) номер справи; 6) ім'я (найменування) сторін та інших учасників справи; 7) вимоги позивача; 8) прізвища та ініціали представників учасників справи.

В **описовій частині** рішення зазначаються: 1) стислий виклад позиції позивача та заперечень відповідача; 2) заяви, клопотання; 3) інші процесуальні дії у справі (забезпечення доказів, вжиття заходів забезпечення позову, зупинення і поновлення провадження тощо).

У **мотивувальній частині** рішення зазначаються: 1) фактичні обставини, встановлені судом, та зміст спірних правовідносин, з посиланням на докази, на підставі яких встановлені відповідні обставини; 2) докази, відхилені судом, та мотиви їх відхилення; 3) мотивована оцінка кожного аргументу, наведеного учасниками справи, щодо наявності чи відсутності підстав для задоволення позову, крім випадку, якщо аргумент очевидно не відноситься до предмета спору, є явно необґрунтованим або неприйнятним з огляду на законодавство чи усталену судову практику; 4) чи були і ким порушені, не визнані або оспорені права, свободи чи інтереси, за захистом яких мало місце звернення до суду; 5) норми права, які застосував суд, та мотиви їх застосування; 6) норми права, на які посилалися сторони, які суд не застосував, та мотиви їх незастосування.

Пленум Верховного Суду України у постанові № 14 від 18 грудня 2009р. «Про судове рішення» указав, що в мотивувальній частині у разі необхідності мають бути посилання на Конвенцію та рішення Європейського суду з прав людини, які згідно із Законом України від 23.02.2006р. «Про виконання рішень та застосування практики Європейського суду з прав людини» є джерелом права та підлягають застосуванню в даній справі.

У необхідних випадках суд зазначає про урахування: - рішення Конституційного Суду України про офіційне тлумачення Конституції та законів України, які підлягають застосуванню в даній справі та при вирішенні питання про відповідність Основному Закону України нормативно-правових актів, якими сторони доводять свої вимоги чи заперечення; - постанов Пленуму Верховного Суду України з питання застосування норм процесуального та матеріального права, які підлягають застосуванню в даній справі (п. 12).

У **резолютивній частині** рішення зазначаються: 1) висновок суду про задоволення позову чи про відмову в позові повністю або частково щодо кожної з заявлених вимог; 2) розподіл судових витрат; 3) строк і порядок набрання рішенням суду законної сили та його оскарження; 4) повне

найменування (для юридичних осіб) або ім'я (для фізичних осіб) сторін та інших учасників справи, їх місцезнаходження (для юридичних осіб) або місце проживання чи перебування (для фізичних осіб), ідентифікаційний код юридичної особи в Єдиному державному реєстрі підприємств і організацій України, реєстраційний номер облікової картки платника податків сторін (для фізичних осіб) за його наявності або номер і серія паспорта для фізичних осіб - громадян України;

Висновок суду про задоволення позову чи про відмову в позові повністю або частково щодо кожної з заявлених вимог не може залежати від настання або ненастання певних обставин (умовне рішення).

У разі необхідності в резолютивній частині також вказується про: 1) порядок і строк виконання рішення; 2) надання відстрочення або розстрочення виконання рішення; 3) забезпечення виконання рішення; 4) повернення судового збору; 5) призначення судового засідання для вирішення питання про судові витрати, дату, час і місце його проведення; строк для подання стороною, за клопотанням якої таке судове засідання проводиться, доказів щодо розміру понесених нею судових витрат; 5-1) здійснення судового контролю, передбаченого частинами п'ятою, шостою статті 453-1 ЦПК України; 6) дату складення повного судового рішення.

У спорі, що виник при укладанні або зміні договору, в резолютивній частині вказується рішення з кожної спірної умови договору, а у спорі про спонукання укласти договір - умови, на яких сторони зобов'язані укласти договір, з посиланням на поданий позивачем проект договору.

Суд, приймаючи рішення про стягнення боргу, на який нараховуються відсотки або пеня, може зазначити в рішенні про нарахування відповідних відсотків або пені до моменту виконання рішення з урахуванням приписів законодавства України, що регулюють таке нарахування.

У разі визнання судом недійсним кредитного договору, в якому виконання зобов'язання позичальника забезпечено заставою майна, а також у разі визнання недійсним договору застави, яким забезпечується виконання позичальником своїх зобов'язань за кредитним договором, суд накладає на таке майно арешт. Такий арешт може бути скасовано з підстав, передбачених законом. (ч. 13 ст. 265 ЦПК).

Суд, ухвалюючи рішення на користь кількох позивачів або проти кількох відповідачів, повинен зазначити, в якій частині рішення стосується кожного з них, або зазначити, що обов'язок чи право стягнення є солідарним.(ст.266 ЦПК)

Суд, який ухвалив рішення, може визначити порядок його виконання, надати відстрочення або розстрочення виконання, вжити заходів для забезпечення його виконання, про що зазначає в рішенні. Забезпечення виконання рішення здійснюється в порядку забезпечення позову. Забезпечення виконання рішення скасовується після повного виконання відповідачем рішення суду. (ст. 267 ЦПК України).

4. Засоби усунення недоліків рішення судом, який його ухвалив

Після оголошення рішення по справі суд, який виніс рішення, не має права сам скасувати або змінити його. Це принципове правило, що гарантує стабільність судового рішення, його незмінність. У той же час суду, який ухвалив рішення, надається можливість доповнити своє рішення, внести в нього виправлення без зміни змісту у суворо обмежених законом випадках.

Цивільне процесуальне законодавство передбачає три випадки, коли суд, який ухвалив рішення, має право самостійно **виправити його недоліки**:

1) виправити описки та арифметичні помилки у судовому рішенні;

2) ухвалити додаткове рішення суду;

3) роз'яснити судове рішення.

Виправлення описок та явних арифметичних помилок у судовому рішенні. Суд може з власної ініціативи або за заявою учасників справи виправити допущені в рішенні чи ухвалі описки чи арифметичні помилки.

Питання про внесення виправлень вирішується без повідомлення учасників справи, про що постановляється ухвала. За ініціативою суду питання про внесення виправлень вирішується в судовому засіданні за участю учасників справи, проте їхня неявка не перешкоджає розгляду питання про внесення виправлень.

Заява про внесення виправлень розглядається протягом десяти днів після її надходження.

Виправлення описок та арифметичних помилок у рішенні здійснюється судом, який ухвалив рішення.

Описка - це випадкова граматична помилка, що тягне за собою неточний виклад змісту рішення чи перекручення його суті.

Явні арифметичні помилки - це невірно зроблені арифметичні дії (помилка в підрахунках). Якщо помилка є не в розрахунках, а в принципі визначення грошової компенсації, то вона не може бути виправлена ухвалою суду.

Якщо неправильне визначення суми, що підлягає стягненню, було наслідком застосування судом закону чи іншого нормативно-правового акту, який не підлягав застосуванню, так як містив інші правила розрахунків для стягнення суми, то це не дає права на виправлення арифметичних помилок у рішенні суду, а є підставою для оскарження рішення в апеляційному порядку.

Після внесення виправлень чи арифметичних помилок текст рішення змінювати не можна, проте у виконавчому листі наводяться формулювання резолютивної частини рішення в тій редакції, яку воно отримало у зв'язку з постановленням відповідної ухвали.

Ухвала про внесення виправлень надсилається всім особам, яким видавалося чи надсилалося судове рішення, що містить описки чи арифметичні помилки (ч. 4 ст. 269 ЦПК).

Згідно ст. 270 ЦПК суд, що ухвалив рішення, може за заявою учасників справи чи з власної ініціативи ухвалити додаткове рішення, якщо: 1) стосовно певної позовної вимоги, з приводу якої сторони подавали докази і давали пояснення, не ухвалено рішення; 2) суд, вирішивши питання про

право, не зазначив точної грошової суми, присудженої до стягнення, або майно, яке підлягає передачі, або дії, що треба виконати; 3)судом не вирішено питання про судові витрати; 4) суд не допустив негайного виконання рішення у випадках, встановлених ЦПК.

Суд не має права під видом додаткового рішення змінити зміст рішення або розв'язати нові питання, що не досліджувалися в судовому засіданні.

Заяву про ухвалення додаткового рішення може бути подано до закінчення строку на виконання рішення.

Суд, що ухвалив рішення, ухвалює додаткове судове рішення в тому самому складі протягом десяти днів із дня надходження відповідної заяви. Додаткове судове рішення ухвалюється в тому самому порядку, що й судове рішення.

У разі необхідності суд може викликати сторони або інших учасників справи в судове засідання. Неприбуття у судове засідання осіб, які були належним чином повідомлені про дату, час та місце судового засідання, не перешкоджає розгляду заяви.

Додаткове рішення або ухвалу про відмову в прийнятті додаткового рішення може бути оскаржено (ч. 5 ст. 270 ЦПК).

Роз'яснення судового рішення. За заявою учасників справи, державного виконавця, приватного виконавця суд роз'яснює судове рішення, яке набрало законної сили, не змінюючи змісту судового рішення.

Подання заяви про роз'яснення судового рішення допускається, якщо судове рішення ще не виконане або не закінчився строк, протягом якого рішення може бути пред'явлене до примусового виконання.

Суд розглядає заяву про роз'яснення судового рішення у порядку, в якому було ухвалено відповідне судове рішення, протягом десяти днів з дня її надходження. У разі необхідності суд може викликати учасників справи, державного чи приватного виконавця в судове засідання. Неприбуття у судове засідання осіб, які були належним чином повідомлені про дату, час та місце судового засідання, не перешкоджає розглядові заяви про роз'яснення рішення.

Про роз'яснення або відмову у роз'ясненні судового рішення суд постановляє ухвалу, яку може бути оскаржено (ч.4 ст. 271 ЦПК).

Якщо фактично порушено питання про зміну рішення або внесення в нього нових даних, у тому числі й роз'яснення мотивів ухваленого рішення, суд ухвалою відмовляє в роз'ясненні рішення.

5. Проголошення та вручення судового рішення.

Проголошення судового рішення. Рішення суду проголошується у судовому засіданні, яким завершується розгляд справи, публічно, крім випадків, встановлених ЦПК. Суд може проголосити лише вступну та резолютивну частини рішення суду.

При проголошенні рішення суду суддя не оголошує такі відомості щодо учасників справи: 1) місце проживання або перебування фізичних осіб із зазначенням адреси, номери телефонів чи інших засобів зв'язку, адреси електронної пошти, реєстраційні номери облікової картки платника

податків, реквізити документів, що посвідчують особу, унікальні номери запису в Єдиному державному демографічному реєстрі; 2) реєстраційні номери транспортних засобів; 3)номери банківських рахунків, номери платіжних карток; 4) інформація, для забезпечення захисту якої розгляд справи або вчинення окремих процесуальних дій відбувалися в закритому судовому засіданні.

Головуючий у судовому засіданні роз'яснює зміст рішення, порядок і строк його оскарження.

У разі неявки всіх учасників справи у судове засідання, яким завершується розгляд справи, або розгляду справи без повідомлення (виклику) учасників справи, суд підписує рішення без його проголошення. Датою ухвалення рішення є дата його проголошення (незалежно від того, яке рішення проголошено - повне чи скорочене). Датою ухвалення рішення, ухваленого за відсутності учасників справи, є дата складення повного судового рішення.

У разі проголошення у судовому засіданні тільки вступної та резолютивної частин рішення суд повідомляє, коли буде складено повне рішення.

Рішення суду (повне або скорочене) підписується всім складом суду у день його складення і додається до справи.

Ухвали суду проголошуються негайно після їх постановлення за правилами проголошення рішень суду.

Вручення судового рішення. Копії повного судового рішення вручаються учасникам справи, які були присутні у судовому засіданні, негайно після проголошення такого рішення.

У разі проголошення тільки скороченого(вступної та резолютивної частин) судового рішення, учасникам справи, які були присутні у судовому засіданні, за їхньою заявою негайно після його проголошення видаються копії скороченого судового рішення.

У разі проголошення в судовому засіданні скороченого рішення суд надсилає учасникам справи копію повного судового рішення протягом двох днів з дня його складення в електронній формі у порядку, встановленому законом, а в разі відсутності електронного кабінету - рекомендованим листом з повідомленням про вручення. За заявою учасника справи копія повного судового рішення вручається йому під розписку безпосередньо в суді.

Учасникам справи, які не були присутні в судовому засіданні, або якщо судове рішення було ухвалено поза межами судового засідання чи без повідомлення (виклику) учасників справи, копія судового рішення надсилається протягом двох днів з дня його складення у повному обсязі в електронній формі у порядку, визначеному законом, - у випадку наявності у особи офіційної електронної адреси, або рекомендованим листом з повідомленням про вручення - якщо така адреса відсутня.

Днем вручення судового рішення є:

1) день вручення судового рішення під розписку;

2) день отримання судом повідомлення про доставлення копії судового рішення на офіційну електронну адресу особи;

3) день проставлення у поштовому повідомленні відмітки про вручення судового рішення;

4) день проставлення у поштовому повідомленні відмітки про відмову отримати копію судового рішення чи відмітки про відсутність особи за адресою місцезнаходження, місця проживання чи перебування особи, повідомленою цією особою суду;

5) день проставлення у поштовому повідомленні відмітки про відмову отримати копію судового рішення чи відмітки про відсутність особи за адресою місцезнаходження, місця проживання чи перебування особи, що зареєстровані у встановленому законом порядку, якщо ця особа не повідомила суду іншої адреси.

Якщо судове рішення надіслано на офіційну електронну адресу пізніше 17 години, судове рішення вважається врученим у робочий день, наступний за днем його відправлення, незалежно від надходження до суду повідомлення про його доставлення.

Якщо копію судового рішення вручено представникові, вважається, що її вручено й особі, яку він представляє.

Копії судових рішень можуть бути видані повторно за заявою особи у порядку, встановленому законодавством.

Судові рішення відповідно до ЦПК вручаються шляхом надсилання (видачі) відповідній особі копії (тексту) повного або скороченого судового рішення, що містить інформацію про веб-адресу такого рішення у Єдиному державному реєстрі судових рішень.

У випадку розгляду справи за матеріалами в паперовій формі судові рішення надсилаються в паперовій формі рекомендованим листом з повідомленням про вручення. Особа, яка не брала участі у справі, але щодо якої суд вирішив питання про її права, свободи, інтереси та (або) обов'язки, може отримати в суді, який розглядав справу як суд першої інстанції, копію рішення, що є в матеріалах цієї справи, ухваленого судом будь-якої інстанції.(ч.12 ст. 272 ЦПК).

6. Законна сила судового рішення. Об'єктивні та суб'єктивні межі законної сили судового рішення

Законна сила судового рішення - це остаточна правова властивість, яку придбаває судове рішення, що не підлягає якому б то ні було оскарженню з огляду на те, що всі види оскарження вже були вичерпані, або з огляду на те, що вони не були використані і при цьому закінчилися всі строки, при яких оскарження є можливим. Іншими словами, це та якість рішення, яке дозволяє привести його до негайного виконання у примусовому порядку.

Згідно з ч.1 ст. 273 ЦПК рішення суду набирає законної сили після закінчення строку подання апеляційної скарги всіма учасниками справи, якщо апеляційну скаргу не було подано.

У разі подання апеляційної скарги рішення, якщо його не скасовано, набуває законної сили після повернення апеляційної скарги, відмови у відкритті чи закриття апеляційного провадження або прийняття постанови суду апеляційної інстанції за наслідками апеляційного перегляду.

Набрання рішенням законної сили тягне певні правові наслідки, які полягають у тому, що рішення набуває ряд нових властивостей.

Основна властивість законної сили судового рішення - **обов'язковість**. Рішення суду, яке набрало законної сили, є обов'язковим для всіх державних органів і організацій, їх об'єднань, посадових осіб та громадян.

Неспростовність, як властивість судового рішення, що набрало законної сили, означає неможливість подальшого оскарження рішення в апеляційному або касаційному порядку й, отже, неможливість його скасування або зміни в цьому порядку.

З моменту набрання рішенням законної сили законодавець розглядає судове рішення як акт, рівний за властивостями окремо взятому нормативному акту (закону). Нормативні акти приймаються і затверджуються внаслідок певної суспільної необхідності. Законодавчі органи, як правило, не вводять, не змінюють і не заміняють нормативні акти без достатніх на те підстав. Тому судове рішення, набравши законної сили, має властивість неспростовності, воно не може бути ні скасовано, ні змінене.

Стійкість рішень суду, їх непорушність забезпечуються таким важливим наслідком набрання рішенням суду законної сили, як його винятковістю. Під ***винятковістю*** рішення суду слід розуміти неприпустимість порушення і вирішення в суді справи за вдруге заявленим позовом, тотожним тому, що вже раніше був вирішений судом.

У той же час, якщо після набрання рішенням суду законної сили, яким з відповідача присуджені періодичні платежі, зміняться обставини, що впливають на визначені розміри платежів, їх тривалість чи припинення, кожна сторона має право шляхом пред'явлення нового позову вимагати зміни розміру, строків платежів або звільнення від них (ч. 4 ст. 273 ЦПК).

Особливе значення для забезпечення стабільності цивільних правовідносин має властивість **преюдиціальності** рішення, що набрало законної сили. Під преюдиціальністю розуміється неприпустимість оспорювання і повторної переперевірки в іншому процесі фактів і правовідносин, підтверджених рішенням суду, що набрало законної сили.

Преюдиціальність повинна розглядатися як прямий і безпосередній наслідок рішення, що набрало законної сили. **Преюдиція** - нібито вторинна властивість судового рішення, похідне від поняття законної сили. Преюдиція є наслідком всіх трьох властивостей судового рішення - неспростовності, винятковості та обов'язковості. Рішення, що не володіє хоча б однією з перелічених властивостей, не може мати преюдиціальності. Якщо рішенню, що не набрало законної сили, надаються відповідно до норм права окремі властивості, що становлять згодом законну силу, то таке рішення ще не здобуває преюдиціальності.

Таким чином, розглянуті правові наслідки набрання рішенням законної сили у своїй сукупності забезпечують достатню стійкість, непорушність судових рішень, надають їм значення владних велінь, остаточних та незаперечних, які підлягають обов'язковому виконанню на всій території України.

Межі законної сили судового рішення. У теорії цивільного процесуального права межі впливу судового рішення прийнято називати межами законної сили і розглядати її у двох аспектах: об'єктивні межі - досліджені судом, дійсно існуючі матеріально-правові відносини; суб'єктивні межі - суб'єкти цих матеріально-правових відносин.

Об'єктивні межі законної сили як правило пов'язують із предметом судового рішення. Предмет рішення по спорам про право завжди становлять відносини позивача-відповідача, так звані основні правовідносини. Крім того, у предмет рішення можуть бути включені відносини між відповідачем і позивачем по зустрічному позову, відносини між третьою особою із самостійними вимогами та сторонами і відносини між однією зі сторін і третьою особою без самостійних вимог за умови, що регресний позов третьої особи або до третьої особи були предметом судового дослідження та вирішені судом по суті.

Як відомо, законної сили може набрати рішення, ухвалене судом, тобто яким вже підтверджена наявність або відсутність правовідносин, про яке сперечалися сторони - у результаті чого воно зі спірного стало безперечним. Тому тільки безперечні, підтверджені судом матеріально-правові відносини можуть визначати об'єктивні межі дії законної сили рішення.

Отже, об'єктивні межі законної сили обмежують дію судового рішення винятково правовідносинами, наявність або відсутність яких встановлює суд.

Суб'єктивні межі законної сили обмежують дію рішення суду колом осіб, на яких рішення суду поширюється (відносно осіб, які брали участь у справі та їх правонаступників). У такий спосіб виключається безпосередня дія судового рішення відносно осіб, які не мають відношення до справи, а також по відношенню до інших учасників цивільного процесу.

7.Види ухвал суду першої інстанції

Процедурні питання, пов'язані з рухом справи в суді першої інстанції, клопотання та заяви осіб, які беруть участь у справі, Питання про відкладення розгляду справи, оголошення перерви, зупинення або закриття провадження у справі, залишення заяви без розгляду, а також в інших випадках, передбачених ЦПК України, вирішуються судом шляхом постановлення ухвал (ч. 2 ст. 258 ЦПК).

Ухвали суду першої інстанції мають на мету розв'язувати окремі питання, що виникають у процесі розгляду справи, його виникнення, руху та припинення.

Для того щоб ухвала була актом правосуддя, повинні бути дотримані наступні умови: а) постановлення ухвали повинно бути передбачено

законом; б) воно повинно бути постановлено судом; в) постановленню ухвали повинні передувати передбачені цивільним процесуальним законом дії чи обставини, з наявністю яких закон пов'язує можливість постановлення відповідної ухвали; г) ухвала повинна бути виражена у встановленій законом процесуальній формі та містити передбачені ЦПК реквізити .

За суб'єктом постановлення ухвали суду поділяються на ухвали одноособового судді та ухвали колегіального суду.

За формою прийняття і фіксації ухвали можуть постановлятися у вигляді окремого документа або без оформлення у вигляді окремого документа. Ухвала, що викладається окремим документом, складається з: 1) вступної частини із зазначенням: дати і місця її постановлення; найменування суду, прізвища та ініціалів судді (суддів); імен (найменувань) учасників справи; 2) описової частини із зазначенням суті клопотання та імені (найменування) особи, яка його заявила, чи іншого питання, що вирішується ухвалою; 3)мотивувальної частини із зазначенням мотивів, з яких суд дійшов висновків, і закону, яким керувався суд, постановляючи ухвалу; 4) резолютивної частини із зазначенням: висновків суду; строку і порядку набрання ухвалою законної сили та її оскарження.

Для постановлення ухвал, що оформлюються окремим документом, суд оголошує перерву.ч. 4 ст. 259 ЦПК).

За змістом ухвали поділяться на підготовчі, зупинювальні, заключні, відновлювальні та окремі ухвали.

Підготовчі ухвали характеризуються тим, що вони вирішують окремі процесуальні питання в ході розгляду справи, оформлюють дії суду і учасників справи. Вони не змінюють хід процесу. Такі, наприклад, ухвала про забезпечення доказів, про забезпечення позову тощо.

На відміну від підготовчих зупинювальні ухвали не сприяють розвитку процесу та постановленню законного та обґрунтованого рішення, а перешкоджають відкриттю справи або зупиняють його подальший рух всупереч волевиявленню осіб, які звернулися за судовим захистом. Постановляються вони в кожній стадій провадження в суді першої інстанції за відсутності передумов і умов, передбачених для реалізації заінтересованою особою права на судовий захист. До них належать ухали про відмову в прийнятті заяви, про зупинення провадження у справі, про залишення заяви без розгляду тощо.

Мета зупинювальних ухвал по відкритій справі заключається у завершенні процесу без вирішення судом питання по суті щоб уникнути незаконного та необґрунтованого рішення.

Заключні ухвали відрізняються від зупинювальних тим, що підставою для зупинення провадження в справі служить волевиявлення заінетересованих осіб. До заключних належать ухвали про зупинення провадження в справі через відмову особи, яка звернулася до суду, від своєї вимоги або укладення сторонами мирової угоди.

Особливу групу представляють відновлювальні судові ухвали по оформленню дій, спрямованих на усунення недоліків рішення або

підвищення ефективності їх виконання. Приймаються вони після закінчення судового розгляду, але по цільовій спрямованості тісно з ним пов'язані. До цієї групи відносяться: ухвала про усунення описок і явних арифметичних помилок у рішенні, ухвала про роз'яснення рішення, ухвала про відстрочку або розстрочку виконання рішення.

Суд, виявивши при вирішенні спору порушення законодавства або недоліки в діяльності юридичної особи, державних чи інших органів, інших осіб, постановляє **окрему** ухвалу, незалежно від того, чи є вони учасниками судового процесу.

Суд може постановити окрему ухвалу у випадку зловживання процесуальними правами, порушення процесуальних обов'язків, неналежного виконання професійних обов'язків (в тому числі, якщо підписана адвокатом чи прокурором позовна заява містить суттєві недоліки) або іншого порушення законодавства адвокатом або прокурором.

Суд може постановити окрему ухвалу щодо державного виконавця, іншої посадової особи органу державної виконавчої служби, приватного виконавця та направити її органам, до повноважень яких належить притягнення таких осіб до дисциплінарної відповідальності, або органу досудового розслідування, якщо суд дійде висновку про наявність в діях (бездіяльності) таких осіб ознак кримінального правопорушення.

Суд постановляє окрему ухвалу щодо свідка, експерта чи перекладача у разі виявлення під час розгляду справи відповідно неправдивих показань, неправдивого висновку експерта чи неправильного перекладу, підробки доказів та направляє її прокурору чи органу досудового розслідування.

Окрема ухвала надсилається відповідним юридичним та фізичним особам, державним та іншим органам, посадовим особам, які за своїми повноваженнями повинні усунути виявлені судом недоліки чи порушення чи запобігти їх повторенню. Окрема ухвала щодо прокурора або адвоката надсилається органу, до повноважень якого належить притягнення до дисциплінарної відповідальності прокурора або адвоката відповідно.

Окрему ухвалу може бути постановлено судом першої інстанції, судами апеляційної чи касаційної інстанції. Окрема ухвала може бути оскаржена особами, яких вона стосується. Окрема ухвала Верховного Суду оскарженню не підлягає.

Окрема ухвала стосовно порушення законодавства, яке містить ознаки кримінального правопорушення, надсилається прокурору або органу досудового розслідування, які повинні надати суду відповідь про вжиті ними заходи у визначений в окремій ухвалі строк. За відповідним клопотанням прокурора або органу досудового розслідування вказаний строк може бути продовжено. (ч.11 ст. 262 ЦПК).

ТЕМА 17. СПРОЩЕНЕ ПОЗОВНЕ ПРОВАДЖЕННЯ. ЗАОЧНИЙ РОЗГЛЯД СПРАВИ – 2 год.

1. Розгляд справ у порядку спрощеного провадження.
2. Загальна характеристика заочного розгляду справи.
3. Порядок заочного розгляду справи.
4. Перегляд та оскарження заочного рішення.

1. Розгляд справ у порядку спрощеного провадження.

Справи, що розглядаються в порядку **спрощеного позовного провадження**

У порядку спрощеного позовного провадження розглядаються справи:

1) малозначні справи;

2) що виникають з трудових відносин;

3) про надання судом дозволу на тимчасовий виїзд дитини за межі України тому з батьків, хто проживає окремо від дитини, у якого відсутня заборгованість зі сплати аліментів та якому відмовлено другим із батьків у наданні нотаріально посвідченої згоди на такий виїзд.

У порядку спрощеного позовного провадження може бути розглянута будь-яка інша справа, віднесена до юрисдикції суду, за винятком справ, зазначених у частині четвертій цієї статті.

При вирішенні питання про розгляд справи в порядку спрощеного або загального позовного провадження суд враховує:

1) ціну позову;

2) значення справи для сторін;

3) обраний позивачем спосіб захисту;

4) категорію та складність справи;

5) обсяг та характер доказів у справі, в тому числі чи потрібно у справі призначити експертизу, викликати свідків тощо;

6) кількість сторін та інших учасників справи;

7) чи становить розгляд справи значний суспільний інтерес;

8) думку сторін щодо необхідності розгляду справи за правилами спрощеного позовного провадження.

В порядку спрощеного позовного провадження не можуть бути розглянуті справи у спорах:

1) що виникають з сімейних відносин, крім спорів про стягнення аліментів, збільшення їх розміру, оплату додаткових витрат на дитину, стягнення неустойки (пені) за прострочення сплати аліментів, індексацію аліментів, зміну способу їх стягнення, розірвання шлюбу та поділ майна подружжя;

2) щодо спадкування;

3) щодо приватизації державного житлового фонду;

4) щодо визнання необґрунтованими активів та їх витребування відповідно до глави 12 ЦПК України;

5) в яких ціна позову перевищує двісті п’ятдесят розмірів прожиткового мінімуму для працездатних осіб;

6) інші вимоги, об’єднані з вимогами у спорах, вказаних у пунктах 1-5 цієї частини.

5. Суд відмовляє у розгляді справи за правилами спрощеного позовного провадження або постановляє ухвалу про розгляд справи за правилами загального позовного провадження, якщо після прийняття судом до розгляду заяви позивача належним чином подано зустрічний позов або позов третьої особи із самостійними вимогами, або за первинним позовом відбулося збільшення розміру позовних вимог або зміна предмета позову, і відповідна справа не може бути розглянута за правилами спрощеного позовного провадження.

Строк розгляду справи у порядку спрощеного позовного провадження

Суд розглядає справи у порядку спрощеного позовного провадження протягом розумного строку, але не більше шістдесяти днів з дня відкриття провадження у справі.

Клопотання позивача про розгляд справи в порядку спрощеного позовного провадження подається у письмовій формі одночасно з поданням позовної заяви або може міститися у ній.

Таке клопотання має стосуватися розгляду в порядку спрощеного позовного провадження всієї справи і не може стосуватися лише певної частини позовних вимог, інакше суд не приймає його до розгляду, про що зазначає в ухвалі про відкриття провадження у справі.

Питання **про розгляд справи в порядку спрощеного позовного провадження** суд вирішує в ухвалі про відкриття провадження у справі.

У випадку, передбаченому частиною другою статті 274 ЦПК України, за наслідками розгляду відповідного клопотання позивача суд з урахуванням конкретних обставин справи може:

1) задовольнити клопотання та визначити строк відповідачу для подання заяви із запереченнями щодо розгляду справи в порядку спрощеного позовного провадження; або

2) відмовити в задоволенні клопотання та розглянути справу за правилами загального позовного провадження.

Якщо суд за результатами розгляду клопотання позивача дійде висновку про розгляд справи в порядку спрощеного позовного провадження, він зазначає про це в ухвалі про відкриття провадження у справі.

Якщо відповідач в установлений судом строк подасть заяву із запереченнями проти розгляду справи в порядку спрощеного позовного провадження, суд залежно від обґрунтованості заперечень відповідача постановляє ухвалу про:

1) залишення заяви відповідача без задоволення;

2) розгляд справи за правилами загального позовного провадження та заміну засідання для розгляду справи по суті підготовчим засіданням.

Якщо відповідач не подасть у встановлений судом строк такі заперечення, він має право ініціювати перехід до розгляду справи за правилами загального позовного провадження лише у випадку, якщо доведе, що пропустив строк з поважних причин.

Якщо суд вирішив розглянути справу в порядку спрощеного позовного провадження, але в подальшому постановив ухвалу про розгляд справи за правилами загального позовного провадження, розгляд справи починається зі стадії відкриття провадження у справі. У такому випадку повернення до розгляду справи за правилами спрощеного позовного провадження не допускається.

Частини друга - шоста статті 277 ЦПК України не застосовуються, якщо відповідно до ЦПК України справа підлягає розгляду тільки в порядку спрощеного провадження.

Особливості подання заяв по суті справи у спрощеному позовному провадженні

1Відзив подається протягом п'ятнадцяти днів із дня вручення ухвали про відкриття провадження у справі.

Позивач має право подати до суду відповідь на відзив, а відповідач - заперечення протягом строків, встановлених судом в ухвалі про відкриття провадження у справі.

Треті особи мають право подати пояснення щодо позову в строк, встановлений судом в ухвалі про відкриття провадження у справі, а щодо відзиву - протягом десяти днів із дня його отримання.

Особливості розгляду справи у порядку спрощеного позовного провадження

Розгляд справи у порядку спрощеного позовного провадження здійснюється судом за правилами, встановленими ЦПК України для розгляду справи в порядку загального позовного провадження, з особливостями, визначеними у цій главі.

Розгляд справи по суті в порядку спрощеного провадження починається з відкриття першого судового засідання або через тридцять днів з дня відкриття провадження у справі, якщо судове засідання не проводиться.

Якщо для розгляду справи у порядку спрощеного позовного провадження відповідно до ЦПК України судове засідання не проводиться, процесуальні дії, строк вчинення яких відповідно до ЦПК України обмежений першим судовим засіданням у справі, можуть вчинятися протягом тридцяти днів з дня відкриття провадження у справі.

Підготовче засідання при розгляді справи у порядку спрощеного провадження не проводиться.

Перше судове засідання у справі проводиться не пізніше тридцяти днів з дня відкриття провадження у справі. За клопотанням сторони суд може відкласти розгляд справи з метою надання додаткового часу для подання відповіді на відзив та (або) заперечення, якщо вони не подані до першого судового засідання з поважних причин.

Суд розглядає справу в порядку спрощеного позовного провадження без повідомлення сторін за наявними у справі матеріалами, за відсутності клопотання будь-якої зі сторін про інше. За клопотанням однієї із сторін або з власної ініціативи суду розгляд справи проводиться в судовому засіданні з повідомленням (викликом) сторін.

Суд може відмовити в задоволенні клопотання сторони про розгляд справи в судовому засіданні з повідомленням сторін за одночасного існування таких умов:

1) предметом позову є стягнення грошової суми, розмір якої не перевищує тридцяти розмірів прожиткового мінімуму для працездатних осіб;

2) характер спірних правовідносин та предмет доказування у справі не вимагають проведення судового засідання з повідомленням сторін для повного та всебічного встановлення обставин справи.

7. Клопотання про розгляд справи у судовому засіданні з повідомленням сторін відповідач має подати в строк для подання відзиву, а позивач - разом з позовом або не пізніше п'яти днів з дня отримання відзиву.

При розгляді справи у порядку спрощеного провадження суд досліджує докази і письмові пояснення, викладені у заявах по суті справи, а у випадку розгляду справи з повідомленням (викликом) учасників справи - також заслуховує їх усні пояснення та показання свідків. Судові дебати не проводяться.

Заочний розгляд справи

Умови проведення заочного розгляду справи

Суд може ухвалити заочне рішення на підставі наявних у справі доказів за одночасного існування таких умов:

1) відповідач належним чином повідомлений про дату, час і місце судового засідання;

2) відповідач не з'явився в судове засідання без поважних причин або без повідомлення причин;

3) відповідач не подав відзив;

4) позивач не заперечує проти такого вирішення справи.

У разі участі у справі кількох відповідачів заочний розгляд справи можливий у випадку неявки в судове засідання всіх відповідачів.

У разі зміни позивачем предмета або підстави позову, зміни розміру позовних вимог суд відкладає судовий розгляд для повідомлення про це відповідача.

Порядок заочного розгляду справи

Про заочний розгляд справи суд постановляє ухвалу. Розгляд справи і ухвалення рішення проводяться за правилами загального чи спрощеного позовного провадження з особливостями, встановленими цією главою.

За формою і змістом заочне рішення повинно відповідати вимогам, встановленим статтями 263 і 265 ЦПК України, і, крім цього, у ньому має бути зазначено строк і порядок подання заяви про його перегляд. Відповідачам, які не з'явилися в судове засідання, направляється копія заочного рішення в порядку, передбаченому статтею 272 ЦПК України.

Порядок і строк подання заяви про перегляд заочного рішення

Заочне рішення може бути переглянуте судом, що його ухвалив, за письмовою заявою відповідача.

Заяву про перегляд заочного рішення може бути подано протягом тридцяти днів з дня його проголошення.

Учасник справи, якому повне заочне рішення суду не було вручене у день його проголошення, має право на поновлення пропущеного строку на подання заяви про його перегляд - якщо така заява подана протягом двадцяти днів з дня вручення йому повного заочного рішення суду.

Строк на подання заяви про перегляд заочного рішення може бути також поновлений в разі пропуску з інших поважних причин.

Форма і зміст заяви про перегляд заочного рішення

Заява про перегляд заочного рішення повинна бути подана у письмовій формі.

У заяві про перегляд заочного рішення повинно бути зазначено:

1) найменування суду, який ухвалив заочне рішення;

2) ім'я (найменування) відповідача або його представника, які подають заяву, їх місце проживання чи місцезнаходження, номер засобу зв'язку, відомості про наявність або відсутність електронного кабінету;

3) обставини, що свідчать про поважність причин неявки в судове засідання та (або) неповідомлення їх суду, а також причин неподання відзиву, і докази про це;

4) посилання на докази, якими відповідач обґрунтовує свої заперечення проти вимог позивача;

5) клопотання про перегляд заочного рішення;

6) перелік доданих до заяви матеріалів.

Заява про перегляд заочного рішення підписується особою, яка її подає.

До заяви про перегляд заочного рішення додаються її копії за кількістю учасників справи та копії всіх доданих до неї матеріалів, крім випадків, якщо така заява подається в електронній формі через електронний кабінет. У разі подання заяви в електронній формі через електронний кабінет до неї додаються докази надсилання її копії та копій доданих матеріалів іншим учасникам справи з урахуванням положень статті 43 ЦПК України.

До заяви про перегляд заочного рішення, поданої представником відповідача, додається довіреність або інший документ, який підтверджує його повноваження.

До заяви про перегляд заочного рішення додається документ про сплату судового збору.

До заяви про перегляд заочного рішення додаються докази, на які посилається заявник.

До неналежно оформленої заяви про перегляд заочного рішення, а також до заяви, поданої особою, яка відповідно до частини шостої статті 14 ЦПК України зобов'язана зареєструвати електронний кабінет, але не зареєструвала його, застосовуються положення статті 185 ЦПК України.

Дії суду після прийняття заяви про перегляд заочного рішення

Прийнявши належно оформлену заяву про перегляд заочного рішення, суд невідкладно надсилає її копію та копії доданих до неї матеріалів іншим учасникам справи. Одночасно суд повідомляє учасникам справи про дату, час і місце розгляду заяви.

Заява про перегляд заочного рішення повинна бути розглянута протягом п'ятнадцяти днів з дня її надходження.

Порядок розгляду заяви про перегляд заочного рішення

Заява про перегляд заочного рішення розглядається в судовому засіданні. Неявка осіб, належним чином повідомлених про дату, час і місце засідання, не перешкоджає розгляду заяви.

Головуючий відкриває судове засідання і з'ясовує, хто з учасників справи з'явився, встановлює їх особу, перевіряє повноваження представників, після чого повідомляє зміст заяви і з'ясовує думку сторін та інших учасників справи щодо вимог про перегляд заочного рішення.

У результаті розгляду заяви про перегляд заочного рішення суд може своєю ухвалою:

1) залишити заяву без задоволення;

2) скасувати заочне рішення і призначити справу до розгляду за правилами загального чи спрощеного позовного провадження.

У разі залишення заяви про перегляд заочного рішення без задоволення заочне рішення може бути оскаржене в загальному порядку, встановленому ЦПК України. У цьому разі строк на апеляційне оскарження рішення починає відраховуватися з дати постановлення ухвали про залишення заяви про перегляд заочного рішення без задоволення.

Скасування та оскарження заочного рішення

Заочне рішення підлягає скасуванню, якщо судом буде встановлено, що відповідач не з'явився в судове засідання та (або) не повідомив про причини неявки, а також не подав відзив на позовну заяву з поважних причин, і докази, на які він посилається, мають істотне значення для правильного вирішення справи.

Позивач та треті особи мають право оскаржити заочне рішення в загальному порядку, встановленому ЦПК України.

Повторне заочне рішення позивач та відповідач можуть оскаржити в загальному порядку, встановленому ЦПК України.

Законна сила заочного рішення

Заочне рішення набирає законної сили, якщо протягом строків, встановлених ЦПК України, не подані заява про перегляд заочного рішення або апеляційна скарга, або якщо рішення залишено в силі за результатами апеляційного розгляду справи.

ТЕМА 18.НАКАЗНЕ ПРОВАДЖЕННЯ – 2 год.

1. Поняття й сутність наказного провадження.
2. Специфічні ознаки наказного провадження.
3. Вимоги, за якими може бути видано судовий наказ.
4. Форма і зміст заяви про видачу судового наказу.
5. Порядок видачі судового наказу.
6. Зміст судового наказу.
7. Набрання судовим наказом законної сили.

8. Оскарження і скасування судового наказу.

Наказне провадження - це спрощена форма захисту прав і інтересів кредитора, чиї вимоги до боржника засновані на беззаперечних документах. Наказне провадження с самостійним і спрощеним видом судового провадження у цивільному судочинстві при розгляді окремих категорій справ, у якому суддя в установлених законом випадках за заявою особи, якій належить право вимоги, без судового засідання і виклику стягувача та боржника на основі доданих до заяви документів видає судовий наказ, який є особливою формою судового рішення.

Характерні риси наказного провадження:

1) наказне провадження - спрощене в порівнянні з позовним цивільне судочинство в суді першої інстанції;

2) наказне провадження служить для вирішення спорів про право, що виникають з ряду правовідносин, які складаються з приводу грошових коштів або рухомого майна;

3) наказне провадження має на меті забезпечити механізм примусового виконання зобов'язань, достовірно підтверджених документами, і тим самим захистити права і законні інтереси осіб;

4) наказне провадження обумовлене правовою природою матеріально-правових вимог, що підлягають захисту. Перелік вимог, по яких може бути виданий судовий наказ, закріплений у ЦПК України;

5) вирішенню справи передує дослідження суддею наданих письмових доказів і повідомлення боржника про настання строку платежу;

6) видача судового наказу проводиться без судового засідання і виклику стягувана та боржника для заслуховування їх пояснень.

Вимоги за якими може бути видано судовий наказ:

1) *заявлено вимогу про стягнення нарахованої, але не виплаченої працівникові суми заробітної плати та середнього заробітку за час затримки розрахунку.*

Якщо заявлено вимогу про стягнення нарахованої, але не виплаченої працівникові суми заробітної плати, судовий наказ може бути видано не лише на суму заборгованості із заробітної плати, а й на суму компенсації за порушення строків її виплати, оскільки вона входить до структури заробітної плати (Закон України від 24 березня 1995р. «Про оплату праці», Закон України від 19 жовтня 2000 р. «Про компенсацію громадянам втрати частини доходів у зв'язку з порушенням строків їх виплати»).

До заяви має бути додано докази перебування заявника у трудових відносинах із боржником, а підтвердженням суми, яка стягується, може бути будь-який належно оформлений документ, що вказує на розмір нарахованої заробітної плати та компенсації за порушення строків її виплати, зокрема, довідка бухгалтерії боржника, розрахунковий лист чи копія платіжної відомості тощо.

Не допускається розгляд вимог про стягнення заробітної плати у разі наявності спору щодо розміру заборгованості чи права на її отримання.

При цьому ч. 1 ст. 225 Кодексу законів про працю України визначено, що працівник для вирішення спору про виплату належної йому заробітної плати може звернутися із заявою до комісії по трудових спорах без обмежень будь-яким строком.

2) заявлено вимогу про компенсацію витрат на проведення розшуку відповідача, боржника, дитини або транспортних засобів боржника.

Якщо місце перебування відповідача в справах за позовами про стягнення аліментів або про відшкодування шкоди, заподіяної каліцтвом, іншим ушкодженням здоров'я або смертю фізичної особи, **невідоме,** суд **ухвалою оголошує його розшук.** Розшук проводиться органами Національної поліції України, а витрати на його проведення стягуються з відповідача в дохід держави за рішенням суду (1 ч. ст. 132 ЦПК України).

3) заявлено вимогу про стягнення заборгованості за оплату житлово-комунальних послуг, електронних комунікаційних послуг, послуг телебачення та радіомовлення з урахуванням індексу інфляції та 3 відсотків річних, нарахованих заявником на суму заборгованості;

Якщо заявлено вимогу про стягнення заборгованості за надані житлово-комунальні, електронних комунікаційних послуг, послуги телебачення та радіомовлення, **судовий наказ може бути видано за наявності відповідних договорів про надання таких послуг**, інших письмових доказів, що підтверджують фактичне надання та отримання таких послуг. Крім того, заявник має обґрунтувати свої вимоги та додати документи, що вказують на правильність і безспірність розрахунків, а також застосування тарифів на відповідні послуги.

У цьому випадку може бути видано судовий наказ про стягнення не лише суми заборгованості, але й про стягнення **індексу інфляції та трьох відсотків річних, нарахованих на суму заборгованості.** Для їх стягнення суду має бути додано документи, що чітко підтверджують їх розрахунок **(у тому числі й розрахунок щомісячних нарахувань)**, при цьому визначений розмір не потребує додаткової оцінки та дослідження у сукупності з іншими доказами

4) заявлено вимогу про стягнення аліментів у розмірі на одну дитину - однієї чверті, на двох дітей - однієї третини, на трьох і більше дітей - половини заробітку (доходу) платника аліментів, але не більше десяти прожиткових мінімумів на дитину відповідного віку на кожну дитину, якщо ця вимога не пов'язана із встановленням чи оспорюванням батьківства (материнства) та необхідністю залучення інших заінтересованих осіб;

5) заявлено вимогу про стягнення аліментів на дитину у твердій грошовій сумі в розмірі 50 відсотків прожиткового мінімуму для дитини відповідного віку, якщо ця вимога не пов'язана із встановленням чи оспорюванням батьківства (материнства) та необхідністю залучення інших заінтересованих осіб.

Якщо заявлено вимогу про присудження аліментів на дитину, судовий наказ може бути видано на підставі відповідних норм Сімейного кодексу

України. При цьому суддя має відмовити у прийнятті заяви про видачу судового наказу, якщо така вимога пов'язана із встановленням чи оспорюванням батьківства (материнства) та необхідністю залучення інших зацікавлених осіб (зокрема, особи, яка вже отримує аліменти від боржника);

6) заявлено вимогу про повернення вартості товару неналежної якості, якщо є рішення суду, яке набрало законної сили, про встановлення факту продажу. товару неналежної якості, ухвалене на користь невизначеного кола споживачів.

Видача судового наказу за заявленою вимогою про повернення вартості товару неналежної якості можлива лише за наявності **преюдиційного рішення** суду, яке набрало законної сили, про встановлення факту продажу товару неналежної якості, ухвалене на користь невизначеного кола осіб;

7) заявлено вимогу до юридичної особи або фізичної особи - підприємця про стягнення заборгованості за договором (іншим, ніж про надання житлово-комунальних послуг, електронних комунікаційних послуг, послуг телебачення та радіомовлення), укладеним у письмовій (в тому числі електронній) формі, якщо сума вимоги не перевищує ста розмірів прожиткового мінімуму для працездатних осіб.

Особа має право звернутися до суду з визначеними вимогами в **наказному або в спрощеному позовному провадженні на свій вибір.**

Відповідно до ст. 163 ЦПК України заява про видачу судового наказу подається до суду у письмовій формі та підписується заявником або його представником.

У заяві повинно бути зазначено:

1) найменування суду, до якого подається заява;

2) повне найменування (для юридичних осіб) або ім'я (прізвище, ім'я та по батькові) (для фізичних осіб) заявника і боржника, їх місцезнаходження (для юридичних осіб) або місце проживання чи перебування (для фізичних осіб), ідентифікаційний код юридичної особи в Єдиному державному реєстрі підприємств і організацій України заявника та боржника, реєстраційний номер облікової картки платника податків заявника та боржника (для фізичних осіб) за його наявності або номер і серію паспорта заявника та боржника (для фізичних осіб - громадян України), а також інші дані, якщо вони відомі заявнику, які ідентифікують боржника, відомості про наявність або відсутність електронного кабінету;

3) ім'я (прізвище, ім'я та по батькові) представника заявника, якщо заява подається представником, його місце проживання або місцезнаходження;

4) вимоги заявника і обставини, на яких вони ґрунтуються;

5) перелік доказів, якими заявник обґрунтовує обставини, на яких ґрунтуються його вимоги.

До заяви про видачу судового наказу додаються:

1) документ, що підтверджує сплату судового збору;

2) документ, що підтверджує повноваження представника, якщо заява підписана представником заявника;

3) копія договору, укладеного в письмовій (в тому числі електронній) формі, за яким пред'явлено вимоги про стягнення грошової заборгованості;

4) інші документи або їх копії, що підтверджують обставини, якими заявник обґрунтовує свої вимоги.

Якщо заяву подано в електронній формі до боржника, який має електронний кабінет, заявник надалі повинен подавати будь-які процесуальні та інші документи, пов'язані з розглядом його заяви, виключно в електронній формі. Також заявник має право відкликати заяву про видачу судового наказу до її розгляду судом.

Суд розглядає заяву про видачу судового наказу протягом п'яти днів з дня її надходження, а якщо боржником у заяві про видачу судового наказу вказана фізична особа, яка не має статусу підприємця, - протягом п'яти днів з дня отримання судом у порядку, передбаченому частинами п'ятою, шостою статті 165 ЦПК України, інформації про зареєстроване у встановленому законом порядку місце проживання (перебування) фізичної особи - боржника. Розгляд проводиться без судового засідання і повідомлення заявника і боржника.

За результатами розгляду заяви про видачу судового наказу суд видає судовий наказ або постановляє ухвалу про відмову у видачі судового наказу.

Судовий наказ оскарженню в апеляційному порядку не підлягає, проте може бути скасований у порядку, передбаченому цим розділом.

Судовий наказ - це особлива форма судового рішення у цивільному судочинстві, що передбачає стягнення з боржника відповідної грошової суми за вимогою кредитора.

У судовому наказі зазначаються:

1) дата видачі наказу; 2) найменування суду, прізвище та ініціали судді, який видав судовий наказ; 3) повне найменування (для юридичних осіб) або ім'я (прізвище, ім'я та по батькові для фізичних осіб) стягувача і боржника, їх місцезнаходження (для юридичних осіб) або місце проживання чи перебування (для фізичних осіб), ідентифікаційний код юридичної особи в Єдиному державному реєстрі підприємств і організацій України стягувача та боржника, реєстраційний номер облікової картки платника податків стягувача та боржника (для фізичних осіб) за його наявності або номер і серія паспорта стягувача та боржника для фізичних осіб - громадян України, а також інші дані, якщо вони відомі суду, які ідентифікують стягувача та боржника; 4) посилання на закон, на підставі якого підлягають задоволенню заявлені вимоги; 5) сума грошових коштів, які підлягають стягненню; 6) сума судових витрат, що сплачена заявником і підлягає стягненню на його користь з боржника; 7) повідомлення про те, що під час розгляду вимог у порядку наказного провадження та видачі судового наказу суд не розглядає обґрунтованість заявлених стягувачем вимог по суті; 8) відомості про порядок та строки подання заяви про скасування судового наказу; 9) дата набрання судовим наказом законної сили; 10) строк пред'явлення судового наказу до виконання; 11) дата

видачі судового наказу стягувачу. Судовий наказ складається і підписується суддею у двох примірниках, один з яких залишається у суді, а другий видається під розписку або надсилається стягувачу до його електронного кабінету, а в разі відсутності електронного кабінету - рекомендованим листом із повідомленням про вручення чи цінним листом з описом вкладеного після набрання ним законної сили (ч. 3 ст. 168 ЦПК України).

У разі ненадходження до суду заяви від боржника про скасування судового наказу протягом п'яти днів після закінчення строку на її подання судовий наказ набирає законної сили, крім випадків видачі судового наказу відповідно до п. 4-5 ч. 1 ст. 161 ЦПК, коли судовий наказ набирає законної сили у день його видачі.

Суд протягом п'яти днів з дня набрання судовим наказом законної сили надсилає його копію (текст), що містить інформацію про веб-адресу такого судового наказу в Єдиному державному реєстрі судових рішень та Єдиному державному реєстрі виконавчих документів, стягувачу до його електронного кабінету, а в разі відсутності електронного кабінету - рекомендованим листом із повідомленням про вручення чи цінним листом (ч. 2 ст. 172 ЦПК).

Суд може внести виправлення до судового наказу, визнати його таким, що не підлягає виконанню, або відстрочити або розстрочити виконання судового наказу в порядку, встановленому ЦПК.

Статтею 170 ЦПК України передбачено процедуру оскарження судового наказу. **Боржник має право протягом п'ятнадцяти днів з дня вручення копії** судового наказу та доданих до неї документів подати заяву про його скасування до суду, який його видав, крім випадків видачі судового наказу щодо стягнення аліментів (пункти 4, 5 ч. 1 ст. 161 ЦПК). Заява про скасування судового наказу може також бути подана органами та особами, яким законом надано право звертатися до суду в інтересах інших осіб.

Заява про скасування судового наказу подається в суд у письмовій формі.

Заява про скасування судового наказу має містити:

1) найменування суду, до якого подається заява; 2) повне найменування (для юридичних осіб) або ім'я (прізвище, ім'я та по батькові) (для фізичних осіб) заявника і боржника, їх місцезнаходження (для юридичних осіб) або місце проживання чи перебування (для фізичних осіб), ідентифікаційний код юридичної особи в Єдиному державному реєстрі підприємств і організацій України заявника та боржника, реєстраційний номер облікової картки платника податків заявника та боржника (для фізичних осіб) за його наявності або номер і серію паспорта заявника та боржника (для фізичних осіб - громадян України), відомості про наявність або відсутність електронного кабінету; 3) ім'я (прізвище, ім'я та по батькові) представника боржника, якщо заява подається представником, його місце проживання або місцезнаходження; 4) наказ, що оспорюється;

5) зазначення про повну або часткову необґрунтованість вимог стягувана. Заява підписується **боржником або його представником.**

До заяви про скасування судового наказу додаються: 1) документ, що підтверджує сплату судового збору; 2) документ, що підтверджує повноваження представника боржника, якщо заява подається таким представником; 3) клопотання про поновлення пропущеного строку, якщо заява подається після спливу строку, передбаченого частиною першою статті 170 ЦПК України.

У разі подання неналежно оформленої заяви про скасування судового наказу суддя постановляє ухвалу про її **повернення без розгляду не пізніше двох днів з дня її надходження до суду** (ч. 6 ст. 170 ЦПК України).

Заява про скасування судового **наказу не пізніше наступного дня передається судд**і, визначеному у порядку, встановленому ЦПК України.

Заява боржника про скасування судового наказу, подана після закінчення встановленого законом строку, повертається, якщо суд за заявою особи, яка її подала, не знайде підстав для поновлення строку для подання цієї заяви.

У разі відсутності підстав для повернення заяви про скасування судового наказу, **суддя не пізніше двох днів після її подання постановляє ухвалу про скасування судового наказу**, в якій роз'яснює заявнику (стягувачу) його право звернутися до суду із тими самими вимогами в порядку спрощеного позовного провадження. В ухвалі про скасування судового наказу суд за клопотанням боржника вирішує питання про поворот виконання судового наказу в порядку, встановленому ч. 3 ст. 171 ЦПК України.

ТЕМА 19. ОКРЕМЕ ПРОВАДЖЕННЯ – 4 год.

1. Загальна характеристика окремого провадження.
2. Розгляд судом справ про обмеження цивільної дієздатності, визнання фізичної особи недієздатною та поновлення цивільної дієздатності фізичної особи.
3. Розгляд судом справ про обмеження фізичної особи у відвідуванні гральних закладів та участі в азартних іграх.
4. Розгляд судом справ про надання неповнолітній особі повної цивільної дієздатності.
5. Розгляд судом справ про визнання фізичної особи безвісно відсутньою або оголошення її померлою.
6. Розгляд судом справ про усиновлення.
7. Розгляд судом справ про встановлення фактів, що мають юридичне значення.
8. Розгляд судом справ про відновлення прав на втрачені цінні папери на пред'явника та векселі.
9. Розгляд судом справ про передачу безхазяйної нерухомої речі в комунальну власність.
10. Розгляд судом справ про визнання спадщини відумерлою.

11. Розгляд заяви про надання особі психіатричної допомоги у примусовому порядку.

12. Розгляд судом справ про примусову госпіталізацію до протитуберкульозного закладу.

13. Розгляд судом справ про розкриття банками інформації, яка містить банківську таємницю, щодо юридичних та фізичних осіб.

14. Розгляд судом справ про видачу і продовження обмежувального припису.

15. Розгляд судом справ про розкриття інформації, що становить професійну таємницю на ринках капіталу та організованих товарних ринках

1. Загальна характеристика окремого провадження в цивільному судочинстві

Окреме провадження - це вид непозовного цивільного судочинства, в порядку якого розглядаються цивільні справи про підтвердження наявності або відсутності юридичних фактів, що мають значення для охорони прав, свобод та інтересів особи або створення умов здійснення нею особистих немайнових чи майнових прав або підтвердження наявності чи відсутності неоспорюваних прав.

Характерні риси окремого провадження

1) відсутність матеріально-правового спору але може бути спір про факт, про правове становище.

Якщо під час розгляду справи у порядку окремого провадження виникає спір про право, який вирішується в порядку позовного провадження, суд залишає заяву без розгляду і роз'яснює заінтересованим особам, що вони мають право подати позов на загальних підставах (ч. 6 ст. 294 ЦПК України);

2) особливий об'єкт судового захисту - охоронюваний законом (законний) інтерес - потреба та прагнення до користування конкретним матеріальним та (або) нематеріальним благом, які можуть як опосередковуватися, так і не опосередковуватися певним суб'єктивним правом;

3) наявність спеціальної мети - захист прав шляхом встановлення фактів, що мають юридичне значення, або уточнення правового статусу громадянина, майна. Тому особа, яка звертається до суду із заявою, зобов'язана вказати мету свого звернення, тобто чітко визначити необхідність встановлення того чи іншого факту або правового становища;

4) справи окремого провадження розглядаються судом з додержанням загальних правил, встановлених ЦПК України, за винятком положень щодо змагальності та меж судового розгляду (ч.3 ст. 294 ЦПК);

5) справи окремого провадження суд розглядає за участю заявника і заінтересованих осіб (ч. 4 ст. 294 ЦПК).

У законі часто встановлюється коло осіб, які мають право звернутися із заявою до суду для відкриття провадження. Так, заява про обмеження

цивільної дієздатності фізичної особи може бути подана членами її сім'ї, органом опіки та піклування, наркологічним або психіатричним закладом (ч. 1 ст. 296 ЦПК). Заява про передачу безхазяйної нерухомої речі у власність територіальної громади подається до суду уповноваженим управляти майном відповідної територіальної громади (ст. 329 ЦПК);

6) з метою запобігання матеріально-правового спору або іншого конфлікту з деяких категорій справ передбачається участь прокурора або органів держави. Так, справи про надання неповнолітній особі повної цивільної дієздатності суд розглядає за участю заявника, одного або обох батьків (усиновлювачів) або піклувальника, а також представників органів опіки та піклування. Участь представників органів опіки та піклування у розгляді справи є обов'язковою (ст. 303 ЦПК). Суд розглядає справу про усиновлення дитини за обов'язковою участю заявника, органу опіки та піклування або уповноваженого органу виконавчої влади, а також дитини, якщо вона за віком і станом здоров'я усвідомлює факт усиновлення, з викликом заінтересованих та інших осіб, яких суд визнає за потрібне допитати (ч. 1 ст. 313 ЦПК). Справа за заявою про надання психіатричної допомоги у примусовому порядку чи про припинення надання амбулаторної психіатричної допомоги, госпіталізацію у примусовому порядку розглядається за присутності особи, стосовно якої вирішується питання з обов'язковою участю прокурора лікаря-психіатра, представника закладу з надання психіатричної допомоги, який подав заяву, адвоката чи законного представника особи, стосовно якої розглядається питання (ч. 2 ст. 341 ЦПК);

7) для кожної категорії справ окремого провадження в законі конкретизується підсудність. Наприклад, заява про визнання спадщини відумерлою подається до суду за місцем відкриття спадщини або за місцезнаходженням нерухомого майна, що входить до складу спадщини (ст. 334 ЦПК). Заява про розкриття банком інформації, яка містить банківську таємницю, щодо юридичної або фізичної особи у випадках, встановлених законом, подається до суду за місцезнаходженням банку, що обслуговує таку юридичну або фізичну особу (ст. 347 ЦПК);

8) справи окремого провадження не можуть бути передані на розгляд третейського суду і не можуть бути закриті у зв'язку з укладенням мирової угоди (ч. 5 ст. 294 ЦПК);

9) при ухваленні судом рішення судові витрати не відшкодовуються, якщо інше не встановлено законом (ч. 7 ст. 294 ЦПК);

10) з метою з'ясування обставин справи суд може за власною ініціативою витребувати необхідні докази (ч. 2 ст. 294 ЦПК).

Суд розглядає в порядку **окремого провадження** справи про :

1) обмеження цивільної дієздатності фізичної особи, визнання фізичної особи недієздатною та поновлення цивільної дієздатності фізичної особи; 1-1) обмеження фізичної особи у відвідуванні гральних закладів та участі в азартних іграх; 2) надання неповнолітній особі повної цивільної дієздатності; 3) визнання фізичної особи безвісно відсутньою чи оголошення її померлою; 4) усиновлення; 5) встановлення фактів, що

мають юридичне значення; 6) відновлення прав на втрачені цінні папери на пред'явника та векселі; 7) передачу безхазяйної нерухомої речі у комунальну власність; 8) визнання спадщини відумерлою; 9) надання особі психіатричної допомоги в примусовому порядку; 10) примусову госпіталізацію до протитуберкульозного закладу; 11) розкриття банком інформації, яка містить банківську таємницю, щодо юридичних та фізичних осіб; 12) розкриття професійної таємниці на ринках капіталу та організованих товарних ринках.

У порядку окремого провадження розглядаються також справи про надання права на шлюб, про розірвання шлюбу за заявою подружжя, яке має дітей, за заявою будь-кого з подружжя, якщо один з нього засуджений до позбавлення волі, про встановлення режиму окремого проживання за заявою подружжя та інші справи у випадках, встановлених законом (ст. 293 ЦПК України).

За об'єктом судового захисту є підстави виділити дві групи справ окремого провадження:

а) справи, у яких об'єктом захисту є законні інтереси, що не опосередковані суб'єктивним правом;

б) справи, у яких об'єктом захисту є неоспорювані суб'єктивні права.

За способом судового захисту справи окремого провадження можна поділити на справи:

1) про зміну правового статусу фізичної особи:

2) про встановлення фактів, що мають юридичне значення для охорони прав та інтересів особи або створення умов для здійснення нею особистих немайнових чи майнових прав;

3) про відновлення чи визнання неоспорюваних суб'єктивних прав фізичних, юридичних осіб або держави;

4) про примусове здійснення певних правових дій .

2. Розгляд судом справ про обмеження цивільної дієздатності, визнання фізичної особи недієздатною та поновлення цивільної дієздатності фізичної особи

Суд може обмежити цивільну дієздатність фізичної особи, якщо вона страждає на психічний розладом, який істотно впливає на її здатність усвідомлювати значення своїх дій та (або) керувати ними. Суд може обмежити цивільну дієздатність фізичної особи, якщо вона зловживає спиртними напоями, наркотичними засобами, токсичними речовинами тощо і тим ставить себе чи свою сім'ю, а також інших осіб, яких вона за законом зобов'язана утримувати, у скрутне матеріальне становище (ст. 36 ЦК України).

Фізична особа може бути визнана судом недієздатною, якщо вона внаслідок хронічного, стійкого психічного розладу не здатна усвідомлювати значення своїх дій та (або) керувати ними (ст. 39 ЦК України).

Порушення справи. Заява про обмеження цивільної дієздатності фізичної особи, у тому числі неповнолітньої особи, чи визнання фізичної особи

недієздатною подається до суду за місцем проживання цієї особи, а якщо вона перебуває на лікуванні у наркологічному або психіатричному закладі, - за місцезнаходженням цього закладу.

Підсудність справ про обмеження цивільної дієздатності чи визнання недієздатним громадянина України, який проживає за її межами, визначається за клопотанням заявника ухвалою судді Верховного Суду (ст. 295 ЦПК).

Заява про обмеження цивільної дієздатності фізичної особи може бути подана членами її сім'ї, органом опіки та піклування, наркологічним або психіатричним закладом.

Заява про обмеження права неповнолітньої особи самостійно розпоряджається своїм заробітком, стипендією чи іншими доходами або позбавлення її цього права може бути подана батьками (усиновлювачами), піклувальниками, органом опіки та піклування.

Заява про визнання фізичної особи недієздатною може бути подана членами її сім'ї, близькими родичами, незалежно від їх спільного проживання, органом опіки та піклування, психіатричним закладом (ст. 296 ЦПК).

Членами сім'ї особи, стосовно якої порушується справа про обмеження її у дієздатності чи визнання її недієздатною, вважаються один із подружжя, діти, батьки, а також інші родичі та непрацездатні утриманці. Проте право на порушення справи про обмеження дієздатності особи, яка зловживає спиртними напоями, наркотичними засобами, токсичними речовинами, мають лише ті члени сім'ї, які проживають разом із цією особою і які внаслідок такого зловживання опиняються в тяжкому матеріальному становищі. Працездатний один із подружжя, працездатні батьки або діти, які мешкають окремо, не мають права на порушення справи, оскільки поведінка особи не може ставити їх у скрутне матеріальне становище .

У заяві про обмеження цивільної дієздатності фізичної особи мають бути викладені обставини, що свідчать про психічний розлад, істотно впливають на її здатність усвідомлювати значення своїх дій та (або) керувати ними, чи обставини, що підтверджують дії, внаслідок яких фізична особа, яка зловживає спиртними напоями, наркотичними засобами, токсичними речовинами, азартними іграми тощо, поставила себе чи свою сім'ю, а також інших осіб, яких вона за законом зобов'язана утримувати, у скрутне матеріальне становище.

У заяві про обмеження права неповнолітньої особи самостійно розпоряджатися своїм заробітком, стипендією чи іншими доходами або про позбавлення її цього права мають бути викладені обставини, що свідчать про негативні матеріальні, психічні чи інші наслідки для неповнолітнього здійснення ним цього права.

У заяві про визнання фізичної особи недієздатною мають бути викладені обставини, що свідчать про хронічний, стійкий психічний розлад, внаслідок чого особа не здатна усвідомлювати значення своїх дій та (або) керувати ними (ст. 297 ЦПК).

Згідно ст. 298 ЦПК суд за наявності достатніх даних про психічний розлад здоров'я фізичної особи призначає для встановлення її психічного стану судово-психіатричну експертизу.

Судово-психіатрична експертиза призначається судом за наявності обґрунтованих даних, що дозволяють сумніватися в повноцінності психічного здоров'я громадянина (є довідка про лікування в психіатричній лікарні, довідка про психіатричний діагноз тощо). Одного клопотання сторони про призначення експертизи відносно іншого громадянина недостатньо, тому що тоді мова буде йти про втручання в приватну сферу.

У виняткових випадках, коли особа, щодо якої відкрито провадження у справі про обмеження її цивільній дієздатності чи визнання її недієздатною, явно ухиляється від проходження експертизи, суд у судовому засіданні за участю лікаря-психіатра може постановити ухвалу про примусове направлення фізичної особи на судово-психіатричну експертизу.

Розгляд справи в суді. Справи про обмеження цивільної дієздатності фізичної особи чи визнання фізичної особи недієздатною суд розглядає за участю заявника, особи, стосовно якої розглядається справа про визнання її недієздатною, її адвоката та представника органу опіки та піклування. З урахуванням стану здоров'я особи, щодо якої розглядається справа про визнання її недієздатною, її участь у розгляді справи може відбуватися у режимі відеоконференції з психіатричного чи іншого лікувального закладу, в якому перебуває така особа, про що суд зазначає в ухвалі про відкриття провадження у справі.

Питання про виклик фізичної особи, щодо якої розглядається справа про визнання її недієздатною, вирішується в кожному випадку судом із урахуванням стану її здоров'я.

Для визначення фактичної можливості такої особи з'явитися в судове засідання, а також про можливість особисто дати пояснення по суті справи у разі необхідності суд може призначити відповідну експертизу.

Повнолітні члени сім'ї громадянина, який зловживає спиртними напоями або наркотичними засобами, можуть заперечувати проти обмеження його дієздатності. У цьому випадку суду необхідно ретельно перевірити обґрунтованість доводів цих осіб.

Якщо провадження у справі буде зупинене у зв'язку з відмовою заявника від своєї вимоги, то ця обставина не виключає можливості порушення згодом цим же заявником справи про обмеження дієздатності того ж громадянина у випадку, якщо він продовжує зловживати спиртними напоями або наркотичними засобами і після зупинення провадження в справі.

Судові витрати, пов'язані з провадженням справи про визнання фізичної особи недієздатною або обмеження цивільної дієздатності фізичної особи, відносяться на рахунок держави.

Суд, установивши, що заявник діяв недобросовісно без достатньої для цього підстави, стягує із заявника всі судові витрати (ст. 299 ЦПК України).

Рішення суду. Суд, ухвалюючи рішення про обмеження цивільної дієздатності фізичної особи (у тому числі обмеження або позбавлення права неповнолітньої особи самостійно розпоряджатися своїми доходами) чи визнання фізичної особи недієздатною, встановлює над нею відповідно піклування або опіку і за поданням органу опіки та піклування призначає їй піклувальника чи опікуна.

Суд за заявою органу опіки та піклування чи особи, призначеної піклувальником або опікуном, у місячний строк звільняє її від повноважень піклувальника або опікуна і призначає за поданням органу опіки та піклування іншу особу, про що постановляє ухвалу. Суд за заявою особи, над якою встановлено піклування, може звільнити піклувальника від його повноважень і призначити за поданням органу опіки та піклування іншого піклувальника, про що постановляє ухвалу.

Суд розглядає питання про звільнення опікуна або піклувальника в судовому засіданні з повідомленням заінтересованих осіб. Неявка цих осіб не перешкоджає розгляду питання про звільнення опікуна або піклувальника.

Скасування рішення суду про обмеження цивільної дієздатності фізичної особи та поновлення цивільної дієздатності фізичної особи, цивільна дієздатність якої обмежена, здійснюється за рішенням суду за заявою такої фізичної особи, її піклувальника, членів сім'ї, органу опіки та піклування або її адвоката.

Скасування рішення суду про визнання фізичної особи недієздатною та поновлення цивільної дієздатності фізичної особи, яка була визнана недієздатною, в разі її видужання або значного поліпшення її психічного стану здійснюється за рішенням суду на підставі відповідного висновку судово-психіатричної експертизи за заявою опікуна, членів сім'ї, органу опіки та піклування або самої особи, визнаної недієздатною чи її адвоката.

Рішення суду після набрання ним законної сили надсилається судом органу опіки та піклування, органам ведення Державного реєстру виборців за місцем проживання фізичної особи.

Строк дії рішення про визнання фізичної особи недієздатною визначається судом, але не може перевищувати двох років.

Клопотання про продовження строку дії рішення про визнання фізичної особи недієздатною має право подати опікун, представник органу опіки та піклування не пізніше ніж за п'ятнадцять днів до закінчення строку, визначеного частиною першою цієї статті.

Клопотання про продовження строку дії рішення про визнання фізичної особи недієздатною повинно містити обставини, що свідчать про продовження хронічного, стійкого психічного розладу, внаслідок чого особа продовжує не усвідомлювати значення своїх дій та (або) керувати ними, підтверджені відповідним висновком судово-психіатричної експертизи.

Суд зобов'язаний розглянути клопотання про продовження строку дії рішення про визнання фізичної особи недієздатною до закінчення строку його дії в порядку, встановленому ЦПК (ст. 300 ЦПК).

3. Розгляд судом справ про обмеження фізичної особи у відвідуванні гральних закладів та участі в азартних іграх

Підсудність. Заява про обмеження фізичної особи у відвідуванні гральних закладів та участі в азартних іграх подається до суду за місцем проживання такої особи.

Особи, які можуть бути заявниками.

Заяву про обмеження фізичної особи у відвідуванні гральних закладів та участі в азартних іграх може бути подано ***членами сім'ї першого ступеня споріднення або законними представниками такої особи***.

Зміст заяви

У заяві про обмеження фізичної особи у відвідуванні гральних закладів та участі в азартних іграх мають бути викладені обставини, що підтверджують підстави для обмеження фізичної особи у відвідування гральних закладів та участі в азартних іграх, а саме:

1) перевищення витрат на гру над особистими доходами особи, що ставить особу або її сім'ю у скрутне матеріальне становище;

2) наявність у особи боргових зобов'язань на суму більше 100 прожиткових мінімумів доходів громадян;

3) несплата особою аліментів впродовж більше трьох місяців;

4) отримання особою або членами її сім'ї житлової субсидії чи пільг на сплату житлово-комунальних послуг;

5) скрутне матеріальне становище особи чи членів її сім'ї, а також інших осіб, яких вона за законом зобов'язана утримувати.

Розгляд справ. Справи про обмеження фізичної особи у відвідуванні гральних закладів та участі в азартних іграх суд розглядає за участю заявника та особи, стосовно якої розглядається справа.

Судові витрати, пов'язані з провадженням справи про обмеження фізичної особи у відвідуванні гральних закладів та участі в азартних іграх, відносяться на рахунок держави.

Суд, установивши, що заявник діяв недобросовісно, без достатньої для цього підстави, стягує із заявника всі судові витрати.

Рішення суду. Суд, ухвалюючи рішення про обмеження фізичної особи у відвідуванні гральних закладів та участі в азартних іграх, встановлює строк дії такого обмеження, що не може бути меншим від строку, встановленого Законом України "Про державне регулювання діяльності щодо організації та проведення азартних ігор".

2. Рішення суду після набрання ним законної сили надсилається судом до центрального органу виконавчої влади, що реалізує державну політику у сфері організації та проведення азартних ігор та лотерейній сфері.

4. Розгляд судом справ про надання неповнолітній особі повної цивільної дієздатності

Повна цивільна дієздатність може бути надана фізичній особі, яка досягла шістнадцяти років і працює за трудовим договором, а також неповнолітній особі, яка записана матір'ю або батьком дитини. Надання повної цивільної дієздатності провадиться за рішенням органу опіки та піклування за заявою заінтересованої особи за письмової згоди батьків (усиновлювачів) або піклувальника, а у разі відсутності такої згоди повна цивільна дієздатність може бути надана за рішенням суду (ст. 35 ЦК України).

Порушення справи. Заява неповнолітньої особи, яка досягла шістнадцятирічного віку, про надання їй повної цивільної дієздатності у випадках, передбачених ЦКУ, за відсутності згоди батьків (усиновлювачів) або піклувальника подається до суду за місцем її проживання.

Підсудність справ про надання неповнолітній особі - громадянину України, який проживає за її межами, повної цивільної дієздатності, визначається за клопотанням заявника ухвалою судді Верховного Суду (ст. 301 ЦПК України).

У заяві про надання неповнолітній особі повної цивільної дієздатності повинні бути викладені дані про те, що неповнолітня особа працює за трудовим договором, або є матір'ю чи батьком дитини відповідно до актового запису цивільного стану.

Розгляд справи. Справи про надання неповнолітній особі повної цивільної дієздатності суд розглядає за участю заявника, одного або обох батьків (усиновлювачів) або піклувальника, а також представників органів опіки та піклування. Участь представників органів опіки та піклування у розгляді справи є обов'язковою (ст. 303 ЦПК України).

У п. 2 постанови Пленуму Верховного Суду України № 11 від 21.12.2007р. «Про практику застосування судами законодавства при розгляді справ про право на шлюб, розірвання шлюбу, визнання його недійсним та поділ спільного майна подружжя» зазначається, що до участі в справі залучаються один або обоє батьків (усиновлювачів) неповнолітньої особи, піклувальник, особа, з якою передбачається реєстрація шлюбу, а також інші заінтересовані особи.

Заперечення батьків (піклувальників) щодо надання права на шлюб не є підставою для відмови в задоволенні заяви, оскільки головним критерієм для задоволення заяви про надання права на шлюб є встановлення судом факту про відповідність такого права інтересам заявника.

Рішення суду. Суд, розглянувши заяву про надання неповнолітній особі повної цивільної дієздатності по суті, ухвалює рішення, яким задовольняє або відмовляє у задоволенні вимоги заявника. У разі задоволення заявленої вимоги неповнолітній особі надається повна цивільна дієздатність після набрання рішенням суду законної сили.

Рішення суду про надання неповнолітній особі повної цивільної дієздатності після набрання ним законної сили надсилається органові опіки та піклування (ст. 304).

5. Розгляд судом справ про визнання фізичної особи безвісно відсутньою або оголошення її померлою

Якщо місцезнаходження одного із суб'єктів матеріально-правових відносин невідоме, це сприяє невизначеності правового положення інших суб'єктів цих правовідносин. Така невизначеність може порушувати інтереси зазначених осіб, утруднює або унеможливлює здійснення ними своїх суб'єктивних прав і охоронюваних законом інтересів. Для захисту їх інтересів закон передбачає можливість визнання особи безвісно відсутньою або оголошення її померлою.

Фізична особа може бути визнана судом безвісно відсутньою, якщо протягом одного року в місці його постійного проживання не має відомостей про місце її перебування (ст. 43 ЦК України).

Фізична особа може бути оголошена судом померлою, якщо в місці її постійного проживання немає відомостей про місце її перебування протягом трьох років, а якщо вона пропала безвісти за обставин, що загрожували їй смертю або дають підстави припускати її загибель від певного нещасного випадку, - протягом шести місяців. Фізична особа, яка пропала безвісти у зв'язку з воєнними діями, може бути оголошена судом померлим після спливу двох років від дня закінчення воєнних дій. З урахуванням конкретних обставин справи суд може оголосити фізичну особу померлою і до спливу цього строку, але не раніше спливу шести місяців (ст. 46 ЦК України).

Висновок суду про встановлення безвісної відсутності базується на юридичному припущенні знаходження громадянина в живих, а оголошення померлою - на припущенні смерті особи. Використання замість достовірних доказів припущень - наслідок недоліку відомостей про те, де ж перебуває той або інший громадянин, живий він або помер. Однак висновок суду про невідомість знаходження людини протягом певного строку повинен відповідати об'єктивній істині і підтверджуватися достовірними доказами.

Порушення справи. Заява про визнання фізичної особи безвісно відсутньою або оголошенні її померлою подається до суду за місцем проживання заявника або за останнім відомим місцем проживанні (перебування) фізичної особи, місцеперебування якої невідомо, або за місцезнаходженням її майна (ст. 305 ЦПК України).

У заяві про визнання фізичної особи безвісно відсутньою або оголошенні її померлою повинно бути зазначене: для якої мети необхідно Заявникові визнати фізичну особу безвісно відсутньою або оголошенні її померлою; обставини, що підтверджують безвісну відсутність фізичної особи, або обставини, що загрожували смертю фізичній особі, яка пропала безвісти, або обставини, що дають підставу припустити її загибель від певного нещасного випадку (ст. 306 ЦПК України).

Вказівка в заяві мети допомагає суду встановити, чи є у заявника юридичний інтерес у справі, і визначити коло заінтересованих осіб. Справи такої категорії можуть порушуватися з метою розірвання шлюбу,

призначення пенсії, одержання спадщини або витребування з майна безвісно відсутнього.

Обставинами, що підтверджують безвісну відсутність громадянина, є будь-які дані, що свідчать про те, що протягом року в місці його проживання немає відомостей про те, де перебуває громадянин (виписка з будинкової книги, негативні відповіді на запити реєстраційних служб за місцем народження, роботи або передбачуваного знаходження, відомості про розшук, проведений органами внутрішніх справ тощо). У заяві повинен бути підтверджений строк тривалості відсутності громадянина в місці постійного проживання.

Підготовка справ до розгляду. Суд до початку розгляду справи встановлює осіб (родичів, співробітників тощо), які можуть дати свідчення про фізичну особу, місцеперебування якої невідомо, а також запитує відповідні організації за останнім місцем проживання відсутнього (житлово-експлуатаційні організації, органи внутрішніх справ або органи місцевого самоврядування) і за останнім місцем роботи про наявність відомостей щодо фізичної особи, місце перебування якої невідомо. Одночасно суд вживає заходів через органи опіки та піклування щодо встановлення опіки над майном фізичної особи, місцеперебування якої невідоме, якщо опіку над майном ще не встановлено (ст. 307 ЦПК України).

Суддя також повинен з'ясувати, чи не є відсутність громадянина навмисною (наприклад, переховується з метою уникнути кримінальної відповідальності, ухиляється від сплати аліментів або виконання якого-небудь іншого обов'язку). Для цього суддя повинен направити запити в органи міліції, опитати близьких відсутніх осіб.

Так, **предмет доказування у справах про визнання фізичної особи безвісно відсутньою становлять такі факти:** 1) безвісна відсутність громадянина; 2) наявність правової заінтересованості особи, яка подає заяву про визнання громадянина безвісно відсутнім, і наявність матеріально-правових відносин між заявником і громадянином, відносно якого ставиться питання про визнання його безвісно відсутнім: розірвання шлюбу (ст. 107 СК України), усиновлення дитина (ст. 219 СК України); 3) вживання заявником заходів по розшуку особи; 4) неможливість встановлення місця знаходження даної особи; 5) наявність обставин, що загрожували смертю фізичної особи, яка пропала безвісти; 6) наявність обставин, що дають підставу припустити її загибель від певного нещасного випадку;7) існування обставини, що дають підставу вважати, що особа може умисно ховатися: знаходиться в розшуку, не бажає виплачувати аліменти або виконувати інші рішення суду тощо; 8) відсутність спору про право.

Розгляд справи. Суд розглядає справи за участі заявника, свідків, зазначених у заяві, та осіб, яких суд сам визнає за потрібне допитати, і ухвалює рішення про визнання фізичної особи безвісно відсутньою або про оголошення її померлою.

У резолютивній частині рішення суд повинен указати прізвище, ім'я, по батькові громадянина, рік і місце його народження, останнє відоме місце проживання, початок безвісної відсутності або дату смерті громадянина, якщо вона відома.

Після набрання законної сили рішенням про оголошення фізичної особи померлою суд надсилає рішення відповідному органу державної реєстрації актів цивільного стану для реєстрації смерті фізичної особи, а також до нотаріуса за місцем відкриття спадщини, а в населеному пункті, де немає нотаріуса, - відповідного органу місцевого самоврядування для вжиття заходів щодо охорони спадкового майна. За наявності в населеному пункті кількох нотаріусів, а також у випадках, коли місце відкриття спадщини невідоме, рішення надсилається до державного нотаріального архіву з метою передачі його за належністю уповноваженому нотаріусу для вжиття заходів з охорони спадкового майна, (ст. 308 ЦПК).

У разі одержання заяви про появу фізичної особи, яку було визнано безвісно відсутньою або оголошено померлою, або відомостей про місцеперебування цієї особи суд за місцеперебуванням особи або суд, який ухвалив рішення про визнання особи безвісно відсутньою або оголошення її померлою, призначає справу до слухання за участі цієї особи, заявника та інших заінтересованих осіб і скасовує своє рішення про визнання фізичної особи безвісно відсутньою або оголошення її померлою. Заява може бути подано особою, як було визнано безвісно відсутньою або померлою, або іншою заінтересованою особою.

Копію рішення суд надсилає відповідному органу державної реєстрації актів громадянського стану для анулювання актового запису про смерть (ст. 309 ЦПК України).

6. Розгляд судом справ про усиновлення

Усиновленням є прийняття усиновлювачем у свою сім'ю особи на правах дочки чи сина, що здійснене на підставі рішення суду. Усиновлення дитини провадиться у її інтересах для забезпечення стабільних та гармонічних умов її життя (ст. 207 СК).

Порушення справи. Заява про усиновлення дитини або повнолітньої особи, яка не має матері, батька, або була позбавлена їхнього піклування, подається до суду за місцем їх проживання (ст. 310 ЦПК України).

Заява про усиновлення дитини повинна містити: найменування суду, до якого подається заява, ім'я, місце проживання заявника, а також прізвище, ім'я, по батькові, вік усиновленої дитини, її місце проживання, відомості про стан здоров'я дитини. Заява про усиновлення дитини може також містити клопотання про зміну прізвища, імені, по батькові, дати, місця народження дитини, про запис заявника матір'ю або батьком дитини.

До заяви про усиновлення дитини за наявності мають бути подані **такі документи:**

1) копія свідоцтва про шлюб, а також письмова згода на це другого з подружжя, засвідчена нотаріально, - при усиновленні дитини одним із подружжя;

2) медичний висновок про стан здоров'я заявника;

3) довідка з місця роботи із вказівкою заробітної плати або копія декларації про доходи;

4) документ, що підтверджує право власності або користування жилим приміщенням;

5) інші документи, визначені законом.

До заяви про усиновлення дитини особами без громадянства, що постійно проживають за межами України, або іноземцями, крім документів, зазначених у ЦПК України, додаються дозвіл уповноваженого органу виконавчої влади, висновок компетентного органу відповідної держави про умови їх життя і можливість бути усиновлювачами, дозвіл компетентного органу відповідної держави на в'їзд усиновленої дитини та її постійне проживання на території цієї держави, зобов'язання усиновлювача, оформлене в нотаріальному порядку, про надання представникам дипломатичної установи України за кордоном інформації про усиновлену дитину та можливість спілкування з дитиною.

До заяви громадян України про усиновлення дитини, яка є громадянином іншої держави, крім документів, зазначених у ЦПК, додаються згода законного представника дитини та згода компетентного органу держави, громадянином якої є дитина.

Документи усиновлювачів, які є громадянами інших держав, мають бути у встановленому законодавством порядку легалізовані, якщо інше не встановлено міжнародними договорами, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України. Такі документи повинні бути перекладені українською мовою, а переклад має бути засвідчений нотаріально.

Заява про усиновлення повнолітньої особи повинна містити відомості, зазначені у ЦПК України , а також дані про відсутність матері, батька або позбавлення піклування. До заяви мають бути додані документи, зазначені у ЦПК, а також згода особи на усиновлення (ст. 252 ЦПК України).

Пленум Верховного Суду України в п. 2 постанови № 3 від 30.03.2007р. «Про практику застосування судами законодавства при розгляді справ про усиновлення і про позбавлення та поновлення батьківських прав» зазначав, що враховуючи специфіку справ про усиновлення, суди при прийнятті заяв повинні перевіряти відповідність форми та змісту такого документа як вимогам, визначеним у ЦПК України, так і вимогам, що випливають із глави 18 СК України , а саме: чи наведено в заячі відомості про усиновителів, про дитину, яку бажають усиновити, про її батьків, братів та сестер; чи викладено мотиви, з яких особа хоче усиновити дитину; чи сформульовано прохання про внесення відповідних змін до актового запису про народження останньої.

Підготовка справи до розгляду. Суддя під час підготовки справи про усиновлення дитини до розгляду вирішує питання про участь у ній як

заінтересований осіб відповідного органу опіки та піклування, а у справах, провадження в яких відкрито за заявами іноземних громадян, - уповноваженого органу виконавчої влади.

Орган опіки та піклування повинен подати суду висновок про доцільність усиновлення та відповідність його інтересам дитини.

До висновку органу опіки та піклування мають бути додані:

1) акт обстеження умов життя заявника, складений за місцем його проживання;

2) свідоцтво про народження дитини;

3) медичний висновок про стан здоров'я дитини, про її фізичний і розумовий розвиток;

4) у випадках, встановлених законом, згода батьків, опікуна, піклувальника дитини, закладу охорони здоров'я або навчального закладу, а також самої дитини на усиновлення.

Суд у разі необхідності, може вимагати подання інших документів (ст. 312 ЦПК).

Розгляд справи. Суд розглядає справу про усиновлення дитини за обов'язковою участю заявника, органів опіки та піклування або уповноваженого органу виконавчої влади, а також дитини, якщо вона за віком і станом здоров'я усвідомлює факт усиновлення, з викликом заінтересованих та інших осіб, яких суд визнає за необхідне допитати.

Суд розглядає справу про усиновлення повнолітньої особи з обов'язковою участю заявника (заявників), усиновлюваної особи, з викликом заінтересованих та інших осіб, яких суд визнає за необхідне допитати.

Вирішуючи заяву по суті, суд зобов'язаний перевірити наявність передбачених законом підстав для усиновлення, зокрема: чи дали батьки дитини згоду на це (якщо вона необхідна); чи може заявник бути усиновлювачем; чи є дитина відповідно до законодавства суб'єктом усиновлення і чи виконано вимоги СК щодо наявності згоди дитини; чи відповідають висновок органу опіки та піклування і дозвіл на усиновлення уповноваженого органу виконавчої влади необхідним вимогам.

Заява (заяви) про усиновлення двох або більше дітей підлягає розгляду судом в одному провадженні, навіть якщо ці діти не є між собою братами або сестрами. Для забезпечення таємниці усиновлення у випадках, встановлених СК України, суд розглядає справу в закритому судовому засіданні.

Суд перевіряє законність підстав для усиновлення, в тому числі наявність, згоди усиновлюваної дитини, якщо така згода є необхідною, або наявність згоди усиновлюваної повнолітньої особи (ст. 313 ЦПК України).

Рішення суду. За результатами розгляду заяви про усиновлення суд ухвалює рішення. У разі задоволення заяви суд зазначає у резолютивній частині рішення про усиновлення дитини або повнолітньої особи заявником (заявниками).

Суд не може відмовити особі в усиновленні на тій підставі, що вона вже має або може народити дитину (ч. 3 ст. 224 СК України).

За клопотанням заявника (заявників) суд вирішує питання про зміну імені, прізвища та по батькові, дати і місця народження усиновленої дитини про зміну імені, прізвища, по батькові усиновленої повнолітньої особи, про запис усиновлювачів батьками.

Судові витрати, пов'язані з розглядом справи про усиновлення, відносяться на рахунок заявника (заявників).

Якщо після ухвалення рішення про усиновлення, але до набрання ним законної сили батьки дитини відкликали свою згоду на її усиновлення, суд скасовує своє рішення і поновлює розгляд справи.

У разі відкликання заяви про усиновлення після ухвалення рішення про усиновлення, але до набрання ним законної сили, суд скасовує своє рішення і залишає заяву без розгляду.

Усиновлення вважається здійсненим з дня набрання законної сили рішенням суду. Для внесення змін до актового запису про народження усиновленої дитини або повнолітньої особи копія рішення суду надсилається до органу державної реєстрації актів цивільного стану за місцем ухвалення рішення, а у справах про усиновлення дітей іноземцями - також до уповноваженого органу виконавчої влади (ст. 314 ЦПК).

7. Розгляд судом справ про встановлення фактів, що мають юридичне значення

Факт, що має юридичне значення - це подія або дія, що тягне відповідно до закону певні правові наслідки. Встановлення факту, що не має юридичного значення безпредметно, у зв'язку із чим суд відмовляє в проханні встановити такий факт або закриває провадження у помилково відкритій справі.

Встановлення в порядку окремого провадження фактів, що мають юридичне значення, вирішується за наявності **наступних умов:**

1) факти, що підлягають встановленню, повинні мати юридичне значення, від них мають залежати виникнення, заміна або припинення особистих чи мінових прав фізичних осіб; 2) встановлення судом фактів, що мають юридичне значення, можливе, якщо чинним законодавством не передбачено іншого порядку їх встановлення; 3) встановлення факту, що має юридичне значення, не повинно бути пов'язано з наступним вирішенням спору про право.

Згідно зі ст. 315 ЦПК суд розглядає **справи про встановлення фактів**:

1) родинних відносин між фізичними особами;

2) перебування фізичної особи на утриманні;

3) каліцтва, якщо це необхідно для призначення пенсії або одержання допомоги по загальнообов'язковому державному соціальному страхуванню

4) реєстрації шлюбу, розірвання шлюбу, усиновлення;

5) проживання однією сім'єю чоловіка та жінки без шлюбу;

6) належності правовстановлюючих документів особі, прізвище, ім'я, по батькові, місце і час народження якої, що зазначені в документі, не

збігаються з ім'ям, по батькові, прізвищем, місцем і часом народження цієї особи, зазначеним у свідоцтві про народження або в паспорті;

7) народження особи в певний час у разі неможливості реєстрації органом державної реєстрації актів цивільного стану факту народження;

8) смерті особи в певний час у разі неможливості реєстрації органом державної реєстрації актів цивільного стану факту смерті;

9) смерті особи, яка пропала безвісти за обставин, що загрожували їй смертю або дають підстави вважати її загиблою від певного нещасного випадку внаслідок надзвичайних ситуацій техногенного та природного характеру.

У судовому порядку можуть бути встановлені також інші факти, від яких залежить виникнення, зміна або припинення особистих чи майнових прав фізичних осіб, якщо законом не передбачено іншого порядку їх встановлення.

Справи про встановлення факту приналежності особі паспорта, військового квитка, квитка про членство в об'єднанні громадян, а також свідоцтв, що їх видають органи державної реєстрації актів цивільного стану, судовому розгляду в окремому провадженні не підлягають.

Суддя відмовляє у відкритті провадження у справі, якщо з заяви про встановлення факту, що має юридичне значення, вбачається спір про право, а якщо спір про право буде виявлений під час розгляду справи, - залишає заяву без розгляду.

Окреме провадження являє собою форму правосуддя у цивільних справах, а звідси повинне випливати, що навіть у випадку відсутності спору заява в суд подається для захисту охоронюваного законом інтересу якоїсь конкретної особи. **Це означає, що:**

1) суд не повинен займатися посвідченням фактів. Для цього існують інші органи: нотаріальні, РАЦСу, внутрішніх справ, міграційна служба тощо;

2) суди не повинні встановлювати факти, якщо вони вже встановлені і ніким не оспорюються, а для підтвердження факту досить звернутися в орган, що відає його встановленням (при втраті свідоцтва досить звернутися за видачею його дубліката);

3) суди не повинні встановлювати факти, якщо закон передбачає для цього спеціальний порядок і існує можливість підтвердити факт у встановленому порядку (належність документів, що засвідчують особистість, може бути встановлена в органах РАЦСу, внутрішніх справ).

Суди можуть приймати заяви про встановлення фактів, що мають юридичне значення, і розглядати їх у порядку окремого провадження при дотриманні **наступних умов:**

1) відповідно до закону такі факти породжують юридичні наслідки (виникнення, зміна або зупинення особистих чи майнових прав фізичних або юридичних осіб);

2) встановлення факту не пов'язується із наступним вирішенням спору про право;

3) заявник не має іншої можливості одержати або відновити належні документи, що засвідчують факт, який має юридичне значення;

4) чинним законодавством не передбачений інший (позасудовий) порядок їх встановлення.

Порушення справи. Заява фізичної особи про встановлення факту, що має юридичне значення, подається до суду за місцем її проживання. Підсудність справ за заявою громадянина України, який проживає за її межами, про встановлення факту, що має юридичне значення, визначається за його клопотанням ухвалою судді Верховного Суду (ст. 316 ЦПК України).

У заяві повинно бути зазначене: 1) який факт заявник просить встановити та з якою метою; 2) причини неможливості одержання або відновлення документів, що засвідчують цей факт; 3) докази, що підтверджують факт. До заяви додаються докази, що підтверджують викладені в заяві обставини, і довідка про неможливість відновлення втрачених документів (ст. 318 ЦПК України).

Розгляд справи. Справи про встановлення фактів, що мають юридичне значення, повинні розглядатися судом за участю заявника і заінтересованих в результаті розгляду справи осіб, та відповідних організацій (органів соціального захисту, військкоматів тощо).

У судовому засіданні суд з'ясовує, чи мав місце в дійсності факт, про встановлення якого просить заявник, чи має він юридичне значення для заявника і чи є умови, за яких припустиме встановлення факту.

У рішення суду повинно бути зазначено відомості про факт, встановлений судом, мета його встановлення, а також докази, на підставі яких суд установив цей факт.

Рішення суду про встановлення факту, який підлягає реєстрації в органах державної реєстрації актів цивільного стану або нотаріальному посвідченню, не замінює собою документів, що видаються цими органами, а є тільки підставою для одержання зазначених документів (ст. 319 ЦПК України).

Особливості провадження у справах про встановлення факту народження або смерті особи на тимчасово окупованій території України.

Заява про встановлення факту народження особи на території, на якій введено воєнний чи надзвичайний стан, або на тимчасово окупованій території України, визначеній такою відповідно до законодавства, може бути подана батьками або одним з них, їхніми представниками, членами сім'ї, опікуном, піклувальником, особою, яка утримує та виховує дитину, або іншими законними представниками дитини до будь-якого місцевого суду України, що здійснює правосуддя, незалежно від місця проживання (перебування) заявника.

Заява про встановлення факту смерті особи на території, на якій введено воєнний чи надзвичайний стан, або на тимчасово окупованій території України, визначеній такою відповідно до законодавства, може бути подана членами сім'ї померлого, їхніми представниками або іншими

заінтересованими особами (якщо встановлення факту смерті особи впливає на їхні права, обов'язки чи законні інтереси) до будь-якого місцевого суду України, що здійснює правосуддя, незалежно від місця проживання (перебування) заявника.

Справи про встановлення факту народження або смерті особи на території, на якій введено воєнний чи надзвичайний стан, або на тимчасово окупованій території України, визначеній такою відповідно до законодавства, розглядаються невідкладно з дня надходження відповідної заяви до суду.

У рішенні про встановлення факту народження особи на території, на якій введено воєнний чи надзвичайний стан, або на тимчасово окупованій території України, визначеній такою відповідно до законодавства, мають бути зазначені встановлені судом дані про дату і місце народження особи, про її батьків.

Ухвалене судом рішення у справах про встановлення факту народження або смерті особи на території, на якій введено воєнний чи надзвичайний стан, або на тимчасово окупованій території України, визначеній такою відповідно до законодавства, підлягає негайному виконанню.

Рішення у справах про встановлення факту народження або смерті особи на території, на якій введено воєнний чи надзвичайний стан, або на тимчасово окупованій території України, визначеній такою відповідно до законодавства, може бути оскаржено в загальному порядку, встановленому ЦПК України. Оскарження рішення не зупиняє його виконання.

Копія судового рішення видається учасникам справи негайно після його ухвалення або невідкладно надсилається судом до органу державної реєстрації актів цивільного стану за місцем ухвалення рішення для державної реєстрації народження або смерті особи. (ст. 317 ЦПК).

8. Розгляд судом справ про відновлення прав на втрачені цінні папери на пред'явника та векселі

Цінний папір на пред'явника - це документ, у якому не вказується конкретна особа, на користь якої необхідно вчинити виконання. Виходячи із цього особою, уповноваженою на здійснення вираженого в такому цінному папері права, є будь-який власник цінного папера. Таким чином, скористатися правами, що випливають з цінного папера, може будь-яка особа, у тому числі і та, якій в дійсності ці права не належать. Для захисту інтересів законного власника цінного папера і передбачений судовий порядок відновлення прав щодо документів на пред'явника.

Згідно Закону України «Про цінні папери та фондовий ринок» від 23.02.2006 р., цінними паперами на пред'явника можуть бути облігації, казначейські зобов'язання України, ощадні (депозитні) сертифікати тощо (ч. 1 ст. 8 Закону).

Вказаний закон виділяє також ордерні цінні папери, що заздалегідь містять можливість подальшого їх відчуження, наприклад, вексель (переказний вексель) (ч. 4 ст.8 Закону).

Порушення справи. Особа, яка втратила цінний папір на пред'явника або вексель, може звернутися до суду із заявою про визнання їх недійсними і про відновлення її прав на втрачений цінний папір. Заява подається до суду за місцезнаходженням емітента цінного папера на пред'явника або за місцем платежу за векселем (ст. 320 ЦПК України).

У заяві до суду про визнання втраченого цінного папера на пред'явника або векселі недійсним та відновлення прав на них повинно бути зазначено:

1) ім'я і місце проживання заявника, найменування та місцезнаходження юридичної особи-заявника;

2) обставини, за яких втрачено цінний папір на пред'явника або вексель;

3) повну і точну назву емітента втраченого цінного папера на пред'явника і його реквізити, а для векселя - вид, номер бланку, суму векселя, дата і місце складання, строк та місце платежу, найменування векселедавця та інших, відомих заявнику, зобов'язаних за векселем осіб, а також першого векселедержателя.

Суд, одержавши заяву, своєю ухвалою постановляє:

1) зробити публікацію про виклик держателя втраченого цінного папера на пред'явника або векселя до суду;

2) заборонити здійснювати будь-які операції за втраченим цінним папером на пред'явника або за векселем.

Ухвала надсилається емітенту втраченого цінного папера на пред'явника. У справі про визнання недійсним втраченого векселя та відновлення прав на нього ухвала суду надсилається негайно зобов'язаним за векселем особам, якщо їх адреси відомі суду, а також якщо строк платежу за векселем не настав, на адресу всіх нотаріусів відповідного нотаріального округу, на території якого знаходиться місце платежу за векселем. При пред'явленні векселя нотаріусу для вчинення протесту, щодо якого постановлено ухвалу, якою заборонено будь-які операції за ним, нотаріус зобов'язаний повідомити відповідний суд про пред'явлення такого векселя для вчинення протесту.

З дати постановлення ухвали суду припиняється зупиняється перебіг усіх строків щодо обігу втраченого цінного папера на пред'явника або векселя, встановлених законодавством про обіг векселів (ст. 322 ЦПК України).

Публікація про виклик держателя втраченого цінного папера на пред'явника або векселя, з приводу яких подана заяву до суду, повинна містити інформацію, визначену пунктами 1 і 3 частини першої статті 321 ЦПК України, а також пропозицію держателя втраченого цінного папера на пред'явника або векселя повідомити суду тримісячний строк про свої права на цінний папір або вексель.

Публікація робиться за рахунок заявника у місцевій газеті за місцезнаходженням емітента цінного папера або за місцем платежу

векселя, а також в одному з офіційних друкованих видань (ст. 323 ЦПК України).

Держатель втраченого цінного папера на пред'явника або векселя повинен у встановлений строк подати до суду, який постановив ухвалу, разом з цінним папером на пред'явника або векселем заяву про те, що він є його держателем (ст. 324 ЦПК України).

Якщо держатель втраченого цінного папера на пред'явника або векселя подасть заяву до суду, суд постановляє ухвалу про залишення заяви про визнання втраченого цінного папера на пред'явника або векселя недійсним та відновлення прав на нього без розгляду та встановлює строк для пред'явлення заявником позову в загальному порядку до держателя цього цінного папера на пред'явника або векселя про їх витребування.

Строк пред'явлення позову заявником до держателя втраченого цінного папера на пред'явника або векселя не може бути більшим двох місяців.

Відповідно до п. 14 постанови Пленуму Верховного Суду України від 08.06.2007 р. № 5 «Про деякі питання практики розгляду спорів, пов'язаних з обігом векселів» особа, що була власником векселя і втратила його в силу будь-якої події або обставини, що мали місце поза її волею, вправі заявити позовні вимоги про повернення векселя за загальними правилами, передбаченими ЦК. Набувач утраченого векселя вважається недобросовісним, якщо він на момент придбання векселя знав про те, що він вибув із володіння власника або особи, уповноваженої власником розпоряджатися векселем, поза їх волею. Груба необережність набувача має місце в тому разі, коли він з огляду на сформовані умови обігу повинен був знати про факт вибуття векселя з володіння зазначених осіб поза їх волею (зокрема, якщо вексель був придбаний після опублікування власником у друкованому засобі масової інформації оголошення про втрату або крадіжку векселя, про яке набувач векселя за обставинами справи не міг не знати). Недобросовісність і грубу необережність набувача доводить особа, яка пред'явила вимогу про вилучення векселя.

Якщо заявник у встановлений судом строк не пред'явить позову до держателя втраченого цінного папера на пред'явника або векселя, суд постановляє ухвалу про зняття заборони здійснювати будь-які операції за цінним папером на пред'явника або за векселем (ст. 325 ЦПК України).

Якщо протягом тримісячного строку з дня публікації про виклик держателя втраченого цінного папера на пред'явника або векселя не надійде заяви суд призначає справу до розгляду.

Про день розгляду справи суд повідомляє заявника, емітента втраченого цінного папера на пред'явника або зобов'язаних за векселем осіб.

Вирішення справи. За результатами розгляду справи суд ухвалює рішення про визнання втраченого цінного папера на пред'явника або векселя недійсним або про відмову в задоволенні заявленої вимоги. Рішення про визнання втраченого цінного папера на пред'явника або векселя недійсним є підставою для видачі заявникові цінного папера на пред'явника замість визнаного недійсним або проведення визначених ним

операцій; для здійснення платежу за векселем або для видачі заявникові векселя замість визнаного недійсним та для відновлення зобов'язаними за векселем особами передавальних написів.

Рішення суду про визнання недійсним втраченого цінного папера на пред'явника або векселя публікується в порядку, встановленому ЦПК.

У разі ухвалення судом рішення про відмову в задоволенні заявленої вимоги держатель цінного папера на пред'явника або векселя має право звернутися до суду із заявою про відшкодування за рахунок заявника збитків, заподіяних йому забороною здійснювати будь-які операції за цінним папером на пред'явника або за векселем.

Держатель цінного папера на пред'явника або векселя, який не заявив вчасно з будь-яких причин про своє право на цінний папір на пред'явника або вексель, може пред'явити позов до особи, за якою визнано право на цінний папір на пред'явника або на вексель (ст. 328 ЦПК).

9. Розгляд судом справ про передачу безхазяйної нерухомої речі в комунальну власність

Безхазяйною є річ, яка не має власника або власник якої невідомий. Безхазяйні нерухомі речі беруться на облік органом, що здійснює державну реєстрацію прав на нерухоме майно, за заявою органу місцевого самоврядування, на території якого вони розміщені. Про взяття безхазяйної нерухомої речі на облік робиться оголошення у друкованих засобах масової інформації. Після спливу одного року з дня взяття на облік безхазяйної нерухомої речі вона за заявою органу, уповноваженого управляти майном відповідної територіальної громади, може бути передана за рішенням суду у власність відповідної територіальної громади (ст. 335 ЦК України).

Порушення справи. Заява про передачу безхазяйної нерухомої речі у власність територіальній громаді за умов, визначених ЦК України, подається до суду за місцезнаходженням цієї речі органом, уповноваженим управляти майном відповідної територіальної громади (ст. 329 ЦПК України).

Згідно ч.5 статті 60 Закону України від 21.05.1997р. «Про місцеве самоврядування в Україні» від імені та в інтересах територіальних громад права суб'єкта комунальної власності здійснюють відповідні ради (органи місцевого самоврядування), через виконавчі органи, які згідно з Конституцією та цим Законом створюються сільськими, селищними, міськими, районними у містах (у разі їх створення) радами для здійснення виконавчих функцій і повноважень місцевого самоврядування в межах та порядку, встановлених законом (ч.1 стаття 10 Закону).

У заяві про передачу безхазяйної нерухомої речі у власність відповідній територіальній громаді повинно бути зазначено, яку нерухому річ заявник

просить передати у власність територіальній громаді, основні характеристики нерухомої речі, посилання на документи про взяття безхазяйної нерухомої речі на облік органом, що здійснює державну реєстрацію прав на нерухоме майно, друковані засоби масової інформації, в яких було зроблено оголошення про взяття відповідної нерухомої речі на облік (ст. 330 ЦПК) України.

Суд відмовляє в прийнятті заяви про передачу безхазяйної нерухомої речі у власність територіальній громаді, якщо вона не взята на облік органом, який здійснює державну реєстрацію права на нерухоме майно, або заяву подана до закінчення одного року з дня прийняття її на облік (ст. 331 ЦПК України).

Розгляд справи. Справа про передачу безхазяйної нерухомої речі у власність територіальній громаді розглядається судом за участю заявника з обов'язковим повідомленням усіх заінтересованих осіб (ст. 332 ЦПК України).

Вирішуючи справу, суд встановлює, чи дійсно нерухома річ є безхазяйною, тобто не має власника або він невідомий, чи є фактичні володільці, що певним чином використовують це майно, чи не належить воно померлій особі, особі, яка оголошена померлою або визнана безвісно відсутньою, та ін.

Рішення суду. Суд, встановивши, що нерухома річ є безхазяйною та взята на облік органом, який здійснює державну реєстрацію прав на нерухоме майно, а також, що сплив один рік з дня взяття на облік нерухомої речі, ухвалює рішення про передачу безхазяйної нерухомої речі у власність відповідної територіальної громади (ст. 333 ЦПК України).

10. Розгляд судом справ про визнання спадщини відумерлою

У разі відсутності спадкоємців за заповітом і за законом, усунення їх від права на спадкування, неприйняття ними спадщини, а також відмови від її прийняття суд визнає спадщину відумерлою за заявою відповідного органа місцевого самоврядування за місцем відкриття спадщини. Заява про визнання спадщини відумерлою подається після закінчення одного року з часу відкриття спадщини (ст. 1277 ЦК України).

Порушення справи. Заява про визнання спадщини відумерлою подається до суду за місцем відкриття спадщини або за місцезнаходженням нерухомого майна, що входить до складу спадщини (ст. 334 ЦПК України),

У заяві про визнання спадщини відумерлою мають бути зазначені відомості про час і місце відкриття спадщини, про майно, що становить спадщину, а також докази, які свідчать про належність цього майна спадкодавцю, про відсутність спадкоємців за заповітом і за законом, або про усунення їх від права на спадкування, або про неприйняття ними спадщини, або про відмову від її прийняття.

Суд відмовляє в прийнятті заяви про визнання спадщини відумерлою, якщо заява подана до закінчення одного року з часу відкриття спадщини.

Розгляд справи. Справа про визнання спадщини відумерлою розглядається судом з обов'язковою участю заявника та з обов'язковим повідомленням усіх заінтересованих осіб.

Справа про визнання спадщини відумерлою розглядається судом з обов'язковим залученням до участі у справі органів місцевого самоврядування за місцем відкриття спадщини та (або) за місцезнаходженням нерухомого майна, що входить до складу спадщини (ст. 337 ЦПК України).

Під час розгляду справи суд має встановити час і місце відкриття спадщини, майно, що складає спадщину, та наявність або відсутність підстав для визнання спадщини відумерлою.

Підставами для визнання спадщини відумерлою є: 1) відсутність спадкоємців за заповітом або за законом; 2) усунення спадкоємців від прийняття спадщини; 3) неприйняття спадкоємцями спадщини; 4) відмова спадкоємців від прийняття спадщини .

Рішення суду. Суд, встановивши, що спадкоємці за заповітом і за законом відсутні, або спадкоємці усунені від права на спадкування, або спадкоємці не прийняли спадщину чи відмовилися від її прийняття, ухвалює рішення про визнання спадщини відумерлою та про передачу її територіальній громаді відповідно до закону (ст. 338 ЦПК України).

11. Розгляд заяви про надання особі психіатричної допомоги у примусовому порядку

Згідно ст. 14 Закону України «Про психіатричну допомогу» від 22.02.2000 р. особа, яка страждає на психічний розлад, може бути госпіталізована до психіатричного закладу без її усвідомленої згоди або без згоди її законного представника, якщо її обстеження або лікування можливі лише в стаціонарних умовах, та при встановленні в особи тяжкого психіатричного розладу, внаслідок чого вона: вчиняє чи виявляє реальні наміри вчинити дії, що являють собою безпосередню небезпеку для неї чи оточуючих, або неспроможна самостійно задовольняти свої основні життєві потреби на рівні, який забезпечує її життєдіяльність.

До ***примусових спеціальних заходів надання психіатричної допомоги*** законом віднесено:

1) психіатричний огляд;
2) амбулаторна психіатрична допомога та її продовження;
3) госпіталізація до психіатричного закладу та продовження такої госпіталізації.

Порушення справи. За умов, визначених Законом України «Про психіатричну допомогу», заява лікаря-психіатра про проведення психіатричного огляду особи у примусовому порядку, про надання особі амбулаторної психіатричної допомоги та її продовження в примусовому порядку подається до суду за місцем проживання особи, а заява представника психіатричного закладу про госпіталізацію особи до психіатричного закладу у примусовому порядку та заява про продовження

такої госпіталізації подаються до суду за місцезнаходженням зазначеного закладу.

Заява особи, якій за рішенням суду надається амбулаторна психіатрична допомога у примусовому порядку, або її законного представника про припинення цієї допомоги подається до суду за місцем проживання особи, а про припинення госпіталізації до психіатричного закладу у примусовому порядку - до суду за місцезнаходженням психіатричного закладу (ст. 339 ЦПК).

У заяві про проведення психіатричного огляду фізичної особи у примусовому порядку, про надання особі амбулаторної психіатричної допомоги у примусовому порядку та її продовження, про госпіталізацію до психіатричного закладу у примусовому порядку та продовження такої госпіталізації повинні бути зазначені підстави для надання психіатричної допомоги у примусовому порядку, встановлені законом.

До заяви про психіатричний огляд або надання амбулаторної психіатричної допомоги у примусовому порядку додається висновок лікаря-психіатра, а про продовження примусово амбулаторної психіатричної допомоги, про примусову госпіталізацію, її продовженні - висновок комісії лікарів-психіатрів та інші відповідні матеріали.

У заяві фізичної особи або її законного представника про припинення амбулаторної психіатричної допомоги чи госпіталізації до психіатричного закладу у примусовому порядку мають бути наведені обставини і докази, на яких ґрунтуються ці вимоги.

У випадках, коли відповідно до закону госпіталізація у примусовому порядку була проведена за рішенням лікаря-психіатра і визнана доцільною комісією лікарів-психіатрів, психіатричний заклад, в якому перебуває особа, направляє до суду заяву про її госпіталізацію у примусовому порядку протягом 24 годин (ст. 340 ЦПК).

Розгляд справи про надання особі психіатричної допомоги у примусовому порядку проводиться судом колегіально в складі одного судді і двох присяжних (ч. 4 ст. 293 ЦПК).

Заява про надання психіатричної допомоги у примусовому порядку розглядається судом у такі строки з дня її надходження до суду:

- про госпіталізацію особи до психіатричного закладу - протягом 24 годин;
- про психіатричний огляд - протягом трьох днів;
- про надання амбулаторної психіатричної допомоги, її продовження та продовження госпіталізації - протягом десяти днів.

Справа за заявою про надання психіатричної допомоги у примусовому порядку чи про припинення надання амбулаторної психіатричної допомоги, госпіталізацію у примусовому порядку розглядається:

- у присутності особи, стосовно якої вирішується питання про надання їй психіатричної допомоги у примусовому порядку;
- з обов’язковою участю прокурора, лікаря-психіатра, представника психіатричного закладу, що подав заяву;

- з обов'язковою участю адвоката чи законного представника особи, стосовно якої розглядаються питання, пов'язані з наданням психіатричної допомоги.

З урахуванням стану здоров'я особи, стосовно якої вирішується питання про надання їй психіатричної допомоги у примусовому порядку, її участь у розгляді справи може відбуватися у режимі відеоконференції з психіатричного закладу, в якому перебуває така особа, про що суд зазначає в ухвалі про відкриття провадження у справі (ст. 341 ЦПК України).

Рішення суду. Залежно від встановлених обставин суд ухвалює рішення про задоволення заяви або про відмову в її задоволенні, яке підлягає негайному виконанню. Оскарження рішення не зупиняє його виконання.

Рішення про задоволення заяви лікаря-психіатра, представника психіатричного закладу є підставою для надання відповідної психіатричної допомоги у примусовому порядку.

Рішення про відмову в задоволенні заяви про продовження строку надання амбулаторної психіатричної допомоги, продовження госпіталізації, а також рішення про задоволення заяви фізичної особи, її адвоката, законного представника є підставою для припинення надання зазначеної примусової психіатричної допомоги.

Якщо під час судового засідання особа заявляє про застосування до неї насильства під час примусової госпіталізації або, незалежно від наявності заяви особи, якщо її зовнішній вигляд, стан чи інші відомі судді обставини дають підстави для обґрунтованої підозри порушення вимог законодавства під час примусової госпіталізації, суддя зобов'язаний забезпечити невідкладне проведення судово-медичного обстеження особи та надіслати відповідному органу досудового розслідування окрему ухвалу щодо необхідності проведення дослідження фактів застосування насильства та вжиття необхідних заходів для забезпечення безпеки особи згідно із законодавством. (ст. 342 ЦПК).

12. Розгляд судом справ про примусову госпіталізацію до протитуберкульозного закладу

Відповідно до ч. 2 ст. 12 Закону України від 05.07.2001р. «Про боротьбу із захворюванням на туберкульоз» (далі - Закон) хворі на заразні форми туберкульозу, в тому числі соціально дезадаптовані, із супутніми захворюваннями на хронічний алкоголізм, наркоманію чи токсикоманію, підлягають обов'язковій госпіталізації до протитуберкульозних закладів та зобов'язані пройти відповідне лікування. У разі ухилення від обов'язкової госпіталізації зазначені особи з метою запобігання поширенню туберкульозу за рішенням суду підлягають розшуку, приводу та обов'язковій госпіталізації до протитуберкульозних закладів, визначених місцевими органами виконавчої влади.

Порушення справи. Заява про примусову госпіталізацію до протитуберкульозного закладу або про продовження строку примусової госпіталізації хворого на заразну форму туберкульозу подається до суду за місцезнаходженням протитуберкульозного закладу, який здійснює медичний (диспансерний) нагляд за цим хворим, або до суду за місцем виявлення такого хворого (ст. 343 ЦПК України).

Заява про обов'язкову госпіталізацію чи продовження лікування хворого на заразні форми туберкульозу подається до суду представником протитуберкульозного закладу, який здійснює медичний (диспансерний) нагляд за цим хворим (ч. 7 ст. 12 Закону).

У заяві про обов'язкову госпіталізацію до протитуберкульозного закладу або про продовження лікування мають бути зазначені встановлені законом підстави для такої госпіталізації. До заяви додається мотивований висновок лікарської комісії про необхідність примусової госпіталізації до протитуберкульозного закладу або про продовження строку примусової госпіталізації, в якому зазначається строк, протягом якого буде проведено лікування.

Заява подається протягом 24-х годин з часу виявлення порушення хворим на заразну форму туберкульозу протиепідемічного режиму (ст. 344 ЦПК України).

Розгляд справи про примусову госпіталізацію до протитуберкульозного закладу проводиться судом у складі одного судді і двох присяжних (ч. 4 ст. 293 ЦПК України).

Справи про примусову госпіталізацію до протитуберкульозного закладу або про продовження лікування суд розглядає не пізніше 24 годин після відкриття провадження у справі. Особі має бути надано право особистої участі в судовому засіданні, за винятком випадків, коли за даними протитуберкульозного закладу така особа становить загрозу розповсюдження хвороби.

Участь у розгляді справи представника протитуберкульозного закладу, за заявою якого відкрито провадження у справі, адвоката, законного представника особи, стосовно якої вирішується питання про примусову госпіталізацію або про продовження строку примусової госпіталізації, є обов'язковою. (ст. 345 ЦПК) України.

Рішення суду. Розглянувши заяву про примусову госпіталізацію до протитуберкульозного закладу або про продовження строку примусової госпіталізації, суд ухвалює рішення, яким відхиляє або задовольняє заяву.

Рішення про задоволення заяви підлягає негайному виконанню та є підставою для примусової госпіталізації або продовження строку примусової госпіталізації особи в протитуберкульозному закладі на встановлений законом строк.

Після набрання законної сили рішенням суду про примусову госпіталізацію до протитуберкульозного закладу або про продовження строку примусової госпіталізації суд надсилає рішення відповідному органу місцевого самоврядування для вжиття заходів щодо охорони майна особи, стосовно якої ухвалено рішення суду (ст. 346 ЦПК України).

13. Розгляд судом справ про розкриття банками інформації, яка містить банківську таємницю, щодо юридичних та фізичних осіб

Зміст банківської таємниці визначено ст. 60 Закону України від 07.12.2000р. «Про банки і банківську діяльність». Так, інформація щодо діяльності та фінансового стану клієнта, яка стала відомою банку у процесі обслуговування клієнта та взаємовідносин з ним чи третім особам при наданні послуг банку, є банківською таємницею.

Банківською таємницею, зокрема, є: 1) відомості про банківські рахунки клієнтів, у тому числі кореспондентські рахунки банків у Національному банку України; 2) операції, які були проведені на користь чи за дорученням клієнта, здійснені ним угоди; 3) фінансово-економічний стан клієнтів; 4) системи охорони банку та клієнтів; 5) інформація про організаційно-правову структуру юридичної особи - клієнта, її керівників, напрями діяльності; 6) відомості стосовно комерційної діяльності клієнтів чи комерційної таємниці, будь-якого проекту, винаходів, зразків продукції та інша комерційна інформація; 7) інформація щодо звітності по окремому банку, за винятком тієї, що підлягає опублікуванню; 8) коди, що використовуються банками для захисту інформації. Інформація про банки чи клієнтів, що збирається під час проведення банківського нагляду, становить банківську таємницю.

Порушення справи. ЦПК України не встановлює кола уповноважених осіб, які мають право звернення до суду із заявою про розкриття банківської таємниці. Аналіз судової практики вказує, що суд може в порядку окремого провадження розглядати справи про розкриття інформації, яка містить банківську таємницю, за заявою:

- осіб, які мають право на отримання інформації, яка містить банківську таємницю, але за законом не наділені правом безпосереднього звернення до банку з вимогою про її розкриття;
- осіб, наділених правом безпосереднього звернення до банку із заявою про розкриття банківської таємниці, у випадку відмови банку в задоволенні такої вимоги.

Заява про розкриття банком інформації, яка містить банківську таємницю, щодо юридичної або фізичної особи у випадках, встановлених законом, подається до суду за місцезнаходженням банку, що обслуговує таку юридичну або фізичну особу (ст. 347 ЦПК України).

У заяві до суду про розкриття банком інформації, яка містить банківську таємницю, щодо юридичної або фізичної особи має бути зазначено:

1) найменування суду, до якого подається заява;

2) ім’я (найменування) заявника та особи, щодо якої вимагається розкриття інформації, яка містить банківську таємницю, їх місце проживання або місцезнаходження, а також ім’я представника заявника, коли заява подається представником;

3) найменування та місцезнаходження банку, що обслуговує особу, щодо якої необхідно розкрити банківську таємницю;

4) обґрунтування необхідності та обставини, за яких вимагається розкрити інформацію, що містить банківську таємницю, щодо особи, із зазначенням положень законів, які надають відповідні повноваження, або прав та інтересів, які порушено;

5) обсяги (межі розкриття) інформації, яка містить банківську таємницю, щодо особи та мету її використання (ст. 348 ЦПК).

Розгляд справи. Справа про розкриття банком інформації, яка містить банківську таємницю, розглядається у ***п'ятиденний строк*** з дня надходження заяви *у* ***закритому судовому засіданні*** з повідомленням заявника, особи, щодо якої вимагається розкриття банківської таємниці, та банку, а у випадках, коли справа розглядається з метою охорони державних інтересів та національної безпеки, - з повідомленням тільки заявника.

Неявка в судове засідання без поважних причин заявника та (або) особи, щодо якої вимагається розкриття банківської таємниці, чи їх представників або представника банку не перешкоджає розгляду справи, якщо суд не визнав їхню участь обов'язковою.

Якщо під час розгляду справи буде встановлено, що заява ґрунтується на спорі, який розглянутому в порядку позовного провадження, суд залишає заяву без розгляду і роз'ясняє заінтересованим особам, що вони мають право подати позов на загальних підставах (ст. 349 ЦПК України).

Рішення суду. У рішенні про розкриття банком інформації, яка містить банківську таємницю, щодо юридичної або фізичної особи зазначаються:

1) ім'я (найменування) одержувача інформації, його місце проживання або місцезнаходження, а також ім'я представника одержувача, коли інформація надається представникові;

2) ім'я (найменування) особи, щодо якої банк має розкрити інформацію, яка містить банківську таємницю, місце проживання або місцезнаходження цієї особи;

3) найменування і місцезнаходження банку, що обслуговує особу, щодо якої необхідно розкрити банківську таємницю;

4) обсяги (межі розкриття) інформації, яка містить банківську таємницю, що має бути надана банком одержувачу, та мету її використання.

Якщо під час судового розгляду буде встановлено, що заявник вимагає розкрити інформацію, яка містить банківську таємницю, щодо юридичної або фізичної особи без підстав і повноважень, визначених законом, то суд ухвалює рішення про відмову в задоволенні заяви.

Ухвалене судом рішення підлягає негайному виконанню. Копії рішення суд надсилає банку, що обслуговує юридичну або фізичну особу, заявнику та особі, щодо якої надається інформація. Особа, щодо якої банк розкриває банківську таємницю, або заявник мають право у п'ятиденний строк оскаржити ухвалене судом рішення до апеляційного суду в установленому порядку. Оскарження рішення не зупиняє його виконання (ст. 350 ЦПК України).

14. Розгляд судом справ про видачу і продовження обмежувального припису

Обмежувальний припис стосовно кривдника - встановлений у судовому порядку захід тимчасового обмеження прав чи покладення обов'язків на особу, яка вчинила домашнє насильство, спрямований на забезпечення безпеки постраждалої особи (п. 7 ч. 1 ст. 1 Закону України «Про запобігання та протидію домашньому насильству»)

Обмежувальним приписом встановлюються один чи декілька таких заходів тимчасового обмеження прав кривдника або покладення на нього таких обов'язків: 1) заборона перебувати в місці спільного проживання (перебування) з постраждалою особою; 2) усунення перешкод у користуванні майном, що є об'єктом права спільної сумісної власності або особистою приватною власністю постраждалої особи; 3) обмеження спілкування з постраждалою дитиною; 4) заборона наближатися на визначену відстань до місця проживання (перебування), навчання, роботи, інших місць частого відвідування постраждалою особою; 5) заборона особисто і через третіх осіб розшукувати постраждалу особу, якщо вона за власним бажанням перебуває у місці, невідомому кривднику, переслідувати її та в будь-який спосіб спілкуватися з нею; 6) заборона вести листування, телефонні переговори з постраждалою особою або контактувати з нею через інші засоби зв'язку особисто і через третіх осіб (ч. 2 ст. 26 Закону України «Про запобігання та протидію домашньому насильству»).

Підсудність. Заява про видачу обмежувального припису подається до суду за місцем проживання (перебування) особи, яка постраждала від домашнього насильства або насильства за ознакою статі, а якщо зазначена особа перебуває у закладі, що належить до загальних чи спеціалізованих служб підтримки постраждалих осіб, - за місцезнаходженням цього закладу.

Заява про видачу обмежувального припису може бути подана:

- особою, яка постраждала від домашнього насильства, або її представником - у випадках, визначених Законом України «Про запобігання та протидію домашньому насильству»;
- особою, яка постраждала від насильства за ознакою статі, або її представником - у випадках, визначених Законом України «Про забезпечення рівних прав та можливостей жінок і чоловіків»;

батьками та іншими законними представниками дитини, родичами дитини (баба, дід, повнолітні брат, сестра), мачухою або вітчимом дитини, а також органом опіки та піклування в інтересах дитини, яка постраждала від домашнього насильства, - у випадках, визначених Законом України «Про запобігання та протидію домашньому насильству», або постраждала від насильства за ознакою статі, - у випадках, визначених Законом України «Про забезпечення рівних прав та можливостей жінок і чоловіків»;

- опікуном, органом опіки та піклування в інтересах недієздатної особи, яка постраждала від домашнього насильства, - у випадках,

визначених Законом України «Про запобігання та протидію домашньому насильству», або постраждала від насильства за ознакою статі, - у випадках, визначених Законом України «Про забезпечення рівних прав та можливостей жінок і чоловіків» (ст. 350-2 ЦПК України).

Заінтересованими особами у справах про видачу обмежувального припису є особи, стосовно яких подано заяву про видачу обмежувального припису.

Заінтересованими особами також можуть бути інші фізичні особи, прав та інтересів яких стосується заява про видачу обмежувального припису, а також органи державної влади та органи місцевого самоврядування у межах їх компетенції.

Зміст заяви. У заяві про видачу обмежувального припису повинно бути зазначено:

1) найменування суду, до якого подається заява;

2) ім'я (прізвище, ім'я та по батькові) заявника та заінтересованої особи, їх місце проживання чи перебування, поштовий індекс, відомі номери засобів зв'язку та адреси електронної пошти, у разі якщо заява подається особою, зазначеною у пунктах 3 і 4 частини першої статті 350-2 ЦПК, - процесуальне становище особи, яка подає заяву, із зазначенням її імені (прізвища, імені та по батькові), місця проживання чи перебування, поштового індексу, відомих номерів засобів зв'язку та адреси електронної пошти, а також ім'я (прізвище, ім'я та по батькові) дитини або недієздатної особи, в інтересах якої подається заява, місце її проживання чи перебування, поштовий індекс, відомі номери засобів зв'язку та адреси електронної пошти, якщо такі відомі;

3) обставини, що свідчать про необхідність видачі судом обмежувального припису, та докази, що їх підтверджують (за наявності).

У разі неможливості надати визначені законом докази, до заяви може бути додано клопотання про їх витребування.

Розгляд справи. Справа про видачу обмежувального припису розглядається судом за участю заявника та заінтересованих осіб. У разі якщо участь заявника становить загрозу подальшої дискримінації чи насильства для нього, справа може розглядатися без його участі.

Неявка належним чином повідомлених заінтересованих осіб не перешкоджає розгляду справи про видачу обмежувального припису.

Суд розглядає справу про видачу обмежувального припису не пізніше 72 годин після надходження заяви про видачу обмежувального припису до суду.

Судові витрати, пов'язані з розглядом справи про видачу обмежувального припису, відносяться на рахунок держави.

Рішення суду. Рішення про видачу обмежувального припису або про відмову у видачі обмежувального припису приймається на підставі оцінки ризиків (ч. 3 ст. 26 Закону України «Про запобігання та протидію домашньому насильству»).

Розглянувши заяву про видачу обмежувального припису, суд ухвалює рішення про задоволення заяви або про відмову в її задоволенні.

У разі задоволення заяви суд видає обмежувальний припис у вигляді одного чи декількох заходів тимчасового обмеження прав особи, яка вчинила домашнє насильство чи насильство за ознакою статі, передбачених Законом України «Про запобігання та протидію домашньому насильству» або Законом України «Про забезпечення рівних прав та можливостей жінок і чоловіків», на строк від одного до шести місяців.

Обмежувальний припис, виданий судом стосовно особи, яка на момент винесення рішення суду не досягла вісімнадцятирічного віку, не може обмежувати право проживання (перебування) цієї особи у місці свого постійного проживання (перебування).

Рішення суду про видачу обмежувального припису підлягає негайному виконанню, а його оскарження не зупиняє його виконання.

За заявою осіб, визначених ЦПК, обмежувальний припис може бути продовжений судом на строк не більше шести місяців після закінчення строку, встановленого рішенням суду Копії повного рішення суду вручаються учасникам справи, які були присутні у судовому засіданні, негайно після проголошення такого рішення. Учасникам справи, які не були присутні у судовому засіданні, копія рішення суду надсилається рекомендованим листом з повідомленням про вручення негайно, але не пізніше наступного дня з дня ухвалення рішення.

Про видачу або продовження обмежувального припису суд не пізніше наступного дня з дня ухвалення рішення повідомляє уповноважені підрозділи органів Національної поліції України за місцем проживання (перебування) заявника для взяття особи, стосовно якої видано або продовжено обмежувальний припис, на профілактичний облік, а також районні, районні у містах Києві і Севастополі державні адміністрації та виконавчі органи сільських, селищних, міських, районних у містах рад за місцем проживання (перебування) заявника.

15. Розгляд судом справ про розкриття інформації, що становить професійну таємницю на ринках капіталу та організованих товарних ринках

Підсудність. Заява про розкриття особами, визначеними пунктами 1-3 частини першої статті 134 Закону України "Про ринки капіталу та організовані товарні ринки", інформації, що становить професійну таємницю на ринках капіталу та організованих товарних ринках, щодо юридичної або фізичної особи у випадках, встановлених законом, подається до суду за місцезнаходженням особи, у розпорядженні якої знаходиться така інформація, а у разі якщо такою особою є нерезидент - за місцезнаходженням Національної комісії з цінних паперів та фондового ринку.

Зміст заяви

У заяві до суду про розкриття інформації, що становить професійну таємницю на ринках капіталу та організованих товарних ринках, щодо юридичної або фізичної особи повинно бути зазначено:

1) найменування суду, до якого подається заява;

2) ім'я (найменування) заявника та особи, щодо якої вимагається розкриття інформації, що становить професійну таємницю на ринках капіталу та організованих товарних ринках, їх місце проживання або місцезнаходження, а також ім'я представника заявника, якщо заява подається представником;

3) ім'я (найменування) та місце проживання або місцезнаходження особи, у розпорядженні якої знаходиться інформація, що становить професійну таємницю на ринках капіталу та організованих товарних ринках, яку вимагається розкрити;

4) обґрунтування необхідності та обставини, за яких вимагається розкрити інформацію, що становить професійну таємницю на ринках капіталу та організованих товарних ринках, щодо особи, із зазначенням положень законів, які надають відповідні повноваження, та/або прав та інтересів, які порушено;

5) обсяг (межі розкриття) інформації, що становить професійну таємницю на ринках капіталу та організованих товарних ринках, щодо особи та мету використання такої інформації.

Розгляд справи. Справа про розкриття інформації, що становить професійну таємницю на ринках капіталу та організованих товарних ринках, розглядається у п'ятиденний строк з дня надходження заяви у закритому судовому засіданні з повідомленням заявника, особи, щодо якої вимагається розкриття такої інформації, та особи, в розпорядженні якої знаходиться така інформація, а в разі якщо справа розглядається з метою забезпечення охорони державних інтересів та національної безпеки - з повідомленням лише заявника.

Неявка в судове засідання без поважних причин заявника, особи, щодо якої вимагається розкриття інформації, що становить професійну таємницю на ринках капіталу та організованих товарних ринках, та/або особи, у розпорядженні якої знаходиться така інформація, чи представників зазначених осіб не перешкоджає розгляду справи, якщо суд не визнав участь такої особи (таких осіб) обов'язковою.

3. У разі якщо під час розгляду справи буде встановлено, що заява ґрунтується на спорі, який розглядається в порядку позовного провадження, суд залишає заяву без розгляду і роз'яснює заінтересованим особам, що вони мають право подати позов на загальних підставах.

Рішення суду.

У рішенні про розкриття особою, визначеною пунктами 1-3 частини першої статті 134 Закону України «Про ринки капіталу та організовані товарні ринки», інформації, що становить професійну таємницю на ринках капіталу та організованих товарних ринках, щодо юридичної або фізичної особи зазначаються:

1) ім'я (найменування) одержувача інформації, його місце проживання або місцезнаходження чи ім'я представника одержувача, якщо інформація надається представникові;

2) ім’я (найменування), місце проживання або місцезнаходження особи, щодо якої особа, у розпорядженні якої знаходиться інформація, що становить професійну таємницю на ринках капіталу та організованих товарних ринках, має розкрити таку інформацію;

3) ім’я (найменування) та місце проживання або місцезнаходження особи, у розпорядженні якої знаходиться інформація щодо особи, що становить професійну таємницю на ринках капіталу та організованих товарних ринках, яку необхідно розкрити;

4) обсяг (межі розкриття) інформації, що становить професійну таємницю на ринках капіталу та організованих товарних ринках, яка має бути надана особою, у розпорядженні якої знаходиться така інформація, її одержувачу, а також мета використання такої інформації.

У разі якщо під час судового розгляду буде встановлено, що заявник вимагає розкрити інформацію, що становить професійну таємницю на ринках капіталу та організованих товарних ринках, щодо юридичної або фізичної особи без підстав і повноважень, визначених законом, суд ухвалює рішення про відмову в задоволенні заяви.

Ухвалене судом рішення підлягає негайному виконанню. Копії рішення суд надсилає особі, у розпорядженні якої знаходиться інформація, що становить професійну таємницю на ринках капіталу та організованих товарних ринках, яку необхідно розкрити, заявнику та особі, щодо якої розкривається така інформація.

Особа, щодо якої розкривається інформація, що становить професійну таємницю на ринках капіталу та організованих товарних ринках, або заявник мають право у п’ятиденний строк оскаржити ухвалене судом рішення до апеляційного суду в установленому порядку. Оскарження рішення не зупиняє його виконання.

ТЕМА 20. АПЕЛЯЦІЙНЕ ПРОВАДЖЕННЯ – 4 год.

1. Загальна характеристика апеляційного провадження й перевірки судових рішень та ухвал.

2. Право апеляційного оскарження та порядок його реалізації. Суб’єкти та об’єкти апеляційного оскарження.

3. Форма, зміст та порядок подання апеляційної скарги.

4. Відкриття апеляційного провадження.

5. Підготовка розгляду справи судом апеляційної інстанції.

6. Процесуальний порядок розгляду справи судом апеляційної інстанції.

7. Повноваження суду апеляційної інстанції.

8. Постанова суду апеляційної інстанції.

1. **Апеляційне провадження** - це сукупність дій суду апеляційної інстанції та учасників справи, що здійснюються з метою перевірки законності і обґрунтованості рішень та ухвал суду першої інстанції, що не набрали законної сили.

Характерними **ознаками** апеляційного провадження можуть виступати наступні:

1) апеляція подається на рішення (ухвалу) суду, що не набрало законної сили;

2) справа направляється на розгляд апеляційного суду;

3) подання апеляції обумовлюється неправильністю рішення суду першої інстанції, що виражається, на думку особи, яка подала апеляційну скаргу, або в неправильному встановленні фактичних обставин, або в неправильному застосуванні закону;

4) апеляційний суд, переглядаючи справу, розглядає як питання факту, так і питання права, тобто має право перевірити як юридичну, так і фактичну сторони справи в тому обсязі, що й суд першої інстанції;

5) виконання рішення, оскарженого в апеляційному порядку, зупиняється (крім випадків негайного виконання рішення);

6) повноваження апеляційного суду при перегляді справи обмежені межами апеляційної скарги і предметом рішення суду першої інстанції;

7) апеляція може бути допущена тільки один раз у кожній справі.

Завдання апеляційного провадження - перевірка законності і обґрунтованості рішень (ухвал) суду першої інстанції в межах доводів апеляційної скарги та вимог, заявлених у суді першої інстанції.

Апеляційний суд досліджує докази, які судом першої інстанції були досліджені з порушенням встановленого порядку або в дослідженні яких було неправомірно відмовлено, а також нові докази, неподання яких до суду першої інстанції було зумовлено поважними причинами.

Судом апеляційної інстанції у цивільних справах є апеляційний суд, у межах апеляційного округу якого (території, на яку поширюються повноваження відповідного апеляційного суду) знаходиться місцевий суд, який ухвалив судове рішення, що оскаржується, якщо інше не передбачено ЦПК України.

Верховний Суд переглядає в апеляційному порядку судові рішення апеляційних судів, ухвалені ними як судами першої інстанції (ст. 351 ЦПК).

В апеляційному порядку можуть бути переглянуті не тільки рішення, але і значна частина ухвал суду першої інстанції, якими вирішуються процесуальні питання, що виникають при розгляді справи. їх неправильне вирішення також порушує нормальний розвиток процесу, створює погрозу реалізації закріплених у законі кінцевих цілей судочинства або взагалі перешкоджає самій можливості їх реалізації, як це буває, наприклад, при необґрунтованій відмові в порушенні справи.

Суди апеляційної інстанції

Судом апеляційної інстанції у цивільних справах є апеляційний суд, у межах апеляційного округу якого (території, на яку поширюються повноваження відповідного апеляційного суду) знаходиться місцевий суд, який ухвалив судове рішення, що оскаржується, якщо інше не передбачено ЦПК України.

Судом апеляційної інстанції у справах про визнання необґрунтованими активів та їх стягнення в дохід держави є Апеляційна палата Вищого антикорупційного суду, крім випадків, передбачених частиною третьою статті 26 ЦПК України (ч.1 ст. 351 ЦПК України).

Верховний Суд переглядає в апеляційному порядку судові рішення апеляційних судів, ухвалені ними як судами першої інстанції.

2. Право апеляційного оскарження та порядок його здійснення. Для реалізації апеляційного провадження необхідна наявність ряду передумов об'єктивного та суб'єктивного характеру. Під передумовами апеляційного оскарження розуміються попередні умови реалізації права на апеляційне оскарження.

Однією з основних об'єктивних передумов допустимості апеляційного оскарження є наявність об'єкта, з приводу якого подається апеляція.

Об'єктом апеляційного оскарження виступає рішення або ухвала суду першої інстанції, що не набрали законної сили, які: містять на думку особи, яка подає апеляційну скаргу, несприятливі для нього наслідки вирішення спору.

Рішення суду першої інстанції, у тому числі додаткові, заочні, можуть бути оскаржені в апеляційному порядку як у цілому, так і в частині, а також щодо обставин (фактів), встановлених судом (незалежно від того, чи вплинули висновки суду про ці обставини (факти) на вирішення справи по суті), або резолютивної частини з питань розподілу судових витрат між сторонами, порядку та способу виконання рішення тощо .

Суб'єкти апеляційного оскарження. Суб'єктивною передумовою допустимості апеляційного оскарження є наявність певного кола осіб, які мають право подати апеляційну скаргу на рішення суду першої інстанції. Мова йде про тих осіб, яким судове рішення, що ухвалене судом першої інстанції, завдає шкоди (несприятливих наслідках).

Учасники справи, а також особи, які не брали участі у справі, якщо суд вирішив питання про їхні права, свободи, інтереси та (або) обов'язки, мають право оскаржити в апеляційному порядку рішення суду першої інстанції повністю або частково.(ч.1 ст. 352 ЦПК України).

Дані особи мають право на апеляційне оскарження, якщо:

1) у них у справі є певний юридичний інтерес, тобто вони не задоволені рішенням суду першої інстанції і мають намір відстоювати свої вимоги в суді апеляційної інстанції;

2) вони мають процесуальну дієздатність.

Супротивником по апеляційній скарзі може стати тільки та особа, на чию користь було ухвалене рішення суду першої інстанції, або його правонаступник.

Ухвали, на які можуть бути подані скарги окремо від рішення суду визначені в ч.1 ст.353 ЦПК.

Заперечення на ухвали, що не підлягають оскарженню окремо від рішення суду, включаються до апеляційної скарги на рішення суду.

3. Апеляційна скарга подається безпосередньо **до суду апеляційної інстанції.**

Форма і зміст апеляційної скарги. Апеляційна скарга подаються у письмовій формі. В апеляційній скарзі мають бути зазначені відомості визначені в ч.2 ст. 356 ЦПК України.

До апеляційної скарги додаються.

1) довіреність або інший документ, що посвідчує повноваження представника, якщо апеляційна скарга подана представником і ці документи раніше не подавалися;

2) копії скарги та доданих письмових матеріалів відповідно до кількості учасників справи;

3) документи, що підтверджують сплату судового збору у встановлених порядку і розмірі, або документи, які підтверджують підстави звільнення від сплати судового збору відповідно до закону;

4) докази, що підтверджують дату отримання копії оскаржуваного судового рішення суду першої інстанції (за наявності). Якщо апеляційна скарга подається особою, звільненою від сплати судового збору відповідно до закону, у ній зазначаються підстави звільнення від сплати судового збору (ст. 356 ЦПК).

Строк подання скарги. Апеляційна скарга на рішення суду подається протягом тридцяти днів, а на ухвалу суду - протягом п’ятнадцяти днів з дня його (її) проголошення.

Якщо в судовому засіданні було оголошено лише вступну та резолютивну частини судового рішення або у разі розгляду справи (вирішення питання) без повідомлення (виклику) учасників справи, зазначений строк обчислюється з дня складення повного судового рішення.

Учасник справи, якому повне рішення або ухвала суду не були вручені у день його (її) проголошення або складення, має право на поновлення пропущеного строку на апеляційне оскарження:

1) на рішення суду - якщо апеляційна скарга подана протягом тридцяти днів з дня вручення йому повного рішення суду;

2) на ухвали суду - якщо апеляційна скарга подана протягом п’ятнадцяти днів з дня вручення йому відповідної ухвали суду.

Строк на апеляційне оскарження може бути також поновлений в разі пропуску з інших поважних причин, крім випадків, зазначених у ЦПК України (ст. 354).

Апеляційна скарга подається безпосередньо до суду апеляційної інстанції (ст. 355 ЦПК України).

4. Апеляційна скарга **реєструється** у день її надходження до суду апеляційної інстанції та не пізніше наступного дня передається судді, визначеному в порядку, встановленому ЦПК України.

Суд апеляційної інстанції після ознайомлення з апеляційною скаргою має право: 1) залишити апеляційну скаргу без руху; 2) повернути апеляційну скаргу; 3) відмовити у відкритті апеляційного провадження; 4) відкрити апеляційне провадження.

Апеляційна скарга залишається без руху, якщо вона оформлена з порушенням вимог, встановлених ст. 356 ЦПК України (Форма і зміст апеляційної скарги).

Апеляційна скарга ***залишається без руху*** також у випадку, якщо вона подана після закінчення строків, установлених ЦПК, і особа, яка її подала, не порушує питання про поновлення цього строку або якщо підстави, вказані нею у заяві, визнані неповажними. При цьому протягом десяти днів з дня вручення ухвали особа має право звернутися до суду апеляційної інстанції з заявою про поновлення строку або вказати інші підстави для поновлення строку.

Якщо заяву не буде подано особою в зазначений строк або вказані нею підстави для поновлення строку на апеляційне оскарження будуть визнані неповажними, суд відмовляє у відкритті апеляційного провадження у порядку, встановленому ЦПК України.

Апеляційна скарга не приймається до розгляду і ***повертається*** судом апеляційної інстанції також, якщо:

1) апеляційна скарга подана особою, яка не має процесуальної дієздатності, не підписана, або підписана особою, яка не має права її підписувати, або особою, посадове становище якої не зазначено;

2) до постановлення ухвали про відкриття апеляційного провадження особа, яка подала скаргу, подала заяву про її відкликання;

3) скаргу подано в інший спосіб, ніж до суду апеляційної інстанції;

4) скаргу подано на ухвалу, що не підлягає оскарженню окремо від рішення суду.

Питання про залишення апеляційної скарги без руху суддя-доповідач вирішує протягом п’яти днів з дня надходження апеляційної скарги. Питання про повернення апеляційної скарги суд апеляційної інстанції вирішує протягом п’яти днів з дня надходження апеляційної скарги або з дня закінчення строку на усунення недоліків.

Про повернення апеляційної скарги постановляється ухвала, яка може бути оскаржена в касаційному порядку.

Суд апеляційної інстанції ***відмовляє у відкритті*** апеляційного провадження у справі, якщо:

1) апеляційну скаргу подано на судове рішення, що не підлягає апеляційному оскарженню;

2) є ухвала про закриття провадження у зв’язку з відмовою від раніше поданої апеляційної скарги цієї самої особи на це саме судове рішення;

3) є постанова про залишення апеляційної скарги цієї самої особи без задоволення або ухвала про відмову у відкритті апеляційного провадження за апеляційною скаргою цієї особи на це саме судове рішення;

4) скаржником у строк, визначений судом, не подано заяву про поновлення строку на апеляційне оскарження або наведені підстави для поновлення строку на апеляційне оскарження визнані судом неповажними.

Незалежно від поважності причин пропуску строку на апеляційне оскарження суд апеляційної інстанції відмовляє у відкритті апеляційного провадження у разі, якщо апеляційна скарга подана після спливу одного року з дня складення повного тексту судового рішення, крім випадків встановлених ч.2 ст.358 ЦПК України .

Питання про відмову у відкритті апеляційного провадження вирішується ***не пізніше п'яти*** днів з дня надходження апеляційної скарги або з дня закінчення строку на усунення недоліків (ст. 358 ЦПК України).

Відкриття апеляційного провадження. Про відкриття апеляційного провадження у справі суд апеляційної інстанції постановляє ухвалу.

Питання про відкриття апеляційного провадження у справі вирішується не пізніше п'яти днів з дня надходження апеляційної скарги або заяви про усунення недоліків, поданої у порядку, передбаченому ЦПК України.

В ухвалі про відкриття апеляційного провадження зазначається строк для подання учасниками справи відзиву на апеляційну скаргу та вирішується питання про витребування матеріалів справи. Якщо разом з апеляційною скаргою подано заяви чи клопотання, суд в ухвалі про відкриття апеляційного провадження встановлює строк, протягом якого учасники справи мають подати свої заперечення щодо поданих заяв чи клопотань, якщо інше не передбачено ЦПК.

Якщо апеляційна скарга подана з пропуском визначеного ЦПК України строку, суд у випадку поновлення строку на апеляційне оскарження зупиняє дію оскаржуваного рішення в ухвалі про відкриття апеляційного провадження (ст. 359 ЦПК України).

Учасники справи мають право подати до суду апеляційної інстанції ***відзив на апеляційну скаргу*** в письмовій формі протягом строку, встановленого судом апеляційної інстанції в ухвалі про відкриття апеляційного провадження.

Відзив на апеляційну скаргу має містити вимоги встановлені ч.2 ст.360 ЦПК України. Відсутність відзиву на апеляційну скаргу не перешкоджає перегляду рішення суду першої інстанції.

До відзиву додаються докази надсилання (надання) копій відзиву та доданих до нього документів іншим учасникам справи.

Разом з ухвалою про відкриття апеляційного провадження суд апеляційної інстанції надсилає копії апеляційної скарги та доданих до неї матеріалів учасникам справи.

Суд апеляційної інстанції закриває апеляційне провадження, якщо:

1) після відкриття апеляційного провадження особа, яка подала апеляційну скаргу, заявила клопотання про відмову від скарги, за винятком випадків, коли є заперечення інших осіб, які приєдналися до апеляційної скарги;

2) після відкриття апеляційного провадження виявилося, що апеляційну скаргу не підписано, подано особою, яка не має процесуальної дієздатності, або підписано особою, яка не має права її підписувати;

3) після відкриття апеляційного провадження за апеляційною скаргою, поданою особою з підстав вирішення судом питання про її права, свободи,

інтереси та (або) обов'язки, встановлено, що судовим рішенням питання про права, свободи, інтереси та (або) обов'язки такої особи не вирішувалося.

Про закриття апеляційного провадження суд апеляційної інстанції постановляє ухвалу, яка може бути оскаржена в касаційному порядку.

Приєднання до апеляційної скарги. Учасники справи мають право приєднатися до апеляційної скарги, поданої особою, на стороні якої вони виступали. До апеляційної скарги мають право приєднатися також особи, які не брали участі у справі, якщо суд вирішив питання про їхні права, свободи, інтереси та (або) обов'язки.

Заяву про приєднання до апеляційної скарги може бути подано до початку розгляду справи в суді апеляційної інстанції.

До заяви про приєднання до апеляційної скарги додаються документ про сплату судового збору та докази надсилання (направлення) копії заяви іншим учасникам справи (ст. 363 ЦПК України).

Доповнення, зміна або відкликання апеляційної скарги або відмова від неї. Особа, яка подала апеляційну скаргу, має право доповнити чи змінити її протягом строку на апеляційне оскарження.

У разі закриття апеляційного провадження у зв'язку з відмовою від апеляційної скарги на судове рішення повторне оскарження цього рішення особою, що відмовилася від скарги, не допускається (ст. 364 ЦПК України).

5. Підготовка розгляду справи судом апеляційної інстанції. Суддя-доповідач у порядку підготовки справи до апеляційного розгляду:

1) з'ясовує питання про склад учасників судового процесу; У разі встановлення, що рішення суду першої інстанції може вплинути на права та обов'язки особи, яка не брала участі у справі, залучає таку особу до участі у справі як третю особу, яка не заявляє самостійних вимог щодо предмета спору;

2) визначає характер спірних правовідносин і закон, який їх регулює;

3) з'ясовує обставини, на які посилаються учасники справи як на підставу своїх вимог і заперечень;

4) з'ясовує, які обставини визнаються чи заперечуються учасниками справи;

5) вирішує питання щодо поважності причин неподання доказів до суду першої інстанції;

6) за клопотанням сторін та інших учасників справи вирішує питання про виклик свідків, призначення експертизи, витребування доказів, судових доручень щодо збирання доказів, залучення до участі у справі спеціаліста, перекладача;

7) за клопотанням учасників справи вирішує питання щодо вжиття заходів забезпечення позову;

8) вчиняє інші дії, пов'язані із забезпеченням апеляційного розгляду справи.

Після проведення підготовчих дій суддя-доповідач доповідає про них колегії суддів, яка вирішує питання про проведення додаткових підготовчих дій у разі необхідності та призначення справи до розгляду.

Про дату, час та місце розгляду справи повідомляються учасники справи, якщо справа відповідно до ЦПК України розглядається з їх повідомленням.

Межі розгляду справи судом апеляційної інстанції. Суд апеляційної інстанції переглядає справу за наявними в ній і додатково поданими доказами та перевіряє законність і обґрунтованість рішення суду першої інстанції в межах доводів та вимог апеляційної скарги.

Суд апеляційної інстанції досліджує докази, що стосуються фактів, на які учасники справи посилаються в апеляційній скарзі та (або) відзиві на неї.

Докази, які не були подані до суду першої інстанції, приймаються судом лише у виняткових випадках, якщо учасник справи надав докази неможливості їх подання до суду першої інстанції з причин, пір об'єктивно не залежали від нього.

Суд апеляційної інстанції не обмежений доводами та вимогами апеляційної скарги, якщо під час розгляду справи буде встановлено порушення норм процесуального права, які є обов'язковою підставою для скасування рішення, або неправильне застосування норм матеріального права.

В суді апеляційної інстанції не приймаються і не розглядаються позовні вимоги та підстави позову, що не були предметом розгляду в суді першої інстанції (ст. 367 ЦПК).

6. **Порядок розгляду справи судом апеляційної інстанції**. Справа розглядається судом апеляційної інстанції за правилами, встановленими для розгляду справи в порядку спрощеного позовного провадження, з особливостями, встановленими Главою 1Розділу V ЦПК України .

Розгляд справ у суді апеляційної інстанції починається з відкриття першого судового засідання.

Розгляд справ у суді апеляційної інстанції здійснюється в судовому засіданні з повідомленням учасників справи, крім випадків, передбачених ЦПК.

Суддя-доповідач доповідає зміст рішення (ухвали), яке оскаржено, доводи апеляційної скарги, межі, в яких повинні здійснюватися перевірка рішення (ухвали), встановлюватися обставини і досліджуватися докази.

Після доповіді судді-доповідача пояснення дає особа, яка подала апеляційну скаргу. Якщо апеляційні скарги подали обидві сторони, - першим дає пояснення позивач. Далі дають пояснення інші учасники справи.

Закінчивши з'ясування обставин і перевірку їх доказами, суд апеляційної інстанції надає учасникам справи можливість виступити у судових дебатах із такій самій» послідовності, в якій вони давали пояснення.

На початку судового засідання суд може оголосити про час, який відводиться для судових дебатів. Кожній особі, яка бере участь у

розгляді справи в суді апеляційної інстанції, надається однаковий проміжок часу для виступу.

Після закінчення дебатів суд переходить до стадії ухвалення судового рішення за результатами апеляційного провадження. (ч.8 ст. 368 ЦПК України).

Особливості розгляду в апеляційному порядку окремих категорій справ визначені в ст. 369 ЦПК України .

Строк розгляду апеляційної скарги. Апеляційна скарга на рішення суду першої інстанції має бути розглянута протягом шістдесяти днів із дня постановлення ухвали про відкриття апеляційного провадження, а апеляційна скарга на ухвалу суду першої інстанції - протягом тридцяти днів з дня постановлення ухвали про відкриття апеляційного провадження.

У виняткових випадках за клопотанням сторони з урахуванням особливостей розгляду справи суд апеляційної інстанції може продовжити строк розгляду справи, але не більш як на п'ятнадцять днів, про що постановляє відповідну ухвалу.

Неявка в судове засідання учасників справи. Суд апеляційної інстанції відкладає розгляд справи в разі неявки у судове засідання учасника справи, щодо якого немає відомостей про вручення йому судової повістки, або за його клопотанням, коли повідомлені ним причини неявки буде визнано судом поважними.

Неявка сторін або інших учасників справи, належним чином повідомлених про дату, час і місце розгляду справи, не перешкоджає розгляду справи (ст. 372 ЦПК України).

В суді апеляційної інстанції позивач має право відмовитися від позову, а сторони - **укласти мирову угоду** відповідно до загальних правил про ці процесуальні дії незалежно від того, хто подав апеляційну скаргу (ч. 1 ст. 373 ЦПК України).

7. Повноваження суду апеляційної інстанції.

Відповідно до ст. 374 ЦПК України суд апеляційної інстанції за результатами розгляду апеляційної і скарги має право:

1) ***залишити судове рішення без змін, а скаргу без задоволення*.**

Суд апеляційної інстанції залишає апеляційну скаргу без задоволення, а Судове рішення без змін, якщо визнає, що суд першої інстанції ухвалив судове рішення з додержанням норм матеріального і процесуального права (ст. 375 ЦПК).

2) ***скасувати судове рішення повністю або частково і ухвалити у відповідній частині нове рішення або змінити рішення***.

Підставами для скасування судового рішення повністю або частково та ухвалення нового рішення у відповідній частині або зміни судового рішення є: 1) неповне з'ясування обставин, що мають значення для справи;

2) недоведеність обставин, що мають значення для справи, які суд першої інстанції визнав встановленими;

3) невідповідність висновків, викладених у рішенні суду першої інстанції, обставинам справи;

4) порушення норм процесуального права або неправильне застосування норм матеріального права.

Неправильним застосуванням норм матеріального права вважається: неправильне тлумачення закону, або застосування закону, який не підлягає застосуванню, або незастосування закону, який підлягав застосуванню.

Порушення норм процесуального права є обов'язковою підставою для скасування судового рішення суду першої інстанції та ухвалення нового судового рішення (ч.3 ст. 376 ЦПК України).

Зміна судового рішення може полягати в доповненні або зміні його мотивувальної та (або) резолютивної частин (ст. 376 ЦПК України);

3) ***визнати нечинним судове рішення суду першої інстанції повністю або частково у передбачених ЦПК України випадках і закрити провадження у справі у відповідній частині.***

Визнати судове рішення нечинним можливо якщо судом першої інстанції прийнято законне та обґрунтоване рішення, а обставини, які стали підставою для припинення/закриття провадження, виникли після його прийняття. Наприклад, до суду апеляційної інстанції надійшла скарга на рішення суду першої інстанції, в якому припинилося зобов'язання, що було предметом розгляду (відсутній предмет спору), після його прийняття;

4) ***скасувати судове рішення повністю або частково і у відповідній частині закрити провадження у справі повністю або частково або залишити позовну заяву без розгляду повністю або частково.***

Судове рішення першої інстанції, яким закінчено розгляд справи, підлягає скасуванню в апеляційному порядку повністю або частково з закриттям провадження у справі або залишенням позову без розгляду у відповідній частині з підстав, передбачених статтями 255 ЦПК України («Підстави закриття провадження у справі») та 257 ЦПК України («Залишення позову без розгляду»).

5) ***скасувати судове рішення і направити справу для розгляду до іншого першої інстанції за встановленою підсудністю***.

Судове рішення, яким закінчено розгляд справи, підлягає скасуванню з направленням справи на розгляд за встановленою законом підсудністю, якщо рішення прийнято судом з порушенням правил територіальної юрисдикції (підсудності).

Справа не підлягає направленню на новий розгляд у зв'язку з порушеннями правил територіальної юрисдикції (підсудності), якщо учасник справи, який подав апеляційну скаргу, при розгляді справи судом першої інстанції без поважних причин не заявив про непідсудність справи (ст. 378 ЦПК України);

6) скасувати ухвалу, що перешкоджає подальшому провадженню у справі, і направити справу для продовження розгляду до суду першої інстанції.

Підставами для скасування ухвали суду, що перешкоджає подальшому провадженню у справі, і направлення справи для продовження розгляду до суду першої інстанції визначені в ч.1 ст. 379 ЦПК України;

7) скасувати ухвалу про відкриття провадження у справі і прийняти постанову про направлення справи для розгляду до іншого суду першої інстанції за встановленою підсудністю.

8) у передбачених ЦПК України випадках скасувати свою постанову (повністю або частково) і прийняти одне з рішень, зазначених в пунктах 1-7 ч. 1 ст. 374 ЦПК України .

8. **За результатами розгляду апеляційної скарги** суд приймає **постанову** або ухвалу, які оформлюються суддею-доповідачем (іншим суддею, якщо суддя-доповідач не згодний з постановою/ухвалою) і підписується всім складом суду, який розглядав справу, якщо інше не передбачено ЦПК.

Постанова суду апеляційної інстанції складається з:

1) вступної частини із зазначенням: а) дати і місця її прийняття, номера справи; б) найменування суду апеляційної інстанції, прізвищ та ініціалів суддів і секретаря судового засідання; в) імен (найменувань) сторін і особи, яка подала скаргу; г) найменування суду першої інстанції, рішення якого оскаржується, дати ухвалення рішення, прізвища судді (суддів); часу і місця його ухвалення, дати складання повного тексту рішення;

2) описової частини із зазначенням: а) короткого змісту позовних вимог і рішення суду першої інстанції; б) короткого змісту вимог апеляційної скарги; в) узагальнених доводів особи, яка подала апеляційну скаргу; г) узагальнених доводів та заперечень інших учасників справи;

3) мотивувальної частини із зазначенням: а) встановлених судом першої інстанції та неоспорених обставин, а також обставин, встановлених судом апеляційної інстанції, і визначених відповідно до них правовідносин; б) доводів, за якими суд апеляційної інстанції погодився або не погодився з висновками суду першої інстанції; в) мотивів прийняття або відхилення кожного аргументу, викладеного учасниками справи в апеляційній скарзі та відзиві на апеляційну скаргу; г) чи були і ким порушені, невизнані або оспорені права, свободи чи інтереси, за захистом яких особа звернулася до суду; ґ) висновків за результатами розгляду апеляційної скарги з посиланням на норми права, якими керувався суд апеляційної інстанції;

4) резолютивної частини із зазначенням: а) висновку суду апеляційної інстанції по суті вимог апеляційної скарги; б) нового розподілу судових витрат, понесених у зв'язку з розглядом справи у суді першої інстанції, - у випадку скасування або зміни судового рішення; в) розподілу судових витрат, понесених у зв'язку з переглядом справи у суді апеляційної інстанції; г) строку і порядку набрання постановою законної сили та її оскарження.

Постанову суду апеляційної інстанції може бути оскаржено у касаційному порядку у випадках, передбачених ЦПК (ст. 382 ЦПК України). Постанова суду апеляційної інстанції **набирає законної сили** з дня її прийняття.

Суд апеляційної інстанції у випадках і в порядку, встановлених ЦПК, може постановити окрему ухвалу (ст.262 ЦПК України).

Після закінчення апеляційного провадження справа у п'ятиденний строк направляється до суду першої інстанції, який її розглянув.

ТЕМА 21. КАСАЦІЙНЕ ПРОВАДЖЕННЯ – 2 год.

1. Сутність і значення стадії касаційного оскарження судових рішень.
2. Право касаційного оскарження та порядок його реалізації.
3. Форма, зміст та порядок подання касаційної скарги.
4. Відкриття касаційного провадження.
5. Підготовка розгляду справи судом касаційної інстанції.
6. Процесуальний порядок розгляду справи судом касаційної інстанції.
7. Повноваження суду касаційної інстанції.
8. Постанова суду касаційної інстанції.

1. Сутність і значення стадії касаційного оскарження судових рішень.

Касаційне провадження - це стадія цивільного процесу, яка передбачає перевірку судом касаційної інстанції законності судових актів, що набрали законної сили.

Така стадія характеризується наступними **ознаками**:

1) об'єктами касаційного оскарження є судові акти, що набрали законної сили, у тому числі акти апеляційної інстанції;

2) касаційне провадження порушується тільки по скаргах, у яких повинно бути зазначене, в чому полягає порушення або неправильне застосування закону;

3) мета касаційного провадження - перевірка законності судових актів;

4) касаційний суд не зв'язаний межами скарги, а перевіряє законність судових актів у цілому;

5) касаційне провадження здійснюється тільки Верховним Судом;

6) касаційний суд не розглядає справу по суті, не перевіряє обґрунтованість судових актів, а перевіряє їх законність, тобто правильність застосування норм матеріального та процесуального права судом першої і апеляційної інстанції.

Касаційне провадження складається з наступних **етапів**:

1) відкриття касаційного провадження;

2) касаційний розгляд.

До ***передумов права касаційного оскарження***

можна віднести наступні факти:

1) наявність об'єкта касаційного перегляду тобто рішення, що набрало законної сили, або ухвала суду першої або апеляційної інстанції;

2) наявність у касатора статусу особи, яка бере участь у справі;

3) волевиявлення касатора.

Умовою права касаційного оскарження є активний процесуальний юридичний факт - дія: подача касаційної скарги особою, яка має на це право, що приводить до реалізації права касаційного оскарження.

Судом касаційної інстанції у цивільних справах є Верховний Суд (**Касаційний цивільний суд у складі Верховного Суду**).

2. Право касаційного оскарження та порядок його реалізації.

Право касаційного оскарження. Учасники справи, а також особи, які не брали участі у справі, якщо суд вирішив питання про їхні права, свободи, інтереси та (або) обов'язки, мають право оскаржити у касаційному порядку:

1) рішення суду першої інстанції після апеляційного перегляду справи та постанову суду апеляційної інстанції, крім судових рішень, визначених у частині третій цієї статті;

2) ухвали суду апеляційної інстанції про відмову у відкритті або закриття апеляційного провадження, про повернення апеляційної скарги, про зупинення провадження, щодо забезпечення позову, заміни заходу забезпечення позову, щодо зустрічного забезпечення, про відмову ухвалити додаткове рішення, про роз'яснення рішення чи відмову у роз'ясненні рішення, про внесення або відмову у внесенні виправлень у рішення, про повернення заяви про перегляд судового рішення за нововиявленими або виключними обставинами, про відмову у відкритті провадження за нововиявленими або виключними обставинами, про відмову в задоволенні заяви про перегляд судового рішення за нововиявленими або виключними обставинами, про заміну сторони у справі, про накладення штрафу в порядку процесуального примусу, окремі ухвали.

Підставами касаційного оскарження є неправильне застосування судом норм матеріального права чи порушення норм процесуального права.

Підставами касаційного оскарження судових рішень, є неправильне застосування судом норм матеріального права чи порушення норм процесуального права виключно у таких випадках: якщо суд апеляційної інстанції в оскаржуваному судовому рішенні застосував норму права без урахування висновку щодо застосування норми права у подібних правовідносинах, викладеного у постанові Верховного Суду, крім випадку наявності постанови Верховного Суду про відступлення від такого висновку; якщо скаржник вмотивовано обґрунтував необхідність відступлення від висновку щодо застосування норми права у подібних правовідносинах, викладеного у постанові Верховного Суду та застосованого судом апеляційної інстанції в оскаржуваному судовому рішенні; якщо відсутній висновок Верховного Суду щодо питання застосування норми права у подібних правовідносинах;

Не підлягають касаційному оскарженню:

1) рішення, ухвали суду першої інстанції та постанови, ухвали суду апеляційної інстанції у справах, рішення у яких підлягають перегляду в апеляційному порядку Верховним Судом;

2) судові рішення у малозначних справах та у справах з ціною позову, що не перевищує двохсот п'ятдесяти розмірів прожиткового мінімуму для працездатних осіб, крім випадків, якщо: касаційна скарга стосується питання права, яке має фундаментальне значення для формування єдиної правозастосовчої практики; особа, яка подає касаційну скаргу, позбавлена можливості спростувати обставини, встановлені оскарженим судовим рішенням, при розгляді іншої справи; справа становить значний суспільний інтерес або має виняткове значення для учасника справи, який подає касаційну скаргу;

Особа, яка не брала участі у справі, якщо суд вирішив питання про її права, свободи, інтереси та (або) обов'язки, має право подати касаційну скаргу на судове рішення лише після його перегляду в апеляційному порядку за її апеляційною скаргою, крім випадку, коли судове рішення про права, свободи, інтереси та (або) обов'язки такої особи було ухвалено безпосередньо судом апеляційної інстанції. Після відкриття касаційного провадження за касаційною скаргою особи, яка не брала участі у справі, але суд вирішив питання про її права, свободи, інтереси та (або) обов'язки, така особа користується процесуальними правами і несе процесуальні обов'язки учасника справи.

Строк на касаційне оскарження. Касаційна скарга на судове рішення подається протягом **тридцяти днів** з дня його проголошення.

Якщо в судовому засіданні було проголошено лише вступну та резолютивну частини судового рішення, або у разі розгляду справи без повідомлення (виклику) учасників справи, зазначений строк обчислюється з дня складення повного судового рішення.

3. Форма, зміст та порядок подання касаційної скарги.

Касаційна скарга подається у ***письмовій формі***.

У касаційній скарзі повинно бути зазначено:

1) найменування суду, до якого подається скарга;

2) повне найменування (для юридичних осіб) або ім'я (прізвище, ім'я та по батькові) (для фізичних осіб) особи, яка подає касаційну скаргу, її місцезнаходження (для юридичних осіб) або місце проживання чи перебування (для фізичних осіб), поштовий індекс, ідентифікаційний код юридичної особи в Єдиному державному реєстрі підприємств і організацій України, реєстраційний номер облікової картки платника податків (для фізичних осіб) за його наявності або номер і серія паспорта (для фізичних осіб - громадян України), номери засобів зв'язку, адреса електронної пошти (за наявності), відомості про наявність або відсутність електронного кабінету;

3) повне найменування (для юридичних осіб) або ім'я (прізвище, ім'я та по батькові) (для фізичних осіб) інших учасників справи, їх

місцезнаходження (для юридичних осіб) або місце проживання чи перебування (для фізичних осіб);

4) рішення (ухвала), що оскаржується; 5) підставу, на якій подається касаційна скарга з визначенням передбаченої статтею 389 ЦПК України підстави.

6) клопотання особи, яка подає скаргу;

7) перелік письмових матеріалів, що додаються до скарги;

8) дата отримання копії судового рішення суду апеляційної інстанції, що оскаржується.

До касаційної скарги, поданої представником, повинна бути додана довіреність або інший документ, що посвідчує повноваження представника.

До касаційної скарги додаються:

1) копії скарги та доданих до неї матеріалів відповідно до кількості учасників справи, крім випадків, якщо така скарга та додані матеріали подаються до суду в електронній формі через електронний кабінет. У разі подання скарги та доданих матеріалів в електронній формі через електронний кабінет до неї додаються докази надсилання її копії та копій доданих матеріалів іншим учасникам справи з урахуванням положень статті 43 ЦПК України;

2) докази, що підтверджують дату отримання копії оскаржуваного рішення суду апеляційної інстанції, - за наявності;

3) документи, що підтверджують сплату судового збору у встановлених порядку і розмірі, або документи, що підтверджують підстави звільнення від сплати судового збору відповідно до закону.

У разі якщо касаційна скарга оформлена з порушенням вимог, а також подана особою, яка зобов'язана зареєструвати електронний кабінет, але не зареєструвала його, тоді застосовуються положення статті 185 ЦПК України, про що суддею постановляється відповідна ухвала.

Касаційна скарга не приймається до розгляду і повертається судом, якщо: касаційна скарга подана особою, яка не має процесуальної дієздатності, не підписана, підписана особою, яка не має права її підписувати, або особою, посадове становище якої не зазначено; скаргу подано у інший спосіб, ніж до суду касаційної інстанції; до постановлення ухвали про відкриття касаційного провадження від особи, яка подала скаргу, надійшла заява про її відкликання; у касаційній скарзі не викладені передбачені ЦПК України підстави для оскарження судового рішення в касаційному порядку.

Питання про залишення касаційної скарги без руху суд касаційної інстанції вирішує протягом двадцяти днів з дня надходження касаційної скарги. Питання про повернення касаційної скарги суд касаційної інстанції вирішує протягом двадцяти днів з дня надходження касаційної скарги або з дня закінчення строку на усунення недоліків.

Про повернення касаційної скарги постановляється **ухвала.**

Копія ухвали про повернення касаційної скарги надсилається учасникам справи. Скаржнику надсилається копія ухвали про повернення касаційної

скарги разом з доданими до скарги матеріалами, а касаційна скарга залишається в суді касаційної інстанції.

4. Відкриття касаційного провадження

Одержавши касаційну скаргу, оформлену відповідно до вимог статті 392 ЦПК України, **колегія суддів у складі трьох суддів** вирішує питання про відкриття касаційного провадження (про відмову у відкритті касаційного провадження).

Суд відмовляє у відкритті касаційного провадження у справі, якщо: касаційну скаргу подано на судове рішення, що не підлягає касаційному оскарженню; є ухвала про закриття касаційного провадження у зв'язку з відмовою цієї особи від поданої раніше касаційної скарги на це саме судове рішення; є постанова про залишення касаційної скарги цієї особи без задоволення або ухвала про відмову у відкритті касаційного провадження за касаційною скаргою цієї особи на це саме судове рішення; скаржником в строк, визначений судом, не подано заяву про поновлення строку на касаційне оскарження або наведені підстави для поновлення строку на касаційне оскарження, визнані судом неповажними;

Ухвала про відмову у відкритті касаційного провадження повинна містити мотиви, з яких суд дійшов висновку про відсутність підстав для відкриття касаційного провадження.

В ухвалі про відкриття касаційного провадження зазначаються підстави та строк подання відзиву. Якщо подано заяви чи клопотання, суд встановлює строк для заперечень, якщо інше не передбачено ЦПК України. За наявності клопотання особи, яка подала касаційну скаргу, суд у разі необхідності вирішує питання про зупинення виконання рішення (ухвали) суду або зупинення його дії.

Ухвалу про відкриття провадження у справі або про відмову у відкритті касаційного провадження суд касаційної інстанції постановляє не пізніше ніж через двадцять днів з дня надходження касаційної скарги або з дня закінчення строку на усунення недоліків.

Відзив на касаційну скаргу

Учасники справи мають право подати до суду касаційної інстанції відзив на касаційну скаргу в письмовій формі протягом строку, встановленого судом касаційної інстанції в ухвалі про відкриття касаційного провадження (ст.395 ЦПК України).

Закриття касаційного провадження

Суд касаційної інстанції закриває касаційне провадження, якщо: після відкриття касаційного провадження особа, яка подала скаргу, може заявити клопотання про відмову від скарги, якщо інші особи, що приєдналися до скарги, не заперечують; після відкриття провадження виявлено, що касаційну скаргу не підписано, подано особою без процесуальної дієздатності або підписано особою, яка не має на це права; Після відкриття провадження виявлено, що суд першої чи апеляційної інстанції не вирішував питання про права, свободи, інтереси чи обов'язки

особи, яка подала скаргу; після відкриття провадження виявлено, що Верховний Суд уже висловив правовий висновок або відступив від нього, а апеляційний суд переглянув рішення відповідно до цього висновку, у разі відсутності інших підстав для продовження провадження, воно закривається

Про закриття касаційного провадження суд касаційної інстанції постановляє **ухвалу.**

Приєднання до касаційної скарги

Учасники справи мають право приєднатися до касаційної скарги, поданої особою, на стороні якої вони виступали. До касаційної скарги мають право приєднатися особи, які не брали участі у справі, якщо суд вирішив питання про їхні права, свободи, інтереси та (або) обов'язки.

Заяву про приєднання до касаційної скарги може бути подано до початку розгляду справи в суді касаційної інстанції. Також до заяви про приєднання до касаційної скарги додаються документ про сплату судового збору та докази надсилання копії заяви іншим учасникам справи.

Доповнення, зміна або відкликання касаційної скарги або відмова від неї

Особа, яка подала касаційну скаргу, має право доповнити чи змінити її протягом строку на касаційне оскарження. У разі доповнення чи зміни касаційної скарги особа, яка подала касаційну скаргу, повинна надати докази надсилання копій відповідних доповнень чи змін до касаційної скарги іншим учасникам справи, в іншому випадку суд не враховує такі доповнення чи зміни. Таке надсилання може здійснюватися в електронній формі через електронний кабінет з урахуванням положень статті 43 ЦПК України.

Особа, яка подала касаційну скаргу, має право відкликати її до постановлення ухвали про відкриття касаційного провадження. Особа може відмовитися від касаційної скарги, а інша сторона - визнати її обґрунтованою повністю або частково до завершення провадження. За відсутності заперечень суд ухвалює закриття касаційного провадження.

У разі закриття касаційного провадження у зв'язку з відмовою від касаційної скарги на судові рішення повторне оскарження цих рішень особою, що відмовилася від скарги, не допускається.

5. Підготовка розгляду справи судом касаційної інстанції.

Після отримання справи суддя-доповідач протягом десяти днів готує доповідь, у якій викладає обставини, необхідні для ухвалення рішення суду касаційної інстанції.

Попередній розгляд справи

Попередній розгляд справи має бути проведений протягом п'яти днів після складення доповіді суддею-доповідачем колегією у складі трьох суддів у порядку письмового провадження без повідомлення учасників справи.

Попередній розгляд справи палатою, об'єднаною палатою, Великою Палатою не проводиться.

Суд касаційної інстанції залишає касаційну скаргу без задоволення, а рішення без змін, якщо відсутні підстави для скасування судового рішення. Суд касаційної інстанції скасовує судове рішення за наявності підстав, які тягнуть за собою обов'язкове скасування судового рішення.

6. Процесуальний порядок розгляду справи судом касаційної інстанції.

Розгляд справи в суді касаційної інстанції починається з відкриття першого судового засідання або через п'ятнадцять днів з дня відкриття касаційного провадження, якщо справа розглядається без повідомлення учасників справи.

Головуючий відкриває судове засідання і оголошує, яка справа, за чиєю скаргою та на судове рішення якого суду розглядається.

Суддя-доповідач доповідає в необхідному обсязі зміст оскаржуваного судового рішення та доводи касаційної скарги і відзиву на касаційну скаргу.

Сторони та інші учасники справи дають свої пояснення, першою дає пояснення сторона, яка подала касаційну скаргу. Якщо рішення оскаржили обидві сторони, першим дає пояснення позивач. Суд може обмежити тривалість пояснень, встановивши для всіх учасників справи рівний проміжок часу, про що оголошується на початку судового засідання.

У своїх поясненнях сторони та інші учасники справи можуть наводити тільки ті доводи, які стосуються підстав касаційного розгляду справи. Вислухавши пояснення учасників справи, суд переходить до стадії ухвалення судового рішення за результатами касаційного провадження.

Підстави для передачі справи на розгляд палати, об'єднаної палати або Великої Палати Верховного Суду:

Касаційний суд передає справу на розгляд об'єднаної палати, якщо вважає за необхідне відступити від правового висновку, викладеного в рішенні іншої колегії чи палати Верховного Суду.

Справа підлягає передачі на розгляд Великої Палати Верховного Суду, коли учасник справи оскаржує судове рішення з підстав порушення правил предметної чи суб'єктної юрисдикції, крім випадків, якщо:

1) учасник справи, який оскаржує судове рішення, брав участь у розгляді справи в судах першої чи апеляційної інстанції і не заявляв про порушення правил предметної чи суб'єктної юрисдикції;

2) учасник справи, який оскаржує судове рішення, не обґрунтував порушення судом правил предметної чи суб'єктної юрисдикції наявністю судових рішень Верховного Суду у складі колегії суддів (палати, об'єднаної палати) іншого касаційного суду у справі з подібною підставою та предметом позову у подібних правовідносинах;

3) Велика Палата Верховного Суду вже викладала у своїй постанові висновок щодо питання предметної чи суб'єктної юрисдикції спору у подібних правовідносинах.

Порядок передачі справи на розгляд палати, об'єднаної палати, Великої Палати Верховного Суду

Питання про передачу справи на розгляд палати, об'єднаної палати або Великої Палати Верховного Суду вирішується судом за власною ініціативою або за клопотанням учасника справи.

Наявність правової позиції у подібних справах, вона передає її відповідній колегії (палаті, об'єднаній палаті), про що постановляється ухвала. Повторна передача такої справи до Великої Палати виключається (ст. 404 ЦПК України).

Суд відмовляє у відкритті провадження за касаційною скаргою, якщо суд розглянув наведені у ній доводи під час касаційного розгляду справи за касаційною скаргою іншої особи.

Строки розгляду касаційної скарги

Касаційна скарга на судові рішення має бути розглянута протягом шістдесяти днів, а на ухвали - протягом тридцяти днів з дня постановлення ухвали про відкриття касаційного провадження у справі.

Відмова позивача від позову та укладення сторонами мирової угоди

Незалежно від того, за касаційною скаргою кого з учасників справи було відкрито касаційне провадження, у суді касаційної інстанції позивач має право відмовитися від позову, а сторони мають право укласти між собою мирову угоду з додержанням правил ЦПК України, що регулюють порядок і наслідки вчинення цих процесуальних дій.

Якщо заява про відмову від позову чи мирова угода сторін відповідають вимогам статей 206 і 207 ЦПК України, суд визнає нечинними судові рішення судів першої та апеляційної інстанцій та постановляє ухвалу про прийняття відмови позивача від позову або про затвердження мирової угоди сторін, якою одночасно закриває провадження у справі.

7. Повноваження суду касаційної інстанції.

Суд касаційної інстанції за результатами розгляду касаційної скарги має право:

1) залишити судові рішення судів першої інстанції та апеляційної інстанції без змін, а скаргу без задоволення;

2) скасувати судові рішення судів першої та апеляційної інстанцій повністю або частково і передати справу повністю або частково на новий розгляд, зокрема за встановленою підсудністю або для продовження розгляду;

3) скасувати судові рішення повністю або частково і ухвалити нове рішення у відповідній частині або змінити рішення, не передаючи справи на новий розгляд;

4) скасувати постанову суду апеляційної інстанції повністю або частково і залишити в силі рішення суду першої інстанції у відповідній частині;

5) скасувати судові рішення суду першої та апеляційної інстанцій у відповідній частині і закрити провадження у справі чи залишити позов без розгляду у відповідній частині;

6) визнати нечинними судові рішення судів першої та апеляційної інстанцій повністю або частково і закрити провадження у справі у відповідній частині;

Підстави для залишення касаційної скарги без задоволення, а судових рішень - без змін:

Суд касаційної інстанції залишає касаційну скаргу без задоволення, а судові рішення - без змін, якщо рішення переглянуте та ухвалено з додержанням норм матеріального і процесуального права.

Підстави для повного або часткового скасування рішень і передачі справи повністю або частково на новий розгляд або для продовження розгляду

Судові рішення підлягають обов'язковому скасуванню з направленням справи на новий розгляд, якщо:

1) справу розглянуто і вирішено неповноважним складом суду;

2) в ухваленні судового рішення брав участь суддя, якому було заявлено відвід, і судом касаційної інстанції визнано підстави про відвід обґрунтованими, якщо касаційну скаргу обґрунтовано такою підставою;

3) судове рішення не підписано будь-яким із суддів або підписано не тими суддями, що зазначені в судовому рішенні;

4) судове рішення ухвалено суддями, які не входили до складу колегії, що розглянула справу;

5) справу розглянуто за відсутності будь-кого з учасників справи, належним чином не повідомлених про дату, час і місце судового засідання, якщо такий учасник справи обґрунтовує свою касаційну скаргу такою підставою;

6) судове рішення ухвалено судом з порушенням правил інстанційної або територіальної юрисдикції;

Підставою для скасування судового рішення та направлення справи на новий розгляд є також порушення норм процесуального права, на які посилається заявник у касаційній скарзі, що унеможливило встановлення фактичних обставин, які мають значення для правильного вирішення справи, якщо:

1) суд не дослідив зібрані у справі докази, за умови висновку про обґрунтованість заявлених у касаційній скарзі підстав касаційного оскарження.

2) суд розглянув у порядку спрощеного позовного провадження справу, що підлягала розгляду за правилами загального позовного провадження; або

3) суд необґрунтовано відхилив клопотання про витребування, дослідження або огляд доказів або інше клопотання (заяву) учасника справи щодо встановлення обставин, які мають значення для правильного вирішення справи; або

4) суд встановив обставини, що мають суттєве значення, на підставі недопустимих доказів.

Порушення норм процесуального права може бути підставою для скасування або зміни рішення лише за умови, якщо це порушення призвело до ухвалення незаконного рішення.

Неправильним застосуванням норм матеріального права вважається: неправильне тлумачення закону або застосування закону, який не підлягає застосуванню, або незастосування закону, який підлягав застосуванню.

Зміна судового рішення може полягати в доповненні або зміні його мотивувальної та (або) резолютивної частини.

Суд касаційної інстанції скасовує постанову суду апеляційної інстанції повністю або частково і залишає в силі судове рішення суду першої інстанції у відповідній частині, якщо в передбачених статтею 400 ЦПК України межах встановить, що судом апеляційної інстанції скасовано судове рішення, яке відповідає закону.

Судове рішення, яким закінчено розгляд справи, підлягає скасуванню в касаційному порядку повністю або частково з закриттям провадження у справі або залишенням позову без розгляду у відповідній частині з підстав, передбачених статтями 255 та 257 ЦПК України.

Порушення правил юрисдикції загальних судів є обов'язковою підставою для скасування рішення незалежно від доводів касаційної скарги.

8. Постанова суду касаційної інстанції.

Постанова суду касаційної інстанції складається з:

1) вступної частини;

2) описової частини;

3) мотивувальної частини;

4) резолютивної.

У постанові палати, об'єднаної палати, Великої Палати Верховного Суду має міститися висновок про те, як саме повинна застосовуватися норма права, із застосуванням якої не погодилася колегія суддів, палата, об'єднана палата, що передала справу на розгляд палати, об'єднаної палати, Великої Палати.

Постанова суду касаційної інстанції набирає законної сили з моменту її ухвалення. З моменту ухвалення постанови судом касаційної інстанції скасовані або визнані нечинними рішення, постанови та ухвали суду першої або апеляційної інстанції втрачають законну силу та подальшому виконанню не підлягають.

Постанова суду касаційної інстанції є остаточною і оскарженню не підлягає.

Суд касаційної інстанції у випадках і в порядку, встановлених статтею 262 ЦПК України, може постановити окрему ухвалу.

Судові рішення суду касаційної інстанції вручаються (видаються або надсилаються) в порядку, встановленому статтею 272 ЦПК України.

Копії судових рішень суду касаційної інстанції повторно видаються судом, який розглядав справу як суд першої інстанції.

Повернення справ

Після закінчення касаційного розгляду справа у п'ятнадцятиденний строк повертається до суду першої інстанції, який її розглядав, якщо інше не зазначено у судовому рішенні суду касаційної інстанції.

ТЕМА 22. ПРОВАДЖЕННЯ ЗА НОВОВИЯВЛЕНИМИ АБО ВИКЛЮЧНИМИ ОБСТАВИНАМИ – 2 год.

1. Сутність і значення перегляду судових рішень за нововиявленими або виключними обставинами.
2. Підстави для перегляду судових рішень за нововиявленими або виключними обставинами.
3. Порядок подання заяви про перегляд судових рішень за нововиявленими або виключними обставинами.
4. Відкриття провадження за нововиявленими або виключними обставинами.
5. Розгляд заяви перегляду судових рішень за нововиявленими або виключними обставинами.

Нововиявлені обставини - це юридичні факти, які мають істотне значення для розгляду справи та існували на час розгляду справи, але не були і не могли бути відомі заявнику, а також обставини, які виникли після набрання судовим рішенням законної сили та віднесені законом до нововиявлених обставин.

Отже, в основі даного виду перегляду судових постанов не лежить судова помилка. У даній стадії переглядаються не тільки самі по собі рішення, що набрали законної сили, і ухвали суду, але і цивільна справа в цілому. Тому варто вважати, що загальним об'єктом перегляду в даній стадії процесу, або об'єктом у широкому змісті, є саме цивільна справа.

Характерні риси перегляду:

1) переглядатися можуть тільки судові акти, якими закінчено розгляд справи, що набрали законої сили;

2) такі судові акти можуть переглядатися тільки на підставах, виключний перелік яких закріплен у ЦПК;

3) заява про перегляд може бути подана сторонами та іншими учасниками справи;

4) перегляд здійснюється тільки судом який ухвалив рішення, постановив ухвалу або видав судовий наказ;

5) нововиявлені обставини можуть вплинути на прийняття іншого процесуального рішення, що не співпадає з вже прийнятим судом рішенням.

Підставами для перегляду судового рішення за нововиявленими обставинами є:

1) істотні для справи обставини, що не були встановлені судом та не були і не могли бути відомі особі, яка звертається із заявою, на час розгляду справи.

Під істотними обставинами варто розуміти юридичні факти, що входять до складу підстав позову і заперечень проти позову, а також будь-які інші факти, що мають значення для правильного вирішення справи. Якби ці факти були відомі суду в момент розгляду справи, то суд повинен був винести інше за своїм змістом рішення.

У тому випадку, коли суд міг встановити необхідні для справи обставини, але не зробив цього, постановлене по даній справі рішення або ухвала можуть бути переглянуті в апеляційному порядку, а не у зв'язку з нововиявленими обставинами.

Від зазначених обставин варто відрізняти так звані нові та обставини, що змінилися. **Новими є такі обставини**, які не існували на момент розгляду справи судом і з'явилися після винесення судового рішення або ухвали. Обставини, що змінилися, - це юридичні факти, покладені в основу рішення і ухвали, але які згодом змінилися. Зміна обставин, на яких засноване судове рішення, а також поява нових обставин у справі може служити лише підставою для пред'явлення самостійного позову, але не для перегляду справи у зв'язку з нововиявленими обставинами.

Від нововиявлених обставин, варто відрізняти докази, виявлені після вирішення справи судом. Обставини, що існували і були відомі сторонам на момент вирішення справи, не можуть бути підставою до перегляду у зв'язку з нововиявленими обставинами;

2) встановлений вироком або ухвалою про закриття кримінального провадження та звільнення особи від кримінальної відповідальності, що набрали законної сили, факт надання завідомо неправильного висновку експерта, завідомо неправдивих показань свідка, завідомо неправильного перекладу, фальшивості письмових, речових чи електронних доказів, що призвели до ухвалення незаконного рішення у даній справі.

Завідомо неправдиві показання свідка, завідомо неправильний висновок експерта, завідомо неправильний переклад, фальшивість документів або речових доказів, що потягли за собою ухвалення незаконного або необґрунтованого судового рішення, як підстави для його перегляду у зв'язку з нововиявленими обставинами мають існувати на момент ухвалення судового рішення, але про їх недостовірність заявнику не було відомо. Такі нововиявлені обставини мають бути підтверджені вироком суду у кримінальній справі, що набрав законної сили.

У випадках коли відносно особи, яка вчинила суспільно небезпечне діяння, провадження у кримінальній справі в силу закону не може бути закінчено постановленням вироку (у зв'язку із закінченням строків давності, внаслідок акта амністі, помилування, недосягнення віку кримінальної відповідальності, у зв'язку зі смертю) на підтвердження наявності вказаних обставин суд може врахувати постанову органів дізнання та досудового слідства, а також постанову суду про закриття кримінальної справи з підстав, зазначених у Кримінально-процесуального кодексу України, прийнятих за результатами проведеного в порядку кримінального судочинства розслідування за умови визнання їх істотною для справи обставиною відповідно до ЦПК України;

3) скасування судового рішення, яке стало підставою для ухвалення судового рішення, що підлягає перегляду. Скасування судового рішення може бути визнано нововиявленою обставиною лише в тому випадку, коли суд обґрунтував ухвалене судове рішення скасованим (воно було підставою для ухвалення такого судового рішення) або виходив із нього,

хоча прямо й не посилався на нього на підтвердження наявності вказаних обставин, а також якщо наслідком скасування судового рішення є інше за змістом вирішення спору.

Підставою скасування судового рішення може бути лише ухвалене судом судове рішення, а не рішення третейського суду або іншого державного органу.

Вирішуючи питання про скасування судового рішення із зазначених підстав, суди мають виходити з преюдиційного зв'язку судових рішень, зокрема, із того, що між рішеннями має існувати матеріально-правовий зв'язок, факти, встановлені в одній із справ, мають значення для іншої справи.

Не є підставою для перегляду рішення суду за нововиявленими обставинами:

1. переоцінка доказів, оцінених судом у процесі розгляду справи;
2. докази, які не оцінювалися судом, стосовно обставин, що були встановлені судом.

Виключні обставини - це юридичні факти, встановлені після вступу судового рішення в законну силу, які ставлять під сумнів законність цього рішення і є підставою для постанови зовсім іншого рішення.

Підставами для перегляду судових рішень у зв'язку з виключними обставинами є:

1) встановлена Конституційним Судом України неконституційність (конституційність) закону, іншого правового акта чи їх окремого положення, застосованого (не застосованого) судом при вирішенні справи, якщо рішення суду ще не виконане.

Підставою для перегляду рішення є сукупність таких умов:

1. встановлення Конституційним Судом України неконституційність закону, іншого правового акта чи їх окремого положення;
2. на підставі цього акту чи їх окремого положення суд вирішив справу;

Судове рішення може бути переглянуто також і в тому разі, якщо Конституційний Суд України вказав на преюдиційність свого рішення при розгляді судами загальної юрисдикції позовів у зв'язку з правовідносинами, що виникли внаслідок дії неконституційно го акта, якщо рішення суду ще не виконано;

Відновлення попереднього юридичного стану стягувача здійснюється, зокрема, шляхом: повторного розгляду справи судом, включаючи відновлення провадження у справі (п. «а» ч. 3 ст. 10 Закону);

3. встановлення вироком суду, що набрав законної сили, вини судді у вчиненні злочину, внаслідок якого було ухвалено судове рішення (ч. 3 ст. 423 ЦПК України). Вчинення злочину суддею, внаслідок якого було ухвалено незаконне або необґрунтоване рішення (наприклад, одержаня хабаря, ухвалення завідомо правосудного рішення тощо), може вважатися виключною обставиною, якщо вина судді встановлена вироком суду, що набрав законної сили.

Слід зазначити, що при перегляді судового рішення за нововиявленими або виключними обставинами суд не може виходити за межі тих вимог,

які були предметом розгляду при ухваленні судового рішення, яке переглядається, розглядати інші вимоги або інші підстави позову (ч. 5 ст. 423 ЦПК України).

Заява про перегляд судового рішення суду першої інстанції подається до суду, який ухвалив судове рішення.

Заява про перегляд судових рішень судів апеляційної і касаційної інстанцій, якими змінено або скасовано судове рішення, подається до суду тієї інстанції, яким змінено або ухвалено нове судове рішення.

Заява про перегляд судового рішення з підстави, встановлення міжнародною судовою установою, юрисдикція якої визнана Україною, порушення Україною міжнародних зобов'язань при вирішенні даної справи судом, подається до Верховного Суду і розглядається у складі Великої Палати (ст. 425 ЦПК України).

Форма і зміст заяви. Заяви про перегляд судових рішень суду за нововиявленими або виключними обставинами за формою і змістом повинні відповідати вимогам ЦПК України щодо оформлення заяв до суду першої інстанції.

У заяві зазначаються:

1) найменування суду, якому адресується заява;

2) ім'я (найменування) особи, яка подає заяву, місце її проживання чи місцезнаходження;

3) інші учасники справи;

4) дата ухвалення і зміст судового рішення, про перегляд якого подано заяву;

5) нововиявлені або виключні обставини, якими обґрунтовується вимога про перегляд судового рішення, дата їх відкриття або встановлення;

6) посилання на докази, що підтверджують наявність нововиявлених або виключних обставин.

До заяви додаються:

1) копії заяви відповідно до кількості учасників справи;

2) документ про сплату судового збору;

3) докази, що підтверджують наявність нововиявлених або виключних обставин;

4) документ, що підтверджує повноваження представника особи, яка подає заяву, - якщо заява підписана таким представником;

5) клопотання особи про витребування копії рішення міжнародної судової установи, юрисдикція якої визнана Україною, в органу, відповідального за координацію виконання рішень міжнародної судової установи, якщо її немає у розпорядженні особи, яка подала заяву, - у разі подання заяви про перегляд судового рішення з під-стави, передбаченої п. 2 ч. 3 ст. 423 ЦПК України;

6) у разі пропуску строкуна подання заяви - клопотання про його поновлення (ст. 426 ЦПК України).

Заява про перегляд судового рішення за нововиявленими або виключними обставинами, що надійшла до суду, передається судді або колегії суддів, які визначаються у порядку, встановленому ЦПК України .

Протягом п’яти днів після надходження заяви до суду суддя (суддя-доповідач) перевіряє її відповідність вимогам ЦПК України і вирішує питання про відкриття провадження за нововиявленими або виключними обставинами.

Якщо заява про перегляд судового рішення за нововиявленими або виключними обставинами, не оформлена відповідно до вимог, встановлених ЦПК України, вона може бути залишена без руху або повернута.

Відкривши провадження за нововиявленими або виключними обставинами, суддя (суддя-доповідач) надсилає учасникам справи копії заяви про перегляд і призначає дату, час та місце судового за-сідання, про що повідомляє учасників справи.

Якщо в заяві міститься клопотання особи про витребування копії рішення міжнародної судової установи, юрисдикція якої визнана Україною, суддя (суддя-доповідач) невідкладно після відкриття провадження у справі постановляє ухвалу про витребування такої копії рішення разом з її автентичним перекладом від органу, відповідального за координацію виконання рішень міжнародної судової установи.

Особа, яка подала заяву про перегляд судового рішення за нововиявленими або виключними обставинами, може відмовитися від такої заяви до початку розгляду справи у судовому засіданні. У разі прийняття відмови від заяви суд закриває провадження за нововиявленими або виключними обставинами, про що постановляє ухвалу.

У разі прийняття відмови від заяви про перегляд судового рішення за нововиявленими обставинами інші учасники справи можуть вимагати компенсації особою, яка її подала, судових витрат, понесених ними під час перегляду судового рішення за нововиявленими обставинами.

Особа, яка відмовилася від заяви про перегляд судового рішення за нововиявленими або виключними обставинами, не може повторно звертатися до суду із такою самою заявою на тих самих підставах (ст. 428 ЦПК України).

Розгляд заяви. Заява про перегляд судового рішення за нововиявленими або виключними обставинами розглядається судом у судовому засіданні протягом тридцяти днів з дня відкриття провадження за нововиявленими або виключними обставинами.

Справа розглядається судом за правилами, встановленими ЦПК для провадження, у суді тієї інстанції, яка здійснює перегляд. У суді першої інстанції справа розглядається у порядку спрощеного позовного провадження з повідомленням учасників справи.

За результатами перегляду судового рішення за нововиявленими або виключними обставинами суд може:

1. відмовити в задоволенні заяви про перегляд судового рішення за нововиявленими або виключними обставинами та залишити відповідне судове рішення в силі;

2. задовольнити заяву про перегляд судового рішення за нововиявленими або виключними обставинами, скасувати відповідне судове рішення та ухвалити нове рішення чи змінити рішення;

3. скасувати судове рішення і закрити провадження у справі або залишити позов без розгляду.

За результатами перегляду судового рішення за нововиявленими або виключними обставинами Верховний Суд може також скасувати судове рішення (судові рішення) повністю або частково і передати справу на новий розгляд до суду першої чи апеляційної інстанції.

У разі відмови в задоволенні заяви про перегляд рішення, ухвали, постанови за нововиявленими або виключними обставинами суд постановляє ухвалу.

У разі задоволення заяви про перегляд судового рішення та скасування судового рішення, що переглядається, суд:

1. ухвалює рішення - якщо переглядалося рішення суду;
2. постановляє ухвалу - якщо переглядалася ухвала суду;
3. приймає постанову - якщо переглядалася постанова.

Верховний Суд за наслідками розгляду заяви про перегляд судо вого рішення приймає України.

Судове рішення, прийняте за результатами перегляду судового рішення за нововиявленими або виключними обставинами, видається або надсилається учасникам справи.

З набранням законної сили новим судовим рішенням втрачають законну силу судові рішення інших судів у цій справі.

Судове рішення, ухвалене за результатами перегляду судового рішення за нововиявленими або виключними обставинами, може бути переглянуте на загальних підставах (ст. 429 ЦПК).

ТЕМА 23. ВИКОНАВЧЕ ПРОВАДЖЕННЯ В ЦИВІЛЬНОМУ СУДОЧИНСТВІ – 4 год.

1. Загальна характеристика виконавчого провадження як частини судового розгляду.
2. Учасники виконавчого провадження, їх права та обов’язки.
3. Органи примусового виконання судових рішень.
4. Загальні умови та порядок здійснення виконавчого провадження.
5. Негайне виконання судових рішень
6. Заходи примусового виконання рішень.
7. Мирова угода в процесі виконання.
8. Відстрочка й розстрочка виконання, зміна чи встановлення способу та порядку виконання.
9. Поворот виконання судового рішення, постанови.
10. Судовий контроль за виконанням судових рішень.

1. Загальна характеристика виконавчого провадження, як частини судового розгляду

Відповідно до п. 9 ст. 129 Конституції України до основних засад судочинства віднесено обов'язковість рішень суду.

Судові рішення, що набрали законної сили, обов'язкові для всіх органів державної влади і органів місцевого самоврядування, підприємств, установ, організацій, посадових чи службових осіб та громадян і підлягають виконанню на всій території України, а у випадках, встановлених міжнародними договорами, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України, - і за її межами.

Отже, виконання судових рішень у цивільних справах є складовою права на справедливий суд та однією з процесуальних гарантій доступу до суду, що передбачено ст. 6 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод 1950 року, яка підлягає застосуванню згідно з ч. 4 ст. 10 ЦПК України.

Виконання рішення суду є завершальною стадією цивільного судочинства, у якій рішення, що набрало законної сили, звертається до виконання та вирішуються питання, що виникають у зв'язку зі зверненням рішення до виконання та його виконанням. Відповідно до усталеної практики Європейського Суду з прав людини право на суд було б ілюзорним, якби національна правова система дозоляла, щоб остаточне, обов'язкове для виконання судове рішення залишалося невиконаним на шкоду будь-якої зі сторін (див. рішення у справі «Горнсбі проти Греції» (Hornsby V. Greece), від 19.03.1997, п. 40).

Виконавче провадження як завершальна стадія судового провадження і примусове виконання судових рішень та рішень інших органів (посадових осіб) (далі - рішення) - сукупність дій визначених у законі органів і осіб, що спрямовані на примусове виконання рішень і проводяться на підставах, у межах повноважень та у спосіб, що визначені Конституцією України, Законом України «Про виконавче провадження», іншими законами та нормативно-правовими актами, а також рішеннями, які відповідно до закону підлягають примусовому виконанню.

Характерними ознаками виконавчого провадження є:

- це сукупність процесуальних та фактичних дій;
- це діяльність органів і осіб, визначених у спеціальному законі;
- процесуальна діяльність учасників виконавчого провадження врегульована законом; водночас виконання віднесене до компетенції органів не судової, а виконавчої влади;
- мета - примусове виконання рішення, яке здійснюється на підставі, способами і в межах повноважень, визначених законом.

Виконавче провадження регулюється Законами України: «Про виконавче провадження» 2016 р., «Про органи та осіб, які здійснюють примусове виконання судових рішень і рішень інших органів» 2016 р., нормами ЦПК України, Порядком реалізації арештованого майна, що затверджені наказом Міністерства юстиції України № 2831/5 від 29 вересня 2016 р.

Виконавче провадження здійснюється з дотриманням таких засад: 1) верховенства права; 2) обов'язковості виконання рішень; 3) законності; 4)

диспозитивності; 5) справедливості, неупередженості та об'єктивності; 6) гласності та відкритості виконавчого провадження; 7) розумності строків виконавчого провадження; 8) співмірності заходів примусового виконання рішень та обсягу вимог за рішеннями; 9) забезпечення права на оскарження рішень, дій чи бездіяльності державних виконавців, приватних виконавців.

2. Учасники виконавчого провадження, їх права та обов'язки

Відповідно зі ст. 14 Закону України «Про виконавче провадження» учасниками виконавчого провадження є виконавець, сторони, представники сторін, прокурор, експерт, спеціаліст, перекладач, суб'єкт оціночної діяльності - суб'єкт господарювання, особи, права інтелектуальної власності яких порушені, - за виконавчими документами про конфіскацію та знищення майна на підставі Кримінального кодексу України, Кодексу України про адміністративні правопорушення.

Примусове виконання рішень покладається на органи державної виконавчої служби (державних виконавців) та на приватних виконавців, правовий статус та організація діяльності яких встановлюються Законом України «Про органи та осіб, які здійснюють примусове виконання судових рішень і рішень інших органів».

Сторонами виконавчого провадження є стягувач і боржник. Стягувачем є фізична або юридична особа чи держава, на користь чи в інтересах яких видано виконавчий документ. Боржником є визначена виконавчим документом фізична або юридична особа, держава, на яких покладається обов'язок щодо виконання рішення.

За рішеннями про стягнення в дохід держави коштів або вчинення інших дій на користь чи в інтересах держави, що приймаються судами у справах, які розглядаються в порядку цивільного, адміністративного та господарського судочинства, стягувачем виступає державний орган, за позовом якого судом прийнято відповідне рішення.

За рішеннями про стягнення судового збору, про накладення штрафу (як засобу процесуального примусу) стягувачем є Державна судова адміністрація України.

У разі вибуття однієї із сторін виконавець за заявою сторони, а також заінтересована особа мають право звернутися до суду із заявою про заміну сторони її правонаступником. Для правонаступника усі дії, вчинені до його вступу у виконавче провадження, є обов'язковими тією мірою, якою вони були б обов'язковими для сторони, яку правонаступник замінив.

У разі якщо сторона виконавчого провадження змінила найменування (для юридичної особи) або прізвище, ім'я чи по батькові (для фізичної особи), виконавець, за наявності підтверджуючих документів, змінює своєю постановою назву сторони виконавчого провадження (ст. 15 Закону).

Представники сторін. Сторони можуть реалізувати свої права і обов'язки у виконавчому провадженні самостійно або через представників. Особиста участь фізичної особи у виконавчому

провадженні не позбавляє її права мати представника, крім випадку, коли боржник згідно з рішенням зобов'язаний вчинити певні дії особисто.

Діти та особи, визнані судом недієздатними, реалізують свої права та виконують обов'язки, пов'язані з виконавчим провадженням, відповідно до вимог закону через своїх законних представників.

Представництво юридичних осіб у виконавчому провадженні здійснюється їх керівниками чи органами, посадовими особами, які діють у межах повноважень, наданих їм законом чи установчими документами юридичної особи, або через представників юридичної особи.

Представником юридичної особи у виконавчому провадженні може бути особа, яка відповідно до відомостей Єдиного державного реєстру юридичних осіб, фізичних осіб - підприємців та громадських формувань має право вчиняти дії від імені такої юридичної особи без довіреності. Повноваження представника юридичної особи у виконавчому провадженні можуть бути підтверджені довіреністю, виданою і оформленою відповідно до закону. Представник може вчиняти від імені особи, яку він представляє, усі процесуальні дії, що їх має право вчиняти така особа. Дані про наявність обмежень щодо представництва юридичної особи у виконавчому провадженні можуть міститися в Єдиному державному реєстрі юридичних осіб, фізичних осіб - підприємців та громадських формувань або у виданій довіреності.

Повноваження адвоката як представника посвідчуються ордером, дорученням органу чи установи, що уповноважені законом на надання безоплатної правової допомоги, або договором про надання правової допомоги. До ордера обов'язково додається витяг з договору, в якому зазначаються повноваження адвоката як представника або обмеження його прав на вчинення окремих дій як представника сторони виконавчого провадження. Витяг засвідчується підписами сторін договору (ст. 16 Закону).

Представниками у виконавчому провадженні не можуть бути:

1) особи, які не мають повної цивільної дієздатності;

2) судді, слідчі, прокурори, працівники підрозділів, які провадять оперативно-розшукову діяльність, експерти, спеціалісти, перекладачі, суб'єкти оціночної діяльності - суб'єкти господарювання, які діють як учасники цього виконавчого провадження, виконавці та помічники приватних виконавців, крім випадків, коли вони діють як законні представники або уповноважені особи відповідного органу, що є стороною виконавчого провадження;

3) інші особи, які відповідно до закону не можуть здійснювати представництво (ст. 17 Закону).

Прокурор. Під час здійснення представництва інтересів громадянина або держави у суді прокурор має право в порядку, передбаченому процесуальним законом та законом, що регулює виконавче провадження: брати участь у виконавчому провадженні при виконанні рішень у справі, в якій прокурором здійснювалося представництво інтересів держави в суді; (п. 6 ч. 6 ст. 23 Закону України «Про прокуратуру»).

Експерт. Спеціаліст. Суб'єкти оціночної діяльності - суб'єкти господарювання. Для з'ясування та роз'яснення питань, що виникають під час здійснення виконавчого провадження і потребують спеціальних знань, виконавець виносить постанову про залучення експерта або спеціаліста , а для проведення оцінки майна - суб'єктів оціночної діяльності - суб'єктів господарювання.

Експертом або спеціалістом може бути будь-яка дієздатна особа, яка має необхідні знання, кваліфікацію та досвід роботи у відповідній галузі.

Експерт або спеціаліст зобов'язаний надати письмовий висновок, а суб'єкт оціночної діяльності - суб'єкт господарювання - письмовий звіт з питань, що містяться в постанові, протягом 15 робочих днів з дня ознайомлення з постановою виконавця. Цей строк може бути продовжений до 30 робочих днів за погодженням з виконавцем.

Винагорода та інші витрати, пов'язані з проведенням експертизи, наданням висновку спеціаліста або звіту суб'єкта оціночної діяльності - суб'єкта господарювання, належать до витрат виконавчого провадження.

Експерт несе кримінальну відповідальність за відмову без поважних причин від виконання покладених на нього обов'язків під час здійснення виконавчого провадження, надання завідомо неправдивого висновку під час здійснення виконавчого провадження, про що він має бути попереджений виконавцем. Збитки, завдані сторонам внаслідок видачі завідомо неправдивого висновку, підлягають відшкодуванню в порядку, встановленому законом. За недостовірну чи необ'єктивну оцінку майна суб'єкт оціночної діяльності - суб'єкт господарювання несе відповідальність у порядку, встановленому законом, а оцінювач - кримінальну відповідальність, про що він має бути попереджений виконавцем (ст. 20 Закону).

Перекладач. Під час виконавчого провадження виконавець або сторони у разі потреби можуть запросити перекладача. Перекладачем може бути будь-яка дієздатна особа, яка володіє мовами, знання яких є Необхідним для перекладу. Особі, яка потребує послуг перекладачі, виконавець надає строк для його запрошення, але не більш як 10 робочих днів. У разі якщо зазначена особа не забезпечить участі перекладача у визначений строк, його може призначити постановою виконавець.

Перекладач несе кримінальну відповідальність за здійснення завідомо неправильного перекладу під час виконавчого провадження, а також за відмову без поважних причин від виконання покладених на нього обов'язків під час виконавчого провадження, про що він має бути попереджений виконавцем.(ст. 21 Закону).

Права і обов'язки сторін та інших учасників виконавчого провадження. Сторони виконавчого провадження та прокурор як учасник виконавчої провадження мають право ознайомлюватися з матеріалами виконавчого провадження, робити з них виписки, знімати копії, заявляти відводи у випадках, передбачених Законом, мають право доступу до автоматизованої системи виконавчого провадження, право оскаржувати рішення, дії або бездіяльність виконавця у порядку, встановленому

Законом, надавати додаткові матеріали, заявляти клопотання, брати участь у вчиненні виконавчих дій, надавати усні та письмові пояснення, заперечувати проти клопотань інших учасників виконавчого провадження та користуватися іншими правами, наданими законом.

Право вибору пред'явлення виконавчого документа для примусового виконання до органу державної виконавчої служби або до приватного виконавця, якщо виконання рішення відповідно до Закону України «Про виконавче провадження» віднесено до компетенції і органів державної виконавчої служби, і приватних виконавців, належить стягувану.

Сторони у процесі виконання рішення відповідно до процесуального законодавства мають право укласти мирову угоду, що затверджується (визнається) судом, який видав виконавчий документ.

Інші учасники виконавчого провадження мають право надавати додаткові матеріали, заявляти клопотання, брати участь у вчиненні виконавчих дій, надавати усні та письмові пояснення, заперечувати проти клопотань інших учасників виконавчого провадження та користуватися іншими правами, наданими законом.

Сторони зобов'язані невідкладно, не пізніше наступного робочого дня після настання відповідних обставин, письмово повідомити виконавцю про повне чи часткове самостійне виконання рішення боржником, а також про виникнення обставин, що обумовлюють обов'язкове зупинення вчинення виконавчих дій, про встановлення відстрочки або розстрочки виконання, зміну способу і порядку виконання рішення, зміну місця проживання чи перебування (у тому числі зміну їх реєстрації) або місцезнаходження, а боржник - фізична особа - також про зміну місця роботи.

Боржник зобов'язаний: 1) утримуватися від вчинення дій, що унеможливлюють чи ускладнюють виконання рішення; 2) допускати в установленому законом порядку виконавця до житла та іншого володіння, приміщень і сховищ, що належать йому або якими він користується, для проведення виконавчих дій; 3) за рішеннями майнового характеру подати виконавцю протягом п'яти робочих днів з дня відкриття виконавчого провадження декларацію про доходи та майно боржника, зокрема про майно, яким він володіє спільно з іншими особами, про рахунки у банках чи інших фінансових установах, про майно, що перебуває в заставі (іпотеці) або в інших осіб, чи про кошти та майно, належні йому від інших осіб, за формою, встановленою Міністерством юстиції України; 4) повідомити виконавцю про зміну відомостей, зазначених у декларації про доходи та майно боржника, не пізніше наступного робочого дня з дня виникненню відповідної обставини; 5) своєчасно з'являтися на вимогу виконавця; 6) надавати пояснення за фактами невиконання рішень або законних вимог виконавця чи іншого порушення вимог законодавства про виконавче провадження.

Особи, які на підставі закону звернулися з позовом в інтересах інших осіб (крім прокурора), беруть участь у виконавчому провадженні і

користуються правами сторони виконавчого провадження, відкритого за їхньою заявою або за заявою іншої сторони в справі.

У виконавчому провадженні за виконавчим документом на підставі судового рішення у справі за позовом, поданим учасником господарського товариства в інтересах останнього, укладення мирової угоди, відмова від стягнення і повернення виконавчого документа можливі лише за письмовою згодою всіх осіб, які у відповідній справі діяли в інтересах господарського товариства.

Особи, які беруть участь у виконавчому провадженні, зобов'язані сумлінно користуватися усіма наданими їм правами з метою забезпечення своєчасного та в повному обсязі вчинення виконавчих дій (ст. 19 Закону).

3. Органи примусового виконання судових постанов

Примусове виконання рішень покладається на органи державної виконавчої служби (державних виконавців) та у передбачених Законом випадках на приватних виконавців, правовий статус та організація діяльності яких встановлюються Законом України «Про органи та осіб, які здійснюють примусове виконання судових рішень і рішень інших органів».

Систему органів примусового виконання рішень становлять:

1) Міністерство юстиції України;

2) органи державної виконавчої служби, утворені Міністерством юстиції України в установленому законодавством порядку.

Державними виконавцями є керівники органів державної виконавчої служби, їхні заступники, головні державні виконавці, старші державні виконавці, державні виконавці органів державної виконавчої служби.

Державний виконавець є представником влади, діє від імені держави і перебуває під її захистом та уповноважений державою здійснювати діяльність з примусового виконання рішень у порядку, передбаченому законом.

Державні виконавці, керівники та спеціалісти органів державної виконавчої служби є державними службовцями

Незалежність державних виконавців від впливу чи втручання у їхню діяльність з примусового виконання рішень гарантується: 1) особливим порядком фінансування та матеріально-технічного забезпечення органів державної виконавчої служби; 2) дієвим механізмом мотивування державних виконавців; 3) прозорістю діяльності з примусового виконання рішень; 4) в інший спосіб, визначений законом.

Приватним виконавцем може бути громадянин України, уповноважений державою здійснювати діяльність з примусового виконання рішень у порядку, встановленому законом. Приватний виконавець є суб'єктом незалежної професійної діяльності.

Приватний виконавець здійснює примусове виконання рішень, передбачених Законом України «Про виконавче провадження», крім:

1) рішень про відібрання і передання дитини, встановлення побачення з нею або усунення перешкод у побаченні з дитиною;

2) рішень, за якими боржником є держава, державні органи, Національний банк України, органи місцевого самоврядування, їх посадові особи, державні та комунальні підприємства, установи/ організації, юридичні особи, частка держави у статутному капіталі яких перевищує 25 відсотків, та/або які фінансуються виключно за кошти державного або місцевого бюджету; 3) рішень, за якими боржником є юридична особа, примусова реалізація майна якої заборонена відповідно до закону; 4) рішень, за якими стягувачами є держава, державні органи; 5) рішень адміністративних судів та рішень Європейського суду з прав людини; 6) рішень, які передбачають вчинення дій щодо майна державної чи комунальної власності; 7) рішень про виселення та вселення фізичних осіб; 8) рішень, за якими боржниками є діти або фізичні особи, які визнані недієздатними чи цивільна дієздатність яких обмежена; 9) рішень про конфіскацію майна; 10) рішень, виконання яких віднесено цим Законом безпосередньо до повноважень інших органів, які не є органами примусового виконання; 11) інших випадків, передбачених Законом України «Про виконавче провадження» та Законом України «Про органи та осіб, які здійснюють примусове виконання судових рішень і рішень інших органів».

Обов'язки і права виконавців. Виконавець зобов'язаний вживати передбачених цим Законом заходів щодо примусового виконання рішень, неупереджено, ефективно, своєчасно і в повному обсязі вчиняти виконавчі дії.

Виконавець зобов'язаний:

1) здійснювати заходи примусового виконання рішень у спосіб та в порядку, які встановлені виконавчим документом і Законом України «Про виконавче провадження»;

2) надавати сторонам виконавчого провадження, їхнім представникам та прокурору як учаснику виконавчого провадження можливість ознайомитися з матеріалами виконавчого провадження;

3) розглядати в установлені законом строки заяви сторін, інших учасників виконавчого провадження та їхні клопотання;

4) заявляти в установленому порядку про самовідвід за наявності обставин, передбачених Законом України «Про виконавче провадження»;

5) роз'яснювати сторонам та іншим учасникам виконавчого провадження їхні права та обов'язки.

Виконавець під час здійснення виконавчого провадження має право:

1) проводити перевірку виконання боржниками рішень, що підлягають виконанню відповідно до Законом України «Про виконавче провадження»;

2) проводити перевірку виконання юридичними особами незалежно від форми власності, фізичними особами, фізичними особами - підприємцями рішень стосовно працюючих у них боржників;

3) з метою захисту інтересів стягувана одержувати безоплатно від державних органів, підприємств, установ, організацій незалежно від форми власності, посадових осіб, сторін та інших учасників виконавчого

провадження необхідні для проведення виконавчих дій пояснення, довідки та іншу інформацію, в тому числі конфіденційну;

4) за наявності вмотивованого рішення суду про примусове проникнення до житла чи іншого володіння фізичної особи безперешкодно входити на земельні ділянки, до житлових та інших приміщень боржника - фізичної особи, особи, в якої перебуває майно боржника чи майно та кошти, належні боржникові від інших осіб, проводити в них огляд, у разі потреби примусово відкривати їх в установленому порядку із залученням працівників поліції, опечатувати такі приміщення, арештовувати, опечатувати та вилучати належне боржникові майно, яке там перебуває та на яке згідно із законом можливо звернути стягнення. Примусове проникнення на земельні ділянки, до житлових та інших приміщень у зв'язку з примусовим виконанням рішення суду про виселення боржника та вселення стягувана і рішення про усунення перешкод у користуванні приміщенням (житлом) здійснюється виключно на підставі такого рішення суду;

5) безперешкодно входити на земельні ділянки, до приміщень, сховищ, іншого володіння боржника - юридичної особи, проводити їх огляд, примусово відкривати та опечатувати їх;

6) накладати арешт на майно боржника, опечатувати, вилучати, передавати таке майно на зберігання та реалізовувати його в установленому законодавством порядку;

7) накладати арешт на кошти та інші цінності боржника, зокрема на кошти, які перебувають у касах, на рахунках у банках, інших фінансових установах та органах, що здійснюють казначейське обслуговування бюджетних коштів (крім коштів на рахунках платників у системі електронного адміністрування податку на додану вартість, коштів на рахунках із спеціальним режимом використання, спеціальних та інших рахунках, звернення стягнення на які заборонено законом), на рахунки в цінних паперах, а також опечатувати каси, приміщення і місця зберігання грошей;

8) здійснювати реєстрацію обтяжень майна в процесі та у зв'язку з виконавчим провадженням;

9) використовувати за згодою власника приміщення для тимчасового зберігання вилученого майна, а також транспортні засоби стягувана або боржника за їхньою згодою для перевезення майна;

10) звертатися до суду або органу, який видав виконавчий документ, із заявою (поданням) про роз'яснення рішення, про видачу дубліката виконавчого документа у випадках, передбачених Законом України «Про виконавче провадження», до суду, який видав виконавчий документ, - із заявою (поданням) про встановлення чи зміну порядку і способу виконання рішення, про відстрочку чи розстрочку виконання рішення;

11) приймати рішення про відстрочку та розстрочку виконання рішення (крім судових рішень), за наявності письмової заяви стягувана;

12) звертатися до суду з поданням про розшук дитини, про по становлення вмотивованого рішення про примусове проникнення до

житла чи іншого володіння боржника - фізичної або іншої особи, в якої перебуває дитина, стосовно якої складено виконавчий документ про її відібрання;

13) звертатися до суду з поданням про примусове проникнення до житла чи іншого володіння боржника - фізичної або іншої особи, в якої перебуває майно боржника чи майно та кошти, що належать боржникові від інших осіб;

14) викликати фізичних осіб, посадових осіб з приводу виконавчих документів, що перебувають у виконавчому провадженні. У разі якщо боржник без поважних причин не з'явився за викликом виконавця, виконавець має право звернутися до суду щодо застосування до нього приводу;

15) залучати в установленому порядку понятих, працівників поліції, інших осіб, а також експертів, спеціалістів, а для проведення оцінки майна - суб'єктів оціночної діяльності - суб'єктів господарювання;

16) накладати стягнення у вигляді штрафу на фізичних, юридичних та посадових осіб у випадках, передбачених законом;

17) застосовувати під час примусового виконання рішень фото- і кінозйомку, відеозапис;

18) вимагати від матеріально відповідальних і посадових осіб

боржників - юридичних осіб або боржників - фізичних осіб надання пояснень за фактами невиконання рішень або законних вимог.

виконавця чи іншого порушення вимог законодавства про виконавче провадження;

19) у разі ухилення боржника від виконання зобов'язань, покладених на нього рішенням, звертатися до суду за встановленням тимчасового обмеження у праві виїзду боржника - фізичної особи чи керівника боржника - юридичної особи за межі України до виконання зобов'язань за рішенням або погашення заборгованості за рішеннями про стягнення періодичних платежів;

20) залучати в разі потреби до проведення чи організації виконавчих дій суб'єктів господарювання, у тому числі на платній основі, за рахунок авансового внеску стягувана;

21) отримувати від банківських та інших фінансових установ інформацію про наявність рахунків та/або стан рахунків боржника, рух коштів та операції за рахунками боржника, а також інформацію про договори боржника про зберігання цінностей або надання боржнику в майновий найм (оренду) індивідуального банківського сейфа, що охороняється банком;

22) здійснювати інші повноваження, передбачені Законом України «Про виконавче провадження».

Вимоги виконавця щодо виконання рішень є обов'язковими на всій території України. Невиконання законних вимог виконавця тягне за собою відповідальність, передбачену законом.

Залучення для проведення виконавчих дій працівників поліції здійснюється за вмотивованою постановою виконавця, яка надсилається

керівнику територіального органу поліції за місцем проведення відповідної виконавчої дії. У залученні поліції для проведення виконавчих дій може бути відмовлено лише з підстав залучення особового складу даного територіального органу поліції до припинення групового порушення громадської безпеки і порядку чи масових заворушень, а також для подолання наслідків масштабних аварій чи інших масштабних надзвичайних ситуацій.

Під час виконання рішень виконавець має право на безпосередній доступ до інформації про боржників, їхнє майно, доходи та кошти, у тому числі конфіденційної, яка міститься в державних базах даних і реєстрах, у тому числі електронних. Порядок доступу до такої інформації з баз даних та реєстрів встановлюється Міністерством юстиції України разом із державними органами, які забезпечують їх ведення (ст. 18 Закону).

4. Загальні умови та порядок здійснення виконавчого провадження

Виконавчі документи. Відповідно до Законом України «Про виконавче провадження» підлягають примусовому виконанню рішення на підставі таких виконавчих документів:

1) виконавчих листів та наказів, що видаються судами у передбачених законом випадках на підставі судових рішень, рішень третейського суду, рішень міжнародного комерційного арбітражу, рішень іноземних судів та на інших підставах, визначених законом або міжнародним договором України;

1-1) судові накази;

2) ухвал, постанов судів у цивільних, господарських, адміністративних справах, справах про адміністративні правопорушення, кримінальних провадженнях у випадках, передбачених законом;

3) виконавчих написів нотаріусів;

4) посвідчень комісій по трудових спорах, що видаються на підставі відповідних рішень таких комісій;

5) постанов державних виконавців про стягнення виконавчого збору, постанов державних виконавців чи приватних виконавців про стягнення витрат виконавчого провадження, про накладення штрафу, постанов приватних виконавців про стягнення основної винагороди;

6) постанов органів (посадових осіб), уповноважених розглядати справи про адміністративні правопорушення у випадках, передбачених законом;

7) рішень інших державних органів та рішень Національного банку України, які законом визнані виконавчими документами;

8) рішень Європейського суду з прав людини з урахуванням особливостей, передбачених Законом України «Про виконання рішень та застосування практики Європейського суду з прав людини», а також рішень інших міжнародних юрисдикційних органів у випадках, передбачених міжнародним договором України;

9) рішень (постанов) суб'єктів державного фінансового моніторингу (їх уповноважених посадових осіб), якщо їх виконання за законом покладено

на органи та осіб, які здійснюють примусове виконання рішень (ст. 3 Закону).

10) рішень Органу суспільного нагляду за аудиторською діяльністю або Аудиторської палати України, які законом визнані виконавчими документами;

11) рішень Національної ради України з питань телебачення і радіомовлення про застосування заходів реагування у вигляді штрафу.

Вимоги до виконавчого документа.

У виконавчому документі зазначаються:

1) назва і дата видачі документа, найменування органу, прізвище, ім'я, по батькові та посада посадової особи, яка його видала;

2) дата прийняття і номер рішення, згідно з яким видано документ;

3) повне найменування (для юридичних осіб) або прізвище, ім'я та, за наявності, по батькові (для фізичних осіб) стягувана та боржника, їх місцезнаходження (для юридичних осіб) або адреса місця проживання чи перебування (для фізичних осіб), дата народження боржника - фізичної особи;

4) ідентифікаційний код юридичної особи в Єдиному державному реєстрі юридичних осіб, фізичних осіб - підприємців та громадських формувань стягувана та боржника (для юридичних осіб - за наявності); реєстраційний номер облікової картки платника податків або серія та номер паспорта (для фізичних осіб, які через свої релігійні переконання в установленому порядку відмовилися від прийняття реєстраційного номера облікової картки платника податків та повідомили про це відповідний контролюючий орган і мають відмітку в паспорті) боржника (для фізичних осіб - платників податків);

5) резолютивна частина рішення, що передбачає заходи примусового виконання рішень;

6) дата набрання рішенням законної сили (крім рішень, що підлягають негайному виконанню);

7) строк пред'явлення рішення до виконання.

У виконавчому документі можуть зазначатися інші дані (якщо вони відомі суду чи іншому органу (посадовій особі), що видав виконавчий документ), які ідентифікують стягувана та боржника чи можуть сприяти примусовому виконанню рішення, зокрема місце роботи боржника - фізичної особи, місцезнаходження майна боржника, реквізити рахунків стягувана і боржника, номери їх засобів зв'язку та адреси електронної пошти.

У разі пред'явлення до примусового виконання рішення міжнародного юрисдикційного органу у випадках, передбачених міжнародним договором України, такий виконавчий документ повинен відповідати вимогам, встановленим міжнародним договором України (ст. 4 Закону).

Відповідно до ст. 431 ЦПК України, **виконання судового рішення здійснюється на підставі виконавчого листа**, виданого судом, який розглядав справу як суд першої інстанції.

Виконавчі листи викладаються в електронній формі з використанням Єдиної судової інформаційно-комунікаційної системи шляхом заповнення відповідних форм процесуальних документів, передбачених Положенням про Єдину судову інформаційно-комунікаційної систему, і підписуються електронним цифровим підписом судді (в разі колегіального розгляду - електронними цифровими підписами всіх суддів, які входять до складу колегії).

Виконавчий лист, судовий наказ, а у випадках, встановлених ЦПК, - ухвала суду є виконавчими документами. Виконавчий лист, судовий наказ, ухвала мають відповідати вимогам до виконавчого документа, встановленим законом.

Протягом п'яти днів після набрання судовим рішенням законної сили виконавчий документ вноситься до Єдиного державного реєстру виконавчих документів, а його копія (текст), що містить інформацію про веб-адресу такого документа у Єдиному державному реєстрі виконавчих документів, надсилається стягувану на його офіційну електронну адресу, або, у разі її відсутності, рекомендованим чи цінним листом.

Якщо судове рішення прийнято на користь декількох позивачів або проти декількох відповідачів, або якщо виконання повинно бути проведено в різних місцях чи рішенням передбачено вчинення кількох дій, видаються декілька виконавчих листів, у яких зазначаються один боржник та один стягувач, а також визначається, в якій частині необхідно виконати судове рішення, або зазначається, що обов'язок чи право стягнення є солідарним.

Місце виконання рішення. Виконавчі дії провадяться державним виконавцем за місцем проживання, перебування, роботи боржника або за місцезнаходженням його майна. Право вибору місця відкриття виконавчого провадження між кількома органами державної виконавчої служби, що можуть вчиняти виконавчі дії щодо виконання рішення на території, на яку поширюються їхні функції, належить стягувану.

Приватний виконавець приймає до виконання виконавчі документи за місцем проживання, перебування боржника - фізичної особи, за місцезнаходженням боржника - юридичної особи або за місцезнаходженням майна боржника.

Виконавчі дії у виконавчих провадженнях, відкритих приватним виконавцем у виконавчому окрузі, можуть вчинятися ним на всій території України.

Виконання рішення, яке зобов'язує боржника вчинити певні дії, здійснюється виконавцем за місцем вчинення таких дій.

Виконавець має право вчиняти виконавчі дії щодо звернення стягнення на доходи боржника, виявлення та звернення стягнення на кошти, що перебувають на рахунках боржника у банках чи інших фінансових установах, на рахунки в цінних паперах у депозитарних установах на території, на яку поширюється юрисдикція України.

У разі необхідності проведення перевірки інформації про наявність боржника чи його майна або про місце роботи на території, на яку не

поширюється компетенція державного виконавця, державний виконавець доручає проведення перевірки або здійснення опису та арешту майна відповідному органу державної виконавчої служби.

Порядок надання доручень, підстави та порядок вчинення виконавчих дій на території, на яку поширюється компетенція іншого органу державної виконавчої служби, передачі виконавчих проваджень від одного органу державної виконавчої служби до іншого, від одного державного виконавця до іншого визначаються Міністерством юстиції України.

Для проведення перевірки інформації про наявність боржника чи його майна або про місце роботи в іншому виконавчому окрузі приватний виконавець має право вчиняти такі дії самостійно або залучати іншого приватного виконавця на підставі договору про уповноваження на вчинення окремих виконавчих дій, типова форма якого затверджується Міністерством юстиції України (ст. 24 Закону).

Виконавчий збір - це збір, що справляється на всій території України за примусове виконання рішення органами державної виконавчої служби. Виконавчий збір стягується з боржника до Державного бюджету України.

Виконавчий збір стягується державним виконавцем у розмірі 10 відсотків суми, що фактично стягнута, повернута, або вартості майна боржника, переданого стягувану за виконавчим документом.

За примусове виконання рішення немайнового характеру виконавчий збір стягується в розмірі двох мінімальних розмірів заробітної плати з боржника - фізичної особи і в розмірі чотирьох мінімальних розмірів заробітної плати з боржника - юридичної особи.

Виконавчий збір не стягується: 1) за виконавчими документами про конфіскацію майна, стягнення періодичних платежів, накладення арешту на майно для забезпечення позовних вимог, за виконавчими документами, що підлягають негайному виконанню; 2) у разі виконання рішень Європейського суду з прав людини; 3) якщо виконання рішення здійснюється за рахунок коштів, передбачених бюджетною програмою для забезпечення виконання рішень суду в порядку, встановленому Законом України «Про гарантії держави щодо виконання судових рішень»; 4) за виконавчими документами про стягнення виконавчого збору, стягнення витрат виконавчого провадження, штрафів, накладених виконавцем відповідно до вимог Закону; 5) у разі виконання рішення приватним виконавцем; 6) за виконавчими документами про стягнення заборгованості, що підлягає врегулюванню відповідно до Закону України «Про заходи, спрямовані на врегулювання заборгованості теплопостачальних та теплогенеруючих організацій та підприємств централізованого водопостачання і водовідведення за спожиті енергоносії», а також згідно з постановами державних виконавців, винесеними до набрання чинності Законом.

У разі наступних пред'явлень державному виконавцю до виконання виконавчого документа виконавчий збір стягується в частині, що не була стягнута під час попереднього виконання.

У разі закінчення виконавчого провадження у зв'язку із скасуванням рішення, що підлягало виконанню, або визнання судом виконавчого документа таким, що не підлягає виконанню, стягнутий виконавчий збір підлягає поверненню.

Під час передачі виконавчого документа від органу державної виконавчої служби приватному виконавцю виконавчий збір не стягується, якщо він не був стягнутий на момент передачі. У разі стягнення частини виконавчого збору на момент передачі виконавчого документа приватному виконавцю стягнута частина виконавчого збору поверненню не підлягає (ст. 27 Закону).

Час проведення виконавчих дій. Виконавчі дії проводяться виконавцем у робочі дні, не раніше шостої і не пізніше двадцять другої години, якщо інше не передбачено ст. 29 Закону України «Про виконавче провадження». Конкретний час проведення виконавчих дій визначається виконавцем.

Виконавчі дії в неробочі та святкові дні, встановлені законом, проводяться у час, передбачений частиною першою цієї статті, у разі якщо зволікання неможливе або якщо такі дії не можуть бути проведені в інші дні з вини боржника.

Проведення виконавчих дій в інший час, ніж передбачено частиною першою цієї статті, допускається, якщо невиконання рішення створює загрозу життю чи здоров'ю громадян або якщо виконавчі дії, розпочаті до двадцять другої години, необхідно продовжити (ст. 29 Закону).

5. Негайне виконання судових рішень

Виконання рішення суду є невід'ємною частиною права на справедливий суд. Судові рішення є обов'язковими до виконання на всій території України. Держава забезпечує виконання судового рішення у визначеному законом порядку. Контроль за виконанням судового рішення здійснює суд.

Суд допускає негайне виконання рішень у справах про:

1) стягнення аліментів - у межах суми платежу за один місяць;

2) присудження працівникові виплати заробітної плати, але не більше ніж за один місяць;

3) відшкодування шкоди, заподіяної каліцтвом, іншим ушкодженням здоров'я або смертю фізичної особи, - у межах суми стягнення за один місяць;

4) поновлення на роботі незаконно звільненого або переведеного на іншу роботу працівника;

5) відібрання дитини і повернення її тому, з ким вона проживала;

6) розкриття банком інформації, яка містить банківську таємницю, щодо юридичних та фізичних осіб;

6-1) розкриття особою, визначеною пунктами 1-3 частини першої статті 134 Закону України "Про ринки капіталу та організовані товарні ринки", інформації, що становить професійну таємницю на ринках капіталу та організованих товарних ринках, щодо юридичної або фізичної особи;

7) примусову госпіталізацію чи продовження строку примусової госпіталізації до протитуберкульозного закладу;

8) встановлення факту народження або смерті особи на території, на якій введено воєнний чи надзвичайний стан, або на тимчасово окупованій території України, визначеній такою відповідно до законодавства;

9) надання особі психіатричної допомоги у примусовому порядку;

10) видачу або продовження обмежувального припису (стаття 430 ЦПК України).

Суд, ухвалюючи рішення, може допустити негайне його виконання у разі стягнення всієї суми боргу при присудженні платежів, визначених пунктами 1-3 частини першої статті 430 ЦПК України

6. Заходи примусового виконання рішень

Заходи примусового виконання рішень - це особливі процесуальні дії, спрямовані на виконання вимог виконавчого документа.

Згідно ст. 10 Закону України «Про виконавче провадження» заходами примусового виконання рішень є:

1) звернення стягнення на кошти, цінні папери, інше майно (майнові права), корпоративні права, майнові права інтелектуальної власності, об'єкти інтелектуальної, творчої діяльності, інше майно (майнові права) боржника, у тому числі якщо вони перебувають в інших осіб або належать боржникові від інших осіб, або боржник володіє ними спільно з іншими особами.

Стягнення за виконавчими документами звертається в першу чергу на кошти боржника у національній та іноземній валютах, інші цінності, у тому числі на кошти на рахунках боржника у банках та інших фінансових установах.

Готівкові кошти, виявлені у боржника, вилучаються та зараховуються на відповідні рахунки органів державної виконавчої служби, приватного виконавця не пізніше наступного робочого дня після вилучення, про що складається акт.

На кошти та інші цінності боржника, що перебувають на рахунках та на зберіганні у банках чи інших фінансових установах, на рахунках у цінних паперах у депозитарних установах, накладається арешт не пізніше наступного робочого дня після їх виявлення. Арешт поширюється також на кошти на рахунках, відкритих після винесення постанови про накладення арешту.

У разі відсутності у боржника коштів та інших цінностей, достатніх для задоволення вимог стягувана, стягнення невідкладно звертається також на належне боржнику інше майно, крім майна, на яке згідно із законом не може бути накладено стягнення. Звернення стягнення на майно боржника не зупиняє звернення стягнення на кошти боржника. Боржник має право запропонувати види майна чи предмети, які необхідно реалізувати в

першу чергу. Черговість стягнення на кошти та інше майно боржника остаточно визначається виконавцем.

Стягнення на майно боржника звертається в розмірі та обсязі, необхідних для виконання за виконавчим документом, з урахуванням стягнення виконавчого збору, витрат виконавчого провадження, штрафів, накладених на боржника під час виконавчого провадження, основної винагороди приватного виконавця. У разі якщо боржник володіє майном разом з іншими особами, стягнення звертається на його частку, що визначається судом за поданням виконавця.

У разі якщо сума, що підлягає стягненню за виконавчим провадженням, не перевищує 20 розмірів мінімальної заробітної плати, звернення стягнення на єдине житло боржника та земельну ділянку, на якій розташоване таке житло, не здійснюється. У такому разі виконавець зобов'язаний вжити заходів для виконання рішення за рахунок іншого майна боржника (ст. 48 Закону);

2) звернення стягнення на заробітну плату, пенсію, стипендію та інший дохід боржника.

Стягнення на заробітну плату, пенсію, стипендію та інші доходи боржника звертається у разі відсутності в боржника коштів на рахунках у банках чи інших фінансових установах, відсутності чи недостатності майна боржника для покриття в повному обсязі належних до стягнення сум, а також у разі виконання рішень про стягнення періодичних платежів.

За іншими виконавчими документами виконавець має право звернути стягнення на заробітну плату, пенсію, стипендію та інші доходи боржника без застосування заходів примусового звернення стягнення на майно боржника - за письмовою заявою стягувана або за виконавчими документами, сума стягнення за якими не перевищує п'яти мінімальних розмірів заробітної плати.

Про звернення стягнення на заробітну плату, пенсію, стипендію та інші доходи боржника виконавець виносить постанову, яка надсилається для виконання підприємству, установі, організації, фізичній особі, фізичній особі - підприємцю, які виплачують боржнику відповідно заробітну плату, пенсію, стипендію та інші доходи (ст. 68 Закону);

3) вилучення в боржника і передача стягувачу предметів, зазначених у рішенні.

Під час виконання рішень про передачу стягувачу предметів, зазначених у виконавчому документі, виконавець вилучає такі предмети у боржника і передає їх стягувачу, про що складає акт передачі. У разі знищення предмета, що мав бути переданий стягувачу в натурі, виконавець складає акт про неможливість виконання рішення, що є підставою для закінчення виконавчого провадження, а в разі встановлення факту відсутності предмета, що мав бути переданий стягувачу, повертає виконавчий документ стягувачу.

У разі письмової відмови стягувана від одержання предметів, вилучених у боржника під час виконання рішення про їх передачу стягувачу, виконавець повертає зазначені предмети боржникові, про що складає акт, і

виносить постанову про закінчення виконавчого провадження. При цьому внесений стягувачем авансовий внесок поверненню не підлягає (ст. 60 Закону);

4) заборона боржнику розпоряджатися та/або користуватися майном, яке належить йому на праві власності, у тому числі коштами, або встановлення боржнику обов'язку користуватися таким майном на умовах, визначених виконавцем.

Так, наприклад, виконавець за потреби може обмежити право користування майном, здійснити опечатування або вилучення його у боржника та передати на зберігання іншим особам, про що він виносить постанову або зазначає обмеження в постанові про арешт. Вид, обсяг і строк обмеження встановлюються виконавцем у кожному конкретному випадку з урахуванням властивостей майна, його значення для власника чи володільця, необхідності використання та інших обставин (ч. 2 ст. 56 Закону);

Інші заходи примусового характеру, передбачені Законом України «Про виконавче провадження».

Так, Закон регулює виконання рішень немайнового характеру, а саме: (а) виконання рішень, за якими боржник зобов'язаний вчинити певні дії або утриматися від їх вчинення (ст. 63 Закону); (б) виконання рішення про відібрання дитини (ст. 64 Закону); (в) виконання рішення про поновлення на роботі (ст. 65 Закону); (г) виконання рішення про виселення боржника (ст. 66 Закону); (д) виконання рішення про вселення стягувана (ст. 67 Закону).

7. Мирова угода в процесі виконання.

Мирова угода у цивільному процесі це – подана сторонами і затверджена судом заява, згідно з якими позивач і відповідач шляхом взаємних поступок один до одного ліквідують спір, що виник між ними.

Укладання мирової угоди під час судового розгляду регулюється Цивільним процесуальним кодексом України . Так, відповідно до ст. 207 ЦПК УкраїниУкраїни, мирова угода укладається сторонами з метою врегулювання спору на підставі взаємних поступок і має стосуватися лише прав та обов'язків сторін. У мировій угоді сторони можуть вийти за межі предмета спору за умови, що мирова угода не порушує прав чи охоронюваних законом інтересів третіх осіб.

Правом укладення мирової угоди користуються лише позивач, відповідач, треті особи, які заявляють самостійні вимоги, а також їх представники, за умови, що такі повноваження спеціально обумовлені у довіреності. Інші особи, які беруть участь у справі, не наділені правом на укладення цієї угоди. Мирову угоду, як правило, не можуть укладати особи, які подають позовну заяву до суду в інтересах інших осіб, бо вони позивачами у справі не є та не захищають свої особисті права та інтереси.

Стаття 434 ЦПК України передбачає, що мирова угода, укладена між сторонами, або заява про відмову стягувача від примусового виконання в процесі виконання рішення подається в письмовій формі державному або

приватному виконавцеві, який не пізніше триденного строку передає її для затвердження до суду, який видав виконавчий документ.

Питання затвердження мирової угоди у процесі виконання рішення, задоволення заяви про відмову стягувача від примусового виконання рішення вирішується судом протягом десяти днів з дня надходження до суду відповідної заяви, про що постановляється ухвала (ч.2 ст.434 України)

Суд має право відмовити у затвердженні мирової угоди у процесі виконання рішення з підстав, визначених ст.207 ЦПК України, а у задоволенні заяви про відмову від примусового виконання рішення - з підстав, визначених ст. 206 ЦПК України .

8. Відстрочка й розстрочка виконання, зміна чи встановлення способу та порядку виконання.

За заявою сторони суд, який розглядав справу як суд першої інстанції, може відстрочити або розстрочити виконання рішення, а за заявою стягувача чи виконавця, - встановити чи змінити спосіб або порядок його виконання. Якщо судове рішення, на підставі якого видано виконавчий документ, чи рішення, яке підлягає виконанню, набрало законної сили, то відсутність матеріалів судової справи у зв'язку з їх витребуванням судом апеляційної або касаційної інстанції не перешкоджає розгляду заяви, передбаченої абзацом першим цієї частини, крім випадку зупинення виконання судового рішення судом касаційної інстанції або зупинення виконавчого провадження.

Заява про встановлення або зміну способу або порядку виконання, відстрочення або розстрочення виконання судового рішення розглядається у двадцятиденний строк з дня її надходження у судовому засіданні з повідомленням учасників справи. Підставою для встановлення або зміни способу або порядку виконання, відстрочення або розстрочення виконання судового рішення є обставини, що істотно ускладнюють виконання рішення або роблять його неможливим. Вирішуючи питання про відстрочення чи розстрочення виконання судового рішення, суд також враховує: 1) ступінь вини відповідача у виникненні спору; 2) щодо фізичної особи - тяжке захворювання її самої або членів її сім'ї, її матеріальний стан; 3) стихійне лихо, інші надзвичайні події тощо. Про відстрочення або розстрочення виконання судового рішення, встановлення чи зміну способу та порядку його виконання або відмову у вчиненні відповідних процесуальних дій постановляється ухвала, яка може бути оскаржена. У необхідних випадках ухвала надсилається установі банку за місцезнаходженням боржника або державному виконавцю, приватному виконавцю (ст.435 ЦПК України).

9. Поворот виконання судового рішення, постанови

Поворот виконання рішення - це відновлення через суд прав боржника, порушених виконанням згодом скасованого судового рішення.

Підставами повороту виконання рішення є:

- суд апеляційної чи касаційної інстанції, приймаючи постанову, вирішує питання про поворот виконання, якщо, скасувавши рішення (визнавши його нечинним), він: 1) закриває провадження у справі; 2) залишає позов без розгляду; 3) відмовляє в позові повністю; 4) задовольняє позовні вимоги в меншому розмірі;

- якщо рішення після його виконання скасовано і справу повернуто на новий розгляд, суд, ухвалюючи рішення, вирішує питання про поворот виконання, якщо під час нового розгляду справи він:

1) закриває провадження у справі;

2) залишає позов без розгляду;

3) відмовляє в позові повністю;

4) або задовольняє позовні вимоги в меншому розмірі;

1) суд вирішує питання про поворот виконання, якщо за результатами перегляду судового рішення за нововиявленими або виключними обставинами він: 1) закриває провадження у справі; 2) залишає позов без розгляду; 3) відмовляє в позові повністю; 4) задовольняє позовні вимоги в меншому розмірі;

- якщо скасовано рішення третейського суду, боржникові по-вертається все те, що з нього стягнуто на користь стягувана за вказаним рішенням.

Питання про поворот виконання рішення суд вирішує за наявності відповідної заяви сторони.

До заяви про поворот виконання рішення шляхом повернення стягнутих грошових сум, майна або його вартості додається документ, який підтверджує те, що суму, стягнуту за раніше прийнятим рішенням, списано установою банку або майно вилучено державним або приватним виконавцем.

За подання заяви про поворот виконання ***судовий збір не сплачується***.

При вирішенні питання про поворот виконання судового рішення суд може вжити заходів щодо забезпечення позову.

Якщо питання про поворот виконання рішення не було вирішено судом заява відповідача про поворот виконання рішення розглядається судом, який розглядав справу як суд першої інстанції.

Заява про поворот виконання може бути подана протягом одного року з дня ухвалення відповідного рішення суду апеляційної чи касаційної інстанції або з дня ухвалення рішення при новому розгляді справи. Така заява розглядається у судовому засіданні з повідомленням стягувана та боржника у двадцяти денний строк з дня надходження заяви, проте їх неявка не перешкоджає її розгляду (ст. 444 ЦПК України).

Особливості повороту виконання в окремих категоріях справ. У разі скасування за нововиявленими чи виключними обставинами рішень у справах про відшкодування шкоди, заподіяної каліцтвом, іншим ушкодженням здоров'я або смертю фізичної особи, поворот виконання допускається, якщо скасоване рішення було обґрунтоване на повідомлених позивачем неправдивих відомостях або поданих ним підроблених документах.

У справах про стягнення аліментів, а також у справах про стягнення заробітної плати чи інших виплат, що випливають з трудових правовідносин, поворот виконання не допускаєтеся незалежно від того, у якому порядку ухвалено рішення, за винятком випадків, коли рішення було обґрунтоване на підроблених документах або на завідомо неправдивих відомостях позивача (ст. 445 ЦПК України).

10. Судовий контроль за виконанням судових рішень

Суд у виконавчому провадженні виконує відповідно дві основні функції: ***забезпечувальну і контрольну***.

Реалізація **забезпечувальної** функції відбувається через попереднє санкціонування судом найбільш важливих процесуальних виконавчих дій, вчинення яких потребує встановлення додаткових гарантій законності та дотримання відповідних прав їх учасників, які, власне, і забезпечуються судом.

Контрольна функція суду реалізується шляхом розгляду скарг на рішення, дії або бездіяльність державного виконавця чи іншої посадової особи державної виконавчої служби або приватного виконавця під час виконання судового рішення, якими порушено права чи свободи учасника виконавчого провадження. Контрольна функція суду реалізується тільки при розгляді справ, що порушуються за ініціативою заінтересованих осіб, які вважають порушеними свої права чи свободи під час виконавчого провадження.

Згідно ст. 447 ЦПК України сторони виконавчого провадження мають право звернутися до суду із скаргою, якщо вважають, що рішенням, дією або бездіяльністю державного виконавця чи іншої посадової особи державної виконавчої служби або приватного виконавця під час виконання судового рішення, ухваленого відповідно до ЦПК України, порушено їхні права чи свободи.

Слід звернути увагу, що право на оскарження мають лише сторони виконавчого провадження, якщо вважають, що порушено їх права чи свободи. При цьому вони набувають процесуального статусу заявника.

Суб'єктом оскарження може бути державний виконавець чи інша посадова особа органу державної виконавчої служби або приватний виконавець.

Подання скарги. Скарга подається до суду, який розглянув справу як суд першої інстанції.

Скарга у виконавчому провадженні подається виключно у письмовій формі та має містити:

1) найменування органу державної виконавчої служби, до якого вона подається;

2) повне найменування (прізвище, ім'я та по батькові) стягувана та боржника, їхні місця проживання чи перебування (для фізичних осіб) або місцезнаходження (для юридичних осіб), а також найменування (прізвище, ім'я та по батькові) представника сторони виконавчого провадження, якщо скарга подається представником;

3) реквізити виконавчого документа (вид документа, найменування органу, що його видав, день видачі та номер документа, його резолютивна частина);

4) зміст оскаржуваних рішень, дій чи бездіяльності та посилання на порушену норму закону;

5) викладення обставин, якими скаржник обґрунтовує свої вимоги;

6) підпис скаржника або його представника із зазначенням дня подання скарги (ч. 4 ст. 74 Закону).

Про подання скарги суд повідомляє відповідний орган державної виконавчої служби, приватного виконавця не пізніше наступного дня після її надходження до суду.

Строки для звернення зі скаргою.

Скаргу може бути подано до суду:

а) у десятиденний строк з дня, коли особа дізналася або повинна була дізнатися про порушення її права або свободи;

б) у триденний строк з дня, коли особа дізналася або повинна була дізнатися про порушення її права, у разі оскарження постанови про відкладення провадження виконавчих дій.

Пропущений з поважних причин строк для подання скарги може бути поновлено судом (ст. 449 ЦПК України).

Розгляд скарги. Скарга розглядається у десятиденний строк у судовому засіданні за участю стягувача, боржника і державного виконавця або іншої посадової особи органу державної виконавчої служби чи приватного виконавця, рішення, дія чи бездіяльність яких оскаржуються.

Неявка стягувача, боржника, державного виконавця або іншої посадової особи органу державної виконавчої служби, приватного виконавця, які належним чином повідомлені про дату, час і місце розгляду скарги, не перешкоджають її розгляду.

Якщо суд встановить, що особа, рішення, дія чи бездіяльність якої оскаржуються, звільнена з посади (не здійснює відповідну діяльність), він залучає до участі в справі посадову особу, до компетенції якої належить вирішення питання про усунення порушення права чи свободи заявника (ст. 450 ЦПК України).

Судове рішення за скаргою. За результатами розгляду скарги суд постановляє ухвалу.

У разі встановлення обґрунтованості скарги суд визнає оскаржувані рішення, дії чи бездіяльність неправомірними і зобов'язує державного виконавця або іншу посадову особу органу державної виконавчої служби, приватного виконавця усунути порушення (поновити порушене право заявника).

Якщо оскаржувані рішення, дії чи бездіяльність були прийняті або вчинені відповідно до закону, в межах повноважень державного виконавця або іншої посадової особи органу державної виконавчої служби, приватного виконавця і право заявника не було порушено, суд постановляє ухвалу про відмову в задоволенні скарги (ст. 451 ЦПК України).

Судові витрати, пов'язані з розглядом скарги, покладаються судом на заявника, якщо було постановлено рішення про відмову в задоволенні його скарги, або на орган державної виконавчої служби чи Приватного виконавця, якщо було постановлено ухвалу про задоволення скарги заявника.

Виконання ухвали суду. Про виконання ухвали, постановленої за результатами розгляду скарги, відповідний орган державної виконавчої служби, приватний виконавець повідомляють суд і заявника не пізніше ніж у десятиденний строк з дня її одержання (ст. 453 ЦПК України).

ТЕМА 24. ПРОВАДЖЕННЯ У СПРАВАХ ПРО ОСКАРЖЕННЯ РІШЕНЬ ТРЕТЕЙСЬКИХ СУДІВ, ОСПОРЮВАННЯ РІШЕНЬ МІЖНАРОДНИХ КОМЕРЦІЙНИХ АРБІТРАЖІВ – 2 год.

Оскарження рішення третейського суду, оспорювання рішення міжнародного комерційного арбітражу

Сторони, треті особи, а також особи, які не брали участі у справі, у разі якщо третейський суд вирішив питання про їхні права та обов'язки, мають право звернутися до суду із заявою про скасування рішення третейського суду.

Сторони мають право звернутися до суду із заявою про скасування рішення міжнародного комерційного арбітражу.

Рішення міжнародного комерційного арбітражу може бути оспорено в порядку, передбаченому цим розділом, якщо місце арбітражу знаходиться на території України. Заява про скасування рішення третейського суду подається до апеляційного суду за місцем розгляду справи третейським судом. Заява про скасування рішення міжнародного комерційного арбітражу подається до апеляційного загального суду за місцезнаходженням арбітражу.

Заява про скасування рішення третейського суду подається стороною, третьою особою у справі, розглянутій третейським судом, протягом дев'яноста днів з дня прийняття рішення третейським судом, а особами, які не брали участі у справі, у разі якщо третейський суд вирішив питання про їхні права та обов'язки, - протягом дев'яноста днів з дня, коли вони дізналися або могли дізнатися про прийняття рішення третейським судом.

Заява про скасування рішення міжнародного комерційного арбітражу не може бути подана після закінчення трьох місяців, рахуючи з дня, коли сторона, що заявляє це клопотання, отримала арбітражне рішення, а у разі подання такою стороною клопотання до міжнародного комерційного арбітражу про виправлення або роз'яснення рішення чи ухвалення додаткового рішення, - з дня винесення міжнародним комерційним арбітражем рішення з цього прохання.

Заява, подана після закінчення строку, встановленого частиною п'ятою або шостою цієї статті, повертається. Суд за клопотанням заявника може

поновити пропущений строк на подання заяви про скасування рішення третейського суду, якщо визнає причини його пропуску поважними.

Суд постановляє ухвалу про відмову у відкритті провадження у справі з підстав, передбачених пунктами 1-3 і 6 частини першої статті 186 цього Кодексу, а також у разі якщо рішення третейського суду, міжнародного комерційного арбітражу оскаржено (оспорено) з підстав, не передбачених законом або міжнародним договором, згода на обов'язковість якого надана Верховною Радою України.

Форма і зміст заяви про скасування рішення третейського суду, міжнародного комерційного арбітражу

Заява про скасування рішення третейського суду, міжнародного комерційного арбітражу подається у письмовій формі і підписується особою, яка його оскаржує.

У заяві мають бути зазначені:

1) найменування суду, до якого подається заява;

2) повне найменування (для юридичних осіб) або ім'я (прізвище, ім'я та по батькові) (для фізичних осіб) заявника, його місцезнаходження (для юридичних осіб) або місце проживання чи перебування (для фізичних осіб), поштовий індекс, ідентифікаційний код юридичної особи в Єдиному державному реєстрі підприємств і організацій України, реєстраційний номер облікової картки платника податків заявника (для фізичних осіб) за його наявності або номер і серія паспорта заявника (для фізичних осіб - громадян України), номери засобів зв'язку, адреса електронної пошти (за наявності), відомості про наявність або відсутність електронного кабінету;

3) прізвища, імена та по батькові (для фізичних осіб), повне найменування (для юридичних осіб) учасників третейського розгляду, їх місце проживання (перебування) або місцезнаходження;

4) найменування (за наявності) та склад третейського суду, міжнародного комерційного арбітражу, який прийняв рішення;

5) відомості про рішення третейського суду, міжнародного комерційного арбітражу, яке оскаржується (оспорюється), а саме: номер справи (за наявності), дата і місце прийняття рішення, предмет спору, зміст резолютивної частини рішення, арбітражні правила (регламент), згідно з якими було вирішено справу;

6) дата отримання особою, яка звертається із заявою, рішення третейського суду, міжнародного комерційного арбітражу, яке оскаржується (оспорюється);

7) підстава для оскарження (оспорювання) і скасування рішення третейського суду, міжнародного комерційного арбітражу;

8) зміст вимоги особи, яка подає заяву;

9) перелік документів та інших матеріалів, що додаються до заяви.

У заяві можуть зазначатися й інші відомості, якщо вони мають значення для розгляду цієї заяви (номери засобів зв'язку, факсів, адреса електронної пошти сторін та третейського суду, міжнародного комерційного арбітражу тощо).

До заяви про скасування рішення третейського суду, міжнародного комерційного арбітражу додаються:

1) оригінал рішення третейського суду, оригінал належним чином засвідченого рішення міжнародного комерційного арбітражу або належним чином завірені їх копії. Копія рішення постійно діючого третейського суду, міжнародного комерційного арбітражу, який знаходиться на території України, може також посвідчуватися головою постійно діючого третейського суду, міжнародного комерційного арбітражу, а копія рішення третейського суду, міжнародного комерційного арбітражу для вирішення конкретного спору має бути нотаріально завірена;

2) оригінал третейської або арбітражної угоди, або належним чином завірена її копія;

3) документи, що подані на обґрунтування підстав для скасування рішення третейського суду, міжнародного комерційного арбітражу;

4) документ, що підтверджує сплату судового збору;

5) довіреність або інший документ, що посвідчує повноваження особи на подання заяви;

6) копії заяви про скасування рішення третейського суду, міжнародного комерційного арбітражу та доданих до неї документів відповідно до кількості учасників судового розгляду, крім випадків, якщо така заява подається в електронній формі через електронний кабінет. У разі подання заяви в електронній формі через електронний кабінет до неї додаються докази надсилання її копії та копій доданих документів іншим учасникам справи з урахуванням положень статті 43 ЦПК України;

7) засвідчений відповідно до законодавства переклад перелічених у пунктах 1-3 цієї частини документів українською мовою або мовою, передбаченою міжнародним договором України, якщо вони викладені іншою мовою.

До заяви про скасування рішення третейського суду, міжнародного комерційного арбітражу, поданої без додержання вимог, визначених у цій статті, а також поданої особою, яка відповідно до частини шостої статті 14 цього Кодексу зобов’язана зареєструвати електронний кабінет, але не зареєструвала його, застосовуються положення статті 185 ЦПК України.

У випадку подання заяви про скасування рішення третейського суду, міжнародного комерційного арбітражу в електронній формі документи, зазначені в пунктах 1, 2 частини четвертої цієї статті, можуть подаватися в копіях, проте заявник повинен надати такі документи до суду до початку судового розгляду вказаної заяви. У разі неподання вказаних документів заява повертається, про що судом постановляється відповідна ухвала.

Відкриття провадження у справі. Підготовка справи до розгляду

Суд за відсутності підстав для відмови у відкритті провадження у справі або повернення заяви про скасування рішення третейського суду, міжнародного комерційного арбітражу не пізніше п’яти днів з дня надходження такої заяви відкриває провадження у справі та пропонує учасникам справи подати свої заперечення (пояснення) з приводу поданої

заяви та докази, на яких такі заперечення (пояснення) ґрунтуються, та визначає строк для подання таких заперечень (пояснень) і доказів.

2. Суд до початку розгляду справи за клопотанням будь-кого з учасників судового розгляду або з власної ініціативи може запитати у третейського суду або міжнародного комерційного арбітражу необхідні матеріали справи, що стосуються підстав для скасування рішення третейського суду або міжнародного комерційного арбітражу. Витребувані матеріали направляються до суду протягом п'яти днів з дня надходження такої вимоги.

Судовий розгляд справи

Справа про оскарження рішення третейського суду, міжнародного комерційного арбітражу розглядається суддею одноособово протягом тридцяти днів з дня надходження до суду заяви про скасування рішення третейського суду, міжнародного комерційного арбітражу, в судовому засіданні з повідомленням сторін.

Неявка осіб, належним чином повідомлених про дату, час і місце розгляду справи, не перешкоджає розгляду справи.

При розгляді справи в судовому засіданні суд встановлює наявність або відсутність підстав для скасування рішення третейського суду, міжнародного комерційного арбітражу.

Суд не обмежений доводами заяви про скасування рішення третейського суду, міжнародного комерційного арбітражу, якщо під час розгляду справи буде встановлено підстави для скасування рішення третейського суду, міжнародного комерційного арбітражу, визначені статтею 458, частиною другою статті 459 ЦПК України.

Справа розглядається судом за правилами, встановленими для розгляду справи судом першої інстанції у порядку спрощеного позовного провадження, з особливостями, встановленими цим розділом.

За наслідками розгляду заяви про скасування рішення третейського суду, міжнародного комерційного арбітражу:

1) постановити ухвалу про відмову у задоволенні заяви і залишення рішення третейського суду, міжнародного комерційного арбітражу без змін;

2) постановити ухвалу про повне або часткове скасування рішення третейського суду, міжнародного комерційного арбітражу.

За клопотанням однієї із сторін третейського або арбітражного розгляду суд, у разі визнання такого клопотання обґрунтованим, може зупинити провадження у справі на встановлений ним строк, з тим щоб надати третейському суду, міжнародному комерційному арбітражу можливість відновити третейський, арбітражний розгляд або вжити інших дій, які на розсуд третейського суду, міжнародного комерційного арбітражу можуть усунути підстави для скасування рішення третейського суду, міжнародного комерційного арбітражу.

Провадження у справі відновлюється ухвалою суду за заявою сторони третейського, арбітражного розгляду або з ініціативи суду після

надходження до суду відомостей про результати виконання ухвали про зупинення провадження третейським судом, міжнародним комерційним арбітражем, а в разі відсутності таких відомостей - після спливу строку, встановленого судом на їх подання.

До постановлення ухвали за наслідками розгляду заяви про скасування рішення третейського суду, міжнародного комерційного арбітражу будь-яка сторона має право в установлені законом порядку та строки звернутися до цього ж суду із заявою про видачу виконавчого листа (надання дозволу) на виконання цього ж рішення та просити розглянути її спільно із заявою про скасування цього рішення в одному провадженні.

До заяви про видачу виконавчого листа (надання дозволу) на виконання рішення застосовуються загальні вимоги, передбачені статтями 476, 484 ЦПК України.

Про спільний розгляд таких заяв та об'єднання їх в одне провадження суд постановляє ухвалу в день надходження до суду заяви про видачу виконавчого листа (надання дозволу) на виконання рішення третейського суду, міжнародного комерційного арбітражу, а якщо це неможливо - не пізніше наступного дня.

Після розгляду судом заяви про скасування рішення третейського суду, міжнародного комерційного арбітражу відповідні матеріали справи підлягають поверненню до третейського суду, міжнародного комерційного арбітражу, якщо суд витребував такі матеріали з третейського суду, міжнародного комерційного арбітражу.

Підстави для скасування рішення третейського суду

Рішення третейського суду може бути скасовано лише у випадках, якщо:

1) справа, в якій прийнято рішення третейського суду, не підвідомча третейському суду відповідно до закону;

2) рішення третейського суду прийнято у спорі, не передбаченому третейською угодою, або цим рішенням вирішені питання, які виходять за межі третейської угоди. Якщо рішенням третейського суду вирішені питання, які виходять за межі третейської угоди, то скасовано може бути лише ту частину рішення, що стосується питань, які виходять за межі третейської угоди;

3) третейську угоду визнано судом недійсною;

4) склад третейського суду, яким прийнято рішення, не відповідав вимогам закону;

5) третейський суд вирішив питання про права та обов'язки осіб, які не брали участі у справі.

Скасування судом рішення третейського суду ***не позбавляє сторони права повторно звернутися до третейського суду***, крім випадків, передбачених законом.

Підстави для скасування рішення міжнародного комерційного арбітражу:

1) сторона, що подала заяву про скасування, надасть докази того, що:

а) одна із сторін в арбітражній угоді була недієздатною; або ця угода є недійсною за законом, якому сторони цю угоду підпорядкували, а в разі відсутності такої вказівки - за законом України; або

б) її не було належним чином повідомлено про призначення арбітра чи про арбітражний розгляд або з інших поважних причин вона не могла подати свої пояснення; або

в) рішення винесено щодо не передбаченого арбітражною угодою спору або такого, що не підпадає під її умови, або містить постанови з питань, що виходять за межі арбітражної угоди, проте якщо постанови з питань, які охоплюються арбітражною угодою, можуть бути відокремлені від тих, що не охоплюються такою угодою, то може бути скасована тільки та частина арбітражного рішення, яка містить постанови з питань, що не охоплюються арбітражною угодою; або

г) склад міжнародного комерційного арбітражу або арбітражна процедура не відповідали угоді сторін, якщо тільки така угода не суперечить закону, від якого сторони не можуть відступати, або, за відсутності такої угоди, не відповідали закону; або

2) суд визначить, що:

а) відповідно до закону спір, з огляду на його предмет, не може бути переданий на вирішення міжнародного комерційного арбітражу; або

б) арбітражне рішення суперечить публічному порядку України.

Скасування судом рішення міжнародного комерційного арбітражу не позбавляє сторони права повторно звернутися до міжнародного комерційного арбітражу, крім випадків, передбачених законом.

Ухвала суду у справі про скасування рішення третейського суду, міжнародного комерційного арбітражу

За наслідками розгляду справи про скасування рішення третейського суду, міжнародного комерційного арбітражу суд постановляє ухвалу за правилами, встановленими ЦПК України для ухвалення рішення.

В ухвалі суду мають бути також зазначені:

1) відомості про рішення третейського суду, міжнародного комерційного арбітражу, що оскаржується (оспорюється), місце його прийняття;

2) найменування і склад третейського суду, міжнародного комерційного арбітражу, що прийняв рішення, яке оскаржується;

3) імена (найменування) сторін третейського (арбітражного) спору;

4) вказівка про скасування рішення третейського суду, міжнародного комерційного арбітражу повністю або частково чи про відмову в задоволенні вимог заявника повністю або частково.

Ухвала суду про скасування рішення третейського суду, міжнародного комерційного арбітражу або про відмову в його скасуванні може бути оскаржена в апеляційному порядку, передбаченому для оскарження рішень суду.

Ухвала суду за наслідками розгляду заяви про скасування рішення третейського суду, міжнародного комерційного арбітражу або про відмову в його скасуванні, якщо вона не була оскаржена в апеляційному порядку, набирає законної сили після закінчення строку на апеляційне оскарження.

У разі подання апеляційної скарги ухвала суду набирає законної сили після розгляду справи судом апеляційної інстанції.

Порядок оскарження постанов міжнародного комерційного арбітражу щодо наявності у нього компетенції, винесених в порядку розгляду питань попереднього характеру

Оскарження постанов міжнародного комерційного арбітражу про наявність у нього компетенції, винесених з питання попереднього характеру, якщо місце арбітражу знаходиться на території України, здійснюється в порядку, передбаченому цим розділом, з особливостями, встановленими міжнародним договором, згода на обов'язковість якого надана Верховною Радою України, або Законом України "Про міжнародний комерційний арбітраж".

ТЕМА 25. ВИЗНАННЯ ТА ВИКОНАННЯ РІШЕНЬ ІНОЗЕМНИХ СУДІВ, МІЖНАРОДНИХ КОМЕРЦІЙНИХ АРБІТРАЖІВ В УКРАЇНІ, НАДАННЯ ДОЗВОЛУ НА ПРИМУСОВЕ ВИКОНАННЯ РІШЕНЬ ТРЕТЕЙСЬКИХ СУДІВ – 2 год.

1. **Визнання та виконання рішень міжнародних комерційних арбітражів в Україні.**
2. **Надання дозволу на примусове виконання рішень третейських судів в Україні.**
3. **Судова практика щодо визнання та виконання рішень міжнародних арбітражів і третейських судів.**

Цивільне процесуальне законодавство України передбачає чіткі правила, які зазначені в розділі 9 главі 3 ЦПК України, відносно процедури визнання і виконання арбітражного рішення на території України. Рішення міжнародного комерційного арбітражу (якщо його місцезнаходження за межами України), незалежно від того в якій країні воно було винесене, признається і виконується в Україні, якщо його визнання і виконання передбачено міжнародним договором, згода на обов'язковість якого надана Верховною Радою України або за принципом взаємності.

Питання визнання і надання дозволу на виконання рішення міжнародного комерційного арбітражу розглядається судом за заявою стягувача, якщо боржник має місце проживання (перебування) або місцезнаходження на території України. Стягувачу обов'язково слід не забувати про термін на подачу заяви про визнання і надання дозволу на виконання рішення міжнародного комерційного арбітражу. Така заява подається до апеляційного суду, юрисдикція якого поширюється на місто Київ, впродовж трьох років з дня ухвалення рішення міжнародним комерційним арбітражем.

Цивільні процесуальні норми передбачають перелік вимог до заяви. Крім того, що заява подається до суду у письмовій формі, воно має бути підписане особою, на користь якої прийнято рішення міжнародного комерційного арбітражу, або його представником.

У заяві **про визнання і надання дозволу на виконання рішення міжнародного комерційного арбітражу** мають бути вказані:

1) найменування суду, в який подається заява;

2) найменування (за наявності) і склад міжнародного комерційного арбітражу, який прийняв рішення, по якому має бути виданий виконавський лист;

3) імена (найменування) учасників арбітражного розгляду (їх представників), їх місце проживання (перебування) або місцезнаходження;

4) дата і місце ухвалення рішення міжнародним комерційним арбітражем;

5) дата отримання рішення міжнародного комерційного арбітражу особою, що звернулася із заявою;

6) вимога заявника про видачу виконавського листа на примусове виконання рішення міжнародного комерційного арбітражу.

Також, необхідно звернути увагу на список документів, який повинен додаватися до заяви.

У разі недотримання вимог до форми, змісту заяви і відсутності необхідних документів, що додаються, до заяви, заява повертається без розгляду, про що судом виноситься відповідна постанова.

Суд відмовляє у визнанні і наданні дозволу на виконання рішення міжнародного комерційного арбітражу, якщо:

1) на прохання сторони, проти якої воно спрямоване, якщо ця сторона подасть суду доказ того, що:

а) одна із сторін в арбітражній угоді була якоюсь мірою недієздатною; або ця угода є недійсною за законом, якому сторони цю угоду підпорядкували, а в разі відсутності такої вказівки, - за законом держави, де рішення було винесено; або

б) сторону, проти якої винесено рішення, не було належним чином сповіщено про призначення арбітра чи про арбітражний розгляд або з інших поважних причин вона не могла подати свої пояснення; або

в) рішення винесено щодо спору, не передбаченого арбітражною угодою, або такого, що не підпадає під її умови, або містить постанови з питань, що виходять за межі арбітражної угоди; проте якщо постанови з питань, охоплених арбітражною угодою, можуть бути відокремлені від тих, які не охоплюються такою угодою, то та частина арбітражного рішення, яка містить постанови з питань, що охоплені арбітражною угодою, може бути визнана і виконана; або

г) склад міжнародного комерційного арбітражу або арбітражна процедура не відповідали угоді між сторонами або, за відсутності такої, не відповідали закону тієї держави, де мав місце арбітраж; або

ґ) рішення ще не стало обов'язковим для сторін, або було скасовано, або його виконання зупинене судом держави, в якій або згідно із законом якої воно було прийнято; або

2) якщо суд визнає, що:

а) відповідно до закону спір, з огляду на його предмет, не може бути переданий на вирішення міжнародного комерційного арбітражу; або

б) визнання та виконання цього арбітражного рішення суперечить публічному порядку України.

За результатами розгляду заяви про визнання і надання дозволу на виконання рішення міжнародного комерційного арбітражу суд постановляє **ухвалу про визнання і надання дозволу на виконання рішення міжнародного комерційного арбітражу** або **про відмову у визнанні і наданні дозволу на виконання рішення міжнародного комерційного арбітражу** за правилами, встановленими ЦПК України для ухвалення рішення.

Згідно зі ст 483 ЦПК України питання видачі виконавчого листа на примусове виконання рішення третейського суду розглядається судом за заявою особи, на користь якої прийнято рішення третейського суду. Заява про видачу виконавчого листа про примусове виконання рішення третейського суду подається до апеляційного суду за місцем проведення третейського розгляду протягом трьох років з дня прийняття рішення третейським судом. Заява, подана після закінчення строку, встановленого частиною другою цієї статті, залишається без розгляду. У разі пропущені строку суд за клопотанням заявника може поновити такий строк на подання заяви про видачу виконавчого листа про примусове виконання рішення третейського суду, якщо визнає причини його пропуску поважними.

Заява про видачу виконавчого листа на примусове виконання рішення третейського суду подається у письмовій формі і має бути підписана особою, на користь якої прийнято рішення третейського суду, чи її представником. У ній повинно бути зазначено:

1) найменування суду, до якого подається заява;

2) найменування і склад третейського суду, який прийняв рішення, за яким має бути виданий виконавчий лист;

3) повне найменування (для юридичних осіб) або імена (прізвище, ім'я та по батькові) (для фізичних осіб) учасників третейського розгляду, їх місцезнаходження (для юридичних осіб) або місце проживання чи перебування (для фізичних осіб), поштовий індекс, ідентифікаційний код юридичної особи в Єдиному державному реєстрі підприємств і організацій України - учасників третейського розгляду, реєстраційний номер облікової картки платника податків учасників третейського розгляду (для фізичних осіб) за його наявності або номер і серія паспорта учасників третейського розгляду (для фізичних осіб - громадян України), відомі номери засобів зв'язку, адреси електронної пошти, відомості про наявність або відсутність електронного кабінету;

4) дата і місце прийняття рішення третейським судом;

5) дата отримання рішення третейського суду особою, яка звернулася із заявою;

6) вимога заявника про видачу виконавчого листа на примусове виконання рішення третейського суду.

Заява про видачу виконавчого листа на примусове виконання рішення третейського суду розглядається суддею одноособово протягом

п’ятнадцяти днів з дня її надходження до суду в судовому засіданні з повідомленням сторін. Неявка сторін чи однієї із сторін, належним чином повідомлених про дату, час і місце розгляду справи, не перешкоджає судовому розгляду заяви.

При розгляді заяви про видачу виконавчого листа на примусове виконання рішення третейського суду за клопотанням однієї із сторін суд витребовує справу з постійно діючого третейського суду, в якому вона зберігається. Справа має бути направлена до суду протягом п’яти днів від дня надходження вимоги. У такому разі строк розгляду заяви про видачу виконавчого листа на примусове виконання рішення третейського суду продовжується до тридцяти днів з дня її надходження до суду.

При розгляді справи в судовому засіданні суд встановлює наявність чи відсутність підстав для відмови у видачі виконавчого листа на примусове виконання рішення третейського суду, передбачених ст. 486 ЦПК України.

Якщо до суду надійшла заява про видачу виконавчого листа на примусове виконання рішення третейського суду, а в його провадженні чи в провадженні іншого суду є заява про оскарження і скасування цього рішення третейського суду, суд на підставі п. 6 ч. 1 ст. 251 ЦПК України зупиняє провадження по заяві про видачу виконавчого листа до набрання законної сили ухвалою суду, якою відмовлено в задоволенні заяви про скасування оскарженого рішення третейського суду.

До постановлення ухвали по суті поданої заяви про видачу виконавчого листа на примусове виконання рішення третейського суду будь-яка сторона третейського розгляду в установлені законом порядку та строки має право звернутися до суду із заявою про скасування цього ж рішення та просити розглянути його спільно із заявою про надання дозволу на виконання цього рішення в одному провадженні.

Про спільний розгляд заяви про видачу виконавчого листа на примусове виконання рішення третейського суду і заяви про його скасування та об’єднання їх в одне провадження суд постановляє ухвалу в день надходження до суду заяви про скасування рішення третейського суду, а якщо це неможливо - не пізніше наступного дня.

Також суд може **відмовити у видачі виконавчого листа на примусове виконання рішення третейського суду**, якщо:

1) на день ухвалення рішення за заявою про видачу виконавчого листа рішення третейського суду скасовано судом;

2) справа, у якій прийнято рішення третейського суду, не підвідомча третейському суду відповідно до закону;

3) пропущено встановлений строк для звернення за видачею виконавчого листа, а причини його пропуску не визнані судом поважними;

4) рішення третейського суду прийнято у спорі, не передбаченому третейською угодою, або цим рішенням вирішені питання, які виходять за межі третейської угоди. Якщо рішенням третейського суду вирішені питання, які виходять за межі третейської угоди, то скасовано може бути

лише ту частину рішення, що стосується питань, які виходять за межі третейської угоди;

5) третейська угода визнана недійсною;

6) склад третейського суду, яким прийнято рішення, не відповідав вимогам закону;

7) рішення третейського суду містить способи захисту прав та охоронюваних інтересів, не передбачені законом;

8) постійно діючий третейський суд не надав на вимогу суду відповідну справу;

9) третейський суд вирішив питання про права та обов'язки осіб, які не брали участі у справі.

За результатами розгляду заяви про видачу виконавчого листа на примусове виконання рішення третейського суду суд постановляє **ухвалу про видачу виконавчого листа** або **про відмову у видачі виконавчого листа на примусове виконання рішення третейського суду**. Ухвала суду про відмову у видачі виконавчого листа може бути оскаржена сторонами в апеляційному порядку, встановленому для оскарження рішення суду першої інстанції.

Після набрання законної сили ухвалою про відмову у видачі виконавчого листа спір між сторонами може бути вирішений судом у загальному порядку.

Ухвала суду за наслідками розгляду заяви про видачу виконавчого листа, якщо вона не була оскаржена в апеляційному порядку, **набирає законної сили після закінчення строку на апеляційне оскарження**. У разі подання апеляційної скарги ухвала суду набирає законної сили після розгляду справи судом апеляційної інстанції.

Ухвала про видачу виконавчого листа направляється сторонам протягом п'яти днів з дня її постановлення. Виконавчий лист вноситься до Єдиного державного реєстру виконавчих документів не пізніше наступного дня з дня його видання в порядку, встановленому Положенням про Єдиний державний реєстр виконавчих документів.

Після розгляду судом заяви про видачу виконавчого листа на примусове виконання рішення третейського суду справа підлягає поверненню до постійно діючого третейського суду.

У зв'язку з прийняттям у травні 2004 р. Закону України «Про третейські суди» у Закон України «Про виконавче провадження» були внесені зміни, відповідно до яких як рішення іноземних судів та арбітражів, так і рішення третейських судів, що прийняті в Україні, виконуються на підставі виконавчих документів, які видаються судовими органами. У пункті 1 частини 1 статті 3 Закону України «Про виконавче провадження» від 2 червня 2016 року № 1404-VIII, що діє сьогодні, зазначено, що підлягають примусовому виконанню рішення на підставі таких виконавчих документів: «виконавчих листів та наказів, що видаються судами у передбачених законом випадках на підставі судових рішень, рішень третейського суду, рішень міжнародного комерційного арбітражу,

рішень іноземних судів та на інших підставах, визначених законом або міжнародним договором України».

ЦПК України (у редакції Закону України від 03 жовтня 2017 року № 2147-VIII) вніс зміни у регулювання питання інстанційної юрисдикції справ про визнання та надання дозволу на виконання рішень МКАС та їх оспорювання. Відповідно до частини 2 статті 23 ЦПК України справи щодо оскарження рішень третейських судів, оспорювання рішень міжнародних комерційних арбітражів, про видачу виконавчих листів на примусове виконання рішень третейських судів розглядаються апеляційними судами як судами першої інстанції за місцем розгляду справи третейським судом (за місцезнаходженням арбітражу).

Відповідно до частини 2 статті 24 ЦПК України Верховний Суд переглядає в апеляційному порядку судові рішення апеляційних судів, ухвалені ними як судами першої інстанції.

Віднесення розгляду справ про визнання та виконання рішень міжнародних комерційних арбітражів до компетенції апеляційних судів як судів першої інстанції і Верховного Суду як суду апеляційної інстанції на часі, є позитивною новелою і відповідає досвіду західних країн. Оскільки, враховуючи складність та специфіку питань, що виникають під час розгляду заяв про визнання і надання дозволу на виконання рішення міжнародного комерційного арбітражу, місцеві загальні суди не завжди можуть правильно застосувати положення міжнародних конвенцій. Судові помилки, які допускаються під час розгляду заяв про визнання і надання дозволу на виконання рішень міжнародних комерційних арбітражів, можуть призвести до несприятливих наслідків і негативно позначається на міжнародному іміджі України. Отже, за характером спірних правовідносин розгляд цієї категорії справ властивий судам вищих інстанції.

Таким чином, на сьогодні в Україні встановлений **єдиний порядок визнання та виконання рішень міжнародних комерційних арбітражів**, що повністю відповідає **положенням Нью-Йоркської конвенції про визнання та виконання іноземних арбітражних рішень** (далі – Нью-Йоркська конвенція), яка була прийнята 10 липня 1958 року.

Аналіз практики вирішення судами України питань, пов’язаних із відстроченням і розстроченням виконання рішення міжнародного комерційного арбітражного суду показав, що ними відповідне законодавство застосовується неоднаково. Зокрема, деякі суди відмовляють у задоволенні заяв про відстрочення виконання рішень міжнародного комерційного арбітражу, вказуючи на відсутність у них відповідної компетенції, інші задовольняють заяви про відстрочення виконання рішень міжнародного комерційного арбітражу, або ж відмовляють у задоволенні, але з інших підстав, ніж відсутність компетенції. У деяких випадках відстрочується виконання не рішення Міжнародного комерційного арбітражного суду, а ухвали апеляційного суду про надання дозволу на примусове виконання рішення Міжнародного комерційного арбітражного суду.

ТЕМА 26. ВІДНОВЛЕННЯ ВТРАЧЕНОГО СУДОВОГО ПРОВАДЖЕННЯ – 2 год.

1. Відновлення втраченого судового провадження.

2. Порядок відкриття справи про відновлення втраченого судового провадження в цивільній справі.

3. Розгляд заяви про відновлення втраченого судового провадження.

Відновлення втраченого судового провадження у цивільному процесі - це завершений, універсальний та безальтернативний процесуально-забезпечувальний засіб, що спрямований на вирішення поточних процесуальних питань цивільного судочинства щодо незмінного поновлення змісту матеріалів цивільної справи закінченого провадження під час доведеності факту їх повної або часткової відсутності в розпорядженні суду з метою охорони (захисту) суб'єктивних цивільних процесуальних прав осіб, які беруть участь у справі та/або правопорядку і режиму законності у сфері цивільного судочинства.

Відновлення втраченого судового провадження характеризується такими **ознаками**:

1) виступає процедурним засобом, оскільки він реалізується в межах самостійної процедури, які разом з іншими процедурними засобами алгоритмізують порядок стадій цивільного судочинства;

2) виступає завершеним засобом, де нормами закону чітко визначені передумови реалізації процедури відновлення втраченого судового провадження, коло суб'єктів, що можуть її ініціювати, документи, які необхідно подати для порушення цієї процедури, особливість доказування в межах цієї процедури, підсумкові документи, що повинен винести суд, їх зміст тощо;

3) виступає універсальним засобом, який може бути застосований щодо всіх категорій цивільних справ, у діяльності всіх судових ланок та інстанцій у сфері цивільного судочинства та на будь-якій стадії цивільного процесу, де можливе завершення розгляду цивільної справи;

4) виступає цілеспрямованим засобом, метою якого є не тільки охорона (захист) суб'єктивних процесуальних прав осіб, які беруть участь у справі, але і встановленого правопорядку та режиму законності у сфері цивільного судочинства, оскільки порушити відновлення втраченого судового провадження можна також за ініціативою суду;

5) спрямоване на вирішення поточних процесуальних питань, які упорядковують цивільне судочинство та дають йому можливість розвиватися далі, усуваючи перешкоди, що виникли на його шляху, або відновлюють встановлений правопорядок у цивільному судочинстві;

6) виступає факультативним засобом, застосування якого буде залежати при наявності втрати повністю або частково судового провадження, яке вже завершилося;

7) повинно забезпечити незмінність результатів свого застосування, де суд повинен достовірно відновити зміст втраченого процесуального документа, або відмовити в задоволенні заяви про відновлення втраченого судового провадження;

8) виступає безальтернативним засобом, який усуває інші, технологічно можливі способи поновлення змісту процесуальних документів.

Відновлення втраченого повністю або частково судового провадження в цивільній справі, закінченій ухваленням рішення або у якій провадження закрито, проводиться у порядку, встановленому ЦПК України.

Втрачене судове провадження у цивільній справі ***може бути відновлене за заявою учасника справи або за ініціативою суду*** (ст. 489 ЦПК України).

Підсудність. Заява про відновлення втраченого судового провадження подається до суду, який розглядав справу як суд першої інстанції.

Заява про відновлення втраченого судового провадження подається до суду в письмовій формі.

У заяві повинно бути зазначено:

1) про відновлення якого судового провадження або якої його частини просить заявник;

2) які особи брали участь у справі і в якому процесуальному статусі, їх найменування (для юридичних осіб) або ім'я (прізвище, ім'я та по батькові, за його наявності, для фізичних осіб), їх місцезнаходження (для юридичних осіб) або місце проживання (для фізичних осіб); ідентифікаційні коди юридичної особи в Єдиному державному реєстрі підприємств і організацій України або реєстраційний номер облікової картки платника податків (для фізичних осіб), за його наявності, або номер і серія паспорта для фізичних осіб - громадян України - якщо відповідні дані відомі заявникові;

3) номери засобів зв'язку учасників судового процесу (телефон, факс, засоби електронного зв'язку, офіційна електронна адреса тощо) - якщо вони відомі заявникові;

4) наявні у заявника відомості про обставини втрати судового провадження, місцезнаходження копій матеріалів провадження або даних стосовно таких копій;

5) документи, відновлення яких заявник вважає необхідним і з якою метою.

До заяви про відновлення втраченого судового провадження додаються документи або їх копії, навіть якщо вони не посвідчені в установленому порядку, що збереглися в заявника або у справі, копії заяви відповідно до кількості учасників справи, а у разі необхідності - клопотання про поновлення строку на подання заяви про відновлення втраченого судового провадження.

Заява про відновлення втраченого судового провадження може бути подана до суду незалежно від строку зберігання судового провадження, крім випадку, передбаченого частиною п'ятою ст. 491 ЦПК України).

Заява про відновлення втраченого судового провадження для виконання судового рішення може бути подана до закінчення строку пред'явлення виконавчого документа до виконання. Суд може поновити зазначений строк, якщо за клопотанням заявника визнає причини його пропуску поважними (ст. 491 ЦПК України).

У разі невідповідності заяви про відновлення втраченого судового провадження вимогам, встановленим ЦПК України, суд **залишає заяву без руху або повертає заяву.**

Якщо мета звернення до суду, зазначена заявником, не пов'язана із захистом його прав та інтересів або заявник відкликав заяву про відновлення втраченого судового провадження - суд своєю ухвалою повертає заяву або залишає її без розгляду, якщо провадження було відкрито.

Повернення заяви або залишення її без розгляду з підстав, зазначених у частинах першій та другій цієї статті, не перешкоджає повторному зверненню до суду із заявою про відновлення втраченого судового провадження.

Суд відмовляє у відкритті провадження за заявою про відновлення втраченого судового провадження у випадках:

1) подання заяви про відновлення судового провадження, втраченого до закінчення судового розгляду;

2) заява подана після закінчення строку, встановленого ЦПК, і суд відхилив клопотання про його поновлення (ст. 492 ЦПК).

Розгляд заяви. При розгляді заяви про відновлення втраченого судового провадження суд бере до уваги:

1) частину справи, яка збереглася (окремі томи, жетони, матеріали з архіву суду тощо);

2) документи, надіслані (видані) судом учасникам судового процесу та іншим особам до втрати справи, копії таких документів;

3) матеріали виконавчого провадження, якщо воно здійснювалося за результатами розгляду справи;

4) будь-які інші документи і матеріали, подані учасниками судового процесу, за умови, що такі документи і матеріали є достатніми для відновлення справи;

5) відомості з Єдиного державного реєстру судових рішень;

6) дані, що містяться в Єдиній судовій інформаційно-телекомунікаційній системі;

7) будь-які інші відомості, документи тощо, отримані у законний спосіб з інших офіційних джерел.

Суд може допитати як свідків осіб, які були присутніми під час вчинення процесуальних дій, учасників справи (їх представників), а в необхідних випадках - осіб, які входили до складу суду, що розглядав справу, з якої втрачено провадження, а також осіб, які виконували судове рішення, та вчиняти інші процесуальні дії, передбачені ЦПК України, з метою відновлення втраченого судового провадження.

Розгляд заяви про відновлення втраченого судового провадження здійснюється за правилами спрощеного позовного провадження з повідомленням учасників справи з урахуванням особливостей, передбачених цим розділом, протягом тридцяти днів з дня надходження заяви до суду (ст. 493 ЦПК України.).

На підставі зібраних і перевірених матеріалів суд постановляє ухвалу про відновлення втраченого судового провадження повністю або в частині, яку, на його думку, необхідно відновити.

В ухвалі суду про відновлення втраченого судового провадження зазначається, на підставі яких конкретно даних, поданих до суду і досліджених у судовому засіданні, суд вважає установленим зміст відновленого судового рішення, наводяться висновки суду про доведеність того, які докази досліджувалися судом і які процесуальні дії вчинялися з втраченого провадження.

У разі недостатності зібраних матеріалів для точного відновлення втраченого судового провадження суд відмовляє у відновленні втраченого судового провадження і роз'яснює учасникам справи право на повторне звернення з такою самою заявою за наявності необхідних документів.

Після набрання законної сили ухвалою суду, визначеною частиною третьою цієї статті, суд касаційної інстанції закриває касаційне провадження за касаційною скаргою у справі, провадження у якій втрачено (ст. 494 ЦПК України.).

У справі про відновлення втраченого провадження заявник звільняється від оплати судових витрат. У разі подання завідомо неправдивої заяви судові витрати, понесені іншими учасниками справи, відшкодовуються заявником у повному обсязі, про що суд постановляє ухвалу (ст. 495 ЦПК України).

ТЕМА 27. ПРОВАДЖЕННЯ У СПРАВАХ ЗА УЧАСТЮ ІНОЗЕМНИХ ОСІБ – 2 год.

1. Цивільні процесуальні права іноземних осіб.
2. Провадження у справах за участю іноземних осіб.
3. Виконання судових доручень іноземних судів і звернення судів України з дорученнями до іноземних судів.
4. Визнання та виконання рішень іноземних судів.

Процесуальні права та обов'язки іноземних осіб

Іноземці, особи без громадянства, іноземні юридичні особи, іноземні держави (їх органи та посадові особи) та міжнародні організації (далі - іноземні особи) мають право звертатися до судів України для захисту своїх прав, свобод чи інтересів.

Іноземні особи мають процесуальні права та обов'язки нарівні з фізичними і юридичними особами України, крім випадків, передбачених Конституцією та законами України, а також міжнародними договорами,

згода на обов’язковість яких надана Верховною Радою України. (ст. 496 ЦПК України).

Підсудність судам України цивільних справ з іноземним елементом визначається Цивільним процесуальним кодексом України, законом або міжнародним договором, згода на обов'язковість якого надана Верховною Радою України.

У випадках, встановлених законом або міжнародним договором, згода на обов’язковість якого надана Верховною Радою України, підсудність судам України цивільних справ з іноземним елементом може бути визначено за угодою сторін.

Підсудність судам України справ з іноземним елементом визначається на момент відкриття провадження у справі, незважаючи на те, що в ході провадження у справі підстави для такої підсудності відпали або змінилися, крім випадків, коли суди можуть приймати до свого провадження і розглядати будь-які справи з іноземним елементом:

1. якщо сторони передбачили своєю угодою підсудність справи з іноземним елементом судам України, з винятком виключної підсудності;
2. якщо на території України відповідач у справі має місце проживання або місцезнаходження, або рухоме чи нерухоме майно, на яке можна накласти стягнення, або знаходиться філія або представництво іноземної юридичної особи - відповідача;
3. у справах про відшкодування шкоди, якщо її було завдано на території України;
4. якщо у справі про сплату аліментів або про встановлення батьківства позивач має місце проживання в Україні;
5. якщо у справі про відшкодування шкоди позивач - фізична особа має місце проживання в Україні або юридична особа - відповідач - місцезнаходження в Україні;
6. якщо у справі про спадщину спадкодавець у момент смерті був громадянином України або мав в Україні останнє місце проживання;
7. дія або подія, що стала підставою для подання позову, мала місце на території України;
8. якщо у справі про визнання безвісно відсутнім або оголошення померлим особа мала останнє відоме місце проживання на території України;
9. якщо справа окремого провадження стосується особистого статусу або дієздатності громадянина України;
10. якщо справа проти громадянина України, який за кордоном діє як дипломатичний агент або з інших підстав має імунітет від місцевої юрисдикції, відповідно до міжнародного договору не може бути порушена за кордоном;
11. якщо у справі про банкрутство боржник має місце основних інтересів або основної підприємницької діяльності на території України;
12. в інших випадках, визначених законом України та міжнародним договором України (стаття 76 Закону України "Про міжнародне приватне право").

До виключної підсудності судам України у справах з іноземним елементом відносяться:

1. якщо нерухоме майно, щодо якого виник спір, знаходиться на території України, крім справ, що стосуються укладення, зміни, розірвання та виконання договорів у рамках державно-приватного партнерства, зокрема концесійних договорів, згідно з якими нерухоме майно є об'єктом такого партнерства, зокрема об'єктом концесії, а спір не стосується виникнення, припинення та реєстрації речових прав на такий об'єкт;
2. якщо у справі, яка стосується правовідносин між дітьми та батьками, обидві сторони мають місце проживання в Україні;
3. якщо у справі про спадщину спадкодавець - громадянин України і мав в ній місце проживання;
4. якщо спір пов'язаний з оформленням права інтелектуальної власності, яке потребує реєстрації чи видачі свідоцтва (патенту) в Україні;
5. якщо спір пов'язаний з реєстрацією або ліквідацією на території України іноземних юридичних осіб, фізичних осіб - підприємців;
6. якщо спір стосується дійсності записів у державному реєстрі, кадастрі України;
7. якщо у справах про банкрутство боржник був створений відповідно до законодавства України;
8. якщо справа стосується випуску або знищення цінних паперів, оформлених в Україні;
9. справи, що стосуються усиновлення, яке було здійснено або здійснюється на території України;
10. в інших випадках, визначених законами України (стаття 77 Закону України "Про міжнародне приватне право")

Звернення суду України із судовим дорученням про надання правової допомоги до іноземного суду або іншого компетентного органу іноземної держави

У разі якщо в процесі розгляду справи суду необхідно вручити документи, отримати докази, провести окремі процесуальні дії на території іншої держави, суд України може звернутися з відповідним судовим дорученням до іноземного суду або іншого компетентного органу іноземної держави (далі - іноземний суд) у порядку, встановленому Цивільним процесуальним кодексом України або міжнародним договором, згода на обов'язковість якого надана ВРУ.

Доручення суду України надсилається у порядку, встановленому Цивільним процесуальним кодексом України або міжнародним договором, згода на обов'язковість якого надана ВРУ, а якщо міжнародний договір не укладено - Міністерству юстиції України, яке надсилає доручення Міністерству закордонних справ України для передачі дипломатичними каналами. (ст. 498 ЦПК України)

Зміст і форма судового доручення про надання правової допомоги мають відповідати вимогам міжнародного договору, згода на обов'язковість

якого надана ВРУ, а якщо його не укладено - вимогам частин другої - четвертої статті 499 ЦПК України.

У судовому дорученні про надання правової допомоги зазначаються:

1) назва суду, що розглядає справу;

2) за наявності міжнародного договору, згода на обов'язковість якого надана Верховною Радою України, учасниками якого є Україна і держава, до якої звернено доручення, - посилання на його положення;

3) найменування справи, що розглядається;

4) прізвище, ім'я, по батькові та рік народження фізичної особи або найменування юридичної особи, відомості про їх місце проживання (перебування) або місцезнаходження, а також інші дані, необхідні для виконання доручення;

5) процесуальне становище осіб, щодо яких необхідно вчинити процесуальні дії;

6) чіткий перелік процесуальних дій, що належить вчинити;

7) інші дані, якщо це передбачено відповідним міжнародним договором, згода на обов'язковість якого надана ВРУ, або цього вимагає іноземний суд, який виконуватиме доручення.

Судове доручення про надання правової допомоги оформлюється українською мовою. До судового доручення додається засвідчений переклад офіційною мовою відповідної держави, якщо інше не встановлено міжнародним договором, згода на обов'язковість якого надана ВРУ.

Судове доручення про надання правової допомоги, процесуальні та інші документи, що до нього додаються, засвідчуються підписом судді, який складає доручення, та скріплюються гербовою печаткою.

Суди України виконують доручення іноземних судів про надання правової допомоги щодо вручення викликів до суду чи інших документів, допиту сторін чи свідків, проведення експертизи чи огляду на місці, вчинення інших процесуальних дій, переданих їм у порядку, встановленому міжнародним договором, згода на обов'язковість якого надана Верховною Радою України, а якщо міжнародний договір не укладено - дипломатичними каналами.

Судове доручення не приймається до виконання, у разі якщо воно:

1) може призвести до порушення суверенітету України або створити загрозу її національній безпеці;

2) не належить до юрисдикції цього суду;

3) суперечить законам або міжнародному договору, згода на обов'язковість якого надана Верховною Радою України.

Виконання судового доручення здійснюється відповідно до Цивільного процесуального кодексу України. На прохання іноземного суду процесуальні дії можуть вчинятися під час виконання судового доручення із застосуванням права іншої держави, якщо таке застосування не суперечить законам України.

У разі надходження від іноземного суду прохання щодо особистої присутності його уповноважених представників чи учасників судового

розгляду під час виконання судового доручення суд України, який виконує доручення, вирішує питання про надання згоди щодо такої участі.

Виконання судового доручення підтверджується **протоколом** судового засідання, іншими документами, складеними чи отриманими під час виконання доручення, що засвідчуються підписом судді та скріплюються гербовою печаткою.

У разі якщо немає можливості виконати доручення іноземного суду, суд України у порядку, встановленому міжнародним договором, згода на обов'язковість якого надана Верховною Радою України, або якщо міжнародний договір не укладено - дипломатичними каналами, повертає таке доручення іноземному суду без виконання із зазначенням причин та подає відповідні документи, що це підтверджують.(ст. 500 ЦПК України).

Виконання судового доручення іноземного суду про вручення виклику до суду чи інших документів

Доручення іноземного суду про вручення виклику до суду чи інших документів виконується у судовому засіданні або уповноваженим працівником суду за місцем проживання (перебування, місцем роботи) фізичної особи чи місцезнаходженням юридичної особи.

Виклик до суду чи інші документи, що підлягають врученню за дорученням іноземного суду, вручаються особисто фізичній особі чи її представникові або представникові юридичної особи під розписку.

У разі якщо особа, якій необхідно вручити виклик до суду чи інші документи за дорученням іноземного суду, перебуває під вартою або відбуває такий вид покарання як довічне позбавлення волі, позбавлення волі на певний строк, тримання у дисциплінарному батальйоні військовослужбовців, обмеження волі, арешт, суд надсилає документи, що підлягають врученню за дорученням іноземного суду, до адміністрації місця тримання особи, яка здійснює їх вручення під розписку та невідкладно надсилає розписку і письмові пояснення цієї особи до суду.

У разі відмови особи отримати виклик до суду чи інші документи, що підлягають врученню за дорученням іноземного суду, суддя, уповноважений працівник суду або представник адміністрації місця тримання особи робить відповідну позначку на документах, що підлягають врученню. У такому разі документи, що підлягають врученню за дорученням іноземного суду, вважаються врученими.

У разі неявки до суду без поважних причин особи, яку належним чином повідомлено про дату, час та місце судового засідання, у якому мають бути вручені виклик до суду чи інші документи за дорученням іноземного суду, такі документи вважаються врученими.

Доручення іноземного суду про вручення виклику до суду чи інших документів вважається виконаним у день, коли особа або її представник отримали такі документи чи відмовилися від їх отримання або якщо така особа чи її представник, яких належним чином повідомлено про дату, день, час та місце судового засідання, на якому має бути вручено виклик до суду чи інші документи, без поважних причин не з'явилися до суду, - у день такого судового засідання.

Виконання доручення іноземного суду про вручення виклику до суду чи інших документів підтверджується протоколом судового засідання, у якому зазначаються заяви чи повідомлення, зроблені особами у зв'язку з отриманням документів, а також підтвердженням про повідомлення особи про необхідність явки до суду для отримання документів та іншими документами, складеними чи отриманими під час виконання доручення, що засвідчуються підписом судді та скріплюються гербовою печаткою. (ст. 501 ЦПК України).

Виконання судових доручень закордонними дипломатичними установами України

Судове доручення про вручення документів громадянину України, який проживає на території іноземної держави, може бути виконано працівниками дипломатичного представництва чи консульської установи України у відповідній державі. Такі документи особа отримує добровільно. Вручення документів здійснюється під розписку із зазначенням дня вручення, підписується посадовою особою та скріплюється печаткою відповідної закордонної дипломатичної установи України.

Доручення суду про виконання певних процесуальних дій стосовно громадянина України, який проживає на території іноземної держави, може бути виконано працівниками дипломатичного представництва чи консульської установи України у відповідній державі, якщо це передбачено міжнародним договором, згода на обов'язковість якого надана Верховною Радою України. У разі вчинення певних процесуальних дій складається протокол, що підписується особою, стосовно якої вчинені процесуальні дії, та особою, яка вчинила процесуальні дії, і скріплюється печаткою відповідної закордонної дипломатичної установи України. У протоколі зазначаються день, час і місце виконання доручення.

Під час виконання судового доручення застосовується процесуальний закон України. Для виконання доручення не можуть застосовуватися примусові заходи. (ст.502 ЦПК України).

Визнання та звернення до виконання рішення іноземного суду, що підлягає примусовому виконанню.

Рішення іноземного суду (суду іноземної держави, інших компетентних органів іноземних держав, до компетенції яких належить розгляд цивільних справ) визнаються та виконуються в Україні, якщо їх визнання та виконання передбачено міжнародним договором, згода на обов'язковість якого надана Верховною Радою України, або за принципом взаємності.

Рішення іноземного суду може бути пред'явлено до примусового виконання в Україні протягом трьох років з дня набрання ним законної сили, за винятком рішення про стягнення періодичних платежів, яке може бути пред'явлено до примусового виконання протягом усього строку проведення стягнення з погашенням заборгованості за останні три роки.

Питання про надання дозволу на примусове виконання рішення іноземного суду розглядається судом за місцем проживання (перебування) або місцезнаходженням боржника.

Якщо боржник не має місця проживання (перебування) або місцезнаходження на території України, або його місце проживання (перебування) чи місцезнаходження невідоме, питання про надання дозволу на примусове виконання рішення іноземного суду розглядається судом за місцезнаходженням в Україні майна боржника.

Клопотання про надання дозволу на примусове виконання рішення іноземного суду подається до суду безпосередньо стягувачем (його представником) або відповідно до міжнародного договору, згода на обов'язковість якого надана Верховною Радою України, іншою особою (її представником).

Якщо міжнародними договорами, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України, передбачено подання клопотання про надання дозволу на примусове виконання рішення іноземного суду через органи державної влади України, суд приймає до розгляду клопотання, що надійшло через орган державної влади України.

Вимоги до клопотання про надання дозволу на примусове виконання рішення іноземного суду закріплені в ст. 466 ЦПК України.

Забезпечення позову допускається на будь-якій стадії розгляду такого клопотання, якщо невжиття заходів забезпечення позову може ускладнити чи унеможливити виконання рішення суду.

До клопотання про надання дозволу на примусове виконання рішення іноземного суду додаються документи, передбачені міжнародними договорами.

Суд, встановивши, що клопотання і документи, що додаються до нього, не оформлено відповідно до вимог, або до клопотання не додано всі перелічені документи, або клопотання подане особою, яка відповідно до частини шостої статті 14 ЦПК України зобов'язана зареєструвати електронний кабінет, але не зареєструвала його, залишає його без розгляду та повертає клопотання разом з документами, що додані до нього, особі, яка його подала.

У випадку подання клопотання про надання дозволу на примусове виконання рішення іноземного суду в електронній формі документи, можуть подаватися у копіях, проте заявник повинен надати такі документи до суду до початку судового розгляду вказаного клопотання. У разі неподання вказаних документів клопотання повертається без розгляду, про що судом постановляється відповідна ухвала.

Про надходження клопотання про надання дозволу на примусове виконання рішення іноземного суду суд у п'ятиденний строк письмово повідомляє боржника і пропонує йому у місячний строк подати можливі заперечення проти цього клопотання.

Після подання боржником заперечень у письмовій формі або у разі його відмови від подання заперечень, а також якщо у місячний строк з часу повідомлення боржника про одержане судом клопотання заперечення не

подано, суддя постановляє ухвалу, в якій визначає дату, час і місце судового розгляду клопотання, про що сторони повідомляються письмово не пізніше ніж за десять днів до його розгляду.

За заявою будь-якої із сторін і за наявності поважних причин суд може перенести час розгляду клопотання, про що повідомляє сторони.

Розгляд клопотання про надання дозволу на примусове виконання рішення іноземного суду проводиться суддею **одноособово** у відкритому судовому засіданні.

Неявка без поважних причин у судове засідання будь-якої із сторін або їх представників, стосовно яких суду відомо про своєчасне вручення їм повістки про виклик до суду, не є перешкодою для розгляду клопотання, якщо будь-якою із сторін не було порушено питання про перенесення його розгляду.

Розглянувши подані документи та вислухавши пояснення сторін, суд постановляє ухвалу про надання дозволу на примусове виконання рішення іноземного суду або про відмову у задоволенні клопотання з цього питання. Копія ухвали надсилається судом сторонам у триденний строк з дня постановлення ухвали.

Якщо рішення іноземного суду вже виконувалося раніше, суд визначає, в якій частині чи з якого часу воно підлягає виконанню.

Якщо в рішенні іноземного суду суму стягнення зазначено в іноземній валюті, суд, який розглядає це клопотання, визначає суму в національній валюті за курсом Національного банку України на день постановлення ухвали.

Підстави для відмови у задоволенні клопотання про надання дозволу на примусове виконання рішення іноземного суду

Клопотання про надання дозволу на примусове виконання рішення іноземного суду не задовольняється у випадках, передбачених міжнародними договорами, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України.

Якщо міжнародними договорами, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України, такі випадки не передбачено, у задоволенні клопотання може бути відмовлено (ч.2 ст.468 ЦПК України)

Оскарження ухвали суду. Ухвала про надання дозволу на примусове виконання рішення іноземного суду або про відмову у задоволенні клопотання з цього питання може бути оскаржена у порядку і строки, передбачені Цивільним процесуальним кодексом України.

Звернення до примусового виконання рішення іноземного суду На підставі рішення іноземного суду та ухвали про надання дозволу на його примусове виконання, що набрала законної сили, суд видає виконавчий лист, який пред'являється для виконання в порядку, встановленому законом.

Виконавчий лист вноситься до Єдиного державного реєстру виконавчих документів в порядку, встановленому Положенням про Єдиний державний реєстр виконавчих документів.

Визнання рішення іноземного суду, що не підлягає примусовому виконанню.

Рішення іноземного суду, що не підлягає примусовому виконанню, визнається в Україні, якщо його визнання передбачено міжнародними договорами, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України, або за принципом взаємності.

Клопотання про визнання рішення іноземного суду, що не підлягає примусовому виконанню, подається заінтересованою особою до суду.

Про надходження клопотання про визнання рішення іноземного суду, що не підлягає примусовому виконанню, суд у п'ятиденний строк письмово повідомляє заінтересовану особу і пропонує їй у місячний строк подати можливі заперечення проти цього клопотання.

Після подання заінтересованою особою заперечень у письмовій формі або у разі її відмови від подання заперечень, а також якщо у місячний строк з часу повідомлення заінтересованої особи про одержане судом клопотання заперечення не подано, суддя постановляє ухвалу, в якій визначає дату, час і місце судового розгляду клопотання, про що заінтересовані особи повідомляються письмово не пізніше ніж за десять днів до його розгляду.

За заявою заінтересованої особи і за наявності поважних причин суд може перенести час розгляду клопотання, про що повідомляє заінтересовані особи.

Розгляд клопотання про визнання рішення іноземного суду, що не підлягає примусовому виконанню, проводиться суддею одноособово у відкритому судовому засіданні.

Неявка без поважних причин у судове засідання заінтересованих осіб або їх представників, стосовно яких суду відомо про своєчасне вручення їм повістки про виклик до суду, не є перешкодою для розгляду клопотання, якщо будь-якою із заінтересованих осіб не було порушено питання про перенесення його розгляду.

За наслідками розгляду клопотання, а також заперечення у разі його надходження суд постановляє ухвалу про визнання в Україні рішення іноземного суду та залишення заперечення без задоволення або про відмову у задоволенні клопотання про визнання рішення іноземного суду, що не підлягає примусовому виконанню.

У визнанні в Україні рішення іноземного суду, що не підлягає примусовому виконанню, може бути відмовлено (ст.468 ЦПК України).

Копія ухвали надсилається судом заінтересованим особам у триденний строк з дня постановлення ухвали.

Ухвала про визнання в Україні рішення іноземного суду або про відмову у задоволенні клопотання про визнання рішення іноземного суду, що не підлягає примусовому виконанню, може бути оскаржена в порядку і строки, встановлені Цивільним процесуальним кодексом.

ТЕМА 28. ОСОБЛИВОСТІ ПРОВАДЖЕННЯ У СПРАВАХ ЩОДО ЗАХИСТУ ОСОБИСТИХ НЕМАЙНОВИХ ПРАВ – 2 год.

Стаття 269 ЦК України хоч і має назву поняття особистих майнових прав насправді містить лише їх ознаки: належність кожній фізичній особі від народження або за законом, відсутність економічного змісту, тісна пов'язаність з фізичною особою, довічне володіння цими правами, неможливість відмовитись від особистих немайнових прав, а також не можливість бути позбавленим цих прав.

Воно й не дивно, оскільки створення законодавчого визначення поняттю особистих немайнових прав фактично б поставило їх у рамки, що неприпустимо, оскільки з постійним розвитком права в цілому з'являються і нові немайнові права.

Разом з тим, дослідження правової природи особистих немайнових прав дає нам підстави визначати їх як різновид суб'єктивних цивільних прав, як заснованої на нормах об'єктивного цивільного права міри дозволеної поведінки конкретного суб'єкта у взаємовідносинах із іншою особою (особами).

Цивільне законодавство, з відміткою про невичерпність даного переліку, відносить до **особистих немайнових прав**: право на життя, право на охорону здоров'я, право на безпечне для життя і здоров'я довкілля, право на свободу та особисту недоторканність, право на недоторканність особистого і сімейного життя, право на повагу до гідності та честі, право на таємницю листування, телефонних розмов, телеграфної та іншої кореспонденції, право на недоторканність житла, право на вільний вибір місця проживання та на свободу пересування, право на свободу літературної, художньої, наукової і технічної творчості.

Однак, як і будь-яке інше право, особисті немайнові права можуть бути порушеними, і тут, у зв'язку з особливістю їхньої природи, виникає питання, які ж процедури їхнього захисту передбачені законодавством.

Стаття 275 ЦК України, передбачає право фізичної особи захищати свої особисті немайнові права способами, встановленими главою 3 ЦК України, а також іншим способом відповідно до змісту цього права, способу його порушення та наслідків, що їх спричинило це порушення.

Глава 3 ЦК України передбачає можливість захищати свої особисті немайнові права: у суді, через Президента України, органи державної влади, органи влади Автономної Республіки Крим або органи місцевого самоврядування, нотаріуса або здійснювати їх самозахист.

Що стосується інших способів, то ЦК України дає певні уточнення.

Так, до прикладу, у випадку порушення особистих немайнових прав особи, шляхом поширення про неї та (або) членів її сім'ї недостовірної інформації (найчастіше це стосується права на повагу до честі, гідності та ділової репутації), у такої особи є право на відповідь, а також на спростування цієї інформації.

Право на відповідь здійснюється особою щодо якої поширили недостовірну інформацію. У цьому випадку особа сама обирає де, та у який спосіб їй поширити відповідь на недостовірну інформацію. До того ж

такий спосіб не потребує визнання інформації недостовірною у судовому порядку.

Право на відповідь – це найпростіший спосіб захисту свого права на повагу честі, гідності та ділової репутації. Однак, він не завжди буває ефективним, оскільки потребує наявності впливу на суспільство, високого рівня його довіри та не менш високих навичок переконання.

У випадку, якщо ж чогось із переліченого в особи не вистачає, найкраще буде скористатися правом на спростування. Суть його полягає у тому, що особа, яка поширила інформацію здійснює спростування такої інформації тим же способом, яким така інформація була поширена. З процедурної точки зору цей спосіб важчий, оскільки у більшості випадків, особа, що поширила інформацію добровільно не визнає свою помилку і не спростує поширену інформацію.

А це своєю чергою вимагає звернення до суду із позовом про визнання інформації недостовірною та такою, що ганьбить честь, гідність та ділову репутацію та її спростуванням. Найбільша складність тут полягає у двох речах: визначення належного відповідача та власне самого доказування факту недостовірності інформації. З одного боку під час визначення відповідача по справі ситуація більшою мірою зрозуміла, той, хто поширив інформацію і є належним відповідачем. Однак, труднощі виникають, у випадку, якщо недостовірну інформацію поширено у мережі Інтернет.

Відповідно до п. 12 постанови Пленуму ВСУ №1 від 27.02.2009 року «Про судову практику у справах про захист гідності та честі фізичної особи, а також ділової репутації фізичної та юридичної особи», належним відповідачем у разі поширення оспорюваної інформації в мережі Інтернет так само є автор відповідного інформаційного матеріалу та власник веб-сайта, особи яких позивач повинен установити та зазначити в позовній заяві.

Разом з тим, непоодинокі випадки, коли на інтернет ресурсах не зазначають автора, у такому випадку, а також, якщо особу та/чи місце проживання (місцезнаходження) автора неможливо встановити, а також коли інформація є анонімною і доступ до сайта - вільним, належним відповідачем в таких випадках є власник веб-сайта, на якому розміщено зазначений інформаційний матеріал, оскільки саме він створив технологічну можливість та умови для поширення недостовірної інформації.

Дані про власника веб-сайта можуть бути витребувані відповідно до положень ЦПК Україні в адміністратора системи реєстрації та обліку доменних назв та адреси українського сегмента мережі Інтернет.

Відповідно до ст. 1 Закону України «Про авторське право і суміжні права» власник веб-сайту - особа, яка є володільцем облікового запису та встановлює порядок і умови використання веб-сайту.

За цією ж нормою Закону, за відсутності доказів іншого власником веб-сайту вважається реєстрант відповідного доменного імені, за яким здійснюється доступ до веб-сайту, і (або) отримувач послуг хостингу.

Відповідно до ч. 11 ст. 56 Закону України «Про авторське право і суміжні права» власники веб-сайтів та постачальники послуг хостингу, крім фізичних осіб, які не є суб'єктами господарювання, зобов'язані розміщувати у вільному доступі на власних веб-сайтах та (або) в публічних базах даних записів про доменні імена (WHOIS) достовірну інформацію про себе, яка визначена в цій статті.

Така інформація може бути отримана у компетентного органу, яким є ДП «Центр компетенції адресного простору мережі Інтернет» консорціуму «Український центр підтримки номерів і адрес», і буде видана у формі Довідок з відомостями про власників веб-сайтів або інформацією про їх встановлення.

Однак, непоодинокі випадки, коли й інформації з Довідок Центру компетенції буде недостатньо. У такому випадку, після відкриття провадження по справі, необхідно звертатися до суду з клопотанням про витребування доказів, задоволення якої запускає не менш складну та довготривалу процедуру.

Що ж стосується процедури доказування, то з виключенням у 2014 році презумпції добропорядності процес доказування недостовірності інформації значно ускладнився. Якщо раніше особа, що поширила недостовірну інформацію повинна була довести правдивість такої інформації, то зараз цей обов'язок покладається на позивача по справі.

А довести недостовірність інформації значно складніше, оскільки значно важче довести відсутність певної обставини (факту), ніж їх наявність, адже існування факту передбачає сліди, докази, які можна дослідити. Якщо особа стверджує, що інша особа здійснила негативний вчинок, значно важче довести, що такого вчинку не було, ніж навпаки.

Отже, **захист особистих немайнових прав** – це доволі специфічний різновид захисту прав особи, який у більшості випадків є коштовним та потребує досвіду, правильного вибору стратегії захисту та, щонайважливіше, часу та витримки.

Тема 29. Альтернативні форми розгляду цивільних справ

Рекомендована кількість годин - 2.

1. **Поняття, правовий статус і види третейського суду.**
2. **Міжнародний комерційний арбітраж.**
3. **Медіація як спосіб врегулювання цивільних спорів.**

Відповідно до ст. 2 Закону України «Про третейські суди», третейський суд - недержавний незалежний орган, що утворюється за угодою або відповідним рішенням заінтересованих фізичних та/або юридичних осіб у порядку, встановленому цим Законом, для вирішення спорів, що виникають із цивільних та господарських правовідносин.

Відповідно до ст. 7 Закону України «Про третейські суди» в Україні можуть утворюватися та діяти постійно діючі третейські суди та третейські суди для вирішення конкретного спору (суди ad hoc). Постійно

діючі третейські суди та третейські суди для вирішення конкретного спору утворюються без статусу юридичної особи. Формування складу третейського суду в постійно діючому третейському суді здійснюється в порядку, встановленому регламентом третейського суду.

Постійно діючий третейський суд очолює голова третейського суду, порядок обрання якого визначається Положенням про постійно діючий третейський суд. Положення також повинно містити відомості про його найменування, місцезнаходження, відомості про засновника третейського суду, склад, компетенцію та порядок створення органів самоврядування третейських суддів, порядок обрання голови третейського суду, підстави та порядок припинення діяльності третейського суду.

На відміну від постійно діючого третейського суду, порядок утворення третейського суду для вирішення конкретного спору визначається третейською угодою, умови якої не можуть суперечити положенням Закону України «Про третейські суди».

Відповідно до ст. 5 Закону України "Про третейські суди", юридичні та/або фізичні особи мають право передати на розгляд третейського суду будь-який спір, який виникає з цивільних чи господарських правовідносин, крім випадків, передбачених законом.

Спір може бути переданий на розгляд третейського суду за наявності між сторонами третейської угоди, яка відповідає вимогам цього Закону. Спір може бути переданий на вирішення третейського суду до прийняття компетентним судом рішення у спорі між тими ж сторонами, з того ж предмета і з тих самих підстав.

Спори, які не можуть розглядатися третейським судом

Згідно з ст. 6 Закону України "Про третейські суди" третейські суди в порядку, передбаченому цим Законом, можуть розглядати будь-які справи, що виникають із цивільних та господарських правовідносин, за винятком:

- справ у спорах про визнання недійсними нормативно-правових актів;
- справ у спорах, що виникають при укладенні, зміні, розірванні та виконанні господарських договорів, пов'язаних із задоволенням державних потреб;
- справ, пов'язаних з державною таємницею;
- справ у спорах, що виникають із сімейних правовідносин, крім справ у спорах, що виникають із шлюбних контрактів (договорів);
- справ про відновлення платоспроможності боржника чи визнання його банкрутом;
- справ, однією із сторін в яких є орган державної влади, орган місцевого самоврядування, їхня посадова чи службова особа, інший суб'єкт під час здійснення ним владних управлінських функцій на основі законодавства, у тому числі на виконання делегованих повноважень, державна установа чи організація, казенне підприємство;
- справ у спорах щодо нерухомого майна, включаючи земельні ділянки;
- справ про встановлення фактів, що мають юридичне значення;
- справ у спорах, що виникають з трудових відносин;

- справ, що виникають з корпоративних відносин у спорах між господарським товариством та його учасником (засновником, акціонером), у тому числі учасником, який вибув, а також між учасниками (засновниками, акціонерами) господарських товариств, пов'язаних із створенням, діяльністю, управлінням та припиненням діяльності цих товариств;
- інших справ, які відповідно до закону підлягають вирішенню виключно судами загальної юрисдикції або Конституційним Судом України;
- справ, коли хоча б одна із сторін спору є нерезидентом України;
- справ, за результатами розгляду яких виконання рішення третейського суду потребуватиме вчинення відповідних дій органами державної влади, органами місцевого самоврядування, їх посадовими чи службовими особами та іншими суб'єктами під час здійснення ними владних управлінських функцій на основі законодавства, у тому числі на виконання делегованих повноважень;
- справ у спорах щодо захисту прав споживачів, у тому числі споживачів послуг банку (кредитної спілки).
- Третейська угода може бути укладена у вигляді:
- третейського застереження в договорі, контракті;
- окремої письмової угоди.

Якщо сторони не домовилися про інше при передачі спору до постійно діючого третейського суду, а також при вказівці у третейській угоді на конкретний постійно діючий третейський суд регламент третейського суду розглядається як невід'ємна частина третейської угоди. Третейська угода укладається у письмовій формі. Третейська угода вважається укладеною, якщо вона підписана сторонами або міститься у проспекті цінних паперів (рішенні про емісію цінних паперів), що передбачає призначення адміністратора за випуском облігацій, чи укладена шляхом обміну листами, повідомленнями по телетайпу, телеграфу або з використанням засобів електронного чи іншого зв'язку, що забезпечує фіксацію такої угоди, або шляхом направлення відзиву на позов, в якому одна із сторін підтверджує наявність угоди, а інша сторона проти цього не заперечує. Третейська угода має містити відомості про найменування сторін та їх місцезнаходження, предмет спору, місце і дату укладання угоди. Третейська угода може містити як вказівку про конкретно визначений третейський суд, так і просте посилання на вирішення відповідних спорів між сторонами третейським судом.

Якщо третейська угода укладена у вигляді третейського застереження, то вона вважається невід'ємною частиною угоди і щодо неї діють такі самі правила правонаступництва, що й до угоди в цілому.

Якщо третейська угода укладена у вигляді окремої угоди, то у разі заміни кредитора у зобов'язанні останній повинен повідомити нового кредитора про її існування. Зміна третейської угоди в такому випадку можлива лише за умови явно вираженої згоди іншої (інших) сторони (сторін) угоди.

Міжнародний комерційний арбітраж (або третейський суд) є різновидом комерційного арбітражу.

Законодавство про арбітраж багатьох країн відображує природу арбітражу як альтернативного засобу вирішення спорів, що виникають у сфері економічного обігу, в основі якого лежить договір, який і виключає юрисдикцію державних судів щодо розгляду конкретної справи.

Чинне законодавство різних держав, як правило, закріплює можливість розгляду міжнародними комерційними арбітражами цивільних справ між національними, з одного боку, та іноземними суб'єктами права - з другого, а в деяких випадках - і можливість розгляду арбітражами цивільних справ у спорах між іноземними суб'єктами права.

Так, згідно зі ст. 1 Закону України «Про міжнародний комерційний арбітраж» у міжнародний комерційний арбітраж можуть передаватися спори, що виникають із договірних та інших цивільно-правових відносин при здійсненні зовнішньоторговельних та інших видів міжнародних економічних зав'язків, якщо комерційне підприємство хоча б однієї із сторін знаходиться за кордоном, а також спори підприємств з іноземними інвестиціями та міжнародних об'єднань і організацій. створених на території України, між собою, спори їх учасників, а рівно їх спори з іншими суб'єктами права України.

Перевага арбітражу полягає перш за все в тому, що він забезпечує прийнятну, доступну і більш просту, на відміну від судової, процедуру вирішення спорів. Досить суттєвим є і те, що сторони можуть формувати склад арбітражу, який розглядає і вирішує справи, що сприяє довірі сторін до арбітрів та їх компетентності.

Провадження в арбітражі передбачає також можливість узгодити взаємно прийнятну мову провадження. Провадження в арбітражі має конфіденційний характер на відміну від гласності судового процесу, що також є його перевагою. До переваг арбітражу належить і можливість обирати не тільки прийнятну арбітражну процедуру, а й прийнятне право. Рішення комерційного арбітражу, на відміну від рішень суду, є остаточними, що сприяє завершеності будь-якого арбітражного провадження.

Особливо слід підкреслити існування механізму, що забезпечує визнання і

виконання рішень комерційного арбітражу в межах конвенційного регулювання цього питання.

Міжнародна практика створила різні види комерційного арбітражу: випадковий та інституційний. Випадковий арбітраж створюється для розгляду конкретного спору (арбітраж ad hoc). Після вирішення того чи іншого спору арбітраж припиняє існування.

Процедура випадкового арбітражу може визначатися:

Сторонами самостійно чи шляхом домовленості про застосування модельних правил арбітражу.

У цей час значно поширені постійно діючі, або інституційні, арбітражі.

Вони створюються при торговельних палатах, біржах, різних асоціаціях, організаціях та ін. Інституційний арбітраж організується як арбітражна установа, що не входить до складу державного апарату і є недержавним утворенням. Склад інституційного арбітражу може формуватися в різні способи. Як правило, він утворюється з осіб, що внесені до списку арбітрів, органом тієї організації, при якій він перебуває.

В основі арбітражного вирішення спорів лежить арбітражна угода, тобто угода про передання спору на розгляд і вирішення арбітражу. Арбітражна угода є умовою для визнання компетенції арбітражу, і тому найбільш актуальними залишаються проблеми правової природи арбітражної угоди та компетенції арбітражу.

Арбітражна угода є специфічним договором. Специфічність арбітражної угоди полягає в тому, що, будучи цивільно-правовим право чином, вона має процесуальні наслідки. А це означає, що для кваліфікації арбітражної угоди як цивільно-правового правочину застосовується цивільне законодавство.

Що ж стосується виключення державного суду, тобто вилучення тієї чи іншої справи з його ведення та допустимості арбітражної угоди, то ці питання вирішуються на підставі цивільного процесуального законодавства.

У міжнародному комерційному обігу зустрічаються два види арбітражних угод: арбітражне застереження і третейський запис.

Закон України «Про можливість скасування арбітражного рішення і відмови у визнанні та приведенні до виконання арбітражного рішення,

суперечить публічному порядку України (п. 2 ст. 34) або визнання та приведення до виконання цього рішення суперечить публічному порядку України (п. 1 ст. 36).

Медіація – це позасудова добровільна, конфіденційна, структурована процедура, під час якої сторони за допомогою медіатора (медіаторів) намагаються запобігти виникненню або врегулювати конфлікт (спір) шляхом переговорів (пункт 4 частини першої статті 1 Закону України "Про медіацію" (далі - Закон);

Медіація може бути проведена до звернення до суду, третейського суду, міжнародного комерційного арбітражу або під час досудового розслідування, судового, третейського, арбітражного провадження, або під час виконання рішення суду, третейського суду чи міжнародного комерційного арбітражу.

У разі звернення до суду, сторони можуть примиритися, у тому числі шляхом медіації, на будь-якій стадії судового процесу. Результат домовленості сторін може бути оформлений мировою угодою (пункт 7 статті 49 ЦПК України).

Сторони медіації - фізичні, юридичні особи або групи осіб, які звернулися до медіатора (медіаторів) чи суб'єкта, що забезпечує проведення медіації, з метою запобігання виникненню або врегулювання конфлікту (спору) між ними шляхом проведення медіації та уклали договір про проведення медіації (пункт 7 частини першої статті 1 Закону).

Медіатор:

- спеціально підготовлена нейтральна, незалежна, неупереджена фізична особа, яка проводить медіацію допомагає сторонам конфлікту (спору) здійснити комунікацію, досягти порозуміння (пункт 2 частини першої статті 1 Закону);
- будь-яка третя особа, до якої звернулися з проханням провести медіацію ефективно, неупереджено та компетентно, незалежно від віросповідання або професії цієї третьої особи у відповідній державі-члені, та способу, у який ця третя особа була призначена або отримала запит провести медіацію (Директива 2008/52/ЄС Європейського Парламенту та Ради "Про деякі аспекти медіації у цивільних та господарських правовідносинах").

Медіатором може бути фізична особа, яка пройшла базову підготовку медіатора в Україні або за кордоном.

Сторони медіації самостійно обирають медіатора (медіаторів) та/або суб'єкта, що забезпечує проведення медіації (частина перша статті 8 Закону).

Під час проведення медіації медіатор:

1. залучає іншу сторону конфлікту (спору) в медіацію;
2. здійснює підготовці заходи для проведення медіації;
3. управляє процесом переговорів;
4. забезпечує рівність сторін у переговорах;
5. зберігає конфіденційність;
6. організовує конструктивну комунікацію;
7. створює умови та простір для пошуку рішення сторонами;
8. перевіряє, щоб домовленості сторін відповідали їх інтересам, були реалістичними та виконуваними;
9. надає консультації та рекомендації щодо фіксування результатів медіації.

ПЛАНИ СЕМІНАРСЬКИХ ЗАНЯТЬ

Тема 1. ЗАГАЛЬНІ ПОЛОЖЕННЯ ЦИВІЛЬНОГО ПРОЦЕСУАЛЬНОГО ПРАВА – 2 год.

1. Форми захисту цивільних прав і законних інтересів фізичних та юридичних осіб.
2. Судова влада і правосуддя в цивільних справах.
3. Поняття правосуддя в цивільних справах.
4. Поняття цивільного процесу та його структура.
5. Цивільне процесуальне право як галузь права.
6. Предмет і система науки цивільного процесуального права.

ТЕМА 2. ДЖЕРЕЛА ЦИВІЛЬНОГО ПРОЦЕСУАЛЬНОГО ПРАВА. – 2 год.

1. Поняття та види джерел цивільного процесуального права.
2. Застосування Європейської Конвенції про захист прав та основоположних свобод.
3. Значення практики Європейського суду з прав людини для цивільного судочинства.
4. Значення рішень Конституційного Суду щодо офіційного тлумачення норм цивільного процесуального права.
5. Роз'яснення судової практики з питань цивільного процесу.
6. Загальновизнані принципи й норми міжнародного права та їх застосування судом.

ТЕМА 3. ЦИВІЛЬНІ ПРОЦЕСУАЛЬНІ ПРАВОВІДНОСИНИ. ПРИНЦИПИ ЦИВІЛЬНОГО СУДОЧИНСТВА. ЦИВІЛЬНЕ СУДОЧИНСТВО В УМОВАХ ВІЙНИ – 2 год.

1. Поняття та ознаки цивільних процесуальних правовідносин.
2. Підстави виникнення цивільних процесуальних правовідносин.
3. Поняття та система принципів цивільного процесуального права.
4. Особливості здійснення цивільного судочинства в умовах воєнного стану.

ТЕМА 4. СУД ЯК СУБ'ЄКТ ЦИВІЛЬНОГО ПРОЦЕСУ – 2 год.

1. Система судів цивільної юрисдикції
2. Склад суду. Підстави для відводу суддів.

3. Апарат суду. Відвід працівника апарату суду.

ТЕМА 5. СТОРОНИ ТА ТРЕТІ ОСОБИ В ЦИВІЛЬНОМУ ПРОЦЕСІ. ІНШІ УЧАСНИКИ СУДОВОГО ПРОЦЕСУ – 2 год

1.Учасники справи, їх процесуальні права та обов'язки .

2. Поняття сторін у цивільному процесі. Права та обов'язки сторін.

3. Співучасть у цивільному процесі.

4. Неналежний відповідач та порядок його заміни.

5. Процесуальне правонаступництво.

6. Треті особи в цивільному процесі: поняття, підстави участі, види.

7. Інші учасники судового процесу.

ТЕМА 6. ПРЕДСТАВНИЦТВО У СУДІ. ОРГАНИ ТА ОСОБИ, ЯКИМ ЗА ЗАКОНОМ НАДАНО ПРАВО ЗАХИЩАТИ ПРАВА, СВОБОДИ ТА ІНТЕРЕСИ ІНШИХ ОСІБ – 2 год.

1. Поняття представництва в цивільному процесі.

2. Види представництва в цивільному процесі.

3. Процесуальне правове становище представника в цивільному процесі.

4. Підстави та мета участі в цивільному процесі органів та осіб, яким законом надано право захищати права та свободи інших осіб.

5. Характерні риси органів і осіб, яким законом надане право захищати інтереси інших осіб.

6. Процесуальні права органів та осіб, яким законом надано право звертатися до суду в інтересах інших осіб.

ТЕМА 7. ЦИВІЛЬНА ЮРИСДИКЦІЯ ТА ПІДСУДНІСТЬ ЦИВІЛЬНИХ СПРАВ - 2год.

1. Цивільна юрисдикція та її види.
2. Види проваджень цивільного судочинства
3. Поняття та види територіальної юрисдикції (підсудності).
4. Передача справи з одного суду до іншого

ТЕМА 8. ДОКАЗУВАННЯ ТА ДОКАЗИ - 2

1. Поняття доказування в цивільному процесі.

2. Поняття судових доказів та їх характерні риси (належність, допустимість, достовірність і достатність доказів. Предмет доказування.

3. Обов'язок доказування і подання доказів. Підстави звільнення від доказування.

4. Порядок подання доказів. Витребування доказів.
5. Письмові, речові та електронні докази.
6. Висновок експерта. Висновок експерта у галузі права.
7. Показання свідків, порядок їх дослідження. Імунітет свідка.
8. Оцінка судових доказів.
9. Судові доручення, порядок їх дачі та виконання.
10. Забезпечення доказів. Підстави й порядок забезпечення доказів.

ТЕМА 9. СУДОВІ ВИТРАТИ – 2 год.

1. Поняття та види судових витрат.
2. Судовий збір.
3. Витрати, пов'язані із розглядом справи.
4. Попереднє визначення суми судових витрат та їх попередня оплата
5. Розподіл судових витрат

ТЕМА 10. ПРОЦЕСУАЛЬНІ СТРОКИ. СУДОВІ ВИКЛИКИ ТА ПОВІДОМЛЕННЯ – 2 год.

1. Поняття, значення та види цивільних процесуальних строків.
2. Обчислення, зупинення, поновлення і продовження процесуальних строків.
3. Поняття та зміст судових викликів та повідомлень.
4. Порядок вручення судових повісток.

ТЕМА 11. ЗАХОДИ ПРОЦЕСУАЛЬНОГО ПРИМУСУ ТА ЦИВІЛЬНА ПРОЦЕСУАЛЬНА ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ - 2.

1. Поняття процесуального примусу.
2. Підстави застосування заходів процесуального примусу.
3. Види заходів процесуального примусу.
4. Поняття, передумови і призначення цивільної процесуальної відповідальності.

ТЕМА 12. ПОЗОВ У ЦИВІЛЬНОМУ СУДОЧИНСТВІ. ПРАВО НА ПРЕД'ЯВЛЕННЯ ПОЗОВУ – 2.

1. Поняття й сутність позовного провадження.
2. Поняття, елементи й види позову.
3. Право на подання позову.
4. Захист відповідача від поданого позову.
5. Зміна позову.

ТЕМА 13. ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПОЗОВУ – 2.

1. Поняття та значення забезпечення позову.
2. Підстави для застосування забезпечення позову
3. Види заходів забезпечення позову
4. Зміна, скасування та оскарження забезпечення позову
5. Відшкодування збитків у зв'язку із забезпеченням позову.
6. Відповідальність за зловживання правом на забезпечення позову

ТЕМА 14. ВІДКРИТТЯ ПРОВАДЖЕННЯ У СПРАВІ – 2.

1. Процесуальний порядок подання позову. Наслідки його недотримання.
2. Види і суть заяв по суті справи.
3. Позовна заява, її зміст (реквізити). Порядок виправлення недоліків позовної заяви.
4. Підстави для відмови у відкритті провадження у справі.
5. Об'єднання і роз'єднання позовів.
6. Відмова від позову й визнання позову. Мирова угода сторін.
7. Зустрічний позов відповідача. Позов третьої особи із самостійними вимогами
8. Матеріально-правові й процесуальні наслідки порушення цивільної справи.

ТЕМА 15. ПІДГОТОВЧЕ ПРОВАДЖЕННЯ – 2.

1. Завдання і строк підготовчого провадження
2. Підготовче засідання. Мета, строк і порядок його проведення.
3. Врегулювання спору за участі судді.
4. Судові виклики і повідомлення.

ТЕМА 16. СУДОВИЙ РОЗГЛЯД – 2 год.

1. Поняття і значення судового розгляду.
2. Судове засідання та порядок його проведення.
3. Відкриття розгляду справи по суті.
4. З'ясування обставин справи та дослідження доказів.
5. Судові дебати та ухвалення рішення.
6. Фіксування судового процесу.
7. Підстави й наслідки зупинення провадження у справі.
8. Підстави й наслідки закриття провадження у справі.
9. Підстави й наслідки залишення заяви без розгляду.

ТЕМА 17. СУДОВІ РІШЕННЯ – 2.

1. Поняття й види судових рішень.
2. Вимоги, яким повинно відповідати судове рішення.

3. Зміст судового рішення як процесуального документа.
4. Засоби усунення недоліків рішення судом, який його ухвалив
5. Проголошення та вручення судового рішення
6. Законна сила судового рішення. Об'єктивні та суб'єктивні межі законної сили судового рішення.
7. Види ухвал суду першої інстанції.

ТЕМА 18. СПРОЩЕНЕ ПОЗОВНЕ ПРОВАДЖЕННЯ. – 2 год.

1. Поняття та характерні ознаки спрощеного провадження
2. Справи, що розглядаються в порядку спрощеного позовного провадження.
3. Вирішення питання про розгляд справи в порядку спрощеного позовного провадження.
4.Особливості розгляду справи у порядку спрощеного позовного провадження.

ТЕМА 19. ЗАОЧНИЙ РОЗГЛЯД СПРАВИ – 2 год.

1. Загальна характеристика заочного розгляду справи.
2. Умови проведення заочного розгляду справи
3. Порядок заочного розгляду справи.
4. Перегляд та оскарження заочного рішення.

ТЕМА 20. НАКАЗНЕ ПРОВАДЖЕННЯ – 2

1. Поняття й сутність наказного провадження.
2. Специфічні ознаки наказного провадження.
3. Вимоги, за якими може бути видано судовий наказ.
4. Форма і зміст заяви про видачу судового наказу.
5. Порядок видачі судового наказу.
6. Зміст судового наказу.
7. Набрання судовим наказом законної сили.
8. Оскарження і скасування судового наказу.

ТЕМА 21. СПРАВИ ОКРЕМОГО ПРОВАДЖЕННЯ, СПРЯМОВАНІ НА ОФІЦІЙНЕ ПІДТВЕРДЖЕННЯ ПЕВНОГО ЮРИДИЧНОГО СТАНУ

1. Загальна характеристика окремого провадження.
2. Розгляд судом справ про обмеження цивільної дієздатності, визнання фізичної особи недієздатною та поновлення цивільної дієздатності фізичної особи.

3. Розгляд судом справ про надання неповнолітній особі повної цивільної дієздатності.
4. Розгляд судом справ про визнання фізичної особи безвісно відсутньою або оголошення її померлою.
5. Розгляд судом справ про усиновлення.
6. Розгляд судом справ про встановлення фактів, що мають юридичне значення.

ТЕМА 22. СПРАВИ ОКРЕМОГО ПРОВАДЖЕННЯ, СПРЯМОВАНІ НА ЗАХИСТ ПРАВ ТА ІНТЕРЕСІВ ПЕВНИХ ОСІБ, ЯКІ ПОТРЕБУЮТЬ ОСОБЛИВОГО ЗАХИСТУ – 2 год.

1. Розгляд судом справ про відновлення прав на втрачені цінні папери на пред'явника та векселі.
2. Розгляд судом справ про передачу безхазяйної нерухомої речі в комунальну власність.
3. Розгляд судом справ про визнання спадщини відумерлою.
4. Розгляд заяви про надання особі психіатричної допомоги у примусовому порядку.
5. Розгляд судом справ про примусову госпіталізацію до протитуберкульозного закладу.
6. Розгляд судом справ про розкриття банками інформації, яка містить банківську таємницю, щодо юридичних та фізичних осіб.

Розгляд судом справ про видачу і продовження обмежувального припису.

ТЕМА 23. АПЕЛЯЦІЙНЕ ПРОВАДЖЕННЯ – 2 год.

1. Загальна характеристика апеляційного провадження й перевірки судових рішень та ухвал.
2. Право апеляційного оскарження та порядок його реалізації. Суб'єкти та об'єкти апеляційного оскарження.
3. Форма, зміст та порядок подання апеляційної скарги.
4. Відкриття апеляційного провадження.

ТЕМА 24. АПЕЛЯЦІЙНИЙ РОЗГЛЯД – 2 год.

1. Підготовка розгляду справи судом апеляційної інстанції.
2. Процесуальний порядок розгляду справи судом апеляційної інстанції.
3. Повноваження суду апеляційної інстанції.
4. Постанова суду апеляційної інстанції.

ТЕМА 25. КАСАЦІЙНЕ ПРОВАДЖЕННЯ – 2 год.

1. Сутність і значення стадії касаційного оскарження судових рішень.
2. Право касаційного оскарження та порядок його реалізації.
3. Форма, зміст та порядок подання касаційної скарги.
4. Відкриття касаційного провадження.

ТЕМА 26. КАСАЦІЙНИЙ РОЗГЛЯД – 2 год.

1. Підготовка розгляду справи судом касаційної інстанції.
2. Процесуальний порядок розгляду справи судом касаційної інстанції.
3. Повноваження суду касаційної інстанції.
4. Постанова суду касаційної інстанції.

ТЕМА 27. ПРОВАДЖЕННЯ ЗА НОВОВИЯВЛЕНИМИ АБО ВИКЛЮЧНИМИ ОБСТАВИНАМИ – 2.

1. Сутність і значення перегляду судових рішень за нововиявленими або виключними обставинами.
2. Підстави для перегляду судових рішень за нововиявленими або виключними обставинами.
3. Порядок подання заяви про перегляд судових рішень за нововиявленими або виключними обставинами.
4. Відкриття провадження за нововиявленими або виключними обставинами.
5. Розгляд заяви перегляду судових рішень за нововиявленими або виключними обставинами.

ТЕМА 28. ВИКОНАННЯ СУДОВИХ РІШЕНЬ В ЦИВІЛЬНОМУ ПРОЦЕСІ– 2 год.

1. Загальна характеристика виконавчого провадження як частини судового розгляду.
2. Учасники виконавчого провадження, їх права та обов’язки.
3. Органи примусового виконання судових рішень.
4. Загальні умови та порядок здійснення виконавчого провадження.
5. Негайне виконання судових рішень
6. Заходи примусового виконання рішень.
7. Мирова угода в процесі виконання.
8. Відстрочка й розстрочка виконання, зміна чи встановлення способу та порядку виконання.
9. Поворот виконання судового рішення, постанови.

ТЕМА 29 СУДОВИЙ КОНТРОЛЬ ЗА ВИКОНАННЯМ СУДОВИХ РІШЕНЬ – 2 год.

1. Подання скарги та прийняття її до розгляду.
2. Строки для звернення зі скаргою.
3. Розгляд скарги.
4. Судове рішення за скаргою.
5. Звіт про виконання судового рішення.

ТЕМА 30. ПРОВАДЖЕННЯ У СПРАВАХ ПРО ОСКАРЖЕННЯ РІШЕНЬ ТРЕТЕЙСЬКИХ СУДІВ – 2 год.

1. Оскарження рішення третейського суду,
2. Підготовка справи до розгляду.
3. Судовий розгляд справи.
4. Підстави для скасування рішення третейського суду.

ТЕМА 31. ПРОВАДЖЕННЯ У СПРАВАХ ПРО ОСПОРЮВАННЯ РІШЕНЬ МІЖНАРОДНИХ КОМЕРЦІЙНИХ АРБІТРАЖІВ – 2.

1. Оспорювання рішення міжнародного комерційного арбітражу.
2. Підстави для скасування рішення міжнародного комерційного арбітражу.
3. Судовий розгляд справи.
4. Ухвала суду у справі про скасування рішення міжнародного комерційного арбітражу.

ТЕМА 32. ВИЗНАННЯ ТА ВИКОНАННЯ РІШЕНЬ ІНОЗЕМНИХ СУДІВ – 2.

1. Визнання та звернення до виконання рішення іноземного суду, що підлягає примусовому виконанню.
2. Визнання рішення іноземного суду, що не підлягає примусовому виконанню.
3. Судова практика щодо визнання та виконання рішень іноземних судів.

ТЕМА 33. ВИЗНАННЯ ТА НАДАННЯ ДОЗВОЛУ НА ВИКОНАННЯ РІШЕННЯ МІЖНАРОДНОГО КОМЕРЦІЙНОГО АРБІТРАЖУ

1. Умови визнання та надання дозволу на виконання рішення міжнародного комерційного арбітражу, якщо його місце знаходиться за межами України.

2. Порядок і строки подання заяви про визнання і надання дозволу на виконання рішення міжнародного комерційного арбітражу.

3. Порядок розгляду заяви про визнання і надання дозволу на виконання рішення міжнародного комерційного арбітражу.

4. Підстави для відмови у визнанні і наданні дозволу на виконання рішення міжнародного комерційного арбітражу.

5. Добровільне виконання рішення міжнародного комерційного арбітражу про стягнення грошових коштів.

ТЕМА 34. ПРОВАДЖЕННЯ У СПРАВАХ ПРО НАДАННЯ ДОЗВОЛУ НА ПРИМУСОВЕ ВИКОНАННЯ РІШЕНЬ ТРЕТЕЙСЬКИХ СУДІВ – 2 год.

1. Видача виконавчого листа на примусове виконання рішення третейського суду.

2. Порядок розгляду заяви про видачу виконавчого листа на примусове виконання рішення третейського суду.

3. Підстави для відмови у видачі виконавчого листа на примусове виконання рішення третейського суду.

4. Ухвала суду про видачу виконавчого листа на примусове виконання рішення третейського суду або про відмову у його видачі

ТЕМА 35 . ВІДНОВЛЕННЯ ВТРАЧЕНОГО СУДОВОГО ПРОВАДЖЕННЯ – 2 год.

1. Відновлення втраченого судового провадження.

2. Порядок відкриття справи про відновлення втраченого судового провадження в цивільній справі.

3. Розгляд заяви про відновлення втраченого судового провадження.

ТЕМА 36. ПРОВАДЖЕННЯ У СПРАВАХ ЗА УЧАСТЮ ІНОЗЕМНИХ ОСІБ – 2.

1. Цивільні процесуальні права іноземних осіб.

2. Провадження у справах за участю іноземних осіб.

3. Виконання судових доручень іноземних судів і звернення судів України з дорученнями до іноземних судів.

4. Визнання та виконання рішень іноземних судів.

ТЕМА 37. ОСОБЛИВОСТІ ПРОВАДЖЕННЯ У СПРАВАХ ЩОДО ЗАХИСТУ ОСОБИСТИХ НЕМАЙНОВИХ ПРАВ – 2.

1. Особливості судового захисту особистих немайнових прав.
2. Правове регулювання захисту особистих немайнових прав у цивільному процесі.
3. Категорії справ щодо захисту особистих немайнових прав
4. Особливості доказування у справах про захист особистих немайнових прав
5. Особливості розгляду справ про захист особистих немайнових прав
6. Способи захисту особистих немайнових прав у цивільному процесі

ТЕМА 38. АЛЬТЕРНАТИВНІ ФОРМИ РОЗГЛЯДУ ЦИВІЛЬНИХ СПРАВ – 2.

1. Поняття, правовий статус і види третейського суду.
2. Міжнародний комерційний арбітраж.
3. Медіація як спосіб врегулювання цивільних спорів.

ПИТАННЯ ДЛЯ САМОКОНТРОЛЮ З ДИЦИПЛІНИ «ЦИВІЛЬНИЙ ПРОЦЕС»

ПЕРЕЛІК ПИТАНЬ ДО ЗАЛІКУ (3 КУРС)

5 семестр

1. Форми захисту цивільних прав і законних інтересів фізичних та юридичних осіб.
2. Судова влада і правосуддя в цивільних справах.
3. Поняття правосуддя в цивільних справах.
4. Поняття цивільного процесу та його структура.
5. Цивільне процесуальне право як галузь права.
6. Предмет і система науки цивільного процесуального права
7. Поняття та види джерел цивільного процесуального права.
8. Застосування Європейської Конвенції про захист прав та основоположних свобод.
9. Значення практики Європейського суду з прав людини для цивільного судочинства.
10. Значення рішень Конституційного Суду щодо офіційного тлумачення норм цивільного процесуального права.
11. Роз'яснення судової практики з питань цивільного процесу.
12. Загальновизнані принципи й норми міжнародного права та їх застосування судом.
13. Поняття та ознаки цивільних процесуальних правовідносин.
14. Підстави виникнення цивільних процесуальних правовідносин.
15. Поняття та система принципів цивільного процесуального права.
16. Особливості здійснення цивільного судочинства в умовах воєнного стану.
17. Система судів цивільної юрисдикції
18. Склад суду. Підстави для відводу суддів.
19. Апарат суду. Відвід працівника апарату суду.
20. Учасники справи, їх процесуальні права та обов'язки .
21. Поняття сторін у цивільному процесі. Права та обов'язки сторін.
22. Співучасть у цивільному процесі.
23. Неналежний відповідач та порядок його заміни.
24. Процесуальне правонаступництво.
25. Треті особи в цивільному процесі: поняття, підстави участі, види.
26. Інші учасники судового процесу.

27.Поняття представництва в цивільному процесі.

28.Види представництва в цивільному процесі.

29.Процесуальне правове становище представника в цивільному процесі.

30.Підстави та мета участі в цивільному процесі органів та осіб, яким законом надано право захищати права та свободи інших осіб.

31.Характерні риси органів і осіб, яким законом надане право захищати інтереси інших осіб.

32.Процесуальні права органів та осіб, яким законом надано право звертатися до суду в інтересах інших осіб.

33.Цивільна юрисдикція та її види.

34.Види проваджень цивільного судочинства

35.Поняття та види територіальної юрисдикції (підсудності).

36.Передача справи з одного суду до іншого

37.Поняття доказування в цивільному процесі.

38.Поняття судових доказів та їх характерні риси (належність, допустимість, достовірність і достатність доказів. Предмет доказування.

39.Обов'язок доказування і подання доказів. Підстави звільнення від доказування.

40.Порядок подання доказів. Витребування доказів.

41.Письмові, речові та електронні докази.

42.Висновок експерта. Висновок експерта у галузі права.

43.Показання свідків, порядок їх дослідження. Імунітет свідка.

44.Оцінка судових доказів.

45.Судові доручення, порядок їх дачі та виконання.

46.Забезпечення доказів. Підстави й порядок забезпечення доказів.

47.Поняття та види судових витрат.

48.Судовий збір.

49.Витрати, пов'язані із розглядом справи.

50.Попереднє визначення суми судових витрат та їх попередня оплата

51.Розподіл судових витрат

52.Поняття процесуального примусу.

53.Підстави застосування заходів процесуального примусу.

54.Види заходів процесуального примусу.

55.Поняття, передумови і призначення цивільної процесуальної відповідальності.

56.Поняття й сутність позовного провадження.

57.Поняття, елементи й види позову.

58.Право на подання позову.

59.Захист відповідача від поданого позову.

60.Зміна позову.

6 семестр

61.Поняття та значення забезпечення позову.

62.Підстави для застосування забезпечення позову

63.Види заходів забезпечення позову

64.Зміна, скасування та оскарження забезпечення позову

65.Відшкодування збитків у зв'язку із забезпеченням позову.

66.Відповідальність за зловживання правом на забезпечення позову

67.Процесуальний порядок подання позову. Наслідки його недотримання.

68.Види і суть заяв по суті справи.

69.Позовна заява, її зміст (реквізити). Порядок виправлення недоліків позовної заяви.

70.Підстави для відмови у відкритті провадження у справі.

71.Об'єднання і роз'єднання позовів.

72.Відмова від позову й визнання позову. Мирова угода сторін.

73.Зустрічний позов відповідача. Позов третьої особи із самостійними вимогами

74.Матеріально-правові й процесуальні наслідки порушення цивільної справи.

75.Підготовче провадження.

76.Завдання і строк підготовчого провадження

77.Підготовче засідання. Мета, строк і порядок його проведення.

78.Врегулювання спору за участі судді.

79. Судові виклики і повідомлення.

80.Поняття і значення судового розгляду.

81.Судове засідання та порядок його проведення.

82.Відкриття розгляду справи по суті.

83.З'ясування обставин справи та дослідження доказів.

84.Судові дебати та ухвалення рішення.

85.Фіксування судового процесу.

86.Підстави й наслідки зупинення провадження у справі.

87.Підстави й наслідки закриття провадження у справі.

88.Підстави й наслідки залишення заяви без розгляду.

89.Поняття й види судових рішень.

90.Вимоги, яким повинно відповідати судове рішення.

91.Зміст судового рішення як процесуального документа.

92.Засоби усунення недоліків рішення судом, який його ухвалив

93.Проголошення та вручення судового рішення

94. Законна сила судового рішення. Об'єктивні та суб'єктивні межі законної сили судового рішення.
95. Види ухвал суду першої інстанції.
96. Розгляд справ у порядку спрощеного провадження.
97. Загальна характеристика заочного розгляду справи.
98. Порядок заочного розгляду справи.
99. Перегляд та оскарження заочного рішення.
100. Поняття й сутність наказного провадження.
101. Специфічні ознаки наказного провадження.
102. Вимоги, за якими може бути видано судовий наказ.
103. Форма і зміст заяви про видачу судового наказу.
104. Порядок видачі судового наказу.
105. Зміст судового наказу.
106. Набрання судовим наказом законної сили.
107. Оскарження і скасування судового наказу.
108. Окреме провадження.
109. Загальна характеристика окремого провадження.
110. Розгляд судом справ про обмеження цивільної дієздатності, визнання фізичної особи недієздатною та поновлення цивільної дієздатності фізичної особи.
111. Розгляд судом справ про надання неповнолітній особі повної цивільної дієздатності.
112. Розгляд судом справ про визнання фізичної особи безвісно відсутньою або оголошення її померлою.
113. Розгляд судом справ про усиновлення.
114. Розгляд судом справ про встановлення фактів, що мають юридичне значення.
115. Розгляд судом справ про відновлення прав на втрачені цінні папери на пред'явника та векселі.
116. Розгляд судом справ про передачу безхазяйної нерухомої речі в комунальну власність.
а. Розгляд судом справ про визнання спадщини відумерлою.
117. Розгляд заяви про надання особі психіатричної допомоги у примусовому порядку.
118. Розгляд судом справ про примусову госпіталізацію до протитуберкульозного закладу.
119. Розгляд судом справ про розкриття банками інформації, яка містить банківську таємницю, щодо юридичних та фізичних осіб.
120. Розгляд судом справ про видачу і продовження обмежувального припису.

4 КУРС

7 семестр

1. Загальна характеристика апеляційного провадження й перевірки судових рішень та ухвал.
2. Право апеляційного оскарження та порядок його реалізації.
3. Суб'єкти та об'єкти апеляційного оскарження.
4. Форма, зміст та порядок подання апеляційної скарги.
5. Відкриття апеляційного провадження.
6. Підготовка розгляду справи судом апеляційної інстанції.
7. Процесуальний порядок розгляду справи судом апеляційної інстанції.
8. Повноваження суду апеляційної інстанції.
9. Постанова суду апеляційної інстанції.
10. Сутність і значення стадії касаційного оскарження судових рішень.
11. Право касаційного оскарження та порядок його реалізації.
12. Форма, зміст та порядок подання касаційної скарги.
13. Відкриття касаційного провадження.
14. Підготовка розгляду справи судом касаційної інстанції.
15. Процесуальний порядок розгляду справи судом касаційної інстанції.
16. Повноваження суду касаційної інстанції.
17. Постанова суду касаційної інстанції.
18. Сутність і значення перегляду судових рішень за нововиявленими або виключними обставинами.
19. Підстави для перегляду судових рішень за нововиявленими або виключними обставинами.
20. Порядок подання заяви про перегляд судових рішень за нововиявленими або виключними обставинами.
21. Відкриття провадження за нововиявленими або виключними обставинами.
22. Розгляд заяви перегляду судових рішень за нововиявленими або виключними обставинами.
23. Виконання судових рішень в цивільному процесі.
24. Загальна характеристика виконавчого провадження як частини судового розгляду.
25. Учасники виконавчого провадження, їх права та обов'язки.
26. Органи примусового виконання судових рішень.
27. Загальні умови та порядок здійснення виконавчого провадження.
28. Негайне виконання судових рішень
29. Заходи примусового виконання рішень.
30. Мирова угода в процесі виконання.

31.Відстрочка й розстрочка виконання судового рішення.

32. Зміна чи встановлення способу та порядку виконання судового рішення.

33.Поворот виконання судового рішення, постанови.

34.Судовий контроль за виконанням судових рішень.

8 семестр

35.Оскарження рішення третейського суду.

36.Оспорювання рішення міжнародного комерційного арбітражу.

37.Підготовка справи про скарження рішення третейського суду, оспорювання рішення міжнародного комерційного арбітражу до розгляду

38.Судовий розгляд справи про скарження рішення третейського суду, оспорювання рішення міжнародного комерційного арбітражу до розгляду

39.Підстави для скасування рішення третейського суду.

40.Підстави для скасування рішення міжнародного комерційного арбітражу.

41.Ухвала суду у справі про скасування рішення третейського суду, міжнародного комерційного арбітражу.

42.Визнання та виконання рішень міжнародних комерційних арбітражів в Україні.

43.Надання дозволу на примусове виконання рішень третейських судів в Україні.

44.Судова практика щодо визнання та виконання рішень міжнародних арбітражів і третейських судів.

45.Відновлення втраченого судового провадження.

46.Порядок відкриття справи про відновлення втраченого судового провадження в цивільній справі.

47.Розгляд заяви про відновлення втраченого судового провадження.

48.Цивільні процесуальні права іноземних осіб.

49.Провадження у справах за участю іноземних осіб.

50.Виконання судових доручень іноземних судів і звернення судів України з дорученнями до іноземних судів.

51.Визнання та виконання рішень іноземних судів.

52.Особливості судового захисту особистих немайнових прав.

53.Правове регулювання захисту особистих немайнових прав у цивільному процесі.

54.Категорії справ щодо захисту особистих немайнових прав

55.Особливості доказування у справах про захист особистих немайнових прав

56.Особливості розгляду справ про захист особистих немайнових прав

57.Способи захисту особистих немайнових прав у цивільному процесі

58.Поняття, правовий статус і види третейського суду.

59.Міжнародний комерційний арбітраж.

60.Медіація як спосіб врегулювання цивільних спорів.

РЕКОМЕНДОВАНА ЛІТЕРАТУРА

Основна:

Нормативні акти:

1. Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод від 4.11.1950 р., ратифікована Україною Законом №475/97-ВР від 17.07.97. URL: http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/995_004
2. Конституція України : Закон України від 28 червня 1996 року. Відомості Верховної Ради України. 1996. № 30. Ст. 141.
3. Цивільний процесуальний кодекс України: Закон України від18.03.04. Відомості Верховної Ради України. 2004. №40-42. Ст.492.
4. Цивільний кодекс України: Закон Українивід16.01.03. Відомості Верховної Ради України. 2003. №41-44. Ст.356.
5. Кодекс законів про працю: Закон України від 10.11.1971 // ВВР УРСР. 1971. №50. Ст.375
6. Сімейний кодекс України: Закон України від 10.01.02. Відомості Верховної Ради України. 2002.№21-22. Ст.135
7. Про третейські суди: Закон України від 11.05. . Відомості Верховної Ради України. 2004. №35. Ст.412
8. Про прокуратуру: Закон України від 14.10.14 №1697-VII. Голос України. – № 206(5956) від 25.10.14
9. Про адвокатуру та адвокатську діяльність: Закон України від 05.07.2012 № 5076-VI// Відомості Верховної Ради України (ВВР)-2012, №18
10. Про судоустрій і статус суддів: Закон України від.02.06.2016 № 1402-VIII. Відомості Верховної Ради України. 2016. № 31, ст.545.
11. Про нотаріат: Закон України від 02.09.1993. Відомості Верховної Ради України. 1993. Ст. 383
12. Про Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини. Закон України від 23.12.1997 № 776/97-ВР// Відомості Верховної Ради. – 1998. - №20. – Ст.99
13. Про судовий збір: Закон України від 8 липня 2011 року № 3674-VI. Відомості Верховної Ради України. 2012. № 14. Ст. 87.
14. Про міжнародне приватне право: Закон України від 25.06.05. Відомості Верховної Ради України.2005 № 32 Ст. 422.
15. Про доступ до судових рішень. Закон України від 22.12.05. // Голос України 2006, №
16. Про судову експертизу: Закон України від 25.02.1994 № 4038-XII. Відомості Верховної Ради України.1994, N 28, ст. 232.
17. Про виконавче провадження: Закон України від.02.06.2016 № 1404-VIII. Відомості Верховної Ради (ВВР), 2016, № 30, ст.542.

18. Про органи та осіб, які здійснюють примусове виконання судових рішень і рішень інших органів: Закон України від.02.06.2016 № 1403-VIII. Відомості Верховної Ради (ВВР), 2016, № 29, ст.535

19. Виконавче провадження: теорія та практика : колективна монографія з додатками / Р. Ф. Ханова, С. О. Кравцов та ін. Харків : Право, 2021. 672 с.

20. Васильєв С.В. Цивільне судочинство крізь призму судової практики. Алерта. 2021. 304 с.

21. Голубєва Н.Ю. Альтернативне вирішення цивільно-правових спорів. Фенікс. 2021. 344 с. 20. Голубєва Н., Бут І., Полуніна О., Полюк Ю., Цал-Цалко Ю. Сучасні проблеми цивільного та цивільно-процесуального права (в частині цивільно-процесуального права):навч.-метод. посіб. [Електронне видання] / Н. Голубєва, І. Бут, О. Полуніна, Ю. Полюк, Ю. Цал-Цалко ; Нац. ун-т «Одес. юрид. академія». – Одеса :Фенікс, 2023. 190 с.

21. Кройтор, В. А. Принципи цивільного судочинства та їх система: проблеми сучасної теорії і практики :моногр. / В. А. Кройтор. Харків: Право, 2020. 672 с.

22. Незалежність і дисциплінарна відповідальність суддів: міжнародні стандарти й національна практика: монографія / Н. Антонюк, О. Верба-Сидор, Т. Пашук, С. Рабінович. Вид. 2-ге. Київ :Алерта, 2021. 248 с.

23. Теорія доказового права: науково-практичний посібник (монографія); за заг. ред. д. ю.н., проф., акад. Академії наук Вищої школи України М. М. Ясинка. Київ: Алерта, 2021. 426 с.

24. Факас І.Б. Вплив воєнного стану на цивільне судочинство. Transformationofthelegalsystemandhumanrightsprotectionundertheinfluenceofmartiallaw : Scientific monograph. Under the general editor ship of Stratonov V.M. Riga, Latvia : «BaltijaPublishing», 2024. С.349-378.

25. Факас І.Б. Судовий збір як платіж, що формує спеціалізований фонд Державного бюджету України. Фінансове право в умовах цифрової трансформації : колективна монографія / за заг. ред. Т.А. Латковської. Чернівці:Технодрук, 2021. С. 374-416.

26. Цивільне процесуальне право України: підручник. Вид.2-ге, переробл. та допов. : у2 т. / за загальною ред. д.ю.н., професора, академіка М.М. Ясинка. Київ: Алерта, 2021.

27. Цивільний процесуальний кодекс України: Науково-практичний коментар. Вид. 3-те, перероб. та доп. / За заг. ред. д.ю.н.,професора академіка Академії наук вищої школи України М.М. Ясинка. Київ :Алерта, 2023. 860 с.

28. Цивільний процесУкраїни у схемах і таблицях (особлива частина) : навчальний посібник. Одеса : ОДУВС, 2022. 144 с. Ужгород: Вид- во РІК-У, 2020. 808 с.

29. Цивільний процес :навч. посіб. / [О. Г. Бортнік, О. Л. Зайцев, В. А. Кройтор та ін.] ; за заг. ред. проф. В. А. Кройтора ; МВС України, Харків. нац.ун-т внутр. справ. Харків : ХНУВС, 2022. 336 с.

30. Цивільне процесуальне право України (Загальна частина): підруч. / О.В. Гетманцев, Л.А. Кондрат'єва, Л.А. Остафійчук, А.Л. Паскар, І.Ю. Татулич; за ред. О.В. Гетманцева. Чернівці:Чернівец. нац. ун-т ім. Ю. Федьковича, 2022, 412 с.

31. Ясинок М.М, Ясинок Д. М. Судові дебати: право, психологія, риторика. Наук.-практ. посіб. Київ, «Алерта», 2023, 3-тє видання, 176 с.

2. Допоміжна:

32. Дрогозюк К. Процесуально-правові особливості використання електронних доказів, отриманих із соціальних мереж, у цивільному процесі. Право України. 2020. №9. С. 214-230.

33. Дроздов О., Григоренко Є., Передерій О., Стєбєлєв А. Експерт з питань права: теоретикометодологічні засади та вектори реалізації Право України .2021. №6. С.221-263.

34. Курило М., Ясинок Д. Категорії “судова практика” та “судова правотворчість” у сучасній доктрині цивільного процесуального права України.Право України. 2020. №11. С. 142-157.

35. Ліщина І. Проблема невиконання судових рішень як порушення права власності у практиці Європейського суду з прав людини. Український аспект. ВідHornsby до Ivanov. Право України. 2020, №3. С.233-255.

36. Овчаренко О. Принцип верховенства права у цивільному судочинстві: погляд адвоката. Право України. 2021. №11. С.209-233.

37. Смокович М. Дистанційна форма правосуддя як гарантія безпеки суддівпід час воєнного стану. Право України.2022 .№3. С. 26-38.

38. Тимошевська І. Участь у судовому процесі органів та осіб, яким законом надано право звертатися до суду в інтересах інших осіб, у структурі доступності правосуддя. Право України. 2020, №8. С. 248-261.

39. Ткачук О. Принцип процесуальної економії: законність і суддівський розсуд (постановка проблеми. Право України. 2023. №3. С. 87-100.
40. Факас І.Б. Застосування процесуальних норм при розгляді та вирішенні трудових спорів. Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія «Право» 2024. Випуск 84(2). С.158-163.
41. Факас І.Б. Участь представника у цивільному судочинстві з використанням підсистем (модулів) Єдиної інформаційно-телекомунікаційної системи. Право і суспільство. 2023. №6. С.122-128.
42. Факас І. Б. Особливості розгляду судами цивільних справ про визнання недійсними фраудаторних правочинів. Актуальні проблеми держави і права. 2022. №95. С.66-72.
43. Факас І. Б. Правовий статус медіатора та здійснення медіації в цивільному судочинстві. Право і суспільство. 2022. №4. С.107-111.
44. Ясинок М.М., Котвяковський Ю.О. Електронний суд у цивільному судочинстві України. Приватне та публічне право. № 1, 2023 р. с. 36-42.

3. Інформаційні ресурси в Інтернеті:

1. www.rada.gov.ua – Верховна Рада України.
2. www.echr.coe.int – Європейський суд з прав людини.
3. https://ccu.gov.ua/index.php – Конституційний Суд України.
4. www.scourt.gov.ua – Верховний Суд.
5. https://court.gov.ua/ – Офіційний веб-портал «Судова влада України».
6. https://reyestr.court.gov.ua – Єдиний держаний реєстр судових рішень.
7. http://dspace.onua.edu.ua – eNUOLAIR репозитарій (архів) НУ ОЮА.
8. http://www.nbuv.gov.ua/ – Національна бібліотеки України ім. В. І. Вернадського.
9. https://nlu.org.ua/ – Національна бібліотека України імені Ярослава Мудрого.

ОСНОВНІ ТЕРМІНИ І ВИЗНАЧЕННЯ

Апеля́ція (лат. appellatio – звернення) – оскарження ухвали, рішення нижчої інстанції (звичайно судової) перед вищою.

Безоплатна правнича допомога – правова допомога, яка гарантується державою та повністю або частково надається за рахунок коштів Державного бюджету, місцевих бюджетів та інших джерел**.**

Вид провадження – це передбачений нормами цивільного процесуального права порядок розгляду окремої категорії справ, в основі якого лежать обумовлені предметом судової діяльності особлива мета і метод виконання завдань по захисту суб'єктивних прав і охоронюваних законом інтересів, і який разом з тим підпорядкований загальним правилам цивільного судочинства.

Видалення із зали судового засідання – це примусовий захід, що застосовується судом до учасників цивільного процесу та інших осіб, які присутні у судовому засіданні, за **повторне** порушення порядку під час його проведення або невиконання розпоряджень головуючого.

Виключна підсудність – це підсудність, що допускає розгляд певних категорій справ лише судами точно вказаними у законі.

Висновок експерта – це докладний опис проведених експертом досліджень, зроблені у результаті них висновки та обґрунтовані відповіді на питання, поставлені експертові, складений у порядку, визначеному законодавством.

Висновок експерта у галузі права – це опис результатів дослідження, аналіз та наукова оцінка об'єкту експертизи, а саме нормативно-правового акту на предмет правозастосування щодо аналогії права (закону) або тлумачення змісту норм іноземного права.

Відвід судді (суду), а також секретаря судового засідання, експерта, спеціаліста, перекладача – усунення цих учасників судового процесу від участі у справі за заявою сторони, прокурора (або за власною ініціативою того, хто відводиться – самовідвід) за наявності передбачених процесуальним законом обставин, що викликають сумнів у їх неупередженості (безсторонності).

Відповідач – особа, що залучається судом до відповіді щодо вимоги, заявленої позивачем.

Джерела цивільного процесуального права – це форми встановлення і виразу загальнообов'язкових або специфічних правил поведінки, прийнятих або санкціонованих правотворчими

органами держави, що регулюють суспільні відносини, які складають предмет цивільного процесуального права.

Договір про надання правової допомоги – домовленість, за якою одна сторона (адвокат, адвокатське бюро, адвокатське об'єднання) зобов'язується здійснити захист, представництво або надати інші види правової допомоги другій стороні (клієнту) на умовах і в порядку, що визначені договором, а клієнт зобов'язується оплатити надання правової допомоги та фактичні витрати, необхідні для виконання договору.

Докази – це будь-які дані, на підставі яких суд встановлює наявність або відсутність обставин (фактів), що обґрунтовують вимоги і заперечення учасників справи, та інших обставин, які мають значення для вирішення справи.

Дублікат документа – це повторно виданий (складений) документ, що має з оригіналом однакову юридичну чинність.

Експерт – особа, яка володіє спеціальними знаннями, необхідними для з'ясування відповідних обставин справи.

Електронний кабінет - це персональний кабінет (веб-сервіс чи інший користувацький інтерфейс) у підсистемі (модулі) Єдиної судової інформаційно-комунікаційної системи, за допомогою якого особі, яка пройшла електронну ідентифікацію, надається доступ до інформації та сервісів Єдиної судової інформаційно-комунікаційної системи або її окремих підсистем (модулів), у тому числі можливість обміну (надсилання та отримання) документами (в тому числі процесуальними документами, письмовими та електронними доказами тощо) між судом та учасниками судового процесу, а також між учасниками судового процесу. Електронна ідентифікація особи здійснюється з використанням кваліфікованого електронного підпису чи інших засобів електронної ідентифікації, які дають змогу однозначно встановити особу.

Електронний цифровий підпис (ЕЦП) – це дані в електронній формі, отримані за результатами криптографічного перетворення, які додаються до інших даних або документів і забезпечують їх цілісність та ідентифікацію автора.

Електронний суд – це підсистема, що забезпечує обмін процесуальними документами (надсилання та отримання документів) в електронній формі між судами, органами та установами системи правосуддя, між судом та учасниками судового процесу, між учасниками судового процесу.

Електронні докази – це інформація в електронній (цифровій) формі, що містить дані про обставини, що мають значення для справи, зокрема, електронні документи (в тому числі текстові

документи, графічні зображення, плани, фотографії, відео- та звукозаписи тощо), веб-сайти (сторінки), текстові, мультимедійні та голосові повідомлення, метадані, бази даних та інші дані в електронній формі. Такі дані можуть зберігатися, зокрема, на портативних пристроях (картах пам'яті, мобільних телефонах тощо), серверах, системах резервного копіювання, інших місцях збереження даних в електронній формі (в тому числі в мережі Інтернет).

Єдина судова інформаційно-телекомунікаційна система (ЄСІТС) - сукупність інформаційних та телекомунікаційних підсистем (модулів), які забезпечують автоматизацію визначених законодавством та цим Положенням процесів діяльності судів, органів та установ в системі правосуддя, включаючи документообіг, автоматизований розподіл справ, обмін документами між судом та учасниками судового процесу, фіксування судового процесу та участь учасників судового процесу у судовому засіданні в режимі відеоконференції, складання оперативної та аналітичної звітності, надання інформаційної допомоги суддям, а також автоматизацію процесів, які забезпечують фінансові, майнові, організаційні, кадрові, інформаційно-телекомунікаційні та інші потреби користувачів ЄСІТС.

Забезпечення доказів – це оперативне закріплення у встановленому цивільним процесуальним законом порядку відомостей про факти, яке вчиняється суддею з метою використання їх в якості доказів при розгляді й вирішенні цивільних справ у суді.

Забезпечення позову – це сукупність процесуальних дій, які гарантують виконання рішення суду в разі задоволення позовних вимог.

Завдання цивільного судочинства є справедливий, неупереджений та своєчасний розгляд і вирішення цивільних справ з метою ефективного захисту порушених, невизнаних або оспорюваних прав, свобод чи інтересів фізичних осіб, прав та інтересів юридичних осіб, інтересів держави.

Загальновідомі факти – це факти, відомі широкому невизначеному колу людей, у тому числі і складу суду, що розглядає справу.

Законне представництво фізичних осіб – це процесуальні дії батьків, усиновлювачів, опікунів або інших осіб, визначених законом, по захисту прав і охоронюваних законом інтересів

недієздатних громадян і громадян, які не володіють повною дієздатністю.

Законні строки – це ті строки, вказівка на які міститься в нормах Цивільного процесуального кодексу України і які не можуть бути змінені з волі суб'єктів цивільного судочинства.

Заходи процесуального примусу – це процесуальні дії, що вчиняються судом у визначених ЦПК України випадках з метою спонукання відповідних осіб до виконання встановлених у суді правил, добросовісного виконання процесуальних обов'язків, припинення зловживання правами та запобігання створенню протиправних перешкод у здійсненні судочинства.

Зловживання процесуальним правом – це реалізація процесуальних прав всупереч меті та завданням цивільного судочинства і меті наданих особі відповідних процесуальних прав, що тягне за собою фіктивність відповідних процесуальних дій, які завдають шкоди публічним інтересам в ефективному та справедливому здійсненні правосуддя у цивільних справах і приватним інтересам учасників справи .

Зміст доказів – це будь-які фактичні дані, що обґрунтовують вимоги і заперечення сторін, та інші обставини, які мають значення для правильного вирішення справи.

Зміст цивільних процесуальних правовідносин - права та обов'язки суб'єктів процесуальних дій по реалізації цих прав і обов'язків.

Зустрічне забезпечення – це забезпечення судових витрат відповідача, сутність якого полягає в тому, що суд за клопотанням відповідача зобов'язує позивача внести на депозитний рахунок суду грошову суму для забезпечення можливого відшкодування майбутніх витрат відповідача, пов'язаних з розглядом справи.

Імунітет свідка – це надане законом право свідка відмовитися від дачі показань в силу родинних відносин або службових обов'язків.

Каса́ція (лат. cassatio «скасування») – перевірка судом третьої інстанції законності та обґрунтованості вироків і рішень суду, що набрали законної сили (тобто пройшли стадію апеляції).

Малозначні справи – справи, у яких ціна позову не перевищує тридцяти розмірів прожиткового мінімуму для працездатних осіб та деякі інші категорії справ.

Метод цивільного процесуального права – це способи і засоби, за допомогою яких галузь права впливає на предмет правового регулювання.

Наказне́ прова́дження – це самостійний і спрощений вид судового провадження у цивільному судочинстві при розгляді

окремих категорій справ, у якому суддя в установлених законом випадках за заявою про видачу судового наказу особи, якій належить право вимоги, без судового засідання і виклику стягувача та боржника на основі доданих до заяви документів видає судовий наказ, який є особливою формою судового рішення.

Наука цивільного процесуального права – це система знань про норми, теорію і практику процесуального регулювання цивільного судочинства, про порядок, форми і способи застосування цивільного процесуального права при відправленні правосуддя по цивільних справах.

Неналежний відповідач – особа, відносно до якої за матеріалами справи виключається припущення про те, що вона є суб'єктом спірного правовідношення.

Норми цивільного процесуального права – це закріплені в законі загальнообов'язкові правила поведінки, які регулюють відносини, що складаються у зв'язку із судовою діяльністю з розгляду та вирішення цивільних справ.

Об'єкти доказування – це обставини, що підлягають встановленню для вирішення цивільної справи або здійснення окремої процесуальної дії.

Огляд – це процесуальна дія, спрямована на пошук фактичних даних, які стосуються справи, шляхом огляду стану і ознак різних об'єктів дійсності, у тому числі з використанням науково-технічних засобів (освітлювальних, оптичних, вимірювальних приладів).

Окреме провадження – провадження з розгляду справ про підтвердження наявності або відсутності юридичних фактів, що мають значення для охорони прав та інтересів особи або створення умов для здійснення нею особистих немайнових чи майнових прав або підтвердження наявності чи відсутності неоспорюваних прав.

Ордер – письмовий документ, що у випадках, встановлених Законом України «Про адвокатуру і адвокатську діяльність» та іншими законами України, посвідчує повноваження адвоката на надання правової допомоги.

Оцінка судових доказів – це складна процесуальна і одночасно розумова діяльність суду, а також учасників справи, що має місце на всіх стадіях цивільного процесу.

Перекладач – особа, яка вільно володіє мовою, якою здійснюється цивільне судочинство, та іншою мовою, знання якої необхідне для усного чи письмового перекладу з однієї мови на іншу, а також особа, яка володіє технікою спілкування з глухими, німими чи глухонімими.

Письмові докази – це документи (крім електронних документів), які містять дані про обставини, що мають значення для правильного вирішення спору.

Підсудність за ухвалою суду – це вид підсудності, за якою територіальна юрисдикція суду визначається на підставі ухвали суду.

Позивач – особа, для захисту суб'єктивних прав і охоронюваних законом інтересів якої відкрито провадження по справі.

Позовне провадження – вид провадження у судовому процесі, у якому розглядається спір двох сторін (позивача та відповідача), який виникає з цивільних, житлових, земельних, сімейних, трудових відносин.

Показання свідків – це повідомлення про відомі свідкові обставини, що мають значення для справи.

Попередження – це примусовий захід, що застосовується судом до учасників цивільного процесу та інших осіб, які присутні у судовому засіданні, за порушення порядку під час його проведення або невиконання розпоряджень головуючого.

Правосуддя – одна з форм державного управління, засіб виконання державою внутрішньої функції охорони правопорядку, власності, прав і свобод громадян шляхом вирішення спеціальним органом державної влади – судом – цивільних справ і кримінальних проваджень.

Предмет доказування – це обставини, що підтверджують заявлені вимоги чи заперечення або мають інше значення для розгляду справи і підлягають встановленню при ухваленні судового рішення.

Предмет цивільного процесуального права – це суспільні відносини, що складаються між судом та іншими учасниками цивільного судочинства.

Преюдиціальні факти – це факти, встановлені або рішенням суду у цивільній, господарській або адміністративній справі, або вироком суду, що набрало законної сили.

Привід свідка – це примусове доставляння свідка до зали судового засідання для дачі ним показань.

Процесуальна співучасть – участь в одній справі декількох позивачів або декількох відповідачів, інтереси і вимоги яких не виключають один одного.

Процесуальне правонаступництво – це перехід процесуальних прав і обов'язків від однієї особи, яка була в процесі стороною або третьою особою, до іншої особи у зв'язку з переходом до неї суб'єктивних матеріальних прав.

Процесуальні строки – період часу, встановлений законом або судом, протягом якого повинна бути зроблена певна процесуальна дія судом, сторонами та іншими особами, які беруть участь у справі.

Речові докази – це предмети матеріального світу, які своїм існуванням, своїми якостями, властивостями, місцезнаходженням, іншими ознаками дають змогу встановити обставини, що мають значення для справи.

Система цивільного процесуального права – це внутрішньо узгоджена сукупність процесуальних правил, що регулюють правосуддя по цивільних справах та забезпечують виконання завдань цивільного судочинства.

Спеціаліст – особа, яка володіє спеціальними знаннями та навичками, необхідними для застосування технічних засобів, і призначена судом для надання консультацій та технічної допомоги під час вчинення процесуальних дій, пов'язаних із застосуванням таких технічних засобів (фотографування, складання схем, планів, креслень, відбору зразків для проведення експертизи тощо).

Спрощене позовне провадження – провадження з розгляду малозначних справ, справ, що виникають з трудових відносин, справ незначної складності та інших справ, для яких пріоритетним є швидке вирішення справи.

Стадія цивільного процесу – сукупність процесуальних дій суду і учасників процесу, направлених на здійснення однієї найближчої процесуальної мети.

Сторони в цивільному процесі – особи, спір яких є предметом судового розгляду.

Суд першої інстанції – суд, який розглядає справу з початку, безпосередньо досліджує докази і виносить рішення (судовий наказ) по суті.

Судова влада – це реалізовані судом владні повноваження, якими він наділений для вирішення справ, віднесених до його компетенції в строгій відповідності з встановленими процесуальними формами шляхом застосування як процесуального, так і матеріального закону.

Судове доручення щодо збирання доказів – це спосіб сприяння суду в збиранні доказів, які мають значення для вирішення справи.

Судовий збір – збір, що справляється на всій території України за подання заяв, скарг до суду, за видачу судами документів, а також у разі ухвалення окремих судових рішень.

Судовий строк – строк, встановлений за розсудом суду.

Судові витрати – це витрати держави, що покладаються на державний бюджет України, а також на заінтересованих у справі осіб, з приводу та у зв'язку з розглядом і вирішенням цивільної справи у суді загальної юрисдикції.

Судові витрати, пов'язані із розглядом справи – це грошові суми, що стягуються з юридично заінтересованих у вирішенні справи осіб, з метою покриття витрат на розгляд і вирішення справи в суді.

Територіальна юрисдикція (підсудність) – це розмежування компетенції стосовно розгляду справ між окремими судами загальної юрисдикції.

Тимчасове вилучення доказів для дослідження судом – це примусовий захід, що застосовується судом у разі неподання письмових, речових чи електронних доказів, що витребувані судом, без поважних причин або без повідомлення причин їх неподання.

Треті особи – це особи, які беруть участь у справі, вступають або залучаються до розпочатого процесу, мають певну заінтересованість в результаті справи, оскільки рішення може вплинути на їх права і обов'язки.

Треті особи, які заявляють самостійні вимоги – це такі учасники процесу, які вступають в уже розпочатий процес шляхом пред'явлення позову для захисту самостійних прав на предмет спору, якщо рішення по справі може вплинути на їх права.

Треті особи, які не заявляють самостійних вимог щодо предмета спору – це особи, які вступають у вже розпочатий процес, якщо рішення по справі може вплинути на їх права або обов'язки по відношенню до однієї із сторін.

Уповноважений Верховної Ради України з прав людини – посадова особа, яка здійснює парламентський контроль за додержанням конституційних прав та свобод людини і громадянина в Україні.

Цивільна процесуальна дієздатність – здатність особисто здійснювати цивільні процесуальні права та виконувати свої обов'язки в суді.

Цивільна процесуальна правоздатність – здатність мати цивільні процесуальні права та обов'язки.

Цивільна справа – правовий спір, що виник із цивільних або прирівняних до них житлових, земельних, сімейних, трудових відносин, і підлягає вирішенню в установленому порядку**.**

Цивільна судова юрисдикція – це повноваження органів судової влади по здійсненню правосуддя у передбаченому законом процесуальному порядку.

Цивільне процесуальне доказування – це розумова та процесуальна діяльність суду та інших учасників цивільного процесу, що спрямована на встановлення істини у конкретній справі і вирішення спору між сторонами.

Цивільне процесуальне право – це система цивільних процесуальних норм і правил поведінки, встановлених державою чи міжнародними договорами України, яка регулює суспільні відносини, що складаються між судом та іншими учасниками цивільного судочинства, під час розгляду та вирішення цивільних справ з метою захисту порушених, невизнаних або оспорюваних прав, свобод, інтересів фізичних та юридичних осіб, а також держави, і яка забезпечена засобами державного примусу.

Цивільне процесуальне представництво – це форма надання правової допомоги однією особою (представник) іншій особі (особа, яку представляють) у формі здійснення процесуальних дій представником від імені і в інтересах, особи, яку представляє, в межах отриманих повноважень у зв'язку з розглядом і вирішенням судом цивільної справи.

Цивільний процес – це врегульований нормами цивільного процесуального права порядок розгляду і вирішення юридичних справ судами загальної юрисдикції, що визначається системою взаємозв'язаних цивільних процесуальних прав і обов'язків, а також цивільних процесуальних дій, які реалізуються їх суб'єктами - судом і учасниками процесу.

Цивільні процесуальні правовідносини – це врегульовані цивільним процесуальним правом відносини, що складаються між судом і іншими суб'єктами із приводу розгляду і вирішення цивільної справи.

Ціна позову – це грошове вираження майнових вимог позивача. Її треба визначати тільки відносно майнових вимог.

Юрисдикційна форма – це обумовлена законом діяльність компетентних органів щодо захисту права, що полягає у встановленні фактичних обставин цивільної справи, застосуванні відповідних норм права, визначенні способів захисту права та прийнятті рішення.

Навчально-методичне видання

Факас І.Б., Возняковська К.А., Біленець Д.А., Цивільний процес: навчально-методичний посібник для здобувачів вищої освіти першого (бакалаврського) рівня; галузь знань - 08 «Право», спеціальність - 081 «Право» / Факас І.Б., Возняковська К.А., Біленець Д.А. 2025. 290 с.

В авторській редакції

Підп. до друку 24.02.2025.
Формат 60х84/16. Папір офс. Гарнітура Times New Roman Cyr.
Друк офс. Ум. друк. арк. Обл.-вид. арк.
Тираж 100 пр. Ціна договірна